

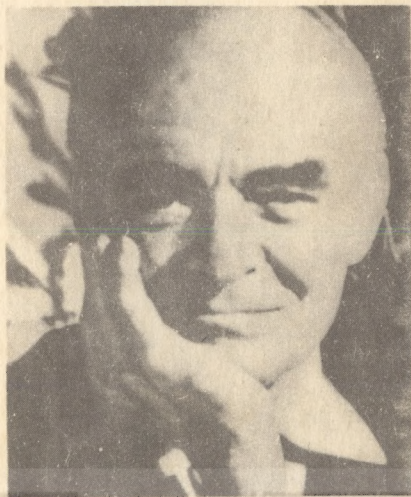
richard llewellyn

628

richard llewellyn
ce verde era
valea mea

★

«Richard Llewellyn e un bărbat de statură mijlocie, cu mâini și picioare mici, cu părul și ochii negri ca un bulgăre de cărbune din Wales. Nasul roman are șaua ușor deviată, fiindcă într-o anume etapă a extraordinarei lui cariere a fost boxer. Cu mâini atât de delicate, poate că nu i-ar fi fost chiar ușor să se apere, dar e de ajuns să-i simți vigoarea strîngerii de mină, să-i observi neșovăirea privirii, pasul vioi și înclinarea degajată a capului, ca să-ți dai seama că e mai mult decît în stare să-și poarte singur de grijă.»

editura minerva

Vol. I—II, lei 10

richard llewellyn

Coperta : *Done Stan*

richard llewellyn

**ce verde
era valea mea**

ROMAN

★

**TRADUCERE, CUVÎNT ÎNAINTE ȘI NOTE;
D. MAZILU**

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1971

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Richard Llewellyn
HOW GREEN WAS MY VALLEY
Michael Joseph Ltd.
London, W. C. 1
1939

EDITURA MINERVA (B.P.T.) :

Toate drepturile rezervate pentru
versiunea românească.

SCURT CUVINT INAINTE

Poate nu este nici o exagerare în a spune că destinul cărților, recunoscut de multă vreme, după un celebru adagiu latin, se arată mai capricios și mai neînduplecat decât cel al oamenilor. Au apărut pe lume cărți sortite să rămână multă vreme în anonimat pentru ca mai târziu să pricinuiască surpriză și să câștige admirația durabilă a criticii și a cititorilor. După cum altele au câștigat de îndată sufragiile specialiștilor, dar au lăsat mai mult sau mai puțin indiferent publicul cititor, sau, invers, au fost primite cu entuziasm de public, însă cu relativă ori accentuată indiferență de către critică.

În deceniul al patrulea al veacului nostru cel puțin două romane din literatura de limbă engleză au avut soarta celor din ultima categorie pomenită mai sus. Este vorba de un roman american și de unul englezesc, nu alese din dorința de a crea o simetrie față de Atlantic, ci înrudite obiectiv de elemente nu puține și nu neînsemnate ale destinului și structurii lor. Romanul american e *Pe aripile vântului* de Margaret Mitchell (apărut în 1936); cel englezesc se numește *Ce verde era valea mea* de Richard Llewellyn (apărut în 1939). Similitudinile din ceea ce numeam destinul și structura lor — lăsând la o parte faptul că s-au născut în același deceniu — sînt cel puțin surprinzătoare. Amîndouă își plasează acțiunea într-o epocă revoluționară. Și unul și celălalt sînt primele romane publicate de autorii lor — în cazul Margaretei Mitchell, chiar unicul. La amîndouă autorii au lucrat îndelung, cam un deceniu. Amîn-

două au o coloratură romantică deosebit de accentuată și destul de singulară în cadrul specific al literaturii din epoca în care au apărut. Dar, înainte de toate, și romanul lui Richard Llewellyn și cel al Margarettei Mitchell n-au prea fost luate în serios de critică, însă au cunoscut un răsunător succes de public, atît în forma lor literară, cît și sub cea a adaptării cinematografice.

Nu ne propunem să căutăm o explicație a deosebirii flagrante dintre atitudinea specialiștilor și cea a publicului larg. Poate că într-o epocă de excepțională efervescență literară, cînd experimentele erau greu de numărat și aproape cu neputință de sintetizat, cînd căutările se îndreptau în cele mai diferite direcții și porneau pe cele mai diferite planuri, cercetătorii fenomenului literar se simțeau irezistibil atrași către nou și nu mai găseau cu cale să se ocupe și de eventuale filoane de metal prețios descoperite în mine de mult abandonate. După cum este posibil ca, pe de altă parte, într-o lume terorizată de spectrul fascismului și ajunsă în pragul unui cumplit cataclism mondial să se fi născut necesitatea difuză de întîlnire cu o viziune romantică asupra vieții și cu un univers dominat de nostalgicul „a fost odată”. Acestea sînt însă doar simple ipoteze care nu pot avea decît pretenția de a sugera — în cel mai bun caz — o explicație. Fiindcă, de le-am accepta, ar mai rămîne totuși să aflăm motivele pentru care și astăzi, la peste trei decenii de la apariție și într-o cu totul altă lume, nici una dintre părți nu și-a schimbat atitudinea față de cele două romane. În mod constant critica a continuat să nu le acorde atenție. Și cu aceeași consecvență cititorii au continuat să le îndrăgească, de vreme ce numai în edițiile de limbă engleză *Pe aripile vîntului* a depășit de mult cinci milioane de exemplare, iar *Ce verde era valea mea* a fost tipărit, numai în Anglia și numai pînă în 1968, în treizeci și șase de ediții — deci numai în Anglia (fiindcă traducерile sînt nenumărate) treizeci și șase de ediții în douăzeci și nouă de ani!

Totuși, limitându-ne numai la succesul de public obținut de *Ce verde era valea mea*, care să fie explicația? Ce anume au găsit cititorii, milioanele de cititori de pe toate meridianele lumii, în romanul lui Richard Llewellyn? Se pare că nu o tonalitate nouă și nici o personalitate artistică deosebit de abilă în captarea bunăvoinței publicului, de vreme ce nici una dintre destul de numeroasele sale lucrări ulterioare nu s-a mai putut nici măcar apropia de succesul acestui prim roman. Și nici unele trăsături foarte răspândite în literatura comercială cum ar fi *suspense*-ul, senzaționalul, duritatea, morbiditatea ori chiar indecența — fiindcă nimic din toate astea nu poate fi aflat în romanul lui Llewellyn. Atunci?

Ceea ce încântă în primul rând în acest roman este sinceritatea, firescul, lipsa oricărei ostentații și a oricărei încercări de a spune ceva ce nu s-a mai spus, de a vorbi într-un chip cum nu s-a mai vorbit și cum nu vorbesc niciodată oamenii între ei. În al doilea rând vin tulburătoarele nuanțe ale culorii locale în același timp specific velșă și etern umană.

Din tot ce se întâmplă în carte nimic nu pare „de poveste”. Nici chiar personalitatea atât de romantizată a domnului Gruffydd, acel „povățuitor și prieten... omul acela făurit din stîncă și flăcări”. Chiar dacă n-ar fi velș, în momentul cînd își descoperă pasiunea — desigur stranie, dar totuși posibilă — de a renunța la aproape totul pentru a aduce oamenilor adevărul, el merge pe calea firească. Faptul că nu izbutește să-și realizeze visurile este și el firesc fiindcă era vorba de visuri deșarte, de năzuințe imposibil de realizat pe căile alese de el și în lumea în care trăia. Iar fiind velș, după înfrîngere se retrace la capătul lumii, așa cum principii velși înfrînți în vremuri de demult se retrăgeau în munți și nimeni nu le mai afla urma.

Llewellyn se dovedește înzestrat cu marele dar de a face firescul cel mai profund întru totul credibil, de a-l prezenta în esență ferindu-l totodată de idealizarea evidentă și deci suspectă de contrafacere, fiindcă oamenii sînt mai degrabă

înclinați să zîmbească ironic împreună cu Oscar Wilde afirmînd că „pînă și adevărurile pot fi dovedite“.

Familia Morgan este o familie tipic velșă, dar în același timp o familie „așa cum era odată“, iar romancierul are darul de a o înfățișa într-un mod care convinge și emoționează cu aceeași putere, fiindcă nimic din viața ei nu pare „făcut“, și oamenii reacționează pe liniile cele mai elementar umane, fără complexe, fără procese sufletești complicate și imprevizibile.

Imprevizibile sînt doar evenimentele, întîmplările cu efecte personale sau generale. Imprevizibil este viitorul care îl nedumerește pe Gwilym Morgan, tatăl, și îl face să nu mai poată ști cum oare au să-și trăiască viața copiii lui. Fiindcă vremurile și obiceiurile se schimbă furtunos și nu mai respectă datinile și legile de odinioară. Exploatarea minelor de cărbuni, a vestitului cărbune din Wales căutat pînă atunci în toată lumea și cumpărat pe banii cei buni din vremi trecute, se face nerățional, cu indiferență și s-ar zice chiar cu dușmănie față de frumusețile și curățenia pămîntului. Conflictele de muncă încep să fie din ce în ce mai dese, și înțelegerea dintre patroni și muncitori din ce în ce mai crîncenă. Iar toate acestea depășesc puterea de înțelegere a înțeleptului și atît de cumpătatului Gwilym Morgan și a minunatei lui soții, neobosita și duioasa mamă care este Beth Morgan.

Iar toate acestea sînt iarăși înfățișate de romancier cu admirabilă economie de mijloace, cu o naturalețe desăvîrșită, care respectă nu numai specificul firii omenești, ci și pe cel al istoriei Wales-ului dintre 1870 și începutul secolului nostru.

În ultima parte a secolului trecut crizele economice și mai ales cele din industria cărbunelui au zguduit deseori Anglia și deci Wales-ul, ca principală regiune producătoare de cărbune. Reacțiile muncitorilor au avut ceva și din specificul englez, dar și mult din cel velș. Tendința de a distruge mașinile sau de a inunda minele era veche în Anglia. La fel neîncrederea față de străini și apărarea cu strășnicie a specificului local — deci în bună parte a tradițiilor — a făcut tot-

de-auna ca velşii să fie socotiţi unul dintre popoarele cu cel mai puternic spirit naţional. În aceste condiţii era normal ca familia Morgan să nu înţeleagă şi să nu se alătore noilor forme de luptă ale muncitorilor, să rămână la o fază incipientă a revendicărilor, ştiut fiind că activitatea politică a proletariatului în fazele iniţiale ale formării conştiinţei sale de clasă se îndreaptă mai ales către obţinerea îmbunătăţirii condiţiilor de muncă şi de viaţă. Destrămarea familiei Morgan rămîne strîns legată atît de destinul Văii, cît şi de al întregii ţări, mai cu seamă de al Wales-ului. Şi familia Morgan se destramă nu numai prin pieirea fizică a membrilor ei, ci mai ales prin emigrarea celor mai mulţi dintre tineri — ceea ce iarăşi constituie un fenomen istoric specific, înfăţişat cu artă şi nostalgie de către Llewellyn.

S-a spus despre *Ce verde era valea mea* — şi pe bună dreptate — că este o carte în întregime velşă. Pe bună dreptate, fiindcă un alt element de natură să-l cucerească pe cititor este adîncă dragoste pe care autorul o poartă ţării şi poporului său şi care emană din fiecare pagină. Rîndurile numeroase consacrate trecutului glorios al Wales-ului, eroismului cu care strămoşii au luptat pentru apărarea libertăţii acestui pămînt sînt dintre cele mai emoţionante. Prin aceeaşi naturaleţe şi aceeaşi lipsă de ostentaţie, fiindcă Llewellyn nu-i urăşte pe cei de alte neamuri. Pentru limba şi literatura engleză are cuvinte de adîncă şi sinceră admiraţie. Dar îi urăşte cu aprindere şi îi stigmatizează fără milă pe cei de teapa domnului Jonas Sessions, profesorul cîinos şi mărginit care îi dispreţuia pe velşi şi se ruşina să-şi amintească de faptul că aparţine acestui popor. Iar faptul că pe eroul său cel mai drag l-a numit Gruffydd este iarăşi un omagiu adus strămoşilor velşi, fiindcă cei mai mulţi dintre vitejii şi neînduplecaţii principi velşi de dinainte de unirea cu Anglia (secolul al XVI-lea) au purtat acest nume.

Pe aceeaşi linie de firesc şi caldă umanitate se situează şi desele generalizări de ordin filozofic răspîndite în paginile romanului lui Llewellyn. Căci aşa cum povestirea nu ţinteşte

ambitios către incandescența marii arte, dar emoționează și cucerește prin acea umanitate sinceră, deschisă, curată a omului care acceptă viața așa cum este, dar nu se lasă strivit de ea stînd cu mîinile încrucișate, generalizările de ordin filozofic nu pornesc de la principii înalte, transcendente, ci sînt oglindirea faptelor de viață, a generozităților și cruzimilor ei, în sănătoasa înțelepciune populară adunată de-a lungul mileniilor într-un tezaur veșnic sporit. Exemplul cel mai grăitor este protestul vehement și sfidarea aruncată morții în ultimele pagini ale cărții. Orice om știe că morții sînt morți. Dar protestul lui Llewellyn emoționează profund fiindcă este cum nu se poate mai uman. Căci, conștient fiind de realitatea neîndurătoare a morții, omul nu a putut accepta niciodată — în adîncul ființei sale — ideea dispariției definitive și eterne. Din această nevoie de supraviețuire, de contestare a atotputerniciei morții a iscodit Omul — acest veșnic contestatar și înverșunat luptător — toate Olimpurile, toate Empireele, toate Nirvanele, toate Walhallele, toate raiurile și iadurile, creîndu-și în imaginație o scăpare pe care nu o poate afla nicăieri și niciodată în lume.

Llewellyn ne propune supraviețuirea prin aducerile aminte ale celor rămași în viață fiindcă toți „cei ce s-au săvîrșit“ trăiesc încă în amintirea sa. Eterna viață-de-apoi visată cîndva de omenire ar fi păcătuît prin naivitate. Soluția propusă de romancier nu este definitivă, dar este totuși o soluție fiindcă înfrînge moartea, chiar și numai pentru o vreme limitată. Dar o înfrînge — și asta este important.

Și nu mai puțin important este faptul că cei atît de dragi romancierului veșî vor continua mai departe să trăiască (chiar dacă n-au viețuit niciodată în carne și oase) încă multă vreme în sufletul și mintea cititorului.

D. MAZILU

TABEL CRONOLOGIC

I

55 î.e.n. Cezar începe cucerirea Britaniei, care durează mai bine de un secol, fără a se putea extinde temeinic și asupra Wales-ului.

Secolul al V-lea Romanii se retrag din Britania.

Secolul al V-lea — al VI-lea Anglo-saxonii invadează Britania, dar sînt nevoiți să se oprească la hotarele Wales-ului.

Secolul al X-lea Prințul Hywal Dda întocmește primul cod de legi velș.

Secolul al XI-lea Gruffydd ap Llewelyn unește formațiunile feudale velșe, lărgeste hotarele țării, întărește spiritul național. Se intitulează „stăpînitor al întregului Wales“ și își apără independența pînă în 1063, cînd este înfrînt de regele englez Harold, cel care avea să fie ucis în bătălia de la Hastings.

1066 Invingîndu-i pe anglo-saxoni în bătălia de la Hastings, Wilhelm I Cuceritorul începe subjugarea Angliei. Nu-și poate extinde stăpînirea asupra velșilor și tratează cu ei pe picior de egalitate.

1081 Principii velși Rhys ap Tewdwr și Gruffydd ap Cynan of Gwynedd cîștigă victoria de la Mynydd Carn împotriva armatelor normande.

1282 În urma unui lung şir de lupte, regele Eduard I al Angliei izbuteste să supună Wales-ul, care se vede astfel pentru prima oară înfrînt şi subjugat.

1284 Statutul de la Rhuddlan stabileşte în mod oficial stăpînirea engleză asupra Wales-ului.

1301 Pentru a strînge legăturile tronului englez cu Ţara Velşilor, regele englez Eduard I, învingătorul din 1282, îl proclamă pe fiul său, viitorul Eduard al II-lea, prinţ de Wales. Acest titlu este purtat şi astăzi de moştenitorul tronului Angliei.

1400 Owen Glendower este proclamat prinţ al Wales-ului, se răscoală împotriva stăpînirii engleze şi repurtează o serie de succese răsunătoare. Este înfrînt abia în 1409, refuză împăcarea oferită de regele Henric al V-lea al Angliei, se retrage în munţi, şi de atunci nu se mai ştie nimic de soarta sa.

1485 Urcîndu-se pe tronul Angliei, Henric al VII-lea, de origine velşă, instaurează dinastia Tudorilor, iniţiind totodată o epocă de relaţii mai destinse între Anglia şi Wales.

1536 Prin „Actul Unirii” se realizează juridiceşte uniunea cu Anglia. De la această dată, istoria independentă a Wales-ului continuă numai pe linie religioasă şi culturală.

1707 Prin „Actul Unirii” ia oficial fiinţă „Marea Britanie” alcătuită din Anglia, Scoţia şi Wales.

II

1830 Se fac primele încercări de a organiza în Anglia sindicate deschise tuturor categoriilor de muncitori.

1840 Înfiinţarea primului sindicat al minerilor, ulterior dizolvat din pricina neînţelegerilor interne.

1845 Ia ființă „Asociația națională a sindicatelor unite pentru protecția muncitorilor“.

1851 Se înființează „Societatea unită a muncitorilor“.

1860 Se reactivează acțiunile pentru înființarea unui sindicat general al minerilor.

1861 Se înființează „Societatea unită a tâmplarilor și dulgherilor“.

1869 Se formează „Liga pentru reprezentarea muncitorilor“, care în 1874 izbutește să aleagă doi deputați în Camera Comunelor.

1871 Este votată „Legea sindicatelor“, care creează un cadru legal (foarte limitat și rigid) formării și activității sindicatelor.

1889 Are loc marea grevă a docherilor din Londra, condusă de John Burns și Tom Mann.

1898 Are loc greva împotriva scăării mobile de salariizare.

1899 Începe războiul dus de englezi în Africa de Sud împotriva burilor.

III

1907 Se naște Richard David Vivian Llewellyn Lloyd (Richard Llewellyn), la St. David's, în Pembrokeshire, Wales.

Învăță la St. David's, Cardiff și Londra.

1923—1926 E trimis în Italia să învețe administrație hotelieră. În timpul liber studiază pictura și sculptura, la Veneția. Se inițiază în arta cinematografică.

1926—1931 Se înrolează în armată, întrucît, după propria sa declarație „simțea nevoia să se deprindă cu disciplina“.

1931—1932 Lucrează ca reporter la publicații de cinema și începe să scrie, pentru propria sa plăcere.

1932—1937 Lucrează în cinematografie mai întâi ca figurant, trecînd apoi în posturi din ce în ce mai importante, pînă ce ajunge director.

1938 Își joacă piesa *Poison Pen* (*Pană otrăvită*), tipărită în anul următor.

1939 Publică romanul *How Green Was My Valley* (*Ce verde era valea mea*).
Începe al doilea război mondial.

1940 Richard Llewellyn reintră în armată, cu gradul de căpitan în Regimentul de Gardă velș.

1943 Publică romanul *None but the Lonely Heart* (*Doar inima singuratică*).

1947 Publică piesa *Noose* (*Laț*).

1950 Publică romanul *A Few Flowers for Schiner* (*Cîteva flori pentru Schiner*).

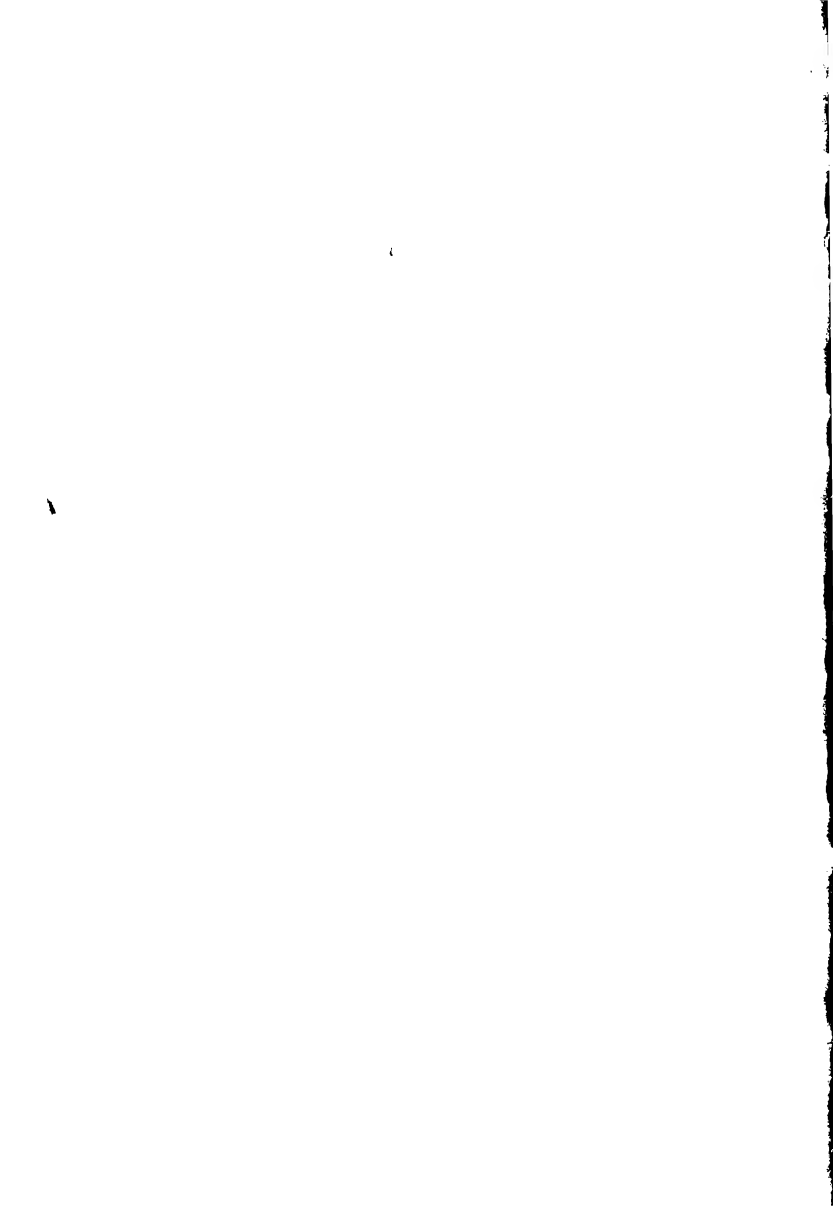
1954 Publică romanul *A Flame for Doubting Thomas* (*Un imbold pentru Toma Necredinciosul*).

1955 Publică romanul *Sweet Witch* (*Vrăjitoare blîndă*).

1956 Publică romanul *Mr. Hamsih Gleave*.

- 1957 Publică romanul *The Flame of Hercules* (*Pasiunea lui Hercule*).
- 1958 Publică romanul *Warden of the Smoke and Bells* (*Paznicul fumului și clopotelor*).
- 1959 Publică romanul *Chez Pavan* (*La Pavan* — în lb. fr.).
- 1961 Publică romanul pentru tineret *A Man in a Mirror* (*Un om în oglindă*).
- 1963 Publică romanul *Up Into the Singing Mountain* (*Sus pe muntele care cântă*).
- 1964 Publică romanul *Sweet Man in Judas' Day* (*Om blind din ziua lui Iuda*).
- 1968 Publică romanul de spionaj *The End of the Rug* (*Capătul pledului*).

D. M.

Tatii
și
Gliei străbunilor mei

Capitolul I

Peste puțin am să-mi strîng cele două cămăși, dimpreună cu cealaltă pereche de ciorapi și cu hainele mele cele bune, și-am să le adun în pînza aceea mică și albastră cu care mama obișnuia să-și lege părul cînd deretica prin odăi ; apoi am să plec de pe Vale.

Pînza asta e mult prea bună ca să legi lucruri în ea și s-ar cuveni s-o păstrez în buzunar, numai că nu se află în casă nimic mai potrivit pentru asemenea treabă, iar coșul de pai împletit e tocmai la doamna Tom Harries, dincolo de munte. Dacă m-aș duce pînă jos, la prăvălia lui Tossal, să cumpăr o cutie de carton, ar trebui să-i spun pentru ce îmi trebuie, și atunci toată lumea ar afla că plec. Asta nu vreau, așa că nu rămîne decît vechea pînză albastră, căreia i-am făgăduit s-o spăl bine și s-o calc cu grijă de îndată ce o să mă statornicesc undeva, oriunde ar fi să fie.

Totdeauna m-am gîndit că atunci cînd s-a hotărît să se despartă de lucrurile cunoscute și să plece către locuri străine, omul trebuie să trăiască niște simțăminte cu totul deosebite. La fel am crezut și despre trandafirii pe care i-am tăiat din grădină și i-am dus devala, la cimitir. Dar oamenii sînt altfel decît florile, fiindcă ei au puțința să se hotărască într-o

privitynță sau alta. Iar asta, cred eu, s-ar cuveni să facă simțămintele acelea încă și mai deosebite.

Însă tot ce am simțit în acest ultim ceas de cînd m-am hotărît a fost o gîdilitură între umeri, acolo unde o așchie de lemn s-a prins în țesătura cămășii, cît a stat întinsă pe gard să se usuce. Adineori, cînd mi-am luat rămas bun de la Olwen, cumplit mi s-a strîns inima, să știți, dar de vreme ce nu mi-am luat rămas bun de la ea în chip deslușit, iar Olwen nici nu bănuiește c-am să plec, parcă n-ar fi la fel ca atunci cînd îți iei rămas bun de adevărat, și poate că mă simt mai bine decît s-ar cuveni să te simți cînd nu spui lucrurilor pe nume.

Pinza asta veche și albastră îmi pricinuieste multă grijă fiindcă într-una mă gîndesc că ar putea să se rupă, ori s-o pierd, iar atunci aș purta-o pe conștiință tot restul zilelor mele. Încă de pe vremea cînd eram tare mic îmi aduc aminte cum o purta mama. Avea păr blond și cîrlionțat, atît de des încît greu putea pătrunde printre dinții pieptenului și totdeauna a rămas foarte frumos, chiar și după ce albise.

Tata a cunoscut-o cînd abia împlinise douăzeci de ani, iar ea șaisprezece. Venise de la o fermă să-și găsească de lucru la forjele de aici, și într-o noapte, pe cînd trecea pe stradă cîntînd, a zărit-o pe mama trăgînd perdelele de la etajul casei unde lucra. S-a oprit din cîntat, s-a uitat în sus la ea, și bănuiește că mama a privit în jos să vadă de ce contenise cîntarea. Da, s-au uitat unul la altul și s-au îndrăgostit.

Să știți, dacă i-ai fi spus asta mamei ar fi rîs din toată inima și te-ar fi îndemnat să fugi de-acolo, dar eu am aflat din gura tatii. S-au cununat șase săptămîni mai tîrziu, într-o iarnă grea, cum nu se mai pomenise de mulți ani. De-atunci au mai fost ierni cumplite, dar tata mereu obișnuia să spună că nicio dată n-are să mai fie o iarnă ca iarna aceea în care

s-au luat ei doi. Descori li se întâmpla să se trezească dimineața și să vadă cum răsuflarea lor se strînsese în promoroacă pe așternuturile patului.

În vremea de-atunci viața era tare aspră. Nu se clădiseră destule case și căsniciile nou întemeiate se vedeau nevoite să se adăpostească în șoproane și magazii vechi, pînă se înălțau casele. Și, de asemenea, se scoteau bani frumoși cu casele. Pentru casa noastră tata a plătit chirie vreme de douăzeci de ani, înainte de a o cumpăra cu totul. Tare îmi pare bine că a cumpărat-o fiindcă altminteri, în acești cîțiva ani din urmă, mama n-ar fi avut unde se adăposti.

În zilele de atunci banii se cîștigau ușor și din belșug. Și nu bani de ăștia — bucățele de hîrtie. Galbeni grei, ca accia pe care îi purta bunicul la lanțul de ceas. Monezi mici și rotunde, galbene ca narcisele în toiul verii, zimțate pe margini ca șilingii, cu un cap pe o față și un balaur și un bărbat cu sulită pe partea ccalaltă. Și sunau cînd îi loveai de ceva tare. Trebuie să fie foarte plăcut să poți vîri mina în buzunar și să scuturi laolaltă zece sau cincisprezece bucăți dintr-astea, deși așa ceva nu i se va mai întâmpla niciodată nimănui sau, în orice caz, atîta vreme cît voi trăi eu. Mă întreb însă dacă ultimul om, omul care cel din urmă a avut un buzunar plin de astfel de bani, s-a oprit vreo clipă să se gîndească și a înțeles că nimeni după el nu va mai avea puțința să zornăie galbeni.

Luați aminte.

A zbura cu sute de mile pe oră nu înseamnă nimic, căci eu cred cu tărie că a face mare caz de astfel de năzdrăvănii e un lucru într-adevăr demn de luat în rîs. Dar ia arătați-mi și mie un om cu buzunarul plin de galbeni pe care să-i cheltuiască. Și totuși, cîndva, pe meleagurile astea toată lumea avea galbeni.

Sîmbăta la prînz, cînd bărbații terminau lucrul, mama auzea șuierul și alerga cu taburetul cel vechi la ușa de la intrare să-i întîmpine acolo pe tata și pe frații mei ce veneau urcînd Dealul.

Adeseori am stat în fața ușii privind în jos peste Vale și văzîndu-i cu ochii minții pe toți bărbații aceia care veneau negri de praf, rîzînd în grupuri și mergînd încovoiați fiindcă strada era pieptișă și în vremea de-atunci nu fusese pavată.

Bineînțeles, casele sînt acum la fel cum erau și pe atunci, durate din piatră de la cariere. Grozav trebuie să mai fi muncit ca să transporte toate blocurile astea de piatră, cale de atîtea mile, în căruțe și harabale, și încă nu pe vreun drum cît de cît mai acătării, fiindcă pe-atunci fermele se întindeau pre-tutindeni.

Sîmbătă dimineța toate femeile aveau obiceiul să se îmbrace neapărat cu cel de al doilea rînd de îmbrăcăminte bună, nu chiar cu cele mai bune, să-și pună șorturi scrobite și țepene, fiindcă atunci, după șutul de la prînz, bărbații își primeau plata.

De îndată ce răsuna șuierul, aduceau scaunele dinaintea ușii de la intrare și se așezau să aștepte pînă cînd bărbații urcau Dealul și ajungeau acasă. Iar cînd bărbații soseau în fața casei, rînd pe rînd își aruncau plata, galben cu galben, în poalele lucitoare, tații mai întii, apoi feciorii și chiriășii. Adesea mama primea cîte patruzeci de galbeni, aduși de tata și de cei cinci frați care munceau. Cît era strada de lungă îi auzai cîntînd și rîzînd, și prin toată zarva asta distingeai clinchetul sacadat al aurului. Da, frumoasă zi mai era sîmbăta, pe-atunci.

Vara, tata și cu frații mei se duceau de obicei în șopronul din spate să se spele, dar iarna veneau cu toții în bucătărie. Mama umplea butoaiele cu apă fierbinte și le lăsa acolo în găleți de lemn pline cu

apă caldă și apă rece să se limpezească. După ce terminau și își puneau hainele bune veneau în bucătărie pentru prânzul de sîmbătă, care era întotdeauna un prînz deosebit.

Duminica, bineînțeles, nu era îngăduit să se gătească, în afară de cazul cînd tata trebuia să se ducă la mină cu vreo treabă sau alta, însă chiar și atunci mama se arăta foarte grijulie.

Dar sîmbăta era totdeauna bine de noi. Pînă și eu îmi aduc aminte de asta, deși numai de pe vremea cînd eram mic, Țineți seama.

Totdeauna aveam șunci în bucătărie și cu ele începeam, în tot cursul anului, și nu numai cîte una aveam, ci cîte zece-douăsprezece. Doi porci întregi atîrnați într-o singură bucătărie, și din ei oricînd puteam tăia cîte o bucată pentru oricine ne-ar fi pășit pragul, fie el cunoscut sau străin. Ani la șir am avut coteț de păsări acolo, în curtea din spate. Găini frumoase, albe și roșcate, și numai să fi văzut ce fel de ouă făceau. Cafenii, sau cafenii închis spuzite de pete întunecate, unele aproape roșii și toate mari cît pumnul. Mi-aduc aminte cum m-am dus o dată și m-am strecurat în patru labe prin paie, pînă la cuibare, în vreme ce găina cotcodăcea și mă amenința cu aripile, iar eu am luat un ou, cald încă, și atît de mare pentru mîinile mele miciute încît a trebuit să-l țin la piept ca să-l pot duce pînă la mama în bucătărie. Găinile au un miros al lor, ciudat, un miros ce pornește, cred eu, de la fulgi, tot așa cum și omul își poartă cu sine mirosul propriu. Mirosul acela de găină este unul dintre cele mai casnice mirosuri ce-ți poate pătrunde vreodată în nări. Te face să te gîndești la un noian de lucruri care au fost odată plăcute, iar astăzi nu mai sînt nicăieri.

Cît de încîntător era să privești masa cînd ne așezam, ca de obicei, la prânzul de sîmbăta. Țineți

seama, în vremurile de atunci nimeni nu s-ar fi gândit să se uite la masă așa fel ca să-i poată păstra imaginea vie în minte.

Pe farfuriile din preajma tatii se aflau totdeauna un mușchi mare de vacă și o spată sau o pulpă de miel. Dinaintea lui stăteau înșirate găinile, fierte sau fripte, ori rațele, ori curcile sau găștele, indiferent în ce anotimp ne găseam. Pe urmă cartofi făcuți pire, fierți și prăjiți, varză și conopidă, sau mazăre ori fasole, și uneori, când era vreme prielnică, toate laolaltă.

De obicei începeam cu rugăciunea, toți se ridicau în picioare și pe mine mă ținea mama în brațe. Tata obișnuia să închidă strîns ochii și să-i ridice către pata de pe tavan, întinzîndu-și brațele pe deasupra mesei. Cîteodată, când deschidea ochii, mă prindea uitîndu-mă drept la el, iar atunci mă amenința cu pumnul și-mi spunea c-o să ajung rău, dar asta în glumă, bineînțeles. În asemenea prilejuri mama îl dojenea, îndemnîndu-l să fie om cu scaun la cap și să mă lase în pace.

Dar, la drept vorbind, bietul tata a avut atît de multă dreptate încît lungă vreme am crezut că trebuie să fi fost vreun proroc.

După ce ne așezam la masă și pe mine mama mă lua la ea în poală, tata umbla cu polonicul în oala cea mare și-l scotea plin cu supă subțire de ceapă și-o bucată zdravănă de șuncă ce-și arăta marginile afumate de îndată ce ieșea din abur și polonicul era scos din oală, plin-ochi. Ce mai mireasmă avea supa aceea ! O simt și-acum în nări. Cuprindea în sine tot ce era bun pe lume, și din pricina asta singur mirosul ajungea pentru a te face să te simți atît de cald pe dinăuntru și atît de bine încît era o bucurie să stai acolo, fiindcă știai desfătarea ce avea să vină.

Mireasma aceea ajunge pînă la mine în clipa de față, plină și generoasă, și întremătoare, îmbogățită de cea a ierburilor proaspete de pe pămînturi nerăvășite, mireasmă duioasă de cămin și de oameni fericiți. Într-adevăr, dacă fericirea are vreo mireasmă, eu o cunosc bine fiindcă în bucătăria noastră totdeauna a stăruit o adiere a ei, însă în vremurile de-atunci plutea bogată prin casa întreagă.

După ce mama și sora mea cea mai mare strîngeau farfuriile, tata despica puii sau ce alte păsări aveam pentru masă. Mama alerga într-una de la masă la soba de bucătărie ca să umple farfuriile cu sosuri, și totdeauna ea se așeza cea din urmă și începea să mînce.

— Ei, acum puneți-vă zdravăn pe mîncat, mîncăți cu nădejde băieți, obișnuia tata să ne îndemne. Mama voastră nu se pricepe de loc la gătit, ce-i drept e drept, dar n-are-a-face. Mîncăți zdravăn.

Cîtă vreme mîncam nimeni nu scotea o vorbă. Pînă și pe mine mă țistuiam, dacă făceam gălăgie. În felul ăsta, cred eu, folosești mai mult de pe urma mîncării, fiindcă de cînd sînt n-am.întîlnit un om ale cărui vorbe să fie mai bune decît mîncarea gustoasă.

După ce lustruiam farfuriile ștergîndu-le cu pîinea pe care mama avea obicei s-o taie sprijinind în piept lipia mare, de patru pfunzi, apărea pudingul, și dați-mi voie să vă spun că pudingurile făcute de mama le-ați fi mîncat ținîndu-vă răsufarea. Uneori aveam plăcintă sau fructe fierte scaldate în smîntînă adusă în dimineața aceea de la fermă, dar orice ar fi fost, era totdeauna ceva bun.

Iar după aceea, la urmă, o ceașcă strașnică de ceai.

La masă, tata nu se atingea niciodată de pipă. așa că în vreme ce soră-mea spăla vasele în încăperea din fund, el și frații mei treceau în odaia de alături

și câteodată mi se îngăduia și mie să mă așed pe genunchii lui.

Dacă tata și băieții aveau să se ducă la Oraș să cumpere cine știe ce, așteptau acolo o vreme pînă cînd venea mama să le împartă banii de cheltuială.

Mama păstra toții banii în cutia de tablă așezată pe o poliță de deasupra sobei din bucătărie. În fiecare sîmbătă, ani la rînd, acolo și-a așezat ea, peste ceilalți, micuța grămăjoară de galbeni, pînă cînd cutia a ajuns așa de grea că băieții au început să glumească ajutîndu-i mamei s-o ducă, iar uneori fratele meu mai mare, Ivor, o lua pe mama și-o ducea pe sus cu cutie cu tot.

După ce o punea pe masă, mama sălta capacul, se lăsa puțin pe spate și se uita la taică-meu.

— Gata, Gwilym? rostea mama cu glasul ei profund.

— Da, răspundea tata scoțîndu-și pipa din gură și ridicîndu-se în picioare ca să-și sufle nasul.

Așa se petreceau totdeauna lucrurile cînd erau bani de cheltuit în afara celor trebuitori pentru nevoile gospodăriei.

Tata spunea totdeauna că banii sînt făcuți ca să fie cheltuiți, la fel cum oamenii își cheltuiesc puterile și mintea pentru a-i cîștiga, și cu inimă tot atît de ușoară. Dar la fel după cum atunci cînd muncesc oamenii urmăresc un scop anume, tot așa și roadele acelei munci trebuie cheltuite cu socoteală și nu irosite. De aceea în familia noastră, în vremea cînd toți cei mari cîștigau — în afară de surori, de mama și de mine — se cumpăneau bine lucrurile înainte de a se aduce din bucătărie cutia de tablă.

Dacă tata și băieții se duceau peste Munte să vadă un meci de rugby, voiau și ei cîtiva șilingi de cheltuială, și atunci tata lua o jumătate de galben și li-l

împărțea. Banii de cheltuială erau atît de strîns numărați fiindcă nu prea aveai pe ce-i da.

Berca și-o beau jos la *Three Bells*, la poalele Dealului, iar tata plătea ce era de plătit o dată la două săptămîni. Cîteodată se duceau prin alte părți cu corul, și din cînd în cînd făceau cîte o vizită în valea alăturată să vadă un meci, ori la Oraș pentru un meci internațional. Dar cînd se petreceau asemenea lucruri puteai spune că Valea întregă, în afară de cei ce zăceau la pat sau umblau în cîrji, o pornea la drum. Foarte puțini dintre ei vedeau vreodată meciul, să știți, însă de dus toți se duceau la oraș ; și important asta era. Cum se petrecuseră lucrurile la meci aflau de la prieteni, în drum spre casă, așa că de amestecat în vorbă toți se puteau amesteca. Și atuncia ce mai conta dacă vedeau ori nu vedeau meciul ?

Cînd eram mic de tot primeam și eu bănuțul meu de sîmbătă și cu el cumpăram de obicei caramele de la doamna Rhys. Aluatul de caramele îl pregătea în tigăi, apoi îl aduna și-l zvîrlea binișor într-un cui din dosul ușii, iar aluatul se agăța acolo. Pe urmă prindea între palme un boț de aluat, îl trăgea spre sine, apoi iar arunca aluatul în cui. Treaba asta dura o jumătate de ceas sau chiar mai bine, pînă ce i se părea doamnei Rhys că aluatul s-a întărit destul, după care îl lăsa în pace să se întindă. Ceasuri întregi am așteptat în încăperea din față, cu bănuțul strîns în palmă și gura plină de apă, tot gîndindu-mă la caramele și adulmecînd mirosul de zahăr, smîntînă și ouă. Caramelele acelea puteai să le mesteci ore de-a rîndul, așa mi se pare acum, fără să le pierzi cumva gustul, ba chiar după ce se topeau tot le mai simțai gustul venit de undeva de sub limbă.

Adevărați bani de buzunar am avut pentru prima oară cînd s-a însurat Ivor. Bronwen era dintr-un loc

de dincolo de munte unde taică-său ținea o băcănie. Ducându-se acolo cu prilejul unei întreceri de corturi, Ivor a intrat în prăvălie să cumpere niște ouă pentru a-și drege glasul. Bronwen l-a servit și atunci bănuiesc eu c-au pornit să vorbească despre una și alta; însă, oricum s-ar fi petrecut lucrurile, trebuie c-au fost lucruri tare de seamă dacă Ivor a întârziat câteva ceasuri la întrecere, treabă pentru care a fost bine muștruluit. Moștenise de la tata o frumoasă voce de tenor, asta-i, și se și pricepea să cînte. Așa că lipsa lui n-a fost o pierdere de neluat în seamă.

Dai Ellis, cel cu grajdurile, care îi dusesese pe coriști pînă acolo și îi adusesese îndărăt, cu brețul, i-a spus tatii de istoria asta. Ivor trebuie c-a făcut pe jos tot drumul peste munte și pînă acasă, fiindcă n-a sosit decît cu un ceas înainte de a se scula mama să pregătească masa de dimineață. Tata s-a mulțumit să rîdă.

— Beth, a zis tata, află că nu mai trece mult și pe Ivor o să-l pierdem, ai să vezi. El o să fie cel dintîi.

— De, a răspuns mama nu chiar zîmbind, ci ca și cum ar fi înfășurat un zîmbet în niște gînduri. A cam venit vremea, ce-i drept. Mă și întrebam cît o să mai fie așa. Cine-i fata?

La vremea aceea nimeni nu știa. Și nimeni n-ar fi îndrăznit să întrebe, nici măcar tata. El zicea că fiecare își are gîndurile și gusturile lui, și nu era treaba nimănui să se apuce să întrebe și să-și vîre nasul unde nu-i fierbe oala. Tata niciodată n-a făcut așa ceva.

Bietul Ivor o ducea rău de tot. Zile întregi n-a mai vrut să-audă de mîncare. De cum venea de la mină, se spăla, pe urmă se urca sus, pe coasta mun-

telui, se trîntea în iarbă și cădea pe gînduri. Cel puțin așa mi-a spus el, că se gîndește, cînd m-am dus într-o zi pînă acolo și l-am întrebat.

— Mă gîndesc, mi-a răspuns. Hai, acum întinde-o de-aici pînă n-apuc să te-azvîrl în rîu, cu capul în jos.

După asta a început să se ducă peste munte de două ori pe săptămînă, săptămîni la șir, prin zăpadă și pe orice vreme ; iar dacă nu-l mai prindea pe Dai Ellis, venea pe jos cale de atîtea mile peste munte, pe un întuneric ca smoala. Numai dragostea adevărată l-ar fi putut sili pe un om ca Ivor să facă toate astea doar ca să vadă o fată cîteva minute, cu taică-său și cu maică-sa de față.

Într-o sîmbătă după-amiază și după ce terminasem prînzul, cînd Ivor aproape îl scosese pe tata din fire plimbîndu-se în sus și în jos prin odaie, oftînd și tot ieșind afară ca să se uite pe Deal în jos, întorcîndu-se, luînd *The Christian Herald*, aruncîndu-i doar o privire și punîndu-l îndată la loc, am auzit un tropot de cal oprindu-se în fața ușii noastre.

Înțelegînd că-i sosește un musafir, tata s-a ridicat în picioare și frații mei au făcut la fel. Ivor și ajunsese la ușă, și se purta foarte curtenitor cu tatăl fetei lui, care venise să ne cunoască familia. De cum au intrat înăuntru, tata m-a și gonit din odaie.

— Tată, spuse Ivor, alb la față ca floarea de crin, Bronwen e fata dumnealui.

— A, exclamă tata. Bine ați venit ! Ce mai faceți, domnule ?

— Bine, chiar foarte bine, răspunse musafirul cuprinzîndu-ne dintr-o singură privire pe noi toți și întreaga încăpere. Frig tare afară, nu credeți ?

Pe urmă, după cum e lesne de înțeles, s-au împăcat de minune, și pînă s-apuce mama să pregătească ceaiul, parcă ar fi fost prieteni de cînd lumea, iar în

seara aceea musafirul nostru s-a îmbătat strașnic la *Three Bells*, înainte de a porni spre casă. Tata a băut și el, fiți siguri, dar el știa totdeauna când de-ajunsul începea să fie prea-mult și după aceea pentru nimic în lume nu-l mai puteai face să se atingă de o halbă.

Nu după mult timp tata a însoțit-o pe mama dincolo de munte ca s-o cunoască pe mama fetei.

Dar înainte de asta, într-o simbătă, Bronwen a sosit singură la noi, pînă n-apucaseră bărbații să urce Dealul.

Cît voi trăi n-am să uit cum arăta Bronwen cînd am văzut-o urcînd Dealul, cu coșul acela dublu sprijinit de coapsă.

Purta o bonetă de pai cu flori care îi atîrnau către obraji, iar panglicile verzi și late, înnodate sub bărbie, îi fluturau în jurul feței. O pelerină largă, verde închis, se învălurea de jur-împrejurul ei în mers, desfăcîndu-se pentru a lăsa să se vadă rochia și șorțul alb ce cădea pînă mai jos de glezne, peste ghețele cu nasturi. Deși drumul de pe Deal era pieptiș, iar coșul mare și greu, Bronwen părea să nu bage de seamă. Urca mereu, cercetînd casele de pe partea noastră, pînă ce m-a văzut în prag privind-o pe furis, iar atunci mi-a zîmbit.

Ochii au început să-i strălucească într-adevăr ca picăturile de ploaie prinse de streășină și luminate de soare; nasul micuț i s-a încrețit; gura era roșie împrejurul dinților lungi și albi, totul fiind adunat laolaltă de panglicile verzi și jucăușe.

— Hullo, Huw, mi-a zis.

Dar eram atît de rușinos încît am dat fuga la mama și m-am ascuns după patul de lîngă perete.

— Ce-i cu tine? m-a întrebat mama, însă eu m-am mulțumit să-mi ascund fața în pături.

Pe urmă Bronwen a strigat încet, de la ușă.

Băgați de seamă, mama n-o văzuse niciodată pe Bronwen și nici nu-i auzise glasul, dar sînt convins că știa cine-i acolo. Și-a lăsat capul într-o parte, a pus jos furculița de care se sluzea la gătit, apoi s-a dus la oglinda cea mică să-și scoată de pe cap pînza asta veche și albastră și să-și aranjeze puțin părul.

— Tu ești, Bronwen ? a întrebat mama în vreme ce încă se privea în oglindă.

— Da, a răspuns Bronwen cu glas abia auzit.

— Vino înăuntru, copila mea, a îndemnat-o mama ieșindu-i în întîmpinare.

Cîteva clipe s-au privit una pe alta fără să vorbească, apoi mama a sărutat-o.

În cinci minute mama aflase tot ce era de aflat, iar Bronwen auzise despre cele mai multe dintre năzbîtiile făcute de Ivor cînd era mic, despre ce anume îi plăcea lui să mănînce, că niciodată nu ți-ar bea ceaiul fierbinte și multe de-alde astea. Într-adevăr, vorba prinsese atîta spor încît mama aproape nu mai apucă să se așeze lîngă ușa de la intrare, și tata striga în cor cu frații mei în fața casei, cînd mama țipă scurt și alergă să scoată afară scăunelul, se așeză repede pe el și își puse mîinile în poală, așteptînd cuminte.

— Aici se petrece ceva care nu-i de loc cum trebuie, spuse tata intrînd în casă. Pînă acum n-ai mai întîrziat niciodată, fato.

Pe urmă o zări pe Bronwen în dosul ușii și începu să rîdă.

— Nu-i cum trebuie ? urmă tata. Ba nici vorbă. E cum trebuie ; chiar așa cum se cuvine să fie. Ivor !

Tata m-a apucat de ceafă și m-a împins binișor afară din bucătărie tocmai în clipa cînd Ivor, murdar și plin de cărbune cum era, se pregătea s-o sărute pe Bronwen.

— Treburile astea nu-s pentru tine, băiete, îmi spuse tata. Lasă că-ți vine și ție rîndul.

Tocmai atunci se întoarseră și surorile mele de la fermă, frații erau în încăperea din fund și se spălau, așa că întreaga casă răsuna de larmă și de rîsete, iar miresmele bucatelor îți stîrneau atît de tare foamea încît parcă te dureau măruntaiele.

Pe urmă Bronwen a venit la noi în multe sîmbete, dar totdeauna am simțit față de ea o mare sfială. Cred că mă îndrăgostisem de Bronwen încă de pe atunci, și îndrăgostit de ea am rămas toată viața. E caraghios să crezi că un copil se poate îndrăgosti. Dacă aveți părerea asta, vă privește. Dar eu sînt copilul care era atunci, și nimeni nu poate ști ce sînt, nimeni în afară de mine. Iar eu cred că m-am îndrăgostit de Bronwen în sîmbăta aceea, pe Deal.

Totuși, astea sînt întîmplări de demult.

Capitolul II

Frumoasă petrecere a fost la nunta lui Ivor. Aproape să se ajungă la bătaie cînd a venit vorba să se hotărască unde anume o să aibă loc nunta. Tatăl miresei voia la capela Zion de dincolo de munte, dar tata era încredințat că și capela noastră o să fie gata la vreme.

Toți bărbații de la noi din sat au ajutat vreme de cîteva luni, seara, la ridicarea capelei. De multe ori m-am jucat cu ceilalți băieți printre cărămizile, blocurile de piatră și mortarul de acolo, în vreme ce vîrstnicii lucrau de zor, și tare bine ne mai simțeam.

Da, capela arată și acum la fel ca în ziua cînd a fost deschisă de un oarecare predicator de la Oraș. Multă vreme n-am avut predicatorul nostru din pricină că satul nu era destul de înstărit ca să-l poată plăti, așa că bărbații în toată firea făceau cu rîndul la predici și la rugăciuni, iar corul, bineînțeles, n-a lipsit niciodată.

Ivor s-a cununat cu Bronwen în capela noastră cea nouă, după voia tatii, și bine v-ar fi fost dacă ați fi putut vedea ce-a urmat după aceea.

Ca prin minune a fost o zi frumoasă. Tata își pusese jobenul; mama avea o rochie nouă, gri, și bo-netă; toți băieții erau gătiți în haine noi și negre,

și cu pălării melon, iar mie îmi făcuseră un pardesiu nou, tot negru, și cu guler de catifea. Grozav arătam.

Dar să-i fi văzut pe Ivor și pe Bronwen. Și el avea haine negre, noi, însă tata îi împrumutase vesta lui cea albă, și toate îl prindeau de minune, așa, cu garoafele prinse la butonieră.

Și Bronwen !

Toată lumea se minuna cât e de frumoasă. Imbrăcase rochia străbunicii ei, așa zicea maică-sa, și într-adevăr, deși fusese spălată anume, dantelele tot rămăseseră cam îngălbenite, după câte mi se părea mie, și nici nu-i de mirare dacă te gîndești ce vechi erau.

Mama mea și mama miresei stăteau în față și plîngeau amîndouă ; în spatele lor se afla tata și tatăl miresei, iar după ei veneau frații mei mai mari : Ianto, Davy și Owen.

Eu rămăsesem mai în fund cu surorile și cu celălalt frate, alături de unchi și de mătuși. Capela era așa de plină de lume că nu puteai ridica brațele. și prin urmare nici vorbă să deschizi cartea de innuri. Se nimerise bine că toți știau innurile pe dinafară, chiar și de la coadă la cap.

Predicatorul a ținut o predică strălucită. A folosit cîteva cuvinte englezești mărețe, cum nu mai auzisem cu niciodată, fiindcă la adunările religioase de pe la noi vîrstnicii vorbeau în limba noastră. Am ținut minte cam cum sunau cuvintele acelea și mai tîrziu l-am întrebat pe tată. Bănuiesc că nu le prinsesem chiar bine, căci deși tata a încercat să le repete, nici odată nu mi-am putut da seama ce-or fi însemnînd, și nici pînă în ziua de astăzi n-am aflat.

Oricum ar fi, toată lumea de-acolo asculta cu multă luare-aminte, unii aplecîndu-se înainte cu mîna la ureche, alții lăsîndu-se pe spate și închizînd ochii, iar alții doar stînd liniștiți pe bănci.

Ori de cite ori predicatorul spunea ceva deosebit, unii dintre bărbați murmurau ușor ceva numai de ei auzit, și puteai să vezi bonetele tuturor femeilor mai în vîrstă aplecîndu-se ca un lan unduit de vînt.

O dată, cînd cei din jur tăceau toți, am murmurat și eu, și bineînțeles că s-a nimerit cînd nu trebuia, iar unchiu-meu mi-a tras cu cotul de m-a aruncat bufnind între rîndurile de bănci. M-am ridicat și-am început să-mi scutur praful de pe haina cea nouă, iar atunci predicatorul și-a curmat vorba ca să mă săgeteze cu privirea, toată lumea s-a întors să se uite la mine și toată capela a răsunat de sîsîitul limbilor celor de față. Aș fi vrut să se crape pămîntul și să mă înghită, și adevărul e că de multe ori visez lucrul acesta, și încă și acum trăiesc simțămîntul de-atunci, ca și cum încă aș mai fi copil, iar oamenii de demult încă s-ar mai afla în viață.

E tare ciudat să te întorci astfel cu gîndurile în trecut, deși dacă stai să te gîndești nu se află nici un zid și nici o îngrăditură în jurul vremurilor ce s-au dus. În trecut te poți întoarce cînd vrei și-ți poți alege ce poștești, dacă mai ții destul de bine minte.

Niciodată n-am să uit petrecerea care a urmat după cununie, cînd Ivor și Bronwen s-au dus acasă să se pregătească de călătorie. Au plecat cu cea mai bună trăsurică a lui Dai Ellis și cu iapa cea albă folosită pentru treburile poștii.

În cortul cel mare erau rînduite mîncările, și în cel mic băuturile. Pentru cei vîrstnici se întinseseră mese pe sub pomii de lîngă grădinița capelei, iar cei mici își primeau porțiile în mînă și le mîncau pe iarbă, lîngă cristelnița.

Înăuntrul cortului mare parcă ar fi fost un tablou zugrăvit, cu toate bucatele acelea întinse pe mesele rînduite în cerc pe margini, și femeile cu bonete și

cu rochiile lor cele mai frumoase, și flori pretutindeni, în vase și găleți.

Tatăl miresei muncise la cuptor ceasuri fără număr, și merita să vezi ce aducese. Niște plăcinte atât de grele că trebuiau purtate de doi oameni, și așa de frumos împodobite pe crusta de deasupra că-ți era rușine să le tai. Tortul de nuntă se afla afară, sub copaci, alb și alcătuit din trei straturi rotunde, numai de mîna tatălui miresei făcut, iar deasupra, scrise din ornamente în formă de potcoavă și din mărgelușe argintii, se puteau citi numele mirelui : Ivor, al miresei : Bronwen, și data cununiei.

Bineînțeles, toată lumea din sat și de pe la ferme, ca și prietenii familiei miresei, aduseseră fiecare cîte ceva pregătit anume, știind ei bine că toți aveau să cerceteze ce aduseseră la nuntă. Iar cînd darurile au fost rînduite pe mese ai fi jurat că nu-i cu puțință să se mănînce atîtea bunătăți și, oricum, ar fi mare păcat să te-apuci să strici asemenea priveliște.

Dar după ce mama a bătut din palme chemînd mulțimea să se ospăteze, te prindea mirarea cînd vedcai cu ce iuteală se golesc mesele. Fără îndoială, dacă Cedric Griffiths și cu mine n-am fi dibuit o gaură în spatele cortului mare, am fi rămas flămînzi. Să nu vă închipuiți cumva că s-au găsit vreunii care să dea buzna, dar toată lumea era atât de ocupată să vorbească și să mănînce, fetele mai răsărite aveau așa de mulți copii micuți de hrănit, cei vîrstnici îi serveau cu atîta tragere de inimă pe alți vîrstnici, încît Cedric și cu mine, aflîndu-ne în starea cea mai neprielnică, adică fiind prea mari ca să ne hrănescă fetele și prea mici ca să stăm laolaltă cu ceilalți băieți, a trebuit să ne descurcăm singuri, și ne-am descurcat noi într-adevăr de minune, acolo, sub masa cea lungă.

Femeile treceau pe-aproape de noi, dar nu le puteam vedea decît ghetele și poalele rochiilor, căci fețele de masă ascundeau restul. Dacă mai voiam să luăm ceva, ne tîram afară, și unul stătea în genunchi, în vreme ce celălalt apuca ce-i venea la îndemînă. De cîte ori venea rîndul lui Cedric să mai agonisească, el alegea ori dulceață, ori prăjituri cu cremă, pe cîtă vreme eu mă repezeam la torturi și la plăcinte.

— Vai de capul tău, îmi șoptea Cedric, mare bleg mai ești dacă mănînci tort de ăsta uscat în loc să te îndopi cu dulceață.

După cîte bănuiesc, toată viața a continuat să gîndească la fel, căci i-a mers foarte bine. Conduce o pensiune pe coasta mării și se descurcă minunat. — astea sînt ultimele vești pe care le am despre el.

Dar ceva mai tîrziu, cînd s-au pornit întrecerile, aveam s-o tragem pentru că ne îndopasem ca niște porci. Frații mei mă căutaseră ca să pornesc și eu în întrecerea băieților mai mici, și, cu toate că nu vă puteți închipui cît am strigat și m-am zbatut, a trebuit să mă supun. Totdeauna mi-a fost silă de mulțimile de oameni, și asta dimpreună cu teama de a fi învins de față cu ei m-a făcut să mă zbat și să strig.

Însă pînă la urmă tot am pornit, fiindcă Davy m-a amenințat că-mi dă pantalonii jos de față cu fetele și mă bate la fund.

Atîta mi-a fost de-ajuns. Davy nu era omul care să promită ceva și să nu se țină de vorbă. Așa că am pornit la întrecere cu vreo zece-doisprezece alți băieți; am învins și am vărsat și mațele din mine.

Davy a crezut c-o să mor, și, într-adevăr, mi-era așa de rău că nu mă puteam ține pe picioare pînă ce mi-a dat doctorul Richards un pahar cu apă rece, și cu asta mi-am venit în fire. Pe urmă Davy și Ianto

mi-au dat fiecare câte o monedă întreagă de șase *pence*, și-am câștigat și premiul, ispravă pentru care am primit de la tata un șiling. Mama m-a chemat în cort și mi-a luat frumușel toți banii ca să-i pună în cutie, mi-a dat în schimb trei *pence* să am de buzunar, și pe urmă mi-a așezat un scaun la masă, îndemnându-mă să mă mai înfrupt din dulceață și din tort.

Seara, după ce s-a treminat cu ceaiul, toată lumea s-a așezat pe paturile întinse pe iarbă, s-au cântat innuri și cîntece, și s-au pornit alte întreceri. Zău dacă n-am mai câștigat încă o dată fiindcă m-am dovedit a avea cea mai frumoasă voce dintre băieții mici. Tare s-a mai bucurat tata. N-am să uit nici odată cum îi strălucea chipul cînd domnul Prosser, de la Saint Bedwas, mi-a înmînat acadelele.

Pentru tata cîntecul era ceva cam ca lumina ochilor. După asta totdeauna mi-a zis solistul familiei. Tot drumul spre casă m-a ținut strîns de mîină în seara aceea, cînd mama mergea alături de tata, pe partea cealaltă, iar surorile veneau în urma noastră.

Ciudat mai e felul cum îți revin lucrurile în minte, dacă începi să te gîndești la ceva și te încîlcești în amintiri. Fiindcă uneori te gîndești la un lucru anume, acesta îți amintește de altceva, și aproape întotdeauna ai uitat din ce pricină ți l-o fi rechemînd în amintire, iar atunci îți dai seama că nu mai știi ce legătură o fi fost între ele.

Pe urmă Ianto s-a însurat cu o fată din sat, care stătea la niște neamuri. Pe fata asta nu prea am văzut-o de multe ori, fiindcă, după cununie, tatăl ei l-a chemat să lucreze împreună cu el; Ianto s-a dus, și acolo au făcut nunta. Eu nu m-am numărat printre nuntași fiindcă aveam oreion, dar mama și surorile s-au dus, și cînd s-au întors cam jeleau soarta lui Ianto. Nu nimerise peste oameni de ispravă, spunea

mama, iar după aceea ani de zile n-am mai știut nimic despre el.

Mama totdeauna îi ducea grija, însă asta nu folosea la nimic.

Davy era căposul familiei. Mereu zicea c-ar vrea să se ducă și să se facă doctor, însă doctorul Richards spunea că-i prea în vîrstă. Ori de cîte ori se întîmpla vreun accident la mină, puteai fi sigur că-l găsești și pe Davy acolo, cu trusa de pansamente, iar dacă se întîmpla să se rănească cineva din sat, numaidecît trimiteau după el. Niciodată nu lua vreun ban de la cineva afară de prețul bandajelor și ali-fiilor folosite, și toată lumea îl ținea în mare cinste, în întreg ținutul.

Pe vremea cînd am început eu să mă duc la școală, Davy devenise tare morocănos, și degrabă am renunțat a-l mai ruga să mă ajute la socoteli, fiindcă niciodată nu mă lua în seamă. Într-o seară, după cină, tata l-a întrebat ce-i cu el.

Multă vreme Davy n-a dat nici un răspuns. Atît de multă vreme, încît mi-a fost teamă că tata are să uite de el și-o să-și amintescă să mă trimită pe mine la culcare. Totdeauna avea mare grijă ca la opt seara să fiu în pat.

— Tată, rosti Davy stînd cu privirile țintuite în ceașca goală, nu sînt de loc fericit.

— Îmi pare rău c-aud treaba asta, băiete, răspunse tata.

— Și ce nu ți-e pe plac aici la noi? întrebă mama.

— Totul, zise Davy. Totul. Dar s-ar părea că nimeni nu bagă de seamă. Și chiar dacă bagă de seamă, stă cu mîinile în sîn.

— Spune-mi și mie despre ce e vorba, îi zise tata, și dacă e ceva ce stă în puterea unui om, ai să fii mulțumit.

— Nu, tată, urmă Davy, tu nu poți face nimic. E ceva ce nu putem face decât noi toți, împreună. Uite ce-i. Săptămîna viitoare au să ne scadă lefurile. De ce ? Cărbune se scoate tot atît de mult, ba, ca să vorbim drept, chiar mai mult decât anul trecut. Pentru ce să scadă lefurile ? Și pe urmă, bagă de seamă, forjele se închid, se mută la Dowlais, și au început să angajeze oameni pentru Middlesbrough. Crezi că cei de la forje au să se ducă după ele la Dowlais, ori la Middlesbrough, sau crezi c-or să vină să caute de lucru la mină ?

Davy se uita țintă la tata, și ochii îi erau umbriți de părul care, de lung ce era, îi cădea peste frunte.

— De, spuse tata mișcîndu-și pipa așa cum și-o mișca ori de cîte ori nu se simțea la largul lui, bănuiesc c-or să se ducă acolo unde au să găsească de lucru.

— La mină, rosti Davy încuviințînd din cap, iar mina are atîția muncitori cîți îi trebuie. Băieții Owain n-au avut încotro și s-au dus să muncească dincolo de munte. Atunci ce să mai aștepte ceilalți cînd unchii și tații ăstora au muncit aici ani și ani la șir ? Să-ți spun eu ce are să se întîmple, tată, continuă Davy ridicîndu-se în picioare, ducîndu-se la poliță și bătînd cu degetul în cutie. Foarte curînd asta o să fie goală ca pipa mea.

— Astea-s prostii, băiete, răspunse tata de-a dreptul uluit și privind către mama. Doamne Dumnezeule atotputernic, așa ceva n-o să se întîmple niciodată cît o să mai existe cărbune.

— O să vedem noi foarte curînd, stăruie Davy. Cînd muncitorii de la forje au să s-adune în jurul minei cătînd de lucru, află că unii dintre ei vor fi gata să muncească pentru mai puțin și directorul are să-i primească. Ai să vezi destul de repede, iar atunci oamenii mai în vîrstă și cei cu leafă mai

mare au să fie dați afară, da. Printre ei ai să fii și tu, dacă n-o să iei seama.

— Mare aiurit mai ești, măi băiete, spuse tata rîzînd. Apoi către mama : Hai, Beth, dă-ne cîte o ceașcă bună de ceai, da ? Iar tu, adăugă de îndată ce dădu cu ochii de mine, șterge-o la culcare. Numai decît.

Așa cum a spus Davy, așa s-a întîmplat. Muncitorii de la forje s-au angajat să lucreze în mină pentru o plată doar cu puțin mai mare decît cea a băieților foarte tineri. Ba unii dintre ei au primit să tragă vagonetele în locul poneilor. Mulți dintre mai vîrstnici și dintre cei mai bine plătiți au fost dați afară fără să li se spună de ce, deși au ieșit vorbe că erau prea bătrîni și nu mai puteau munci cum trebuie. Însă toată lumea știa că asemenea vorbe sînt prostii goale de vreme ce printre ei se număra și Dai Griffiths, recunoscut ca unul dintre cei mai buni mineri de pe toată Valea.

Tata lucrase o vreme la suprafață ca pontator. De îndată ce ajungea cărbunele sus, el însemna cît anume se afla în vagonet și cine îl scosese. După socotelile lui își primeau oamenii plata. Prin urmare era un fel de conducător, și drept este că la el veneau de cele mai multe ori muncitorii să le facă dreptate dacă se iveau cine știe ce neînțelegeri. Iar neînțelegeri erau destule.

Într-o noapte a venit tata de la o adunare ținută la *Three Bells* și era foarte abătut. Davy ședea la masă și citea, iar eu desenam ceva la colțul patului.

— Davy, spuse tata, o să facem grevă.

— Foarte bine, tată, răspunse Davy fără să se tulbure. Ați hotărît și ce-o să faceți cînd or să vă dea afară ?

— N-am să accept nici un fel de dare afară, afirmă tata minios. Pentru asta și începem lupta. Lefuri

omenești și nici un fel de condiții care să nu ne convină tuturor.

Davy a aruncat o privire către cutia de pe poliță și a zîmbit. Asta l-a înfuriat pe tata și mai rău, dar n-a dat glas furiei. Doar l-a întrebat pe Davy :

— De ce ai stat acasă cînd trebuia să fii la adunare ?

— Fiindcă voiam să văd mai întîi ce-au să facă oamenii, răspunse Davy. Acum știu, și pot trece la fapte. Primul lucru, tată, e că tu trebuie să te ții deoparte și să mă lași pe mine să vorbesc.

— Nu, se împotrivi tata, n-am să stau deoparte. Oamenii mi-au cerut mie să vorbesc în numele lor, și am să vorbesc.

— În cazul ăsta, continuă Davy, înseamnă că foarte curînd Gwilym, Owen și cu mine va trebui să ținem casa. Tu ai să ajungi în teapa lui Dai Griffiths și a celorlalți.

— Asta o s-o vedem noi, spuse tata.

Și, într-adevăr, dreptatea a fost din nou de partea lui Davy.

Tata și alți doi mineri s-au dus să discute cu directorul, dar s-au întors tăcuți și fără nici o voce bună, spunînd că nu mai e nimic altceva de făcut decît să declare grevă.

Și au declarat grevă.

Cinci săptămîni a durat greva, prima dată, iar oamenii s-au întors la lucru doar pentru două zile, și pe urmă din nou au lăsat lucrul fiindcă doisprezece mineri fuseseră dați afară, printre care și tata.

A doua oară oamenii n-au mai intrat în mină două zeci și două de săptămîni.

Minele din toată regiunea dimprejurul Văii lucrău, dar din satul nostru nimeni nu părea să bage de seamă. Și-așa au mers lucrurile pînă am intrat

în iarnă. Pe urmă au sosit niște oameni de la oraș împreună cu cineva de la Londra, iar tata s-a dus să stea singur de vorbă cu ei.

La vremea aceea oamenii simțeau din plin strîns-oarea nevoii. Hrana se împuținase la fel ca și banii, iar dacă în timpurile bune femeile n-ar fi știut să facă economii, lucrurile ar fi mers tare prost. Dar și așa economiile se cam sleiseră, iar mama scormonea în cutia noastră ca să ajute femeile de la poalele Dealului împovărate de familii grele ce sporeau încă. Biata doamnă Morris de lîngă capelă, femeia cu paisprezece copii, dintre care nici unul mai mare de doisprezece ani, s-a văzut nevoită să cerșească mîncare, și bărbatul ei a fost atît de copleșit de rușine încît s-a aruncat în puțul minei.

După ce a vorbit cu oamenii aceia, tata s-a întors acasă încredințat, dar hotărît. Mama nu l-a întrebat nimic.

— Am încheiat greva, Beth, a vestit tata. Dar lefurile trebuie să ni se scadă. Acum patronii nu mai pot lua pe cărbune prețul pe care-l luau, așa că nu-și mai pot îngădui să plătească aceleași lefuri. Trebuie să fim și noi drepecți.

— Slujba ți-au dat-o îndărăt, Gwilym? întrebă mama.

— Da, fetișo, a răspuns tata.

Dar mie mi s-a părut că rostind vorbele astea s-a uitat cam ciudat la mama.

Pricina am aflat-o peste două zile.

Oamenii s-au întors la lucru în dimineata următoare, după ce tata a discutat cu patronii, și ar fi meritat să vedeți Dealul cînd cu toții coborau către mină.

Era devreme tare, se lăsase ger, și luna încă nu apusese. Bruma albă se întindea aspră și groasă pe

drum și pe acoperișuri, iar toate ferestrele luminate presărau pete portocalii pe întreaga întindere a drumului.

Cînd se deschideau ușile și bărbații ieșiau din case, nevestele și copiii îi petreceau pînă în drum și zăboveau acolo uitîndu-se lung în urma lor. Tata a ieșit din casă printre cei dintîi, împreună cu Davy, și de îndată ce l-au zărit, oamenii au început să-l salute în gura mare, fiindcă toți credeau că el este salvatorul satului. Însă tata era departe de a fi un înfumurat și nu-i plăcea de fel să se facă zarvă în jurul lui. Așa că le-a făcut tuturor semn să tacă și a început să cînte.

De cum i-au auzit glasul, tenorii și altiștii au așteptat să le vină rîndul, apoi au intrat baritonii și bașii, iar la urmă femeile și copiii.

Și de îndată ce s-a pornit cîntecul n-a rămas ușă nedeschisă pe toată coasta Dealului, și bărbați, femei și copii au ieșit din case și au umplut drumul.

Atunci am privit cerul limpede și albastru, strălucitoarele acoperișuri albe, drumul negru, întesat de siluetele și mai negre ale oamenilor voioși ce coborau Dealul printre grupurile de femei înconjurate de copiii strînși ciorchine lîngă poalele lor, cu toții inundați de sclipirile portocalii ale lămpilor ce-și revărsau lumina pe ușile deschise; am auzit glasurile generoase înălțîndu-se în nenumărate armonii, purtate în văzduh de aburii izbucniți din gurile care cîntau, aburi ce acopereau ca un văl chipurile împurpurate de ger și sporeau strălucirea ochilor aprinși de speranță — și inima mi s-a strîns în piept.

De jur împrejurul nostru Valea răsună de acordurile innului, lumini se iviră la fermele de pe coasta

muntelui întunecat, iar jos, la mină, oamenii clătinau felinarele făcând ca sute de scînteii firave să unduiască în ritmul muzicii.

Toată suflarea cînta.

Fiindcă iarăși se coborîse pacea — de asta.

Capitolul III

Pentru învățătură m-am dus la doamna Tom Jenkins, într-o casă micuță, nu prea departe de sat. Tom fusese ars de fierul topit, la Uzine, și de ani de zile nu făcea decît să zacă într-un fotoliu, iar nevastă-sa deschisese școala ca să se poată întreține. Avea și ea două fete care, de obicei, în timpul lecțiilor, stăteau pe scăunele lîngă tablă, despărțite de copiii veniți la învățătură cu plată. Tom avea veșnic dureri, așa că lecțiile erau deseori întrerupte cînd doamna Jenkins se ducea să vadă în ce fel i-ar putea alina suferințele.

Învățam să scriem și să socotim, puțină istorie, numele orașelor și rîurilor, și locurile unde se aflau ele. Doamna Tom Jenkins era de fel de la Caernarvon, unde taică-său avusese o librărie, așa că, bineînțeles, știa o groază de lucruri.

Fără îndoială că am să-i recunosc meritele, fiindcă ne-a dat mult mai mult decît meritau cele patru *pence* pe săptămînă. Atunci am învățat să gîndesc, dar de lucrul acesta mi-am dat seama doar cînd am început să muncesc. Geilalți colegi ai mei, băieți și fete, au tras și ei destule foloase, deși nu sînt sigur că au despre doamna Jenkins aceeași părere ca și mine.

Ședeam pe scăunele fără spătar, în încăperea din față, și tăblițele le țineam pe genunchi. Doamna Jenkins stătea în picioare lângă tabla prinsă cu cuie în perete și scria cu bulgări de cretă.

De cum pătrundeam în casă, ne puneam să ne agățăm frumos hainele și pălăriile, apoi treceam în încăperea din față și îi spuneam bună dimineța, ei și fetițelor. Pe urmă ne împrăștiam; băieții așezau scăunelele pentru fete, și fetele le aduceau băieților tăblițele și condeiele.

Cînd eram gata, ne ridicam în picioare să cîntăm imnul de dimineță, și doamna Jenkins rostea o scurtă rugăciune invocînd binecuvîntarea noastră, a tuturor, putere a minții și a vrerii pentru a trăi și a învăța întru folosul omenirii.

Mi-aduc bine aminte cît îmi frămîntam mintea gîndindu-mă la omenire. Mă străduiam să iscodesc ceva care să semene cu omenirea, fiindcă „om“ știam ce înseamnă și „menire“ de asemenea. Iar pînă la urmă am ajuns să cred că omenirea este un bărbat foarte voinic, cu barbă mare, tare bun la suflet, totdeauna aplecat asupra oamenilor și totdeauna blînd și îndatoritor.

I-am spus asta doamnei Jenkins într-o seară, după ce plecaseră ceilalți și eu rămăsesem să-i ajut să-l pregătească pe Tom pentru noapte.

— Asta-i o izbutită imagine a lui Isus. Huw, mi-a spus dînsa.

— Atunci Isus e omenirea? am întrebat-o eu, ne-spuse de mirat.

— Da, într-adevăr, încuviință doamna Jenkins înfășurîndu-l pe Tom în pătură. Oricum, a suferit destul ca să poată fi omenirea, oricare ar fi ea.

— Bine, și-atunci ce e omenirea, doamnă Jenkins? am stăruit eu, fiindcă voiam neapărat un răspuns,

căci prea multă vreme mă frământasem cu întrebarea asta.

— Omenirea sîntem noi toți, mă lămuri doamna Jenkins, tu, și eu, și Tom, și toți cei la care te poți duce cu mintea, de pe întreaga întindere a pămîntului. Asta-i omenirea, Huw.

— Vă mulțumesc, doamnă Jenkins, dar atunci cum se face că în fiecare dimineață ne cereți nouă să ajutăm omenirea?

— O fac fiindcă nu vreau să vă gîndiți numai la voi și la familiile voastre, ci la toți oamenii care viețuiesc pe lume. Toți sîntem deopotrivă, toți avem nevoie de sprijin, iar omenirea nu poate fi ajutată decît de omenire.

— Dar de ce ne rugăm de Dumnezeu, dacă numai omenirea ne poate ajuta? am întrebat eu mai departe, fiindcă tata totdeauna zicea că Dumnezeu este singurul sprijinitor în care omul își poate pune cu încredere nădejdea, iar ceea ce îmi spusese doamna Jenkins era ceva cu totul nou pentru mine.

— La asta numai Dumnezeu ți-ar putea da răspuns, Huw, a rostit doamna Jenkins aruncîndu-și privirile înspre Tom.

Dar doamna Jenkins n-a aflat niciodată că eu auzisem ce spusese în șoaptă. „Dacă există cumva Dumnezeu“, șoptise ea numai pentru sine.

Cu cîteva clipe înainte de a-i pune boneta de noapte se uitase la Tom. Fierul topit îi căzuse pe cap și pe umeri. Era orb, bineînțeles, nasul îi fusese ars cu totul, iar gura îi arăta ca o butonieră cu toți dinții negri înăuntru, capul îi era golaș și de culoare purpurie. Probabil că avea vreo treizeci de ani, pe-atunci, și tata zicea că fusese un om tare îndrăgit și cel mai bun tenor de pe Vale. Acum nu mai putea scoate din gîtlej decît sunete stranii, și nu sînt sigur dacă o recunoștea pe doamna Jenkins ori își cu-

noștea fetițele. Așa că, ducîndu-mă cu gîndurile în urmă, nu sînt încredințat că aș putea-o osîndi pentru vorbele rostite atunci.

În acele clipe am început să gîndesc cu propriul meu cap, și probabil că asta m-a adus în starea în care mă aflu.

Nu că n-aș fi mulțumit cu ce s-a ales din mine, sau cu situația în care am ajuns. Doar atît : dacă n-aș fi început să cîntăresc lucrurile cu propria mea minte și să aflu singur altele, poate aș fi avut o viață mai fericită, judecînd-o după normele obișnuite, și poate că aș fi fost mai respectat.

Totuși nici fericirea și nici respectul celorlalți nu prețuiesc nimic, fiindcă, în cazul cînd nu vin amîndouă din izvoarele cele mai temeinice, nu-s decît simple deșertăciuni. Omul care obține succese cîștigă respectul lumii indiferent de calitatea minții lui și de modul cum a obținut succesele. Atunci la ce poate folosi un asemenea respect, și cît de fericit poate fi în adîncul inimii lui un astfel de om ? Iar dacă este ceea ce trece de obicei drept om fericit, o asemenea stare e mai jalnică decît mulțumirea de sine a celui mai abject dintre animale.

Și cu toate astea, acum, cînd îmi rotesc ochii prin odaia noastră micuță, astfel de gînduri sînt o consolare într-adevăr slabă, și aduc ciudat de firave satisfacții. Trebuie să existe o cale de a-ți trăi viața în chip cîstit, de a gîndi și acționa cîstit, și a avea totuși puțința să duci o viață senină.

Nimeni nu s-a purtat vreodată mai cîstit decît tata, dar n-a primit nici un fel de răsplată pe lumea asta, și la fel s-au petrecut lucrurile și cu mama. Nu am venin în suflet, și în inima mea nu se află nici măcar urma vreunui simțămînt ce m-ar putea face să devin disprețuitor. Nu fac decît să spun ce am în minte.

Pe tata l-am văzut prima oară ca om, și nu ca pe omul care îmi este tată, atunci cînd mă întorceam de la școală pentru prînz, în ziua în care oamenii s-au întors la lucru, după grevă.

Goneam cu toții prin ploaia de iarnă, rece și cenușie, și întețitoare ca acele, înotînd prin gropi și băltoace, în vreme ce gardurile-vii susurau puternic cînd picăturile plesneau în ramurile golașe, în șanțurile de pe amîndouă părțile drumului apele bolboroseau și făceau spume, simțeam cum ne înlemnesc picioarele cînd ne pătrundea apa în bocanci, cum ni se răcesc și ne amortește piepturile pe măsură ce hainele se udau tot mai tare, și pînă la urmă am ajuns pe ridicătura unde drumul se întîlnea cu calea spre mină. Pe deasupra scundului gard-viu puteam vedea gura puțului și casa motoarelor, iar ceva mai aproape locul unde stăteau pontatorii ca să țină socoteala vagonetelor.

Pontatorii aveau micile lor gherete unde să se adăpostească pe vreme de ploaie și ger; și de cînd țineam cu minte fuseseră totdeauna trei gherete, cîte una pentru fiecare pontator, iar a tatii era cea verde, din mijloc.

Ceilalți și-au continuat goana, dar eu am rămas ținut pe loc, cu privirile pierdute în golul dintre celelalte două gherete. Tata stătea în ploaie și înseria un vagonet în carnetul adăpostit sub haina șiroind de apă. Stătea într-o băltoacă făcută de șiroaiele ce i se scurgeau de pe haină și părul ud i se lipise de obraji.

Ghereta lui fusese luată de acolo.

Nici pînă astăzi nu știu dacă privirile mele sau alt ceva l-au făcut să ridice ochii, dar cînd m-a văzut și-a scos creionul din gură și a ridicat degetul ca pentru a-mi cere să nu-i spun nimic mamei, apoi mi-a făcut semn cu mîna să fug acasă.

Atunci, în noaptea ce a urmat, dormeam aici, în odaia asta, și m-am trezit auzindu-l pe tata discutând cu Davy și pe mama plîngînd.

— Fără luptă n-o să cîștigați nimic, striga Davy. Îți închipui cumva c-am să îngădui ca tatăl meu să stea în ploaie ca un cîine și eu să nu ridic un deget să curm porcăria asta ?

— Vezi-ți de treburile tale, spunea tata. N-ai să faci din cazul meu o platformă pentru ideile tale. Pe mine să nu mă amesteci. Sînt în stare să-mi port singur de grijă.

— Sigur, martor ți-e bunul Dumnezeu că ești în stare, urmă Davy. Și-ai să mori înecat ca un șobolan.

— Să taci din gură imediat ! strigă tata. În casa asta n-ai să iei numele Domnului în deșert.

— Ascultă, tată, stăruie Davy, ce-ai de gînd să faci ? Ai să mori de frig cînd o începe să ningă. Lasă-ne să ne adunăm toți laolaltă, și-atunci ai să vezi cum or să le vină mințile la cap. Încetarea lucrului la o singură mină nu slujește la nimic. Toate minele trebuie să lase lucrul, toate deodată.

— Chiar dacă o mă mor de frig, nu contează, spuse tata. N-ai să faci tu din mine pretext pentru o nouă grevă. Eu n-am să las oamenii fără lucru numai din pricină că trebuie să muncesc în ger, iar dacă aș face-o, aș merita o moarte și mai crîncenă decît asta.

— Dar dacă au să-și dea seama că se pot purta astfel cu un reprezentant al muncitorilor, urmă Davy, ce-ți închipui c-au să încerce să le facă celor de rînd ?

— O să vedem, răspunse tata. Nu mai discut despre treaba asta. Și-acum taci din gură și du-te de te culcă.

Gwilym era culcat în patul de alături, și după felul cum respira îmi dădeam seama că e treaz și ascultă.

— Gwil, am șoptit eu, ce vrea Davy să facă ?

— Ține-ți gura, puștiule, murmură Gwilym. Vrei neapărat să vină tata încoace cu cureaua ?

— Dar ce anume vrea Davy să facă ? am șoptit din nou, atât de încet încât sînt sigur că numai vreun șoarece și Gwilym ar fi putut să audă.

— Să lupte împotriva ticăloșilor de englezi, șopti Gwilym ridicîndu-se într-un cot.

Un fior rece mi s-a scurs pe șira spinării și părul de pe ceafă mi s-a zburlit ca peria.

Gwilym n-avea pe-atunci decît paisprezece ani și de-abia începuse să lucreze la cărbune, dar cu poneii lucrase aproape un an. Și uite-l acum și pe el, cel mai liniștit dintre noi toți, vorbind urît, și nu numai asta, dar spunînd cuvinte atît de pline de ură încît făcea să-mi înghețe sîngele în vine.

- Pe urmă a venit Davy la culcare și ne-a curmat discuția. Dormea în pat cu mine, așa că de îndată ce a așezat lumina la căpătîi și s-a uitat la ea am putut să văd că stătea cu ochii larg deschiși, privea întunecat drept înainte, iar chipul îi era alb și acoperit de picături de sudoare ce licăreau în lumină. M-a cuprins frica și am închis ochii, și, tremurînd, i-am ținut multă vreme așa ; pe urmă trebuie că am adormit.

Ivor și Bronwen locuiau ceva mai jos, pe Deal, așa că Bronwen venea deseori pe la mama, deși mama nu se ducea niciodată la ei fără să fie chemată. Simbăta veneau să mănînce la prînz cu noi, dar aproape în fiecare duminică se duceau peste munte să-i vadă pe tatăl și mama cumnatei mele și să meargă împreună la capela Zion.

Ivor era aproape la fel de îngrijorat ca și Davy în privința tatii, dar el își ținea gura acolo unde Davy

nu voia ori nu putea să și-o țină. Îi spusese tatii că lui Davy are să-i iasă faimă de răzvrătit, și-o să fie trecut pe lista neagră de la mină dacă n-o să se poarte cu foarte multă luare-aminte, dar tata i-a răspuns că nu se poate sta de vorbă cu Davy. Băiatul avea în vine sânge aprins, și n-aveai ce-i face.

— Atunci ce anume vrea? întrebă Ivor, cu nerăbdare. Niciodată nu-i dispus să stea două minute la șir de vorbă cu mine.

L-aș fi putut lămuri eu, fiindcă îl auzisem mai înainte pe Davy spunând despre el că-i un fel de paparudă și că oamenii înșurați nu pot fi de folos nici unei cauze din pricina celor de care trebuie să aibă grijă.

— Davy vrea socialism, răspunse tata. Vrea un sindicat în stare să cuprindă pe toată lumea: toți muncitorii de pe pământ, mi se pare c-a spus.

— Îți dai seama ce prostii vorbește? urmă Ivor. Dar află că dacă ar fi spus despre toți muncitorii de la cărbuni, aș fi fost alături de el.

— Poți să zici tu ce vrei, Ivor Morgan, vorbi fratele meu Gwilym. Eu atîta îți spun: mai multă judecată găsești în degetele mari de la picioarele lui Davy decît în tot trupul tău.

Grozav de uimit a fost tata și cumplit s-a mai înfuriat Ivor. Într-o clipă tata a sărit de pe scaun și s-a repezit după curea, dar pînă să apuce el a se apropia de cui, Gwilym o și zbughise din casă și gonea ca vîntul în jos de deal.

— Asta-i mai rău decît Davy, zise tata. Prevăd că în scurtă vreme au să se abată mari necazuri peste familia asta. Parcă aș zice că un cuib de viespi crește acolo, în odaia din fund.

Tata se uita la mine, dus pe gînduri. Și eu stăteam tot în odaia din fund, împreună cu ceilalți, și m-am

sîntît obligat să vorbesc, chiar dacă ştiam că nu e bine ce fac.

— Şi eu m-aş face viespe, tată, am spus atunci, dacă asta ar putea să nu te mai lase în frig.

— Şterge-o de-aici numaidecît, se răsti tata, pînă n-apuc să-ţi ard vreo două.

Dar eu vedeam că îi rîd ochii în cap, aşa că-am ieşit încet din casă, fără să mă grăbesc, şi m-am dus devala, la Bronwen.

Îmi pierise sfiala faţă de ea. Avea Bronwen un fel de a se uita la tine care cuprindea şi un zîmbet, dar fără să zîmbească vreodată de adevărat, aşa că nu aveai de unde şti dacă se cuvine să-i întorci zîmbetul ori să rămii serios. Începuse să-mi spună „Bătrînul“ îndată după ce îşi aranjase casa, şi ori de cîte ori mă duceam pe la ea lăsa baltă orice ar fi făcut şi se uita la mine în felul acela al ei, pînă cînd mă aşezam în fotoliul cel mare al lui Ivor.

— Ei, şi ce-a mai păţit de data asta bătrînelul nostru ? mă întreba de obicei.

Iar eu îi spuneam despre ce-i vorba, dacă era vorba de ceva anume. Altminteri, tăceam din gură. În după-masa aceea nu i-am spus nimic pînă ce n-a pregătit o ceaşcă de ceai.

— Davy are să se ia la luptă cu englezii, i-am vestit.

— Hai, s-auzim, a zis ea şi a început să rîdă.

— Da, aşa e. Am aflat de la Gwilym.

— Gwilym e prea tînăr ca să aibă minte, spuse Bronwen.

— Dar Davy are totuşi. Şi el e cel care porneşte la luptă.

— Dar bătrînelul ce-are să facă ? mă întrebă Bronwen lăsîndu-se în genunchi alături de mine.

— Am să pornesc la luptă împreună cu ei. I.e-arăt eu lor fiindcă l-au făcut pe tata să stea în ploaie.

Bronwen m-a cuprins în brațe cu o mișcare atît de iute încît a răsturnat ceaiul, dar parcă nici nu-i păsa c-a spart ceașca.

— Bravo, Huw, murmură Bronwen. Da, pornește la luptă. De asta există pe lume femei și bărbați. Bărbați ca să lupte, și femei ca să le dea ajutor.

— Ești și tu o răzvrătită, Bron ? am întrebat-o.

— Dacă asta înseamnă să fii răzvrătită, atunci da, sînt.

— Bine, am zis eu, dacă-i așa, sînt și eu răzvrătit de-adevăratelea. Și ce-are să facă Davy, oare ce, Bron ? Mie nimeni nu vrea să-mi spună.

Bronwen se aplecă să adune cioburile ceștii de ceai, dar acum avea chipul încruntat.

— Știi, Huw, îmi spuse, ești prea mic ca să înțelegi asemenea lucruri. Du-te și spune-i lui Ivor că-l chem eu.

Dar am continuat s-o întreb, și eram tare supărat că ea știe. deși e femeie, iar eu, băiat fiind, habar nu aveam. Te-apucă hazul cînd te gîndești ce gînduri se pot ivi în mintea unui băiețel nevîrstnic.

— Știi, bătrînelule, mă lămuri Bronwen, cum să-ți spun ? Davy încearcă să îndrepte lucrurile așa cum crede el. Asta-i tot ce știu, așa că hai s-o lăsăm baltă. Du-te și spune-i lui Ivor că îl chem eu, vrei ?

Capitolul IV

L-am întrebat și pe tata despre Davy.

— Și de ce vrei tu să afli, băiete ? mă întrebă tata, la rîndul lui.

— Toți copiii ceilalți știu, tată, și ar trebui să știu și eu ca să-l pot ajuta.

— Ba să-ți vezi de treburile tale, de socotelile și de ce mai ai de învățat. Învață cum trebuie, și cu asta ai terminat. Bagă bine de seamă ce-ți spun.

Într-un fel îmi pare rău că nu l-am ascultat pe tata, fiindcă asta m-a rîciit totdeauna pe suflet, și știam că de m-ar fi prins nu l-aș mai fi putut privi în ochi, fără să mai pomenim de curea.

Însă adevărul e că am aflat despre Davy pe calea obișnuită pe care află orice băiețuș lucrurile ce-i sînt ascunse de oamenii mari, adică de la alți băieți de seama lui.

Mervyn Ellis, băiatul lui Dai Ellis de la grajduri, era pe atunci unul dintre prietenii mei cei mai apropiați, și așa a rămas pînă acum o săptămînă. La el deci m-am dus a doua zi, cînd m-am întors de la școală, și i-am spus că se pune la cale nu știu ce complot în frunte cu frate-meu. Povestea suna tare distins și nesăbuit, se cuvine s-o spun, și îmi aduc aminte că în vreme ce-i vorbeam nu puteam să-mi mișc în voie buza de jos. Parcă înțepenise, și în loc

să vorbească firesc, gura mi se schimonosea în fel de fel de chipuri, ca și când ar fi fost prea mândră de ea însăși.

Grozav de ciudat te simți dacă îți dai seama că nu ești în stare să-ți stăpânești nici măcar propria gură.

— Eu știu, măi, eu știu, mi-a spus Mervyn. La noapte se ține o adunare pe munte.

— Cine o ține ? l-am întrebat.

— Davy și oamenii ceilalți, bineînțeles, că prost mai ești. E vorba chiar de frate-tu și n-ai știut nimic.

Atunci mi-a povestit despre celelalte adunări ce se țineră luni de zile la șir, și despre oamenii veniți acolo de prin toate văile din împrejurimi. Se pregăteau să alcătuiască un sindicat, zicea Mervyn, deși habar n-avea ce înseamnă treaba asta. Așa că amîndoi am hotărît să ne ducem pe munte în noaptea aceea ca să vedem și noi ce-i de văzut.

Așa am priceput de ce nu venea Gwilym la culcare decît foarte tîrziu, și totdeauna sosea cu cîteva clipe înaintea lui Davy, dar nu pe ușă, ci se cățara pe șopron și intra pe fereastra asta mică. Știam fiindcă deseori mă trezea curentul de aer rece, dar niciodată n-am dat vreun semn. Pentru nimic în lume nu l-aș fi pîrît pe Gwilym, fiindcă el totdeauna avea necazuri, iar dacă tata ar fi aflat că vine atît de tîrziu și intră pe fereastră ar fi fost jale mare.

În noaptea aceea, după ce i-am sărutat pe tata și pe mama și le-am urat noapte bună, m-am suit în odaie cu lumînarea în mînă și m-am vîrît sub pătură cu toate hainele pe mine.

— Te-ai culcat, Huw ? strigă mama la mine după o vreme.

— Da, mamă.

— Bravo, ești băiat cuminte, mă lăudă mama. Stinge lumînarea.

Am suflat în luminare și am rămas întins în pat cu ochii ațintiți la pătratul albastru împărțit în carouri unde se afla fereastra. Acum, când sosise vremea, nu eram chiar speriat, dar inima îmi bătea atît de tare încît eram sigur că or s-audă cei de jos. E ciudat cît de puternice devin zgomotele slabe atunci cînd stai în întuneric și pui la cale ceva rău.

Am încercat să mă scol, dar străvechiul pat scîrțîia așa de rău că-mi venea să-i trag una cu piciorul, însă pînă la urmă, încet, încet de tot, m-am desprins de el, iar atunci așternutul s-a pornit să sufle tare ca un om bătrîn rupt de oboseală..

Pe urmă, podeaua.

Fiecare scîndură avea ceva de spus, cîrtind și gemînd de cîte ori îmi puneam ori îmi ridicam piciorul de pe ea, iar covorașul, și el, se întindea și se jeluia de la pat și pînă la scrinul de lîngă fereastră.

Săltarea ferestrei mi s-a părut un chin prelungit vreme de ani întregi. Mi-am ținut răsuflarea și m-am schimonosît în toate chipurile cît ridicam partea de jos, mereu gata ca la cea mai mică mișcare auzită dinspre odaia părinților să mă și azvîrl în așternut. Încet-încet fereastra se ridica, și cu cît o săltam mai sus cu atît mai rece devenea curentul de aer și mai tare mă zgîlțîia tremurul, și așa, împărțit între grija pentru vreun zgomot venit de jos, pentru scîrțîitul ferestrei, pentru pașii cuiva care ar fi ieșit din odaie, mi s-a stîrnit deodată un țiuît în urechi și-am fost gata-gata să strig tare că încerc să ies pe fereastră și-apoi să îndur cureaua nu numai fără să murmur, ci ca pe o ușurare.

Dar pînă la urmă fereastra s-a ridicat atît cît să mă lase să ies, și de-abia acum au început adevăratele necazuri. Țiglele de afară coborau în pantă pînă la ulucă, iar de acolo, ca să te poți descurca, ar fi trebuit să fii făcut din chit. Stînd pe pervazul înghețat,

am scos mai întâi un picior afară în frig, pe urmă m-am văzut nevoit să-mi salt trupul ca să-l scot și pe celălalt, și atunci a început lupta grea dintre bărbie și genunchi. Ajunsesem să cred că o să rămân înțepenit acolo toată noaptea, dacă n-oi izbuti să-mi terciuiesc capul trecându-l prin perete, iar în vremea asta piciorul de afară luneca pe țigle făcând un zgomot de te lua groaza.

Numai hîrșiitul fotoliului tatii pe dalele de jos a fost în stare să mă scoată afară. L-am auzit în clipa cînd încercam să-mi împing capul printre genunchi și marginea de sus a ferestrei.

M-am speriat așa de tare că trebuie să fi scăzut la trup, sau altceva de același fel, și în clipa următoare n-am mai știut decît că ieșisem pe fereastră și alunecam în jos cu burta pe țiglele reci și picioarele înainte, mai întâi către ulucă și apoi către o cădere de la nu prea mică înălțime.

Nu știam dacă să încep a țipa chiar de atunci, ori să aștept mai întâi pînă ajung la pămînt. Îmi aduc aminte cum mă gîndeam că de-oi țipa cînd am să cad jos și-am să friu și rănit, tata n-are să-mi facă nimic pînă m-oi însănătoși, dar dacă aș țipa chiar atunci, tata o să dea fuga, o să mă prindă în brațe și te pomenești că mă jupoaie de viu. Toate grijile astea au luat repede sfîrșit fiindcă m-am prins cu vîrfurile ghetelor în jgheabul ulucii și m-am oprit.

Nimic n-a fost mai ușor decît să mă aplec, să mă prind de ulucă, să mă clatin de cîteva ori în gol, să-mi dau drumul și să ajung cu picioarele pe pămînt, iar pe urmă am început să mă batjocoresc în fel și chip pentru că doar cu cîteva clipe mai înainte fusesem un mucos smiorcăit. Alergînd către casa lui Dai Ellis de la grajduri, mi-am amintit cum spunea tata că prea multă lume se vaită înainte de sosirea

necazului, și mult dispreț mai simțeam față de mine însumi în vreme ce săream pîrleazul.

Atît de mare mi-era disprețul, într-adevăr, încît aș fi fost gata să înfrunt orice numai pentru a-mi dovedi că nu sînt chiar așa de laș cum îmi închipuisem.

S-a întîmplat ca tocmai atunci să deschidă Dai Ellis ușa grajdului unde se dusesese s-o îngrijească pe Bess, iapa cea neagră care se îmbolnăvisese, iar în clipa cînd l-am zărit proiectat în cadrul luminos al ușii, am înlemnit pe loc și nimic nu m-ar fi putut clinti de acolo.

Norocul meu că a intrat îndărăt în grajd, altminteri sigur aș fi pățit-o. Abia l-am văzut intrînd, că m-am și furișat pe la spatele casei înspre cocină, unde aveam întîlnire cu Mervyn, iar acolo l-am găsit numaidecît, aproape mort de frică. Bineînțeles, nu s-a dat de gol c-ar fi fost gata să lase totul baltă și să se întoarcă la culcare, dar știam bine ce-i în capul lui, fiindcă și eu gîndeam la fel.

Uite așa ne-am prefăcut amîndoi că ne place să plecăm cum plecam, că toată treaba ni se pare grozav de nostimă, și cum o să ne fudulim a doua zi dimineața față de ceilalți băieți, iar fetele au să se uite la noi așa cum se uită ele cînd un băiat a făcut ceva de mirare.

Am lăsat în urmă cocina și am urcat peste ziditura de piatră ce ducea pînă la rîu, acolo am trecut riul pe pietre, dar călcînd cu mare atenție fiindcă era întuneric beznă și copacii opreau orice lumină, iar pietrele nu le puteam deosebi decît după tivul alb tras în jurul lor de apele repezi.

Cum am ajuns pe malul celălalt am pornit la fugă în sus pe cărarea de pe coasta muntelui, printre copaci, și într-o goană am ținut-o, pînă ce era gata să cădem din picioare. Acum, aflîndu-ne departe,

am început să ne gîndim la vrăjitoarele ascunse prin peșteri, și cu toate că Mervyn nu-mi spunea nimic, după cum nici eu nu-i spuneam lui, știam că tot la ele se gîndește fiindcă l-am văzut de cîteva ori privind temător în jur, apoi grăbind pasul de îndată ce băga de seamă că sînt cu ochii asupra lui.

După ce am ieșit din pădure și am dat în poieni ne-am simțit mai la largul nostru, căci luna ne trimetea puțină lumină, deși, pentru a mă simți bine, eu mă pot oricînd lipsi foarte ușor de lumina lunii. Nimic nu poate fi mai sîcîitor decît acea lumină palidă revărsată pretutindeni și care face albul să lucească, și îmbracă tot restul în albastru-cenușiu și negru molatec. Pînă și iarba devine cenușie, iar chipul unui copil capătă înfățișarea morții, cu umbre negre în obraji și sub ochi, cu licăriri de argint în ochii înșiși.

Intr-atît ne stăpînea frica, încît aproape uitasem pentru ce am urcat pînă acolo, cînd, deodată, am zărit lumini de felinare sticlind pe frunzele unui arbust din gardul aflat nu departe de noi.

L-am tras de mînă pe Mervyn tocmai cînd era gata să dea de-a dreptul peste locurile lui Jones de la capelă. Am încremenit pe loc, apoi ne-am tîrît pînă la gard și ne-am întins lîngă el, uitîndu-ne în sus și în jos să vedem dacă nu ne-a zărit cineva, iar în vreme ce stăteam acolo și ne țineam răsuflarea am auzit de partea cealaltă a gardului zvon de glasuri stăpînite, ca și cînd o ceată de oameni ar fi căzut toți la învoială asupra unui lucru.

Ne-am ridicat în picioare, ne-am cățărat pe pietre și am privit peste gard. Eu, cel puțin, era gata să cad de pe pietre din pricina uimirii.

Mulțime mare de oameni se afla acolo, cel puțin cîteva sute, toți îmbrăcați în paltoane și cu șepcile

înfundate pe cap, așezați în rînduri și ascultîndu-l pe Davy.

Davy se urcase pe o piatră și, cu toate că nu puteam auzi decît un murmur vag, după gesturile lui îmi puteam da seama cum îi răsună glasul, și fără să-l privesc știam cum arăta la față. Tocmai ceea ce știam mă înspăimînta mai mult decît teama de a fi prins acolo.

I-am dat lui Mervyn una cu cotul și am coborît de pe pietre.

— Gata, i-am spus, eu o șterg. În fuga mare.

— Mai stai, măi, se împotrivi Mervyn. Vreau s-aud ce-au de gînd să facă.

— N-ai decît să rămîi aici, dar eu chiar acum o șterg.

Am și luat-o la sănătoasa, apoi n-a trecut mult și Mervyn alerga în spatele meu. Am gonit de două ori mai repede decît la urcare, fără să mai ținem seama de lună sau de vrăjitoare, am trecut rîul, m-am despărțit de Mervyn lîngă cocină, pe urmă am apucat pe ulița ce da în spatele casei noastre. Dar cînd am ajuns sub fereastră, mi-am dat seama că n-am cum pătrunde înăuntru.

Uitasem că pînă să ajung la streășină trebuie să urc mai întîi un zid de cărămidă înalt de cinci picioare.

Ei, uite o treabă pentru care într-adevăr ai de ce boci.

Pe urmă mi-a venit în gînd butoiul de apă. Era mult mai înalt decît mine și se afla sub burlanul de lîngă ușa bucătăriei. Așa că am început să-l rotesc puțin cîte puțin trăgîndu-l către locul de sub uluci de unde trebuia să mă cațăr. Niciodată n-am auzit zgomot mai mare decît cel făcut de butoiul ăla vechi.

Întîi a hîriit cu gardina lui bătrînă pe pietrele din curte, pe urmă a început să clipocească și s-a-

runce apa afară. Apoi s-a smuls din mîna mea fiind grozav de greu, s-a izbit de pămînt bufnind ca o tobă, și iar a clipocit și a azvîrlit apă afară. Trebuie să recunosc că niciodată nu m-am încruntat și nu m-am strîmbat atîta la vreun lucru ca și cum încruntarea și strîmbătura ar putea să ascundă zgomotul de auzul celor care stau în liniște și ascultă.

În șoaptă îl făceam de două parale și-i spuneam să-i fie rușine, iar dacă aş fi știut să înjur, l-aş fi înjurat de nu se vedea.

Și pe urmă, după ce am izbutit să-l aduc pe locul unde voiam și m-am urcat pe gardinile lui, am alunecat pe mușchiul cleios și am căzut înăuntru, în apă, făcînd asemenea gălăgie încît s-au trezit găinile și-au început să coteodăcească de te făceau să te uiți cruciș, nu alta.

Trebuie că am rămas acolo minute întregi, cu hainele șiroind și cufundat pînă la genunchi în apa care făcea să-mi înghețe pînă la os picioarele și pulpele. Butoiul cel vechi și negru mă cuprindea cu totul și duhnea a pămînt mucegăit, a mușchi și a tot ce poate fi ruinat și dărăpănat. Dar dacă am văzut eu că nimeni nu se trezește, am început să mă zbat cu încrîncenare și din toate puterile ca să ies de-acolo.

M-am săltat pe gardină și-am stat puțin în echilibru, să răsuflu și să se mai scurgă apa de pe mine, iar vîntul sufla atît de rece prin locurile unde eram uel încît aş fi zis că mă crestează cu biciul. Pe urmă m-am săltat în sus, am ridicat picioarele peste ulucă, și scrișneam din dinți de mă temeam că-mi plesnește capul. De înghețat ce eram, țiglele pe care mă tîram în sus mi se păreau chiar calde, și nimic pe lume nu putea fi mai minunat decît să mă prind de pervazul ferestrei, să stau o clipă să-mi trag răsuflarea și să mă gîndesc că în sfîrșit ajunsesem. Binișor de tot mi-am băgat picioarele înăuntru și

cu multă grijă m-am lăsat să alunec încet pînă ce am ajuns chiar în odaie, în picioare, pe covoraș.

Asta a fost și clipa în care tata a aprins lumînarea.

— Unde mi-ai umblat, băiete ? mă întrebă.

Înghițasem mai rău de frică decît de vînt sau de umezeală. Simțeam limba în gură ca pe o bucată de fier, și numai decît ați fi înțeles de ce dacă ați fi văzut atunci chipul tatii.

Nu era un om nici prea înalt și nici prea lat în spete, dar bine făcut și totdeauna ținea capul puțin lăsat pe spate. Capul părea să fie partea cea mai mare a trupului său, lat în frunte și masiv către ceafă. Avea ochi cenușii care uneori, cînd rîdea, deveneau aproape albaștri. Nasul îi era mic, însemnat de o cicatrice făcută de-un bolovan de cărbune, iar gura bine conturată. Purta mustață lungă, aproape de aceeași culoare ca și părul, neagră, dar încărunită, însă sprîncenele îi rămăseseră negre ca antracitul și ieșeau puternic în relief pe fața lui pală, mai cu seamă cînd stătea lîngă o lumină, ori dacă îl vedeai ziua, fără șapcă pe cap.

În lumina de atunci ochii îi erau aproape albi, lu-ceau către mine ca niște nestemate și sclipea în ei atîta neînduplecare, încît parcă aș fi preferat să mor.

— Pe unde-ai umblat ? întrebă din nou, punîndu-și mîna streășină la ochi.

Era complet îmbrăcat și stătea pe patul meu.

— Sus, pe munte, tată, i-am răspuns, deși nici pînă în ziua de astăzi nu înțeleg cum de am reușit să vorbesc.

— Oare nu ți-am spus să-ți vezi de treburile tale ?

— Da, tată.

— Și crezi că maică-ta are să curețe toată porcăria asta care-i pe tine ? mă întrebă tata.

— Nu.

— Du-te jos și fă-te lună. Acum, într-o clipită.

Numaidecît am plecat ca o curcă plouată, împrăscînd stropi de apă pretutindeni pe podea și așteptînd din clipă în clipă o lovitură care să mă dea gata. Dar nu s-a întîmplat nimic.

Jarul focului din bucătărie rămînea toată noaptea aprins, sub cenușă, așa că nu mi-a fost greu să-mi usuc hainele. Dar cu văcsuitul și lustruitul ghetelor era altă poveste. Multă vreme am stat acolo răzuindu-mi și periindu-mi ghetetele, gol-puşcă dinaintea focului, știind toată vremea că tata mă așteaptă sus, gîndindu-mă mereu ce-o să-mi facă el, ce-o să zică mama cînd s-o trezi dimineața și ce o să se întîmple dacă Gwilym are să se întoarcă în odaie înainte de-a apuca să-i dau de veste că trebuie să mai aștepte.

M-am urcat la noi în odaie pregătit să-i arăt tatii hainele uscate și ghetetele lustruite. Le-a cercetat pe toate, una cîte una, și s-a arătat mulțumit.

După asta îmi arătă băltoacele pe care le făcusem pe podea și iarăși vorbi :

— Ia uită-te, uită-te cîtă treabă o să aibă maică-ta mîine dimineața din pricina ta. I'ugi jos și adă o cîrpă.

Din nou am coborît, am urcat iar în odaia de sus și am șters cu o cîrpă toate băltoacele, avînd multă grijă să mă uit pretutindeni pe podele, ca să nu las nici un locșor ud, știind în fiecă clipă că ochii aceia cenușii mă urmăresc pas cu pas, și tocmai de asta eram atît de zelos și-mi dădeam atîta osteneală cînd găseam ceva de șters încît tata și-a pierdut răbdarea.

O fi ciudat, dar atunci cînd te apasă pe suflet o vină îți faci treaba cu mult mai multă sîrguință decît de obicei. E aproape ca și cum te-ai gîndi să transformi hărnicia într-o formă de ispășire.

— Vin încoace, Huw, spuse tata în cele din urmă.

Am lăsat cîrpa jos și am stat în fața lui cu capul plecat.

— De ce te-ai dus pe munte dacă eu ți-am spus să nu te duci? mă întrebă tata, și spre mirarea mea glasul îi suna ca de obicei, fără nici o urmă de suferință.

— Am vrut să-l ajut pe Davy, tată.

— Să-l ajuți pe Davy? Dar la biata maică-ta te-ai gândit? Ce s-ar fi întâmplat cu ea dacă pățai ceva? Te-ai gândit vreo clipă?

— Nu, tată.

— Pe viitor să te gîndești, spuse tata. Acum vîrî-te în pat și dormi. Și bagă de seamă, de azi încolo nu mai ai nimic de-a face cu prostiile lui Davy.

— Nu, tată.

M-a luat de subțiori, m-a culcat în pat, m-a acoperit și m-a mîngîiat cu mîna pe cap, spunîndu-mi:

— Peste puțină vreme ai să fii bărbat, băiatul tatii, și-o să ai din plin de înfruntat toate necazurile pe care acum le cauți singur. Da, din plin. Ba mi-e teamă c-o să ai chiar mai multe decît avem noi acum. Așa că, pînă atunci, fii băiat cuminte și gîndește-te la mama. Ea are nevoie de ajutor. Noapte bună, băiatul tatii. Să te aibă Dumnezeu în sfînta lui pază.

— Noapte bună, tată.

Mă bucuram că plecase înainte de a veni Gwilym pe fereastră. Dar pe urmă, numaidecît, am adormit.

Acum, ducîndu-mă cu gîndurile în trecut, aud glasul tatii așa cum suna în noaptea aceea, trist și potolit, de parcă ar fi știut și ar fi prevăzut.

Capitolul V,

Nu era treabă de loc ușoară s-o faci pe mama să-și piardă stăpînirea de sine, dar a doua zi la prînz, cînd m-am întors de la școală, am găsit-o tăcută și îngîndurată. Gwilym mi-a spus că în dimineața aceea tata îl certase pe Davy, iar el plecase de acasă și se mutase către poalele Dealului, la doamna Beynon, care mai avea patru chiriași, toți prieteni cu fratele nostru.

Mama n-a scos nici o vorbă cu privire la istoria asta, dar lucrurile au ieșit la iveală în prima sîmbătă cînd Davy a venit să-și pună banii în cutie și să prînzească împreună cu noi. Nu plîngea, dar lacrimile i se rostogoleau pe obraji cînd a sărutat-o Davy. Și el și tata se purtau ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat și vorbeau liniștit, ca de obicei. Necazul a pornit de la Owen.

Pe atunci Owen era un băiat potolit. N-avea de spus nimic nimănui, și bineînțeles că toată lumea îl credea cam prostănac. Ceasuri întregi stătea singur și citea ori se ducea în șopronul cu scule și meșterea cu fel de fel de fiare. Năpasta lui eram eu, fiindcă îi furam sculele și îi schimbam semnele puse în cărți, așa că de cîte ori ne întîlneam avea pentru ce îmi trage o urecheală.

Owen avea glasul mamei, profund și pornit din piept, și te cutremurai cînd îl auzai citind în capelă,

atît de frumos suna răspîndind ecouri către amvon și către grinzile acoperișului. Tata se gîndea să-l facă predicator, dar Owen era încă prea tînăr, și în orice caz mai mult îi plăcea să umble cu scule decît să învețe, deși încă de pe atunci știa pe de rost aproape toată *Biblia*.

Nu-mi mai aduc aminte precis despre ce anume vorbea tata cu Davy. Cred că despre scoaterea cărbunelui și despre felul cum se întindeau straturile de-a lungul Văii.

— Toți sînt niște proști, spuse Owen.

Davy se arată atît de mirat încît lăsă din mînă cuțitul și furculița.

— Sst, Owen, îl dojeni mama și se uită cu ochii mari înspre tata.

Nimănui dintre noi nu-i era îngăduit să vorbească dacă nu i se adresa tata mai întîi.

Tata continuă să mestece de parcă nici n-ar fi auzit, dar de îndată ce înghiți se întoarse către Owen ca și cum niciodată nu l-ar mai fi văzut. Îl întrebă :

— Și ce știi tu despre treburile astea ?

— Te rog să mă ierți că am fost necuviincios, tată, răspunse Owen, dar fără nici o urmă de teamă în ochi sau în glas. Felul în care extrag ei acumă cărbunele e nu numai prostesc, ci criminal.

— Din întîmplare, băiete, ai dreptate, spuse tata. Dar cine ți-a dat îngăduința să vorbești ? Și de unde știi tu toate astea ?

— Am vorbit fără să mă gîndesc, tată, răspunse Owen. Probabil că visam, sau mai știu eu ce. De știut știu de la Dai Griffiths.

— Bine, urmă tata. Nimeni nu se pricepe mai bine decît Dai. Dar să înveți și să te porți. Vorbești cînd ești întrebat, și nu înainte.

— Am să vorbesc împotriva oricărui lucru despre care știu că nu-i așa cum ar trebui, rosti Owen.

— Nu în casa asta, afirmă tata. Și-acum să taci din gură ! Ajunge !

— Și în casa asta, și afară, stăruie Owen. Oriunde oi vedea ceva rău, am să vorbesc împotriva.

— Părăsește masa, porunci tata.

— Am să părăsesc și casa, răspunse Owen.

— Gwilym ! vorbi mama întinzînd o mînă către taică-meu. Owen, urmă apoi întorcîndu-se spre el, roagă-l pe tata să te ierte.

— N-am de ce să cer iertare, spuse Owen, și nu regret decît c-am rămas nemîncat. Mă duc și eu să stau cu Davy.

— Și eu la fel, vorbi atunci Gwilym, lepădînd furculița și cuțitul și împingîndu-și scaunul îndărăt.

— Dacă plecați acum amîndoi, niciodată n-o să vă mai întoarceți în casa asta, îi anunță tata.

— Bine, răspunse Gwilym aproape plîngînd.

— Vai, Gwilym, rosti mama privind în ochii tatii.

— Sîntem unul alături de celălalt, Gwil, spuse Owen.

— Davy, vorbi din nou mama, spune-le să-i ceară iertare tatii. Amîndoi după tine s-au luat.

— Ai dreptate, mamă, recunosc Davy ridicîndu-se în picioare. Dar sînt oameni în toată firea care muncesc ca să-și cîștige existența. N-am cum să-i opresc.

— Mai fac o încercare cu voi amîndoi, spuse tata uitîndu-se la Owen și la Gwilym. Cumînțiți-vă, și nu mai pomenim de istoria asta.

— N-am făcut nimic rău, răspunse Owen, iar dacă aș primi ca bună-cuviința de la masă să treacă înaintea adevărului aș fi un măgar.

— Și eu la fel, întări Gwilym.

— Ascultați, băieți, interveni Davy, chestiile astea n-au nici un rost.

— Ba au, Davy, spuse Owen, și o pasiune incandescentă îi strălucea în priviri. Eu plec, fie că mă primești la tine, fie că nu.

— Și eu la fel, repetă Gwilym.

— Luați-vă hainele și plecați ! le porunci tata, și începu din nou să mănânce.

— Vai, Gwilym ! rosti mama în șoaptă.

Tata nu dădu nici un răspuns și continuă să mestece, deși tremura din tot trupul și ochii i se umeziseră.

O vreme n-a mai mișcat nimeni. Pe urmă Davy oftă și se aplecă s-o sărute pe mama pe creștet, aici, pe pînza asta albastră.

— Rămii cu bine, mamă, spuse Davy, apoi ieși din odaie.

— Rămii cu bine, mamă, zise Owen stînd pe loc ca să-l aștepte pe Gwilym.

— Rămii cu bine, mamă, rosti și Gwilym ieșind împreună cu Owen.

Domnea liniște deplină în bucătăria noastră după plecarea celor trei, și sufletul pașilor se pierdu pe Deal, în jos, împreună cu ei. Toată vremea mama stătuse cu privirile ațintite asupra tatii, ca și cînd ar fi fost incredințată că are să-i cheme îndărăt.

Însă tata continuă să-și vadă de masă, privind pe fereastra bucătăriei către peisajul stîncos de afară. În timpul prînzului m-am străduit să fiu cît mai liniștit cu putință, dar am hîrșit o dată cu lingura pe fundul farfuriei și asta l-a făcut pe tata să-și îndrepte privirile spre mine și să-mi spună :

— Da, băiete, știu că ești aici. De-acum încolo s-ar zice că nu vă mai am decît pe Ivor și pe tine.

— Gwilym, vorbi mama cu glasul ei de totdeauna, oare cît crezi tu c-au să stea băieții ăia plecați de acasă ?

— Singurii mei băieți, fetițe, răspunse tata, au unul douăzeci și trei, iar altul șase ani. Adică Ivor și Huw. Nu-s decît ăștia doi, și Ianto e departe. Alți băieți nu mai am, și nimeni nu e îndreptățit să se socotească fiul meu dacă nu-l recunosc.

— Vai, Gwilym, șopti mama și izbucni în plîns.

Niciodată pînă atunci n-o mai văzusem pe mama plîngînd adînc și adevărat, așa cum plîngeam eu și știam că plîng alții.

Acum aș vrea să n-o fi văzut. S-ar presupune că o aură de noblete trebuie să înconjure lacrimile de mamă, dar e păcat că lacrimile adevărate, sincere, nu pot apărea fără sunetele care le întovărășesc. Icnirile din gîtlej, salivația abundentă, răsuflările adînci, suspinele grele și împiedicate nu-s potrivite pentru a sluji dureri ce sfîșie inima, ele au ceva ce îndeamnă la ris și desconsiderare, mai ales pentru mintea unui copil.

Mai întîi vine mirarea pricinuită de faptul că un om în toată firea e în stare să plîngă cu adevărat, pe urmă curiozitatea de a vedea cum anume plînge, iar astea dau naștere unei cercetări reci, străine oricărei emoții, chiar dacă nu se pierde nici o clipă din vedere că e vorba de propria mamă.

Nu pîndești, cu încordare, decît amănuntele.

Mîinile tremurătoare, vinele albastre și umflate, obrații pătați, părul căzut în neorînduială sub scuturarea unor sughituri aproape ritmice, punctele luminoase licărind pe gene pline de lacrimi — și-atunci ești uluit doar de umezeala mereu sporită a batistei și de scurgerea fără sfîrșit a lacrimilor uriașe.

Și te gîndești că asta-i mama ta.

Această biată femeie răvășită e mama ta, ființa care de atîtea ori ți-a cerut să nu mai plîngi. Iar atunci, fața ei roșie și umflată, ochii uzi, atît de chinuți și neajutorați, parcă îți dau brînci să rîzi, iar

deși știi că nu se cuvine, simți că trebuie să rizi din toată inima ori să te ascunzi sub masă.

Și după ce lucrurile se mai liniștesc, îți vine ție să plîngi fiindcă mama încă plînge fără lacrimi, și nu-ți mai poți afla liniștea.

Astăzi mi se pare rușinos, dar după întîmplarea aceea mama n-a mai însemnat niciodată pentru mine ce însemnase înainte. Puteam oricînd s-o aud plîngînd și s-o privesc în față, deși, bineînțeles, după ce m-am mărit am înțeles mai bine. Dar asta e adevărul.

Tata s-a făcut că nu bagă de seamă. Acum știu în ce fel vedea el lucrurile. El era tatăl și deci stăpîn peste întreaga casă, peste tot ce intra și peste tot ce ieșea din ea. Autoritatea îi fusese înfruntată, iar el procedase în modul pe care îl socotise cel mai potrivit. Din această pricină avea conștiința curată și n-o dojenea pe mama fiindcă plînge, deoarece știa că lacrimile sînt ultimul refugiu al unei femei. Mai departe n-are încotro se duce, mai ales dacă e o femeie aleasă. Și jur pe sîngele meu că mama era o femeie aleasă.

Fetele plîngeau laolaltă cu mama. Ceridwen își plimba privirile de la farfurii la mama și pe urmă la sora mai mică pe care o vedea stînd lîngă foc și așteptînd să dea oala în clocot. Angharad avea cam zece ani, pe atunci, iar Ceridwen era cu cinci ani mai mare. După felul cum vedeam că-i strălucește chipul, eram sigur că Angharad are să spună ceva. Dacă n-ați văzut niciodată cum lucesc ochii unei pisici cînd te repezi la ea și o sperii trezind-o din somn, n-o să puteți afla ce anume flacăra pîlpîia în ochii surorii mele mai mici.

Era mai înaltă decît mama, încă de atunci, și foarte blondă, avea ochii mai luminoși decît norii de zăpadă, mai mari și mai limpezi decît ți-ai fi închipuit că e

cu puțință. De aceea, dacă tot sufletul i se revărsa în ei și se uita drept la tine, simțai cum ți se strînge inima în piept.

— Mamă, spuse Angharad tare, deslușit și parcă ar fi vorbit cu glasul mamei, eu mă duc devala cu băieții ca să am grijă de ei.

Mama se opri din plîns și atît de repede se răsuci în loc încît îl făcu pe tata să tresară.

— Angharad, zise mama cu un glas care făcu să-mi înghețe sîngele în vine, din chiar clipa asta să nu-ți mai aud vorba.

— Mamă, repetă Angharad, eu mă duc devala cu băieții.

— Ia, acum, pe loc, spuse mama ridicîndu-se în picioare. Numai decît du-te în spălătorie și termină-ți treaba ! Nici o vorbă mai mult ! Dacă mai aud vreun cuvînt, îți trag o bătaie de-ai s-o ții minte, domnișoară. Șterge-o, să nu te mai văd !

Tata se ridică din fotoliu și se uită la mine.

— Hai, băiete, haide să mergem pe munte să găsim liniște. Beth, se adresează apoi mamei, pe Angharad o las în seama ta. Dar sper că știe cît să întindă coarda. Cureaua tot o mai am la îndemînă. Hai, băiatul tatii !

Cu sufletul plin de recunoștință am plecat de la masă și am dat fuga să-mi iau șapca și să aduc bățul tatii. Îmi plăcea să mă plimb cu tata. Deseori m-am întrebat dacă necazurile din familia noastră s-ar mai fi ivit vreodată în cazul cînd tata s-ar fi plimbat și cu băieții ceilalți așa cum se plimba cu mine. Dacă l-aș fi cunoscut pe tata numai între zidurile casei, poate că i-aș fi putut vorbi și eu cum îi vorbiseră ceilalți, însă cunoscîndu-l așa cum se arăta sus pe munte n-am fost niciodată în stare să-i vorbesc altfel decît cu respect și cu dragoste.

După cîte îmi aduc eu aminte nici măcar o singură dată nu mi-a vorbit ca unui copil. Cînd eram cu el mă simţeam totdeauna bărbat în toată firea, deci nu-i de mirare că Bron îmi spunea bătrînul. Tot ce am învăţat cît am fost copil nevîrstnic de la tata am învăţat, şi din tot ce mi-a spus el niciodată n-am găsit vreun lucru greşit ori lipsit de însemnătate.

S-ar putea însă ca lucrurile pe care el le socotea drepte şi demne de îndeplinit să nu mai fi fost bune şi drepte pentru vremurile noastre, ori dacă erau, poate că le spunea cu prea multă convingere şi cu limbă prea neînduplecată, în felul acesta izbutind să-si ridice oamenii împotriva.

În după-amiaza de atunci am mers mile întregi de-a lungul râului, iar pe urmă am urcat pe munte.

Satul nostru, pe vremea aceea, era unul dintre cele mai frumoase ce puteau fi văzute. Spun că era frumos fiindcă arăta verde, proaspăt şi curat, răsfăţat de vînturile dinspre cîmpuri şi de înrourările dinspre munte. Rîul nu era foarte lat, doar de vreo douăzeci de picioare, dar atît de limpede încît prin undele clocotitoare puteai distinge pe fund fiecăre pie-tricică, şi aşa de bogat în peşte că nimănui nu-i trecuse prin minte să se folosească de undiţă. Tata m-a învăţat să prind păstrăvi cu mîna, de pe stîncă cea plată de lîngă doamna Tom Jenkins.

Ceasuri întregi am stat noi acolo, aruncînd cu pietricele ca să gonim peştii mărunţi, aşteptînd pe urmă să se arate unul mare şi plănuiind cum să-l prindem.

Mai întîi trebuie să-ţi sufleci mîneca uneori pînă aproape de umăr şi să-ţi vîri braţul în apă, ţinînd mîna nemişcată şi cu degetele răşchirate. Bineînţeles, uneori apa râului putea să fie atît de rece încît fîi venea să urli cînd o atingeai, însă asta nu contează : dacă vrei peşte trebuie să înduri.

Pe urmă peștele cel mare are să se apropie foarte încet și cu fereală, și aproape că simțai în sinea ta ce-și spunea peștele în gând, cu ochii ațintiți la mână, înțelegînd că se petrece ceva, dar fără să știe sigur ce anume. Bineînțeles, trebuie să nu faci nici o mișcare, nici măcar ochii să nu-i clintеști cîtă vreme se petrec toate astea, fiindcă altminteri păstrăvul sănătos și întreg la minte fuge departe, stă acolo și rîde de tine. Da, da, e adevărat, i-am văzut cu ochii mei făcînd așa.

Ei, și pe urmă, dacă-i destul de neghiob are să vină să-ți vadă degetele, să le miroasă și să se scarpine de ele. Acum vine rîndul tău. Domol îți îndoi degetele ca să-l mîngîi pe burtă și să-l gîdili pe coaste. Cîteodată are să zvîcnească în lături și-atunci înseamnă că l-ai pierdut, dar mai adesea rămîne. Pe urmă îți treci degetele de-a lungul lui pînă ce ajungi cu degetul mic în dreptul urechii.

Asta-i de ajuns.

Îl apuci zdravăn, îți smuncești brațul afară din apă, și uite-ți păstrăvul zbătîndu-se pe stîncă.

Așa poți avea la cină un păstrăv gustos și proaspăt.

Mama obișnuia să-i pună pe-o piatră încinsă așezată peste foc, după ce îi tăvălea prin firimituri de pline, unt, pătrunjel și coajă de lămîie, totul învelit în verzi și fragede foi de praz. De se află cumva mîncare mai bună în rai, sînt gata să dau fuga acolo dacă nu credeți că păcătuiesc vorbind astfel.

Dar iar ajung la păcat, vedeți ?

Susurul domol al rîului, pietrele lucitoare spălate de ape, verdele răspîndit pretutindeni, copacii ce se străduiau să-și înece umbrele și muntele din spate urcînd mai sus și tot mai sus -- toate alcătuiau o negrăită frumusețe.

După ce păsările își făceau cuiburi, ne duceam adesea să le căutăm și să ne uităm la ouă, deși niciodată nu ne atingeam de vreunul, n-aveți grijă. Tata nu-mi dădea voie să le iau și îi oprea și pe ceilalți băieți. Mă gîndesc că poate de asta pe Valea noastră niciodată nu contenea cîntul păsărelelor. E tare ciudat cum nu bagi în seamă păsărelele decît atunci cînd nu mai sînt.

În după-amiaza aceea am prins doi păstrăvi, i-am înfășurat în frunze și i-am pus în șapcă să-i luăm cu noi pe munte. În zilele acelea vîntul purta de obicei o mireasmă pe care trebuie că o lua de la florile sălbatice și ierburile mirositoare ce creșteau pretutindeni pe acolo în vremea de atunci. În după-amiaza despre care vă povestesc mireasma era puternică și tata se oprea deseori s-o tragă în piept, căci în nenumărate rînduri îmi repetase că necazurile n-au să se lipească niciodată de un om ai cărui plămîni sînt plini de aer curat. Totdeauna spunea că Dumnezeu a lăsat apa ca să ne spălăm trupurile, și aerul ca să ne spălăm mințile. Așa că nu arar puteam fi văzuți oprindu-ne amîndoi și respirînd adînc de cîteva ori, pe urmă pornind iarăși în sus pe munte, sau poate arătînd către un tufiș pe care în primăvara trecută îl văzusem abia răsărit, ori cercetînd cu ochii să vedem dacă mai fusese cineva pe cîmpul de viorele de lîngă locurile lui Davies de la depozitul de cherestea.

Nu înaintasem prea mult cînd am simțit că îngheață inima în mine, fiindcă mergînd pe acolo ne apropiam de locul unde îl văzusem pe Davy vorbind oamenilor. Era zi de duminică, și prin urmare zi liberă, deci bănuiam că oamenii sînt iarăși strînși la adunare.

— Tată, am spus atunci, n-am putea s-o luăm către valea cealaltă ?

— Nu, nici vorbă, băiete, mergem numai pînă pe culme. Am de scris ceva pentru capelă. Doamne, ce să facem pe valea cealaltă ?

— Să mergem pe la Ivor și pe la Bron. Știi ce surpriză le-am face ?

— Da, încuviință tata. Dacă tocmai astăzi m-aș trezi la ei, ar fi într-adevăr o surpriză pentru mine. Nu, urcăm pînă pe culme, și pe urmă de-a dreptul acasă.

Îmi chinuiam mintea să găsesc ceva pentru a-l ține pe tata departe de pajiștea aceea, fie și de-ar fi trebuit să-mi dau drumul de-a berbeleacul pe coasta muntelui. Pînă și asta aș fi făcut-o dacă nu mi-ar fi stat în cale gardurile-vii.

Nu mai aveam încotro. Cînd am trecut gardul la locul lui Meredith negustorul, am și zărit, peste două pajiști mai în sus, capetele unei mari mulțimi de oameni. Am ajuns chiar mai sus de ei, dar vîntul ne bătea din spate și nu le puteam de loc auzi glasurile.

Tata încremeni pe loc și mă întrebă ?

— Aici ai fost tu ?

— Da, tată.

— Aha, exclamă tata coborîndu-și privirile spre mine. Va să zică de asta ziceai să mergem către valea cealaltă, nu ? Ar trebui să am încredere în tine, băiete.

Probabil că cei puși de strajă îl zăriseră pe tata, căci unul dintre ei venea în goană spre noi și sări gardul de parcă n-ar fi fost înalt decît de-o palmă.

— Domnule Morgan, strigă straja. Davy vă roagă să veniți pînă acolo, dacă sînteți așa de bun.

— Ce-are Davy cu mine ? întrebă tata la rîndul lui.

— S-au strîns oameni de prin toate văile, spuse Mog apropiindu-se, și dintr-o mulțime de locuri. Se pun la care lucruri mari, domnule Morgan.

— Mari, mari, asta-i drept, spuse tata, și goale ca un butoi fără fund. N-ai nici măcar pe ce pune o șapeă. Unde-i Davy ?

— Uite colo, domnule Morgan, răspunse Mog arătînd cu degetul. Chiar acum se pregătește să vorbească adunării.

— Ce noroc pe adunare, observă tata. Bine, Mog. Am să vin. Stai tu aici și ai grijă de Huw, vrei ?

Știam că zadarnic aș fi încercat să spun ceva, așa că am rămas alături de Mog în vreme ce tata trecu printr-o altă poartă către pajiștea unde erau adunați oamenii.

Îndată ce l-am văzut îndepărtîndu-se, i-am spus lui Mog că vreau să mă duc afară, iar el m-a îndemnat să dau fuga după o grămadă de pietre din dosul unui rug de mure, însă numaidecît să mă întorc, fiindcă altminteri își găsește beleaua cu tata.

Bine. Plecat am fost ; dar, de cum am ajuns în dosul rugului de mure și nu mai puteam fi văzut, am luat-o și mai tare la picior, am trecut prin strunga oilor, m-am amestecat printre oameni și cu multă grijă m-am strecurat pînă în rîndurile din față. În clipa cînd l-am zărit pe tata printr-un spațiu rămas liber între cei de față m-am oprit.

În jurul meu toată lumea discuta cu glas scăzut, ca și cum cu toții ar fi luat o hotărîre însemnată. Drept în față, pe stîncă înclinată, Davy, Dai Griffiths și un grup de oameni necunoscuți îi spuneau cu toții ceva tatii. El îi asculta, stînd cu brațele încrucișate la piept și cu ochii închiși, iar atunci mi-am dat seama că vorbesc în vînt și își răcesc gura degeaba, și mi-a venit să rîd din toată inima. Unul cîte unul veneau să-i vorbească, și unul cîte unul se lăsa pă-

gubaș. În cele din urmă Dai veni pînă la marginea stîncii și ridică brațele.

Toți tăcură.

Doar vîntul mișca ferigile din apropiere și susura parcă cerînd tuturor să facă liniște și să n-asculte decît glasul lui.

— Băieți, strigă Dai, înainte de a ne hotărî definitiv să facem ce vom crede că e mai drept și mai bine, sînt sigur că ați vrea să auziți o vorbă și din partea lui Gwilym Morgan. Așa se cuvine, ca să procedăm cinstit.

Oamenii începură să se frămînte și un murmur puternic se ridică din mijlocul mulțimii, murmur ce se transformă în ovații cînd tata se apropie de marginea stîncii rotindu-și privirea de jur împrejur, coborînd-o înspre sat și înălțînd-o către cer. Știam că se roagă și fără îndoială că au înțeles-o și ceilalți, fiindcă mai întîi s-a pornit un zumzet stins, apoi toată lumea s-a descopeirt și toate capetele s-au plecat.

— Băieți, vorbi tata, dacă ceea ce vreți să faceți v-ar lăsa sufletele netulburate, nu v-ați afla aici, în loc ascuns, ci jos în sat pentru ca oricine să poată asculta ce spuneți. Numai o clipă. Mă aflu în mijlocul vostru printr-o întîmplare pe care o voi numi vrerea lui Dumnezeu. N-am avut de gînd să vin, dar de vreme ce sînt aici am să vă spun ce a fost în mintea mea în lunile din urmă. Ceea ce vreți voi e drept, însă căile pe care doriți să ajungeți la acele lucruri sînt greșite. Forța nu vă poate fi de folos înainte de a fi încercat să vă slujiți de dreapta judecată. Iar dreapta judecată are nevoie de răbdare. Și dacă răbdarea cere să strîngem cureaua, trebuie să-i oferim o curea mai strînsă. Nu-i cu putință să cereți ajutorul lui Dumnezeu dacă ura vă zace în

Înimi, iar fără acest ajutor n-o să ajungeți la nimic. N-are nici un rost să spuneți că vă veți strînge cu toții într-un sindicat, dacă nu știți ce anume urmează să facă acesta. Să obțină lefuri mai mari? Veți avea lefuri mai mari sau atît de mari pe cît va fi cu putință, fără sindicat. Proprietarii nu sînt toți niște sălbatici, dar nu vă vor da orice doriți voi numai fiindcă sînteți mulți și vă slujiți de amenințări. Dreapta judecată și purtarea omenească sînt armele voastre cele mai de preț. Iar dacă pricina voastră e dreaptă și sufletele vă sînt curate Dumnezeu va fi veșnic alături de voi. Fără el, nici un muritor nu va ajunge departe.

Dar oamenii începuseră să se agite și din toate părțile auzeam strigăte, însă eram mult prea scund, învăluit în mulțime, ca să pot desluși cuvintele. L-am văzut pe tata pregătindu-se să continue, și atunci cineva din spate m-a prins de umeri și m-a răsucit cu fața la el.

— Ești Huw Morgan, spuse acela aplecîndu-se spre mine, cel mai mic dintre voi. Auzi ce spune bătrînul tău?

— Tata nu-i bătrîn, i-am răspuns, și dacă te-ar auzi te-ar învăța el minte.

— Oho! exclamă un altul izbucnind în rîs. Ăsta-i leit taică-su, se vede de la o poștă. Și ăsta-i un Morgan adevărat.

Înainte de a apuca eu s-o iau la sănătoasa, cel care mă ținea de umeri mă ridică deasupra capului și strigă:

— Morgan, uite unul care o să rabde de foame cînd ai să strîngi cureaua. La mine acasă sînt cinci.

O furtună de strigăte curmă glasul tatii. Înainte de a fi lăsat jos și dat uitării, am putut să văd pretutindeni în jur oameni strigînd. Cît de repede am fost în stare, m-am răsucit în loc, m-am desprins

din mulțime, am alergat pină la strunga oilor și de acolo am privit îndărăt.

Tata vorbea cu Dai Griffiths sus pe stîncă, iar Davy se străduia să potolească mulțimea. L-am văzut pe tata clătînînd din cap și pornind să coboare de pe stîncă, așa că am fugit îndărăt spre Mog.

— Ei, fir-ar a dracului, blestemă Mog, am crezut că ți-ai făcut casă acolo, măi băiete. Uite că vine și taică-tu.

M-am uitat o singură dată la tata și m-am lămurit, iar Mog se pregătea să zică ceva, însă tăcu și porni să fluiera încetisor.

Obrazul tatii era alb ca hîrtia, pete albăstrii îi apăruseră sub ochi, albul ochilor i se acoperise de vișoare roșii și te treceau fiorii dacă îi priveai.

Dar cu toate astea zîmbea.

— Hai să mergem, băiete, spuse tata. Mulțumesc, Mog.

— Mi-a făcut plăcere, domnule Morgan, răspunse Mog luîndu-și șapca de pe cap.

Pină am ajuns pe culme n-am mai schimbat nici o vorbă, deși tot timpul auzeam limpede zarva celor de jos, iar dacă am fi întors capul, la fiecare pas, i-am fi putut vedea. Peste garduri și pe porți, peste pășuni și poiene, urcînd pe steiuri de stîncă, strecurîndu-ne printre mărăcinișuri, clipă de clipă mă străduiam să nu-l pierd pe tata din ochi ca să pot prinde orice schimbare în înfățișarea lui ; dar chiar după ce am încheiat urcușul n-am putut observa nimic.

S-a întins pe stîncă de pe culme, cu fața la valea cealaltă, și s-a ridicat într-un cot.

— Vino și așază-te aici, băiatul tatii, m-a chemat el, fiindcă mă retrăsesem ceva mai departe ca să-l las singur cu gîndurile lui. Nu ți-e teamă de taică-tu, nu-i așa ?

— Nu, tată, dar mi-am zis că poate vrei să te gîndești.

— Am terminat cu gînditul, Huw, spuse tata. Astăzi felul meu de a gîndi nu-și mai găsește loc nicăieri. Da, într-adevăr, e îngrozitor.

O vreme am rămas tăcuți, privind în jos către Vale. Acolo, sus, vîntul bătea ca și cînd și-ar fi umezit buzele pentru a izbuti să le subțieze ca să poată fluiera pe un ton cît mai înalt, dar sunetul său era prea rece, și nu peste mult timp am început să tremur. Tata privea lung către Vale, dar nu mi-am aruncat ochii asupra lui de teamă să nu-l trezesc din visare.

Mi-aduc aminte cît de puternic era verdele de pe Vale și cît de mult o făceau să semene cu o cuvertură bălțată cafeniul ogoarelor și pătrățelele desenate de coturile gardurilor. Fermele erau mărunte ca niște cutii de chibrituri, și oile păreau niște pisoii miciuți. Într-adevăr, dacă rămîneau nemișcate ai fi zis că sînt pietricele.

Numai că pe Valea noastră se mai afla și o mină de cărbuni care își înălța din verdele strălucitor degetele ei negre și subțiratic. Pretutindeni stăruiau pacea și mulțumirea, vîntul însuși părea să sune mai vesel fiindcă avea prilej să bată pe acolo, înălțîndu-se de pe Valea noastră zburdalnică și trecînd peste noi cu unde tăioase și înghețate, grăbit să se reverse apoi peste cîmpurile fierbinți de mai jos ca să mîngîie coamele cailor ce pășteau în soare.

— Tristă treabă, Huw, băiatul tatii, rosti tata într-un tîrziu. Da, foarte tristă. Împrejurul nostru totul e frumos, nimic în neorînduială, toate la locul lor. Iar între noi nimic altceva decît urîțenie, și ură, și nesocotință.

— Dar cum se poate una ca asta, tată? l-am întrebat.

— Gînduri rele și lacomie, Huw, răspunse tata. Vor totul, iau totul și nu dau nimic. Lumea a fost făurită pe alte temelii. Pămîntul îți dă orice dacă îi ceri așa cum se cuvine. Dacă nu, n-o să ai nimic. Acei sărmani oameni de-acolo, de jos, alcargă toți după ceva ce n-au să capete niciodată. N-au să capete niciodată pentru că nu cer pe calea cea cuvenită, ci pe una greșită. Toate lucrurile de la Dumnezeu vin, băiatul tatii. Pe toate Dumnezeu le dă, și către Dumnezeu trebuie să te îndrepti pentru tot ce vrei să capeti. Dumnezeu ne-a dat timp ca să-i putem îndeplini lucrarea și răbdare să ne fie sprijin în vreme ce lucrăm. Asta să-ți fie sprijin și toiag. Indiferent de ce ți-ar putea spune ceilalți, băiatul tatii, către Dumnezeu îndreaptă-te la vreme de cumpănă. Și tare mi-e teamă că ceea ce s-a pornit acolo jos, chiar în clipa de față, are să te ducă spre multe cumpene în zilele ce vor veni.

Tata vorbea cu ochii ațintiți spre cer, iar eu mă bucuram văzîndu-l că arată mult mai bine. Era o fire cumplit de aprinsă, dar nimeni dintre noi, în afară de mine, n-a putut să vadă vreodată asta, și nici eu n-am văzut-o decît o singură dată, și atunci în afara casei.

— Hai, mergem acasă, zise tata. Să nu-i spui nimic mamei dacă nu te întreabă. A avut destule de îndurat pentru ziua de astăzi și nu mai e nevoie s-o mai întristăm și noi.

Am început să coborîm pajiștea, dar nu către locul unde oamenii încă mai erau adunați. Poate din pricină că mă uitasem atît de îndelung la văile celălalte am avut acea tresărire puternică și dureroasă cînd am privit din nou peste Valea noastră.

Pe întregă întinderea rîului malurile erau acoperite de zgură venită de la puțul minci, iar casele, toate negre și chircite, arătau așa de urît că ți se

sfișia inima în piept. Cele două șiruri de căsuțe ce se țirau pe coasta muntelui ca o pereche de lugubri șerpi de piatră păreau gata să-și ridice capetele și să scuipe bolovani la fel de cenușii ca și ei. Cu nici un chip nu ți-ai fi putut închipui că acolo se ascund vetre calde și mîncăruri gustoase, într-atît de moarte și torturate arătau.

Valea noastră începea să se înnegrească, iar muntele de zgură crescuse ca un uriaș, ajunsese pînă la mijlocul drumului către casa noastră. Tînăr eram și nevîrstnic eram, dar așa, tînăr și nevîrstnic, îmi dădeam seama că e ceva rău, și asta i-am spus-o tatii.

— Ai dreptate, Huw, încuviință tata oprindu-se și el să privească. Cu mulți ani în urmă le-am spus să înceapă depozitarea în subteran, dar nimeni n-a vrut să asculte. Acum avem lucruri mult mai de seamă la care trebuie să ne gîndim. Asta-i ceva ce-o s-aveți de făcut cînd ai să fii tu mare. Da, multe o să mai aveți de făcut atunci.

Trecînd prin sat am văzut că aproape toate femeile stăteau în drum și așteptau să vadă ce fac bărbații sus pe munte. Devala, lîngă capelă, tata își scoase șapca din cap ca să dea binețe doamnei Rhys de la moară, apoi și-o păstră în mînă tot drumul, pînă acasă, fiindcă toată lumea ținea să-l salute.

Pe mama am găsit-o singură și-ai fi zis că-i trecuse supărarea, dar casa era tăcută și stăpînită de acea neclintire pe care o poți observa la o pisică atunci cînd, cu spinarea curbată, stă gata să s-arunce asupra șoarecelui.

Tata a privit-o și n-a spus nimic, căci o cunoștea, iar înainte de a se duce să-și scoată ghetele mi-a făcut semn să tac din gură. M-am dus la dulap să-mi iau tăblița și în vreme ce o ștergeam tata s-a înapoiat în odaie.

După aceea mama a făcut o mișcare și tata s-a întors cu fața spre ea.

— Gwilym, spuse mama, Angharad a plecat.

— Oho ! exclamă tata. Unde s-a dus ?

— Cred că deval, la familia Beynon.

— Nu-i nimic, o liniști tata. Lasă că stau eu de vorbă cu ea.

După ce a plecat tata, mama mi-a spus să umplu ceainicul și să mai pun cărbuni pe foc. Am făcut treaba, și atunci mama m-a chemat lângă dînsa și m-a întrebat :

— Huw, oare cum ai să te faci tu mare ?

— De, nu știu, dar oricum ar fi să fie, eu, unul, niciodată n-am să părăsesc casa asta. Numai dacă mă gonești tu, mamă.

— Nădăjduiesc tare că așa o să fie, Huw, îmi spuse mama pătrunzîndu-mă cu privirea. Dacă s-ar înîntîmpla ca vreunul dintre ai noștri să mai plece de lângă mine, mi-ar părea rău că am născut vreodată copii.

— Da, mamă, chiar. De ce i-ai născut ?

— Doamne, Dumnezeu mare ! exclamă maică-mea izbucnind în rîs. Chiar așa : oare de ce ? Poate ca să am de ce sta toată vremea cu mîinile în apă și cu ochii pe foc.

Așa am început să pun tot felul de întrebări cu privire la copii, dar se părea că nimeni nu știe nimic și chiar dacă știau păstrau tainele numai pentru ei. Tare-i ciudat cum cred oamenii că-i pierdere de vreme să spui adevărul în chestiuni dintr-astea. Însă asemenea treburi s-au petrecut mai tîrziu.

S-o fi văzut pe mama în clipa cînd s-a întors tata cu Angharad. Ce bucuroasă era și cu cîtă blîndețe a așezat-o în scaunul din colț și i-a scos haina. Angharad era liniștită și tot pierdută în gînduri, dar se vedea limpede că are cugetul senin și nu fusese adusă

acasă cu sila. Tata s-a dus de-a dreptul în odaia din fund ca să se spele, apoi s-a întors, s-a dus în camera cealaltă, a tras ușa după el și s-a apucat de scris. În vremea asta nimeni n-a scos nici o vorbă, iar eu am prăjit patru felii de pâine pe care mama mi le-a înfipt pe rînd în furculiță.

Ce bună-i, seara, pâinea prăjită la foc. Întinzi pe ea dulceată, și pâinea de casă trosnește în dinți umplindu-ți gura cu mireasma gustoasă a grîului copt, căci e prăjită, dulce, crocantă, căfenie la culoare și spuzită de mici găurele în care siropul se ascunde și se topește și licăre în lumină, se trage în adînc și e gata să se scurgă sub strînsoarea dinților. Să știți, și untul e bun. Mie însă untul îmi place în primul rînd doar ca unt cu pâine, și-atît; pâinea tăiată în felii lungi, și v-aș spune că, în felul ei, pâinea cu unt e tot ce poate fi mai bun pe lume, mai ales dacă untul e doar de un ceas scos din putinci și folosit din belșug.

— Angharad, vorbi mama, ce ți-a spus taică-tău ?

— Mi-a zis că-i pare rău dacă a greșit ceva și m-a rugat să-i spun de ce vreau să plec de acasă.

— Și ? întrebă mama foarte mirată.

— I-am răspuns că vreau să am grijă de băieți, fiindcă doamna Beynon mîngîie prea des clondirul.

— Angharad, continuă mama înălțînd brațele, și ce-a mai fost ?

— Asta-i adevărul, mamă, stăruia Angharad și lacrimile începură să-i sticlească în lumina focului. N-ai văzut ieri ce gaură mare avea Davy al nostru la ciorap ?

— Da, fetițo, încuviință mama, am văzut. Gwilym are să-mi aducă astă-seară toți ciorapii să-i țes.

— I-am adus eu, zise Angharad, și am adus și două cămăși. Dacă o să ai nevoie de obiele, mamă, să te duci și să vezi cearceaful de pe patul lui Davy.

Mama tăcu și rămase neclintită, cu farfuria pe genunchi și ochii mari pironiți asupra focului. Pe urmăzise :

— Vai, Doamne, astă-seară am să-mi aduc băieții de-acolo, chiar dacă ar fi să părăsesc și eu casa asta.

Mama puse farfuria pe prichiciul sobei, se ridică în picioare și se duse către ușa odăii de alături, zicînd cu glas tare :

— Angharad, dă-i lui Huw ceaiul.

Pe urmă deschise ușa și trecu dincolo.

Era liniște în bucătărie, așa că îl auzeam pe tata vorbindu-i mamei cu glas domol, o auzeam pe mama răspunzîndu-i, dar ușa fiind foarte groasă nu puteam desluși nici un cuvînt.

— Ați fost sus pe munte, chiar acum ? mă întrebă Angharad.

— Da, am încuviințat. Tata a încercat să le vorbească oamenilor, dar au început să strige la el.

— Băieții erau acolo ?

— Da, toți. Dar nici unul n-a ținut cu tata.

— Bine, și asta-i bine, spuse Angharad.

— Și tu ești împotriva tatii, Angharad ? am întrebat-o.

— Da, bineînțeles că sînt, recunosc Angharad, deși nu împotriva lui, ci împotriva lucrurilor la care îi îndeamnă.

— Cum adică, ce anume ? o întrebai din nou.

— Uite, dacă vrei neapărat să afli, vorbi Angharad cu nerăbdare, îi îndeamnă să se roage pentru ce vor să capete, în loc să se unească laolaltă și să smulgă cu sila de la proprietari ce e dreptul lor.

— Atunci cu ce greșește tata ? am întrebat-o iarăși, după ce am stat puțin și m-am gîndit.

— Lasă vorba, puștiule, și vezi-ți de pîinea aia prăjită. Faci atîta gălăgie cînd ronțai, c-are să se dărîme casa pe noi.

— Dar cu ce greșește tata ?

— Greșește fiindcă prin rugăciuni nu capeți nimic, măi băiete, răspunse Angharad. Eu încă n-am căpătat nimic și nimeni n-a căpătat vreodată. Gîndește-te la doamna Mostyn de la crîng. Toată lumea s-a rugat pentru ea, și totuși au murit amîndoi : și ea și copilul.

Chiar atunci mama se întoarse în bucătărie și se apucă să-i toarne tatii ceaiul.

— Angharad, spuse în vreme ce se ducea cu ceașca în odaia de alături, dă fuga pînă la doamna Beynon și adă lucrurile băieților. Auzi ? Spune-i că tot ce-i datorează ei am să-i plătesc chiar eu luni de dimineată.

— Numai decît mă duc, mamă, zise Angharad și porni în goană către ușa din spate, cîntînd și bătînd din palme.

Cînd se întoarse în bucătărie, mama îmi arătă patul de lîngă perete și îmi spuse :

— Huw, de azi încolo ai să dormi aici, iar băieții au să rămîna singuri în odaia din spate. Tu ești prea mic să stai acolo cu ei, acum, cînd toți s-au făcut bărbați cu putere.

Din ziua aceea și pînă astă-noapte n-am dormit niciodată în vreun alt pat, afară de vremea cît am stat la Bron.

În noaptea de-atunci, cînd băieții s-au întors acasă, eram în pat și perdelele fuseseră trase, așa că am putut auzi tot ce s-a vorbit, deși mă togozise așa de rău somnul că mereu adormeam și mă trezeam tresărind.

Au intrat cu toții deodată, ca și cum le-ar fi fost frică să vină unul cîte unul. E grozav de ciudat să stai în întuneric și să asculți la oameni pe care îi cunoști, să-i auzi cum vorbesc și se mișcă, să-i auzi făcînd acele zgomote mărunte bine cunoscute, făcînd

treburile mărunte bine știute, toate petrecându-se pe întuneric, dar fiindu-ți atât de limpezi în minte încât îți vine să rizi și te întrebi la ce mai e nevoie de oamenii înșiși dacă numai glasurile și zgomotele mărunte sînt de ajuns.

Îl auzeam pe Davy cum își aruncă părul pe spate înainte de a vorbi, fiindcă părul lui fîșia domol și scaunul scîrțîia. Pe Gwilym îl recunoșteam după zgomotul sec pe care îl scotea din gît de cîte ori înghițea. Owen toată vremea se freca pe frunte și se trăgea de ureche. Presupun că treburile astea nu fac zgomot, totuși eu îl auzeam și știam ce face.

Dar, deși știam că tata e acolo și cu toate că zgomotele lui le cunoșteam foarte bine, de la el nu îmi venea nimic în auz. Însă știam că e acolo, după cum chiar dacă Davy și Owen n-ar fi făcut nici un zgomot, tot așa fi știut că sînt de față. Există un fel de nemișcare fierbinte pe care o poți simți, și cu toate că nu-i fierbinte și nici nemișcare nu este, fără greș te emoționează și îți încălzește sufletul dacă te gîndești la ea. Simțămîntul acesta mi l-a inspirat totdeauna taică-meu, și frații de asemenea.

Simțămîntul acesta făcea ca patul de lîngă perete să devină pentru mine un fel de cuptor, și am început să nădușesc pînă ce stropii de sudoare îmi curgeau pe obraji și intrau în urechi.

Supă de carne au mîncat la cina aceea, dar bănuiesc că în vremea mesei am dormit, deși eram îndîrîțat că aud tot ce se vorbește, însă într-un fel oarecum ascuns, așa cum parcă ascunse erau cearceafurile de pe pat pe care nu le simțeam decît atunci cînd mă gîndeam la ele.

Tata m-a făcut să mă trezesc de-a binelea, cu toate că vorbea foarte potolit, ca și cum mama i-ar fi făcut semn către pat, amintindu-i că sînt acolo și dorm. Avea el mai multe feluri de a-și dregе glasul, și

toate îmi erau foarte bine cunoscute. Unul anume înainte de a începe să cînte, altul înainte de a vorbi la capelă, un alt fel pentru a se pregăti să citească din *Biblie*, și iarăși un altul înainte de a citi orice altceva afară de cărțile cu povești, căci și pentru asta avea un anume fel de a-și drege glasul. Însă de cîte ori se pregătea să spună ceva foarte însemnat, își dregea glasul într-un chip cu totul și cu totul deosebit.

Și în chipul acela m-a trezit atunci.

— Davy, spunea tata, tu ești cel mai în vîrstă aici și cu tine am să vorbesc.

— Da, tată, zise Davy și știam că ochii lui îl urmăresc pe tata rămînînd ascunși în umbra părului.

— Ți-am cerut să părăsești casa, urmă tata, fiindcă am socotit că ăsta era cel mai bun lucru pe care îl aveam de făcut. Mă gîndeam că ești o pildă proastă pentru băieții ceilalți. Mi-am dat însă seama că ceilalți sînt tot atît de răi ca și tine, căci pînă și un copil ca Huw pleca noaptea de acasă. Nu așa trebuie să se petreacă lucrurile într-o casă, iar asta am spus-o răsplat. Am dreptul s-o fac, fiindcă sînt tatăl vostru.

— Așa ceva n-am să pun niciodată la îndoială, tată, mărturisi Davy.

— Bine, continuă tata. M-a durut sufletul cînd am fost silit s-o fac. Sînt mîndru de familia mea și mîndru sînt cînd îmi dau seama că ești gata să faci sacrificii pentru ceea ce socotești tu că e drept. E bine să suferi pentru ca oamenii să ducă o viață mai fericită, dar ia seama ca tot ce faci să fie pe de-a întregul drept, și nu numai pe jumătate. Judecata mea se ridică împotriva a ceea ce faceți voi. Dacă ați fi avut dreptate, astăzi n-ați fi luat parte la o adunare atît de jalnică precum a fost aceea pe care ați ținut-o acolo sus. Altfel ar fi fost și cu altă noimă s-ar fi des-

fășurat. Dar nu asta vreau să-ți spun. Nu v-aș fi chemat să vă întoarceți acasă, dacă mama voastră nu m-ar fi rugat, și am primit s-o fac numai fiindcă mi-a spus că trăiți laolaltă cu porcii. Sînt gata să vă las să faceți sacrificii și sînt gata să vă îngădui suferința. Asta nu poate decît să vă prindă bine. Dar nici un om de pe lume n-a devenit mai folositor sie însuși ori semenilor săi trăind în murdărie și necurătenie, și sînt tare mirat că un fecior de-al meu poate îndura asemenea lucruri.

— Stăteam cu chirie, tată, spuse Davy mișcîndu-se nervos pe scaun, și în altă parte n-aveam unde ne duce. După ce plecam de la lucru și adunam oamenii ne mai rămînea tare puțin timp.

— Acolo unde e timp puțin e și puțin folos, observă tata. Dar să lăsăm asta. Am să vorbesc eu cu doamna Beynon. În ce vă privește pe voi, așa cum ți-am spus, maică-ta mi-a povestit cum o duceți și am îngăduit să vă întoarceți. Dar numai cu o condiție.

O vreme s-a înstăpînit tăcerea.

Simțămîntul acela de nemișcare fierbinte creștea, creștea mereu în mine, pînă ce am avut senzația că plesnesc. Atunci a întrebat Davy :

— Care e condiția, tată ?

— Aici o să fim cu toții niște chiriași, spuse tata.

După zgomotele pe care le auzeam mi-am dat seama că toți frații înălțaseră privirile și se uitau la tata, și simțeam întreaga lor încordare lividă.

— Dar, tată, rosti Davy, cum să fii tu chiriaș ?

— Chiriaș fiindcă locuiesc aici, răspunse tata. Dar tată nu mai am cum să fiu cînd sînt lipsit de autoritate. Nimeni nu poate afirma că e tată într-o casă unde cuvîntului său nu i se arată supunere. Cuvîntul meu nu este ascultat, prin urmare nu mai sînt tată, ci numai cineva care își plătește întreținerea. Sînt chiriaș, la fel ești și tu, și sînt și băieții, iar mama

voastră o să aibă grijă și de mine și de voi. Asta-i tot.

— Tată, zise Davy, îmi pare grozav de rău. Tare aş dori să te pot face să gîndeşti ca mine, și asta numai ca să înţelegi.

— Astă-seară e prea tîrziu chiar și pentru o simplă dorință, Davy, răspunse tata. Mîine e duminică și la capelă slujba începe devreme. Noapte bună tuturor.

— Noapte bună, tată, rosti Davy dimpreună cu ceilalți băieți, dar stîns, ca și cum ar fi fost atît de uluiți încît își pierduseră graiul.

— Prin urmare vezi cum stau lucrurile, Davy, spuse mama după plecarea tatii.

— Da, mamă, știu, răspunse Davy.

— Bine, încuviință mama. După ce ajungi sus scoate-ți numaidecît cămașa aia veche de pe tine. Și voi la fel, Owen și Gwilym.

— Da, mamă, răspunseră băieții.

— Iar la masă nimeni nu vorbește neîntrebat, continuă mama. Dacă am ajuns patroană de pensiuine, am să aranjez lucrurile așa cum cred eu de cuviință.

— Vai, mamă, îi răspunse Davy, și sînt sigur că a sărutat-o. Mă duc și eu dimineața devreme la capelă. Noapte bună, mamă.

— Noapte bună, mamă, urară băieții.

— Noapte bună, le răspunse mama. Încă o zi să mai fi purtat ciorapii ăia și îți ieșeau picioarele prin ei. Ce rușine !

— Ehei, mamă, să-i vezi pe-ai lui Owen, spuse Gwilym. Un pas să mai facă și trece cu totul prin ei, zău că da.

— Ia tacă-ți gura, mări, se răsti Owen.

Tare îmi pare bine că mama a fost atît de fericită cînd s-a dus să se culce.

Capitolul VI

După aceea o vreme a fost liniște în casă la noi deși eu eram prea mic ca să pot ști chiar totul. Nu știu decît ce am văzut și ce am auzit, și tare deseori aș fi vrut să văd și să aud mai multe. Dar nu se află nimic mai nesuferit decît un țînc cu nas ascuțit și limbă slobodă, și mulțumesc lui Dumnezeu că n-am fost niciodată așa ceva.

Întreaga familie se strîngea în jurul mesei, ca și mai înainte, dar acum întotdeauna se înstăpînea în încăpere o atmosferă schimbată. Chiar și cînd venea Bronwen, tot nu mai era întocmai cum fusese altădată. Parcă tuturor ne-ar fi fost teamă să spunem ce avem pe cuget, probabil de frică să nu stîrnim vreo ceartă. Așa că în loc să auzi numai rîsete și glume, ca odinioară, acum ai fi zis că avem cu noi la masă și un predicator.

Davy tot se mai ducea sus pe munte, iar băieții cu el plecau și împreună cu el se întorceau, dar pe față, nu pe fereastră, ci de-a dreptul pe ușa cea mare. La vremea aceea Davy se întâlnea cu oameni de prin celelalte văi, și era pe cale să încheie o înțelegere pentru înființarea unui sindicat al tuturor, astfel ca în cazul cînd un anumit grup ar fi avut de făcut vreo plîngere, toți să-l sprijine și să poată țintui în nemișcare întreaga regiune carboniferă.

Pe atunci făceau planuri pentru ca lucrurile să se petreacă chiar așa cum se petrec astăzi. Și după săptămîni întregi de muncă, Davy a împlinit ce dorea. Pe urmă povestea s-a întins ca focul peste toate văile. Toți bărbații mai tineri s-au alăturat sindicatului, însă cei vîrstnici, ca tata de pildă, nici nu voiau s-audă de așa ceva.

Davy a discutat cu tata ceasuri întregi, dar pînă în cele din urmă a trebuit să se lase păgubaș. Știa el bine că ar fi putut să-i atragă pe cei mai mulți dintre vîrstnici dacă tata s-ar fi dat bătut, și tocmai de asta și-a dat atîta osteneală.

— Nu, Davy, spunea tata într-o seară. Niciodată n-am să pun condeiul pe o asemenea hîrtie. Sînt bărbat în toată firea și am să-mi rezolv treburile așa cum voi crede eu de cuviință. N-am nevoie de ajutorul nimănui.

— Dar, tată, insistă Davy, la ultima grevă ai fost reprezentant al muncitorilor. Unde e deosebirea?

— E mare deosebirea, Davy. Atunci știam ce vrem și o puteam arăta limpede. Același necaz ne privea pe toți, și din întîmplare eu am fost ales să vorbesc în numele oamenilor.

— Dar nici noi nu vrem altceva. Ne formulăm revendicările și le sprijinim cu toții, în unanimitate.

— Tocmai în asta stă răul, răspunse tata. Sînteți o adunătură de băiețandri ținuti laolaltă numai de ceea ce doriți să căpătați. Revendicări le spui tu. Ei, eu sînt împotriva oricăror revendicări, de orice fel ar fi ele. Cu o revendicare nu poți sta să cumpănești lucrurile, iar unde nu e cumpănire nu e nici dreaptă judecată. Cît despre sprijinul acela, nu știu cum i-ai spus, e un cuvînt cam lung, la ce poate el folosi?

— În unanimitate, tată, lămurii Davy. Asta înseamnă cu toții laolaltă. Iar folosul e că îi va face pe proprietari să ne ofere condiții cinstite.

— Unanimitate, spuse tata rostind cuvîntul cu multă grijă. Da. Sună chiar așa cum și este. O adunătură de maimuțoi prostănaci neînstare să judece cu propriul lor cap. Iar cei ce vor vorbi în numele lor au să aibă limbi lungi de un cot și nimic altceva în scăfirilie. Tot văzduhul va trebui folosit ca să aibă ei unde își încolăci limbile. Îi cunosc.

— Am să fiu și eu unul dintre aceia, afirmă Davy.

— Mă mir, spuse tata. În orice caz, eu n-am să fiu. Și cu asta am încheiat.

— Are să vină o zi, tată, cînd va trebui să fii.

— Cînd va veni ziua aceea, Davy, o să stau și-o să mă gîndesc, încheie tata.

Ivor a fost de partea tatii încă din capul locului. Nimic din ce i-ar fi spus Davy nu izbutea să-l cîntească, iar de aici a ieșit ceartă între ei, din care pricină Davy nu mai vorbea nici măcar cu Bronwen.

Și astfel o vreme am fost o mîna de oameni fericiți, cînd tata se purta ca un chiriaș, frații mei făceau tot ce le stătea în putință pentru a-l îndupleca să fie tată, iar mama se zbătea în fel și chip ca să-i țină adunați laolaltă.

Proprietarii aflaseră, fără îndoială, că tata este împotriva ideii sindicatului, fiindcă îndată după moartea domnului Rhys, supraveghetorul, i-au oferit tatii slujba asta, iar tata, bineînțeles, a primit-o. Ca supraveghetor venea în rang îndată după director, avea leafă mai mare, și ajunsese unul dintre cei mai de seamă oameni din sat.

Dar în același timp oamenii au început că creadă că se dăduse de partea proprietarilor, iar astfel de

vorbe l-au îndurerat mai rău decât neînțelegerile cu Davy. Îl chinuia cumplit gândul că s-ar putea găsi cineva în stare să-l bănuiască de lipsă de lealitate, mai ales față de muncitori, însă n-avea cum să lupte împotriva acestor vorbe, fiindcă niciodată nu erau rostite pe față.

Deseori discuta noaptea cu mama și eu auzeam fiecăre cuvânt. Mama era oricând gata să încerce a-i readuce mulțumirea, dar nu de la ea putea să aștepte tata treaba asta. Numai de la oameni putea s-o aștepte, însă la oameni nu, mai avea cum ajunge fiindcă nu mai veneau la el cum obișnuiseră să vină altădată. Schimbarea a observat-o din chiar ziua când i-a venit avansarea.

În primele câteva zile oamenii treceau pe lângă el fără să-i dea binețe, mulțumindu-se să dueă, politicoși, mina la șapcă. Dar după ce au trecut mai întii două-trei zile, apoi o săptămână întreagă și totuși oamenii nu mai vorbeau cu el decât chestiuni privitoare la muncă, a început să-și dea seama că nu se mai bucură de încredere. Ca și când el ar fi fost de vină că îl făcuseră supraveghetor.

După ce și-a dat seama că pe Ivor nimeni nu-i dispus să-l asculte, mama a vorbit cu Davy.

— Davy, ce e chestia asta cu taică-tu ?

— De, mamă, a răspuns Davy știind, bineînțeles, la ce se gîndește mama. Asta-i, n-ai ce-i face. E foarte ciudat că tocmai tata a fost ales să fie supraveghetor când toată lumea știe că e tatăl meu.

— De ce e ciudat, băiete ? Întrebă mama rămînînd cu cuțitul pe jumătate înfipt în plăcintă.

— Fiindcă eu sînt feciorul lui, lămuri Davy, și trăim în aceeași casă. Pentru proprietari eu sînt răzvrătitul din sindicat și se știe că tata e împotriva mea. De ce s-au oprit la el în loc să-l aleagă pe Tom Davies ori pe Rhys Howells ? Amîndoi sînt munci-

tori vechi, deși treabă mai bună decît tata n-ar putea să facă, asta e drept. Tata a fost ales ca să ni se dea peste nas, mie și băieților care-s de partea mea.

— Astea-s prostii, măi băiete, se împotrivi mama lăsînd cu zgomot farfuriile pe masă. Parcă ați fi fost niște copii fără minte. Tata a făcut totdeauna numai treabă bună, ba chiar foarte bună. Pe toate văile astea n-ai să poți găsi un muncitor mai priceput decît el. Dacă ai să crești și tu și o să fii ca el, pînă și Dumnezeu are să se bucure. Ia să le spui proștilor ălora că tatăl tău ține tot atît de mult cu ei ca și pînă acum. Așteptați numai pînă o să se ivească vreun prilej.

— Tare mi-e teamă, mamă, că oamenii chiar au să aștepte pînă atunci. Acum n-are nici un rost să vorbești cu ei. Și ai face bine să-i spui lui Ivor că-și primejduiește viața dacă va continua să vorbească tot felul de prostii, așa cum a făcut de o vreme încoace. Mai bine și-ar închide gura, ca nu cumva să i-o închidă altul.

— David Morgan, spuse mama, cum poți vorbi în felul ăsta despre fratele tău bun? Zău că n-aș fi crezut s-aud vreodată așa ceva. Dacă i se întîmplă ceva lui Ivor cîtă vreme își face datoria alături de tatăl lui, să știi că am să te blestem cu ultima mea suflare.

— Mamă, mamă, rosti Davy și se sculă în picioare ca s-o prindă în brațe, însă mama se zbătu să-l împingă în lături. N-am spus nimic rău împotriva lui Ivor, doar l-am prevenit. Oamenii sînt înrăiți, și în starea lor sufletească de acum pot fi primejdioși.

— Dacă Davy n-ar fi fost foarte aspru cu ei, interveni și Owen, de mult i-ar fi azvîrlit pe amîndoi de pe pod.

Mama rămase dreaptă, în picioare, și parcă scufundată în somn, riduri noi îi apărură pe față, și

ochii i se dilatară plini de un simțămînt mai rău decît îngrijorarea.

— Chiar în halul ăsta au ajuns? întrebă ea în șoaptă. Vai, Davy, băiatul mamei, credeam că nu-s decît vorbe.

— Nu, mamă, spuse Davy sărutînd-o. E lucru serios. De data asta oamenii au să capete ce doresc, iar dacă o să li se pără că cineva vrea să le stea în cale, au să-i vină de hac, indiferent dacă e vorba de tata sau de altcineva. S-a propus chiar să se facă grevă și să se ceară numirea unui alt supraveghetor în locul tatii.

— Și ai să îngădui așa ceva? întrebă mama.

— Ce pot eu împotriva a douăzeci de mii de oameni și mai bine? întrebă și Davy la rîndul său.

— Douăzeci de mii? întrebă iarăși mama, și ochii i se luminau și se umbreau în vreme ce se străduia să-și dea seama cît de mult înseamnă asta.

— Douăzeci de mii, mamă, întări Davy cu multă tristețe în glas, și se pare că vor fi o sută de mii înainte de sfîrșitul lunii.

— Vai, Davy, băiatul mamei, șopti mama și se lăsă să cadă în jîlțul cel vechi de lîngă sobă. Cum o s-o sfîrșii? Ce nenorociri o să mai aduceți?

— Nu e vorba de nici un sfîrșit, mamă, răspunse Davy coborîndu-și privirile spre ea. E doar începutul.

— La început a fost cuvîntul, rosti Owen cu un glas atît de adînc încît te făcea să te cutremuri, și cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era cuvîntul.

— O să întîrziem, anunță Davy uitîndu-se la ceas. Mamă, să știi că nimic n-are să li se întîmple nici tatii și nici lui Ivor, dacă eu o să pot avea vreun amestec. Doar atît pot să-ți spun.

O sărută pe mama pe frunte și le făcu semn băieților să pornească. După ce au plecat, mama și-a întors privirile spre mine, zicînd :

— Huw, să nu-i spui nimic tatii despre istoriile astea.

— Nu-i spun, mamă.

— Vino încoace, mă chemă mama, și m-am dus lîngă dînsa. Tu știi unde se adună oamenii în timpul nopții ?

— Da, mamă. Sus, lîngă locul lui Jones de la capelă.

— Aha! exclamă mama. Tocmai acolo, da? Ascultă, Huw. Noaptea asta taică-tu lucrează în schimbul de noapte. Ai să mă conduci și pe mine acolo, sus. Și nu spui nimănui nimic, ai auzit ?

— Da, mamă, i-am făgăduit și mi se încrîncena inima cînd vedeam cum arată la față.

— Bine, încuviință mama. Angharad și Ceridwen trebuie să vină dintr-o clipă într-alta. Nu spui o vorbă, băiatul mamei.

.

Mă aflu în pat de vreo trei sferturi de oră, cu perdelele trase, cînd fetele s-au dus la culcare. De cum au plecat ele, am auzit-o pe mama deschizînd dulapul ca să-și scoată pelerina și boneta, și după fîșîit mi-am dat seama că le desface din hîrtie.

Pe urmă a dat perdelele în lături și și-a coborît privirea spre mine, ascunzînd lumînarea cu mîna.

— Huw, șopti mama, ai adormit ?

— Nu, mamă.

— E păcat să te scot de la căldură, spuse mama cu ochii înotînd în lacrimi. Lasă, dormi, mititelul mamei. Nimeresc eu și singură.

— Nu, zău că nu, mamă. Sigur ai să cazi în apă.

— Da, recunosc mama, și eu m-am gândit la asta. Atîta vreme am stat închisă în casă, încît cred că m-aș rătăci de aici și pînă la capelă.

— Stai numai puțin să mă îmbrac, am rugat-o. Într-o clipă am să te duc pînă acolo.

— Haide atunci, încuviință mama, și îmi întinse pantalonii. Ești leit taică-tu, într-adevăr.

— Asta-i bine, am zis eu, iar mama s-a așezat pe scaun și a început să rîdă.

După ce m-am îmbrăcat, am ieșit pe ușa din dos și am luat-o pe ulița întunecată ce ducea prin spatele caselor lui Dai Ellis de la grajduri, apoi am trecut rîul pe micul pod de lemn ce se afla ceva mai sus de pietre.

Rîul era aproape înghețat și avea apă multă, pînă lingă buza malurilor. Iarna mergea către sfîrșit, dar era încă frig și se simțea că se pregătește de ninsoare, căci în noaptea aceea o adulmecam în aer ca pe ploaie, doar ceva mai rece și cu o adiere amăruie ce părea că are să-mi ardă nasul pînă la rădăcină.

— Bagă de seamă, Huw, îmi spuse mama pe cînd pășeam peste grinzile podului. Ești așa de mărunțel c-ai putea să cazi printre butuci. Dă mîna înapoi !

Mi-am vîrît mîna în manșonul ei și așa am mers mai departe, învelit în pelerina mamei și scoțînd numai fața afară, să pot vedea drumul.

Nu-mi puneam nici un fel de întrebare cu privire la pricina care o îndemna pe mama să se ducă pînă acolo. Nu-mi aduc aminte să mă fi gândit la asta. Dar îi simțeam căldura învăluitoare și o auzeam cum vorbește aproape în șoaptă prin locurile unde drumul nu urca prea pieptiș.

Pe drumul acela era mult mai întuneric din pricina copacilor foarte deși, cerul se făcuse așa de întunecat că nici vorbă să le poți desluși vîrfurile, iar poteca izbuteam s-o distingem doar fiindcă apărea mai în-

tunecată decît iarba de pe lături. Ghetele mele pocăneau ca niște ciocane în pămîntul înghețat, și deseori de sub pași săreau scînteii, mai ales că pentru treaba asta îmi dădeam toată silința pînă ce mi-a tras mama un brînci.

— Ghetele costă parale, mă certă mama, și aburul răsuflării îi atîrna ca un vâl în jurul chipului. Saltă călcîiele, băiete, parcă ai avea picioare de iască.

Mai sus, pe munte, a trebuit să ne oprim de multe ori ca să-și mai tragă mama răsuflarea, însă după fiecare oprire porneam iar la drum. Dacă apuca mama s-o ia într-o parte, nu mai era nădăjde de întoarcere. Chiar și atunci cînd zăpada se prefăcu într-un fel de clisă udă, de îndată ce ieșiram dintre copaci și trecurăm peste pășuni, mama nu se plînsese, ci doar mă adună ceva mai aproape de dînsa. Nu ajunsesem prea departe cînd începu o ninsoare atît de deasă încît îți dădea impresia că înaintezi printr-o ploaie de bucățele de hîrtie, dar cunoșteam bine drumul și nu m-am oprit nici o clipă.

— Ești sigur, Huw ? mă întrebă mama aplecîndu-se și lăsînd să cadă asupra mea zăpada de pe bonetă. Pe-aici trebuie să mergem ?

— Sigur că da, mamă, i-am răspuns, mirat de întrebare. Dacă n-aș fi sigur, ți-aș spune.

— Vai, Gwilym ! exclamă mama. Atunci hai să mergem, Huw.

Am pornit să urcăm mai departe, însă mama obosise și se sprijinea de mine, iar eu tare mîndru mă simțeam că o călăuzesc și o ajut. Așa că vă puteți închipui ce-a fost în sufletul meu cînd, ceva mai sus de noi, am zărit focurile aprinse de oameni ca pe niște uriași boboci roșii presărați printre umbrele zăpezii învîrtejite ce aluneca susurînd în cădere și scîrțîia sub tălpile noastre.

— Poftim, mamă, am vestit-o, acolo sînt, uite-i.

— Ai dreptate, zise mama. Acum să mergem în liniște.

Am ocolit puțin către partea unde se aflau cele două focuri mai mari, și cînd am ajuns mai aproape am văzut că amîndouă fuseseră făcute pe stîncă, pe pajiște ardeau și alte focuri, iar oamenii stăteau în picioare adunați în jurul lor.

Vorbea cineva, nu Davy, urcat pe marginea unei stînci, și cînd am ajuns noi mai jos de el a încheiat și s-a retras.

— Repede, m-a grăbit mama, ajută-mă să mă urc, haide !

Adevărul e că pînă în ziua de astăzi n-am mai trăit o uimire atît de adîncă. Mama se cățara în sus pe stîncă și poalele pelerinei i se tîrîiau prin zăpadă. Urcă mereu, cu nădejde, iar cînd a ajuns pe creștetul stîncii s-a întors și s-a uitat în jos, la mine.

De-abia o auzeam ce spune, fiindcă oamenii încă îl mai aplaudau pe ultimul vorbitor.

— Huv, striga mama cu miinile pîlnie la gură, să mă aștepți acolo !

— Da, mamă, n-avea grijă, i-am răspuns tot strigînd, și am urmărit-o cu ochii cum înaintează pe stîncă, foarte atentă, spre locul unde se aflase mai înainte vorbitorul.

Aplauzele se curmară în clipa cînd oamenii o zăriră acolo sus pe stîncă, dar nimeni nu putea să vadă bine cine anume e din pricina ninsorii, a flăcărilor și a fumului. Cîțiva mai din față și-au dat seama că e o femeie și au început să strige către ceilalți, dar nu puteau distinge decît conturul pelerinei. Fața îi era ascunsă de manșonul cu care se ferea de ninsoare.

Dădusem în fugă ocol părții din față a stîncii ca să pot vedea ce face mama, și chiar atunci îndepărta

mașonul și începu să vorbească. Vreo câțiva bărbați veniseră de lângă unul dintre focurile de pe stînci să vadă despre cine e vorba, dar cînd au auzit că începe să vorbească au încremenit pe loc.

— Sînt Beth Morgan, vorbi mama, și glasul îi suna la fel de profund și puternic ca al oricărui bărbat. Am venit pînă aici, sus, ca să vă spun ce cred despre voi toți fiindcă am auzit că îl vorbiți de rău pe bărbatul meu. Două lucruri urăsc mai cu seamă pe lumea asta. Unul e clewetirea pe ascuns, iar celălalt păduchia. Așa că să ascultați ce cred despre voi.

Cînd mama s-a întrerupt, nu se mai auzea nimic altceva în afară de trosnetul lemnului și fîșîitul zăpezii.

— Nu sînteți decît o adunătură de lași dacă îl vorbiți de rău pe bărbatul meu, urmă mama, cu glas puternic. N-a făcut nimic împotriva voastră și nicio-odată n-are să facă, iar asta o știți foarte bine. Acum este supraveghetor la mină căci fiecărui om i se cuvine răsplată pentru munca lui, și asta e răsplata sa. Iar dacă în capetele voastre începe gîndul că a trecut de partea proprietarilor din pricină că și-a primit răsplata cuvenită înseamnă că nu sînteți numai proști, ci și ticăloși. Nu-mi pot închipui cum unii dintre voi pot sta lângă el în aceeași capelă. Voi căuta o pală de foc să mă lumineze. Dar mai am un lucru să vă spun și iată ce. Dacă i se întîmplă vreun rău lui Gwilym al meu, îi voi afla pe vinovați și cu mîna mea îi voi ucide. O jur în fața lui Dumnezeu cel atotputernic. Și pentru asta nu voi cunoaște iadul. Nimeni nu se duce în iad fiindcă a ucis păduchi.

— Mamă ! strigă Davy de la capătul stîncii.

Mama își roti privirile în jur ca să-l găsească pe Davy, dar la început nu izbuti să-l vadă.

— Nu-ți sînt eu mamă atîta vreme cît te înhăitezi cu de-ăștia. Ești păduche ca și ei. Iar dacă i se în-

timplă ceva tatălui tău, tu vei fi cel dintâi care vei pieri.

Davy se desprinsese din întuneric și se îndreptă spre mama, dar ea se răsuci în loc și porni să coboare stîncă, poticnindu-se. Am alergat din nou în jurul stîncii să-i ajut la coborîre, iar Davy a rămas tăcut acolo sus, urmărind-o cu ochii. Din mijlocul oamenilor nu se auzea decît un murmur stins și, într-adevăr, dacă am auzit vreodată glasul rușinii, atunci l-am auzit, în vreme ce mama cobora plîngînd de pe stîncă.

Nu mi-am dat seama că plînge decît după ce pornisem pe drumul de coborîre și mi-a scos mîna din mașon ca să-și poată sufla nasul.

— Mamă, am zis atunci, ai putea tu să omori oameni ?

— Da, Huw, aș putea.

— Dar tata zice că *Biblia* poruncește să nu ucizi.

— Ce-i în *Biblie* e una, iar ce e afară e altceva, îmi răspunse mama. Și dacă se ating de tatăl tău, am să mă țin de vorbă. Acuma taci din gură și vezi să nu greșim drumul. Ți-e frig ?

— Nu, mamă. Numai picioarele. Le simt ca pe niște pietre.

— Huw, micuțul meu, zise mama și se opri în loc, vino să te ia mama în brațe.

— Nu, mamă, m-am împotrivit eu, și aproape că îmi venea să urlu. Nu mă lua. Pot să merg foarte bine. Hai, vino și-ai să vezi.

— Parcă ai fi un catîr bătrîn, măi băiete, spuse mama. Hai, atunci dă-i drumul. Și fii cu băgară de seamă. Eu nu văd nici la doi pași.

Acum fulgii de nea cădeau și mai din belșug, și încă nu ieșiserăm de pe pajiști, așa că vîntul și zăpada se învîrteceau în voie împrejurul nostru, iar întunericul părea de nepătruns. Recunoșteam drumul

numai după înclinarea terenului și sunele pământului de sub picioarele noastre, tare prin unele locuri și mai elastic prin altele, dar știam bine unde anume are să se sfîrșească pământul tare și unde are să înceapă cel elastic.

Coboram mereu, mama se lăsa tot mai greu pe umărul meu, din cînd în cînd se oprea să-și mai tragă răsuflarea, iar vîntul începuse să șuiere ca glasul unei femei jeluitoare. Printre copaci era mai bine și înaintam mai cu spor, dar zăpada crescuse mult în înălțime cînd am ajuns la nivelul rîului, căci i se adăugase și cea scuturată de pe ramuri, așa că eram nevoiți să ridicăm mult picioarele, pe urmă iarăși să le simțim cum se afundă fără să putem ști cît de adîncă e zăpadă, pînă ce nu dădeam cu talpa de pămînt.

Chiar cînd ajunsesem aproape de pod, m-am cufundat pînă la gît într-un troian, iar mama a căzut peste mine fiindcă a încercat să mă scoată de acolo. Zăceam cu fața în jos, o simțeam pe mama cum se zbate să se ridice, dar cu cît se zbătea ea mai tare cu atît mai adînc mă cufundam eu, cu fața în jos, și nu mai puteam răsufla decît cu mare greutate. Probabil că atunci mi-am pierdut cunoștința, fiindcă nu m-am trezit decît în poala mamei care stătea așezată pe troian, fără bonetă, cu părul acoperit tot de zăpadă, și se uita la mine.

— Huw ! mă chemă mama.

— Da, mamă, i-am răspuns și mă podidea plînsul, dar m-am stăpînit.

— Te doare ceva ? mă întrebă ea cu același glas care te făcea să te gîndești că are dureri în gît.

— Nu, mamă. Dar e frig.

— Hai atunci să mergem, mă îndemnă mama și încercă să mă scoale de jos, dar căzu ea la loc, pe troian.

Am izbutit să mă ridic, dar mă simțeam ca atunci când cîștigasem întrecerea, complet amețit și gata să cad din picioare. Mi-am zis însă că trebuie cu orice preț să rămîn în picioare, fiindcă mama avea nevoie de sprijin, așa că m-am dus la dînsa și am apucat-o de mînă.

— Hai, mamă ! am rugat-o. Copăcel !

— Copăcel ? repetă mama. Da, ai dreptate, dar cine nu ședea copăcel mai adineaori, de a făcut-o pe mama aproape să moară de frică ?

— N-am fost eu de vină, mamă. Păcătoasa de zăpadă.

Mama mă trase către ea și mă strînse atît de tare încît aproape că iar m-au apucat amețelile.

— Huw, băiețelul meu. Tare i-a fost frică mamei că n-o să te mai poată scoate din zăpada aceea afurisită. Și are să ne înghită pe amîndoi dacă nu plecăm de aici. Hai, copăcel !

I-am găsit boneta în vreme ce ea își aranja pelevina, și am luat-o înainte, cu multă luare-aminte de data asta, pînă ce am ajuns la pod.

Dar la pod vîntul ne-a izbit cu toată puterea și purta cu el așa de multă zăpadă că nu puteam zări nici la un pas. Mi-am bîjbîit drumul peste grinzi ținîndu-mă cu o mînă de parapet și cu cealaltă prinsă de palma mamei. Eram nevoiți să înaintăm încet și cu multă grijă, iar toată vremea vîntul se înverșuna să ne arunce pe gheață.

Pînă la urmă am ajuns în partea cealaltă, dar acolo n-am mai putut să facem nimic altceva decît să ghicim.

De acolo, de unde ne aflam, nu era departe pînă acasă la noi, însă nu vedeam în fața ochilor decît întunericul împletit cu zăpadă. Eram incredințat că știu foarte bine pe unde trebuie s-o iau dincolo de pod, dar după ce am mers cîteva minute am dat cu

ghetele peste pietre și am înțeles că mai era nevoie de un singur pas ca să cădem în apă.

— Îmi pare rău, mamă, am spus atunci, dar n-am luat-o bine.

— Nu-i nimica, micuțule, a răspuns mama, te-ai descurcat foarte bine pînă acum. Ce facem, pornim în partea cealaltă ?

— Pietrele astea coboară pînă aproape de capelă, așa că dacă o luăm curmeziș dăm de-a dreptul la Morris măcelarul.

— Bine, ia-o înainte, Huw, încuviință mama. Aici tu ești bărbatul.

Atît de mult m-au încălzit vorbele astea ale mamei încît aș fi fost în stare să strălucesc ca soarele. Am căpătat puteri cu adevărat noi și am luat-o de-a dreptul către locul unde credeam că stă Morris măcelarul, pășind ca și cum aș fi fost la amiaza unei zile de primăvară.

Dar dacă eu mă simțeam voinic și sigur pe mine, mama nu se afla de loc în aceeași stare.

Nu făcusem decît jumătate de drum mergînd pe pietre și prundiș cînd mama se lăsă greu de tot pe umărul meu, începu să răsufle tare anevoie, își încheștă mîinile în piept și căzu lată, cu fața înainte, fără zgomot și fără să mai facă vreo mișcare.

M-a apucat spaima.

M-am uitat la dînsa, am văzut-o cum stătea neagră întinsă pe zăpadă și zăpada se aduna deasupra ei, și m-am speriat. Dar mi-am adus aminte cum îmi spusese că sînt bărbat și am strîns tare pumnii. Mă întrebam ce să fac. Dacă dădeam fuga să-l chem pe tata, s-ar fi putut ca pe urmă să nu mai nimeresc locul unde aș fi lăsat-o pe mama. Dacă rămîneam lîngă ea, s-ar fi putut ca nimeni să nu dea peste noi, și atunci mama ar fi murit de frig. Și, dacă aș fi plecat, s-ar fi putut să nu-l găsec pe tata.

În tot timpul cît chibzuiam ce să fac stăteam în genunchii lingă ea, scurmam și dădeam deoparte ninsoarea ce i se așeza deasupra, privind cu ură fiecare fulg și fiecă pumn de zăpadă adunat, ca și cum neaua aceea albă, tăcută, rece și neîndurătoare ar fi fost ființă vie, în stare să înțeleagă.

Pe urmă mi-am adus aminte de băieții noștri. Toți trebuiau să coboare și cel puțin unul avea să treacă peste pod. Dacă aș fi putut-o duce pe mama pînă acolo, neapărat trebuia să dăm de vreunul dintre ei. De cum mi-a trecut gîndul ăsta prin minte, am și pornit la treabă.

Dar tare grea mi se mai părea mama. M-am muncit fel și chip, însă brațele îi atîrnau fără vlagă și îmi scăpau ori de cîte ori încercam s-o ridic de umeri. Și mi se părea prea grosolan s-o iau și s-o tîrăsc de picioare, așa cum aș fi făcut cu un băiat. M-am zbatut și m-am zbatut într-una, am început să plîng de furie că mi-s atît de slabe puterile, și mult aș mai fi vrut ca zăpada să fie mai tare și să aibă trup ca să mă pot așvîrli cu dinții asupra ei.

În cele din urmă am prins-o cu brațele pe după mijloc și, îngenunchind în zăpadă, îmbrățișînd-o astfel pe mama, am pornit să mă tîrăsc îndărăt, către pod, trăgînd-o și tîrînd-o după mine.

Parcă ceasuri întregi s-au scurs astfel, nu mai aveam simțire și judecată în mine, dar strigam către Dumnezeu implorîndu-l să mă ajute să-mi salvez mama, și fără îndoială că mi-a venit într-ajutor fiindcă altminteri n-aș fi în stare să spun de unde am găsit atîta putere.

Mi-am dat seama că am ajuns la pod cînd m-am lovit cu umărul de parapet. Am tras-o pe mama la adăpostul stîlpului și am încercat s-o sprijin de el, dar era mult prea moale, rămăsese cu gura deschisă

și eu trebuia să i-o închid mereu. Pe urmă mi-am dat seama că nu mă pot ridica de jos. Picioarele mele nu mai aveau nici un pic de vlagă. Așa că a trebuit să mă tîrăsc pentru a ajunge pînă la mijlocul podului, să dau cu mîinile zăpada la o parte și să pipăi grinzile ca să mă încredințez că voi fi pe aproape cînd vor coborî băieții și vor trece peste pod, iar pe urmă să mă întorc tîrîș lîngă mama. Alunecase într-o parte și stătea gata să cadă în rîu. Am tras-o de ne-numărate ori ca s-o aduc îndărăt, dar era prea grea, brațele îmi slăbiseră și degetele nu-mi mai erau de nici un ajutor, atît de tare înțepeniseră de ger.

Iar cînd am înțeles că sînt gata s-o scap în rîu, am știut că nu-mi mai rămîne de făcut decît un singur lucru. Am ținut-o întinsă pe loc, apăsîndu-mă cu trupul peste ea și peste ea m-am rostogolit în rîu. Știam că în locul acela apa nu-i adîncă, fiindcă chiar acolo învățasem să înot.

Acum înșă îmi ajungea pînă la piept, iar cînd m-am cufundat în apă am simțit-o atît de rece, încît parcă își desfăcea ghearele și mă sfîșia, și mă apăsa cu putere neînduplecată, și minute la șir n-am putut măcar o dată să răsufli cum trebuie. O țineam pe mama sprijinind-o cu capul proptit în mijlocul spatelui ei, cu o mînă susținîndu-i obrazul și cu cealaltă picioarele, ca să n-aibă cum aluneca, dar mi-era teamă că picioarele au să-mi fugă de sub mine, fiindcă nu mă sprijineam în tălpi, ci stăteam cu genunchii proptiți în stîncă, iar bucățile de gheață veneau și îmi creștau obrazul.

Mama nu scotea nici un sunet și nu făcea nici o mișcare, dar mințile îmi erau prea împrăștiate ca să mă mai pot speria.

N-aș putea spune cîtă vreme am stat așa, dar n-am mai știut ce înseamnă timpul pînă cînd am zărit o

lumină, o lumină gălbuie, de felinar, clătinându-se aproape de mine în întunericul dureros. Am încercat să strig, dar glasul îmi dispăruse din gâtlee. Și ca potopit de nebunie aș fi vrut să strig, să fac lumina aceea să se apropie, să fac să vie cineva și s-o ducă pe mama îndărăt acasă.

Și glasul mi-a revenit, dar glasul acela nu era al meu, fiindcă nu se află glasul în stare să scoată sunetul țîșnit atunci din mine. Întreaga furie a tot ce există viu, încleștată în luptă cu suferința fără noimă, se năpustise în strigătul ce a adus atunci felinarul la noi.

Davy era, însă ochii mei n-au mai putut să-i vadă decît chipul înghețat, vînat, năpădit de lumina gălbuie, ochii stielindu-i mari și uluiți și mîna care apăra felinarul. Îmi aduc aminte că în clipa cînd au ridicat-o și n-am mai simțit greutatea mamei, m-am prăvălit între sloiurile de gheață. Doar am mai auzit strigînd :

— Huw ! Huw ! Huw !

Capitolul VII

M-am trezit în patul de jos, din bucătărie, și am văzut roșiatica lumină a lămpii lucind pe paneele de lemn. Tare mai e ciudat să te trezești deodată și să nu-ți poți da seama cine anume ești.

Deși ești chiar tu, așa cum te știi, parcă totuși îți lipsește ceva, și stai și te întrebi unde te afli, cine ești de fapt și ce se întâmplă în jurul tău. Tare îți mai e goală viața când habar n-ai cine ești. Nu ai decât un oarecare tablou în fața ochilor și nimic în spatele lor, nici măcar mângâierea de a ști cum te cheamă. Da, sînt adînc încredințat că asta te sperie așa de rău și te face să începi a țipa, ca să-ți îți singur tovarășie. Omul e un laș cînd se trezește singur într-un loc gol, fiindcă atunci rămîne față în față cu sine, iar dacă simți că ești singur, pînă și fără tine însuți, te-apueă toate spaimele. Mult aș mai vrea să știu unde ești Tu cel adevărat cînd te simți pînă într-atît de stingher.

Și am început să țip

Dar n-aveam din ce țipa, iar asta mi-a făcut și mai rău. Oricît mă chinuiam, nu puteam să scot nici un sunet.

Dacă nu v-ați pierdut niciodată, și pe voi înșivă și glasul, înseamnă că niciodată n-ați știut ce înseamnă spaima.

Doar asta e adevărata spaimă, și e înfiorătoare.

Fiindcă în astfel de clipe te trezești într-un spațiu gol, auzi, gîndești și vezi cu ochii, dar rămii fără glas și fără înțelegere, îți vine să plîngi și lacrimile te orbesc, te zbați cu deznădejde ca să ți le ștergi și să poți vedea, dar altele se revarsă și te vezi doar pierdut într-o ceață de udeală strălucitoare.

Pe urmă am auzit-o pe Bronwen cîntînd încetișor chiar lîngă mine.

Cu iuteală de fulger m-am regăsit, sîngele fierbinte mi-a năvălit prin tot trupul pricinuindu-mi o durere ascuțită ce m-a făcut să mă frămînt. Eram strîns înțepenit în bandaje. Fața, brațele, trunchiul și picioarele, trupul meu întreg nu mai era decît un cîrnat învelit în bandaje alunecoase.

Mirosul unturii de gîscă stăruia dulce și unsuros în jurul meu, iar atunci am înțeles de ce erau bandajele alunecoase. Mă înfășasera în untură de gîscă pentru a mă lecui de răceală.

Mi-a năvălit în minte amintirea clipelor cînd o susținusem pe mama, și acum am găsit vreme să mă sperii. Am încercat să mă uit la Bronwen, însă n-am putut întoarce capul și durerile m-au săgetat pretutindeni. Bronwen văzuse însă, fără îndoială, că mă chinuiam să mă mișc și să vorbesc, fiindcă repede s-a ridicat din jilt ca și cum ar fi sărit în sus.

Totdeauna mirosea Bronwen a cimbru și a levănțică, fiindcă mereu făcea pungulițe cu asemenea buruieni pentru a le așeza printre rufe, și cred că niciodată nu uita să le pună și în apa cu care le spăla. Așa că răspîndea miresmele astea în jurul ei, și niște miresme atît de plăcute cum nu veți avea niciodată prilejul să întîlniți.

A înghenuncheat lîngă mine și mi-a spus ceva în șoaptă, însă din pricina bandajelor n-am înțeles nimic.

Mi-a șters ochii la care eu nu puteam ajunge, s-a ridicat în picioare și s-a uitat la mine.

Frumoasă, frumoasă, tare frumoasă mai era Bronwen.

— Huw, zise Bronwen ca și cum s-ar fi temut să vorbească, te doare rău?

M-am străduit să încuviințez din cap, iar atunci dinții i s-au înfipt repede în buza de jos.

— Vai, Huw, rosti Bronwen zîmbindu-mi dulce și plîngînd încetișor, Huw cel micuț, tare mai sînt mîndră că port același nume ca și tine. Zău, tare mîndră.

Se aplecă să mă sărute, repede și gingaș m-a atins cu gura ei caldă și moale ca o aripă de fluture, și a fugit să-l cheme pe tata, care se afla sus, la căpătîiul mamei.

Mai întîi a venit doctorul Richards să se agite în jurul meu, să-mi ia pulsul și să se uite la ceas înălțîndu-și sprîncenele, pe urmă a venit și tata și a rămas alături de doctor, cu mîinile în buzunarele hainei și privirile coborîte asupra mea.

— Are să se facă bine, vesti doctorul. Dar vă jur că e mai presus de puterea mea de înțelegere. În familia asta a dumitale cai creșteți, nu oameni, domnule Morgan. După priceperea mea, băiatul ăsta trebuia să se afle în sicriu.

— Mulțumesc lui Dumnezeu că nu s-a întîmplat așa, zise tata. Maică-ti îi merge foarte bine, băiete, și la fel și surorii tale cea mică. Mulțumită ție, bineînțeles. Bătrînul tău tată e mîndru de tine, Huw.

Se aplecă să mă sărute și îmi lăsă în preajmă mirosul cunoscut, mirosul lui și al pipei. Tăcerea mea păru să-l îngrijoreze, dar doctorul Richards îl conduse afară din cameră spunîndu-i că sînt somnoros.

— Doamnă Ivor, vorbi doctorul către Bronwen după ce plecase tata, haideți să-i scoatem bandajele să vedem ce mai e cu el. Mă tem să nu aibă o fractură.

Ei, ăsta e ultimul lucru de care îmi mai aduc aminte, fiindcă de îndată ce doctorul Richards a dat la o parte învelitoarea și a pus mina pe piciorul meu, m-a săgetat o durere atît de cumplită încît cred că am leșinat.

Ciudat mai e să te întorci așa cu gîndurile în urmă, să fii din nou un băiat nevîrstnic, și să stai de vorbă cu oameni ce s-au prăpădit în anii aceștia.

Febra din oasele picioarelor m-a chinuit aproape cinci ani după aceea. Cinci ani de zăcere în patul de lingă perete, fără să te poți scula în capul oaselor, fără să poți ieși din casă și fără să te poți mișca în vreun fel.

Am avut destul timp să mă gîndesc.

Mai întîi, luni în șir, nu mi-am putut veni în fire din pricina durerilor. După aceea m-am mai înzdrăvenit și pînă la urmă durerile m-au lăsat cu totul. Totuși nu mi s-a îngăduit să mă dau jos din pat din cauza fracturii, care mereu trebuia ruptă din nou și reasezată.

Cîtă vreme n-am făcut decît să continui a trăi nu prea luam seama la ce se petrece în jurul meu, și, într-adevăr, din perioada aceea nu prea am vreo amintire.

Nu știu decît că Bronwen m-a îngrijit zi și noapte, pînă ce a născut copilul, un băiat.

I-au pus numele Gareth.

Frații mei veneau deseori să mă vadă. Cîtă vreme mi-a fost rău cu toții mînceau în salon, iar cîteodată, seara, li se îngăduia să vină și la mine cîteva clipe, deși eu nu puteam vorbi din pricina fracturii de la falcă.

Au fost însă foarte buni cu mine după aceea, iar Davy și Owen veneau cu rîndul să-mi citească din cărți, dar au trebuit să întrerupă lectura *Vieții lui*

Johnson a domnului *Boswell*¹, fiindcă mă făcea să rîd, iar rîsul îmi pricinuia prea mari dureri.

Doctorul *Johnson*² zice și eu că a fost un om. Tare aș vrea să avem și noi astăzi cîțiva oameni ca el. Și să nu credeți, am auzit și eu spunîndu-se despre el că ar fi fost un tip nesuferit care își băga nasul unde nu-i fierbea oala, și mai cîte altele. Dar totdeauna mi-am dat seama că vorbe dintr-astea scorneau tot-mai aceia pe care doctorul *Johnson* i-ar fi vîrît sub masă cu o singură privire, ca să nu mai pomenim de vreun cuvînt. Da, îi sînt foarte îndatorat domnului *Boswell*. Cît de fericit trebuie să fi fost cînd scria despre un om atît de mare.

Tot în vremea aceea am descoperit și ce înseamnă cărțile. Acasă la noi nu aveam prea multe cărți, însă cîte erau — erau bune, deși cam grele pentru mine, să știți. Dar și tata, și *Davy*, și *Ivor* cînd avea timp, toți își dădeau silința să mă lămurească de cîte ori întîlneam cuvinte greu de înțeles și astfel, încetul cu încetul, m-am obișnuit cu ele.

Cel mai tare ne-am chinuit, toți, cu *Sistemul de logică* al domnului *Stuart Mill*³. Era așa de greu că

¹ *James Boswell* (1700—1795), scriitor englez, unul dintre cei mai străluciți biografi din literatura universală, autor al lucrării *Viața lui Samuel Johnson* (1791) consacrată prietenului său, pe care l-a cunoscut la Londra în 1763 și cu care a păstrat o strînsă prietenie pînă la moartea acestuia.

² *Samuel Johnson* (1709—1784), scriitor englez, importantă personalitate culturală a secolului al XVIII-lea, autor a numeroase lucrări, printre care și *Dicționarul limbii engleze* (1755). S-a afirmat că *Johnson* își datorează celebritatea în bună parte biografiei scrise de *Boswell*, iar acesta și-o datorează pe a sa în întregime prieteniei devotate datorită căreia a avut prilejul să-și scrie opera.

³ *John Stuart Mill* (1806—1873), filozof și economist englez, unul dintre întemeietorii curentului filozofic denumit „utilitarism”. Opera sa principală, *Sistem de logică inductivă și deductivă*, a apărut în 1843.

stăteam și rîdeam într-una de noi înșine. Dar pînă la urmă tot am scos-o la capăt și tare bine am făcut. Asta-i iarăși un om cu cap.

Din *Biblie*, bineînțeles, și tata și Owen citeau înainte de culcare, iar pînă la sfîrșit am ajuns s-o știu tot atît de bine ca și Owen.

Atunci am stat și am cugetat asupra lui Cristos, și nici pînă astăzi nu mi-am schimbat părerile. L-am înțeles atunci pe Cristos ca pe un om, și tot om îl văd și în ziua de azi. În felul acesta mi-am cîștigat liniștea. Dacă ar fi fost un dumnezeu, ori fiu al lui Dumnezeu în mai mare măsură decît oricare dintre noi, atunci ar fi nedrept să ni se ceară să facem precum a făcut el. Dar dacă a fost un om care singur a descoperit ce anume se află ascuns în adîncurile vieții, atunci toți avem putința să facem același lucru. Iar cu ajutorul lui Dumnezeu, vom face.

Da, astă-seară voi părăsi casa aceasta pentru a încerca să descopăr ce se întîmplă cu mine și cu oamenii pe care îi cunosc, fiindcă se întîmplă cu noi ceva fundamental rău, asta e sigur.

Davy obișnuia să spună același lucru, iar dacă vreodată un om a avut pricina să se îndoiască de semenii săi, acel om a fost Davy. După ce m-am întremat, începusem să-i scriu cu scrisorile, nu fiindcă n-ar fi fost în stare să și le scrie și singur, ci fiindcă eu aveam toată ziua la dispoziție să tot scriu. În felul acesta am ajuns să aflu totul în legătură cu sindicatul, și din capul locului am înțeles că lucrurile nu merg bine.

Doamna Tom Jenkins sosea de obicei după orele de școală, însoțită de fetița cea mică, îmi aducea lecțiile pentru ziua următoare și lua temele făcute de mine înainte de venirea lor. Era foarte frumos din partea ei să facă zi de zi atîta cale, numai pentru cei patru *pence* pe săptămînă și să-și dea

atîta silință doar ca să vină în sprijinul unui copil bolnav. Și să nu vă îndoiiți, își dădea chiar toată silința. Îmi aducea fel de fel de modele de caligrafie, pe care le plătea tata, ca să pot să scriu frumos cînd aveam să părăsesc patul. Și scriam tare frumos, zău. N-am spus-o niciodată, dar nu pot să spun în cuvinte ce s-a petrecut în sufletul meu atunci cînd am cîștigat un concurs de caligrafie organizat de un ziar din Oraș.

S-ar fi convenit să vedeți cum străluceau ochii tatii cînd a venit cu ziarul acasă. Totată lumea se afla în bucătărie, fiind vremea cititului cu glas tare, și îl așteptam pe tata care întîrziase, lucru foarte neobișnuit pentru el.

Și cînd a intrat tata în casă, suflînd ceva mai greu din pricina Dealului, am văzut că poartă ziarul sub braț așa cum purta *Biblia*, iar după felul cum apăruse pe ușă și se așezase în jilț ne-am dat seama că are să ne spună ceva de seamă. Așa că toată lumea a tăcut. O auzeam pe mama cum îi cînta în odaia de sus surorii mele celei mici.

Tata își puse ochelarii și luă jurnalul, își roti privirile pe la toți ceilalți și numai spre mine nu-și aruncă ochii. M-am gîndit c-oi fi făcut vreo prostie, și îmi storceam creierii să pot pricepe ce anume, cînd tata își dresе glasul, iar atunci am înțeles că nu era vorba de ceva rău, ci de ceva plăcut.

— Concurs de caligrafie, citi el, și în clipa aceea inima aproape că-mi sări afară din piept. Băieți pînă la vîrsta de doisprezece ani. Premiul întîi în valoare de două *guineas*¹ a fost acordat lui *Master*² Huw

¹ *Guinea* (plural, *guineas*), monedă engleză egală cu 21 de șilingi. O liră are 20 de șilingi, iar un șiling 12 *pence*.

² Apelativ folosit și în legătură cu o persoană socotită prea tină pentru a i se spune *Mister* (domnul).

Morgan, fiul domnului Gwilym Morgan, pentru o lucrare foarte valoroasă.

Ei, și în clipa aceea tuturor le pieri graiul.

Tata lăsă jurnalul din mână, își scoase ochelarii și începu să bată ușor cu ei în brațul jilțului.

— Și băiatul acela, vorbe tata, a zăcut în pat aproape trei ani, și niciodată nu s-a auzit de la el altceva decît rîset, sau altfel de vorbe decît dintr-acelea pline de voie bună. Mi-e teamă, urmă tata uitîndu-se la mine, că va trebui să rămîn unde mă aflu pentru a-ți spune ce copil bun ești, Huw, micuțul tatii, căci de-aș veni pînă la patul tău ar fi cu putință să nu mă pot stăpîni și să nu mă port așa cum se cuvine. Fii binecuvîntat, copile. Da, ești cu adevărat o mîngiere.

Ei, și pe urmă să-i fi văzut cum s-au pornit cu toții. Au citit și au recitat de nenumărate ori cele cîteva cuvinte din ziar, ca și cum de fiecare dată ar fi vrut să scoată și mai mult de la ele ori să vadă de nu cumva le scăpase ceva ascuns. Gwilym a dat fuga să-i cheme pe Ivor și pe Bronwen, și bineînțeles că asta a fost senzația serii.

— Deștept băiat mai ești tu, Huw, îmi spuse Bronwen prefăcîndu-se că-i gata să leșine și zîmbindu-mi în felul acela numai al ei. Mă faci să mă simt ca Scufița Roșie în fața lupului cel viclean. Chiar ai dinți mari și ascuțiți ?

Îmi puse în gură vîrfurile degetului. Falca mi se mai lecuise, deși încă nu aveam putere în ea, dar am mușcat-o bine de deget, zdravăn, și am făcut-o să tipe :

— Aoleu, uită-te la el ce fălci a făcut, ca de catîr bătrîn. Bravo. Lasă că ți-o coc eu. Mîine să faci bine să-ți mănînci singur prînzul.

După ce Bronwen a plecat și s-a dus să pregătească cina împreună cu fetele celelalte, Davy a venit

și s-a așezat lângă mine pe pat, apoi m-a privit o vreme fără să spună nimic. Ceva mai târziu zise :

— Ești băiat isteț, Huw, și cel dintâi din familia noastră căruia i s-a dat numele la ziar. Bravo ! Ei, și-acum hai să facem din asta o socoteală lămurită. O să ai cîte două *pence* pentru fiecare scrisoare pe care mi-o scrii. Îți convine ?

— Pentru tine aș vrea mai degrabă să le scriu gratis, Davy, i-am răspuns eu.

— Nu, nu. Ai să scrii pentru sindicat. Iar din banii ăștia poți să-ți plătești școala și să strîngi ceva să pleci într-o vacanță după ce te faci mai bine.

— S-a făcut, am convenit atunci, fiindcă mă încînta gîndul de a fi în stare să-mi plătesc singur școala.

În seara aceea Bronwen mi-a dat să mănînc, ca de obicei, însă nu lapte și piîne, ci o bucată de plăcintă. Și bună a mai fost plăcinta.

— Dacă ți-e greu să mesteci carnea, mi-a zis Bronwen, spune-mi și-am să-i dau din nou bătrînelului mîncărica lui de bebișor.

Știa ea bine că dacă îmi spune așa am să mă străduiesc și mai cu foc să mestec, și într-adevăr am mestecat zdravăn, stînd cu spatele sprijinit de brațul ei, înbăiat în mireasma de cimbru și levănțică, simțindu-i aproape căldura trupului și privindu-i chipul aurit de lumina lămpii și rîsul ce-i lucea în ochi. Poate nu-i frumos ca un băiat să fie îndrăgostit de o femeie cu zece ani mai mare decît el, dar nimeni n-a aflat vreodată, pînă în ziua de azi, nici măcar Bronwen. Așa că nimeni n-a avut de suferit nimic, iar Bronwen a rămas pentru mine toată viața un altar. Și luna viitoare ar fi împlinit șaptezeci și doi de ani.

Așa zboară anii.

Dar, bineînțeles, habar n-aveam că sînt îndrăgostit, și am aflat-o mult mai târziu. Multe prostii se mai

spun pe seama dragostei și mai cu seamă de către oameni care niciodată n-au cunoscut-o și nici n-au avut în ei harul de a o insufla altora. În gura unor astfel de oameni vorbele despre dragoste devin de-a dreptul niște josnicii.

Pentru prima dată am întrezărit ce înseamnă dragostea atunci cînd Owen a cunoscut-o pe Marged Evans. Marged era fata unuia dintre cei mai vechi prieteni ai tatii și venise la noi pentru că, după socoteala maică-si, nicăieri n-ar fi putut învăța mai bine cum trebuie îngrijită o gospodărie.

Mama era încă prea slăbită ca să poată duce cum trebuie la capăt toate treburile de peste zi, și de aceea stătea așezată pe un pat. Așa sunau poruncile tatii, și erau porunci bine cumpănite, să știți.

Marged avea o frumusețe senină, cu ochi albaștri întunecați ce își schimbau culoarea atunci cînd rîdea și te făceau să te simți atît de bine încît îți venea să rîzi mai mult decît știai tu că s-ar fi cuvenit. În prima săptămînă era așa de sfioasă că nimeni n-a putut scoate de la ea mai mult de patru vorbe, acestea fiind : da, vă rog și mulțumesc. Bronwen a încercat în toate chipurile s-o facă să vorbească ; și eu am încercat, la rîndul meu, după cum a încercat și tata. Numai că — zadarnic. Marged ținea capul în piept, iar dacă încercai să glumești pe seama ei, repede o vedeai că-i dau lacrimile și atunci te durea sufletul. Cum s-o fi făcînd că oameni care au în mijlocul lor străini sfioși nu se gîndesc niciodată cîtă durere poate aduce într-un suflet dorul de casă și mulțimea chipurilor, a obiceiurilor și a glasurilor necunoscute ? Ești atît de obișnuit tu însuți cu casa și cu oamenii încît nici nu-ți trece prin minte că tot ce pentru tine pare firesc se poate schimba pentru altul într-un pustiul de noutăți istovitoare.

Se afla la noi de vreo patru sau cinci zile, abia ajunsese într-o stare ce îi îngăduia să zîmbească fugar și să se uite în altă parte dacă îi spuneai o vorbă — și chiar de atunci Owen ajunsese ocrotitorul ei.

Nu-i greu de priceput că, așa cum stăteam eu acolo zăcînd mereu în pat, i-aș fi putut arăta oricui că Owen e îndrăgostit de Marged, fiindcă mi-aduceam bine aminte cum se petrecuseră lucrurile cînd cu Ivor și Bronwen. Iar cînd e vorba de aceeași familie, semnele astea se aseamănă între ele ca două picături de apă.

Tata tocmai împărțea o pasăre și o întrebă pe Marged ce i-ar place mai mult, aripă ori picior.

— Ce-o fi, domnule Morgan, vă rog, răspunse Marged tot sfioasă și roșind, mai ales că opt perechi de ochi stăteau pironiți asupra ei.

— O aripă frumoasă, propuse Bronwen.

— Ce-ar fi să-i dăm tîrțița ? întrebă Davy.

— Marged e oaspetele nostru, vorbi atunci Owen aruncînd spre Davy priviri ucigătoare. Dacă îți arde de glume, poate că ar fi mai bine să le faci pe socoteala mea.

— Hopa și Irimia cu oiștea lui, spuse Davy, care probabil bănuia cum stau lucrurile. Vezi că îți ard ochii cu flacăra, băiete. Bagă de seamă să nu pîrlești fața de masă.

— Lasă tu fața de masă, răspunse Owen. Să nu te mai legi de Marged.

— Ascultă, Owen, interveni atunci tata, dacă e vorba de muștrări, în familia asta eu sînt cel chemat să le fac. Poate că Davy a greșit, și a fost cam prea îndrăzneț, mai ales fiindcă știe el bine că partea despre care a vorbit nu e adusă la masă în casa noastră. Dar n-a avut nici un gînd rău, și Marged nu s-a supărat. Te-ai supărat, Marged ?

— Nu, domnule Morgan, răspunse Marged.

Dar numai eu am văzut ce privire i-a aruncat lui Owen, eu și cu Owen, bineînțeles.

Ar fi meritat să vedeți privirea aceea. Nu-i pot face nici un reproș bietului Owen fiindcă se îndrăgostise. Ardeau flăcări în privirea bieteii Marged, niște flăcări ce te făceau să simți că te-ai dus cu ochii prea aproape de foc.

La vreo două zile după aceea, într-o noapte, am avut prilejul să mă conving că nu greșesc. Tata, băieții și Bronwen erau plecați la cor pentru repetiție, și o lăsaseră pe Marged acasă s-o poată ajuta pe mama dacă ar fi avut nevoie de ceva, iar Owen se afla în odaia din spatele casei și meșterea la invențiile lui.

Era încredințat că are să facă o mașină care să taie cărbune și să ușureze munca minerilor, dându-le astfel puțină să muncească mai puține ceasuri și să primească lefuri mai mari, fiindcă mașina avea să scoată mult mai mult cărbune din mină. Seară de seară muncea pe rupte acolo, în încăperea din fund, ciocănind și pilind, dând fuga pînă la Howell fierarul să-i facă cine știe ce piesă de fier, strigînd la cîte ceva din casă să vină și să-i țină vreo bucată de metal cît o bate el cu ciocanul, așa că ajunsese un fel de năpastă.

Ei, și cum vă spun, în seara de atunci Marged stătea lîngă sobă și lucra la gherghef, iar eu zăceam în pat, ca de obicei, cu perdelele trase ca să pot dormi dacă mi se făcea somn. O vedeam însă foarte bine și mă jucam numărînd cîte împunsături făcea cu fir de o culoare și cîte cu altul. Dar așa de iute îi alergau mîinile, că repede mi-au obosit ochii și eram gata să adorm cînd ușa se deschise încetîșor și Owen intră în bucătărie, negru tot și cu mîinile pline de fiare.

— A ! făcu Owen și rămase înlemnit pe loc.

Marged zîmbi către gherghef fără să scoată o vorbă, dar rămase cu spatele la el și se sili să pară cît mai nepăsătoare.

— Habar n-aveam că ești aici, zise Owen.

Vai, mare mincinos mai era !

Marged nu-i dădu nici un fel de răspuns, dar mîinile începură să-i alerge parcă și mai iute.

— Ai cumva niște apă caldă ? urmă Owen, rămî-nînd tintuit de podea.

Nimeni nu știa mai bine decît el că oala cea mare e plină-ochi cu apă clocotită, cum era întotdeauna. Se și auzea cum clocotește.

Cîteva clipe Marged continuă să tacă, pe urmă înfipse acul lîngă locul unde ajunsese cu lucrul și ridică ochii, însă nu spre Owen.

— Cîtă îți trebuie ? îl întrebă.

— Oho ! exclamă Owen uimit, ca și cînd nici n-ar fi visat că Mardeg are și glas. Aș vrea să mă spăl.

— Să-ți umplu o găleată, spuse Marged, și se ridică în picioare.

— Nu, nu ! se împotrivi Owen de parcă ar fi fost o trăsnaie să te gîndești că Marged poate atinge o găleată.

— Atunci cum vrei să te speli ? întrebă Marged stînd tot cu spatele la el. Într-o ceașcă ?

A trebuit să-mi îndes în gură un colț de pătură ca să nu izbuenesc în rîs.

— Nu, nu, repetă Owen foarte serios. Îmi iau cu singur găleata. Nu-i nevoie să faci tu lucruri dintr-astea pentru mine.

— Unde ți-e găleata ? întrebă Marged tot fără să-l privească.

— Acolo, în spălătorie.

— Bine, zise Marged, și se așeză la loc să-și reia lucrul.

Dar Owen nici măcar un pas nu făcu spre spălător. Săteala și se uita la Marged.

În ochii unui bărbat îndrăgostit se ivește o privire care te face să te cutremuri dacă nu ești și tu însuși îndrăgostit. Dacă ești, atunci vei simți cum se mișcă în tine ceva ce te îndeamnă să-i vii într-ajutor, să încerci a-l face fericit chiar dacă nu ai nici cei mai firavi sorți de izbîndă.

Privirea aceea stăruia în ochii lui Owen. Ceva din aceeași privire ai să poți deosebi și în ochii unei oi cînd stă strîns legată de butuc și simte cuțitul lîngă beregată. Restul n-ai să-l poți afla decît în ochii unui bărbat cu suflet ales și care și-a depus inima întreață în palmele unei fete. E o lumină ce se ivește rareori pe pămînt, o strălucire sfîntă, o disperare fierbinte și grea de fericire, care se revarsă dinlăuntru și orice îi cade sub atingere capătă vrajă de rai.

Marged simți privirea aceea, fiindcă își săltă umerii și se înfioră.

— Nu te duci să-ți iei găleata ? îl întrebă înghițind în sec și parcă cu greutate.

— A ! exclamă Owen ca și cînd ar fi spart un geam. Da, da. Mă duc. Chiar acum.

Nu știa unde să lase fiarele, așa că, în drum spre spălătorie, le puse afară, dincolo de ușă. Bineînțeles, dacă cineva dintre noi ar fi îndrăznit să-i atingă fiarele, ca să nici nu mai pomenim despre lăsatul lor afară, sîngele s-ar fi revărsat pe șanțuri. Ca să vedeți de ce e în stare dragostea.

Pe urmă se întoarse și cu pași rari străbătu camera pînă ajunsese lîngă Marged, dar ea continua să lucreze.

— Îiîi, ăăă, cloncăni Owen ca o găină bătrînă, acum vrei să-mi dai puțină apă ?

— Dă încoace găleata, spuse Marged lepădînd iarăși ghergheful.

Se ridică în picioare, încercînd să nu se uite la el, dar jarul aprins nu-i atît de arzător ca ochii unui bărbat în starea lui Owen, așa că, vrînd-nevrînd, se văzu silită să înalțe privirile domol de tot, de la găleată în sus pe braț pînă la umăr, apoi iarăși domol, din ce în ce mai domol, pînă la chip.

Și în ochii lui.

La început nu puteam s-o văd la față pe Marged fiindcă stătea cu spatele la foc, și lampa tot în spatele ei se afla. Dar nici nu aveam nevoie s-o văd, căci puteam s-o simt. I-am văzut însă mîinile înceștîndu-se vajnic în șorț.

— Marged, rosti Owen pentru prima dată.

— Da, răspunse Marged.

Aproape că s-a prăbușit patul cu mine atît de înghețat îi suna glasul.

— Am adus găleata, spuse Owen așa de prostește că mi s-a făcut milă de el.

— Uite și apa, zise Marged făcînd semn peste umăr.

— Da, șopti Owen fără să se clinească din loc.

— Peste cîteva minute au să se întoarcă de la cor, vorbi Marged, și atunci am putut vedea cum umbra îi mîngîie gîtul cînd înghiți iarăși în sec.

— Aș vrea să nu se mai întoarcă niciodată, zise Owen.

— Vai, ce rău ești, spuse Marged, însă fără urmă de asprime.

— Spun adevărul Marged. Tare frumoasă mai ești.

— Nu, rosti Marged ca într-un suspin.

— Ba da.

— Nu, repetă Marged, dar nu la fel de sigură.

— Privește, cită Owen din Cartea lui Solomon, ești frumoasă. Ochii tăi sînt ca ochii de porumbel.

— Porumbelul are ochi mici.

— Ai tăi sînt atît de mari încît cuprind întreaga mea lume.

— Nu! rosti Marged cu aprindere.

— Ba da, stăruie Owen și lăsa găleata din mînă. Te iubesc, Marged Evans.

— Ce trăsnaie! zise Marged cu glasul din nou înghețat. Nu mă cunoști decît de cinci zile.

— Mi-am dat seama din prima clipă, spuse Owen, și eu l-am crezut. Acum cinci mii de ani te-am cunoscut. Împodobită în aur și nestemate.

— Aur și nestemate? se minună Marged. Cum așa? Cînd? Unde?

— Lîngă pîriul Hebronului¹, răspunse Owen. Of, Marged!

Marged își săltă repede mîinile la gît, ca pe niște aripi, într-atît de dulce suna numele ei rostit de glasul lui Owen.

— N-am nici aur și nici nestemate, spuse Marged silindu-și glasul să fie iarăși înghețat.

Dar acum pînă și Owen era în stare să-și dea seama.

— O să ai, afirmă el cu toată convingerea. Așteaptă numai pînă o să-mi pot vinde invențiile. Atunci vei avea totul, tot ce ți-ar dori inima. Și nici treabă în casă n-o să faci.

— N-o să fac treabă în casă?

— Nu.

— Și-atunci ce-o să fac toată ziua?

— Ai să mă aștepti. Cînd vrei să te măriți cu mine?

— Trebuie să-l întreb pe tata.

— Hotărăște-te singură și dă-mi răspunsul, stăruie Owen. Cînd?

— O să-l trezești pe Huw, spuse Marged tremurînd toată.

¹ Rîu și localitate deseori pomenită în legendele biblice.

— Când ?

— Ai să mă faci să pling, răspunse Marged. Lașă, acum.

Owen se uită la ea și mâinile fetei se lăsară iarăși în jos. Minute întregi, parcă, s-au uitat unul la celălalt. Stăteau încrămeniți, abia dacă mai respirau, și se priveau.

Aproape mai înainte ca ochii mei să-l poată zări Owen a prins-o de umeri și a sărutat-o atît de îndelung încît am crezut că s-au transformat în stane de piatră.

— Marged, spuse Owen, iar glasul îi suna aspru și dureros. Of, Marged.

— Owen, șoptea Marged.

— Te iubesc.

— Și eu.

— Nu, protestă Owen parcă uluit, parcă nevenindu-i să creadă.

— Da, ba da, șopti Marged și nimeni n-ar fi putut auzi un adevăr mai temeinic. Din clipa cînd te-am văzut întîi.

— Nu se poate. La fel ca mine ?

— Da. La fel ca tine. Și cînd mi-ai luat apărarea, atunci, la masă, îmi venea să te sărut.

— Marged, rosti Owen strîngînd-o iarăși în brațe. Tare frumoasă mai ești.

— Aș vrea să fiu, mărturisi Marged.

— Frumoasă fără de asemănare. Toată viața am să te ador. Fericită vei fi în toate clipele, cît vei trăi. Voi fi gata să-mi vîr cuțitul în inimă pentru fiecare lacrimă de-a ta.

— Owen, ce lucruri frumoase spui.

Cred că i-ar fi spus și mai multe, dar atunci s-a auzit pantoful mamei lovind în podelele dormitorului. Era semnalul prin care mă vestea că are să-mi spună ceva. În fiecare seară, la ceasul acela, stătea de

vorbă cu mine, iar dacă adormisem cumva, vorbeam a doua zi dimineața, așa că nu pierdeam nimic.

— Da, mătușă Beth, răspunse Marged făcându-i semn lui Owen.

— Huw a adormit ? întrebă mama.

Owen se întoarse către patul de lângă perete.

— Dormi, băiete ? mă întrebă el, dar așa de încet că în nici un caz nu m-ar fi trezit, dacă dormeam.

Atunci nu prea m-am simțit în apele mele fiindcă nu știam dacă să răspund da sau nu, nefiind de loc dornic ca vreunul dintre ei să se uite la mine chiorș.

— Da, am răspuns, însă moale, ca și cum aș fi vorbit prin somn.

La de-alde astea se pricep mincinoșii.

— Mama vrea să-ți spună ceva, mă vesti Owen.

— Da, mamă, am strigat atunci, și cei doi mă priveau ținându-se de mână.

— Cum te simți în seara asta, băiețelul mamei ?

— Grozav, mamă. Dar tu ?

— Și eu tot foarte bine, îmi strigă mama. Te mai doare piciorul ?

— Nu, mamă, mulțumesc. Doctorul Richards a spus că în curînd are să-mi dea voie să mă scol din pat.

— Eu am să mă scol sîmbătă, așa c-o să te văd. Bronwen îți dă destul de mîncare ?

— Da, mamă.

— Dar Bronwen nu face mîncare la fel de bună ca mama, așa-i ? mă întrebă mama, și o nerăbdare atît de aprinsă îi suna în glas încît m-am prefăcut că tușesc ca să am timp să înghit nodul ce mi se ridicase în gît.

Intr-o străfulgerare am cuprins toate lunile acelea cînd zăcuse în pat cu gîndurile totdeauna la casă și la copiii rămași sub îngrijirea altei femei. Bronwen gătea mai mult decît bine și mi se părea nedrept să spun că mama ar găti totuși încă și mai bine. Dar

mama era mama și glasul îi ardea de dorința de a afla că îi simțim lipsa, că nu o uitasem, că încă e Mama, că îi ducem dorul și o întâmpinăm cu bucurie. Chiar dacă trebuia să spun o minciună.

— Nu, zău că nu, mamă. De multe ori mi-e dor de peltea de mere cu ghimbir, de plăcintă cu prune și alte prăjituri.

— De toate am să-ți fac, mă încredință mama, și siguranța din glasul ei făcea să-ți rîdă sufletul. Așteaptă numai pînă ce mă scol din păcătosul ăsta de pat și ai să vezi tu ce sînt în stare să cuprindă hîrburile noastre de oale. Înnebunesc aici cînd mă gîndesc la cîte aş avea de făcut dacă n-ar trebui să zac și să am grijă de boțul ăsta de fată grăsană.

Tare drăgălașă era surioara mea și Olwen îi puseseră numele. Deseori o aduceau să se joace la mine în pat în vreme ce Bronwen și Angharad îi rînduiau mamei așternutul, așa că ne-am împrietenit la toartă de îndată ce s-a născut.

— Fă-o să scoată baloane ca de săpun, mamă, o rugai eu atunci, fiindcă era tare meșteră la treaba asta, iar dacă îi apăsaî obrăjorii baloanele zburau și se spărgeau în felurite culori.

— Fii cuminte, băiete, îmi răspunse mama rîzînd, la vremea asta doarme. Hai, dormi și tu acum.

— Bine, mamă. Atunci, noapte bună.

— Noapte bună, mititelule. Roag-o pe Marged să nu mai pună cărbuni pe foc.

Așa se întîmpla aproape în fiecare seară. Noaptea aceea o țin bine minte fiindcă, în vreme ce eu vorbeam cu mama, Owen și Marged s-au strecurat în vîrfurile picioarelor pînă în încăperea din fund și încă se mai aflau acolo cînd tata s-a întors de la cor împreună cu Ivor și cu Bronwen.

— Unde e Marged ? mă întrebă Bronwen.

— În fund, i-am răspuns.

Marged veni înăuntru roșie la față și încercînd să-și domolească respirația, de parcă i-ar fi auzit pe ceilalți sosind și ar fi venit în goană. Am văzut-o pe Bronwen cum se uită la ea purtînd pe chip zîmbetul acela care nu era zîmbet, apoi s-a dus la dulap să scoată farfuriile.

— Oare Owen o fi avînd foc la el acolo ? întrebă Bronwen prin zăngănitul farfuriilor.

— Da, are, răspunse Marged. Și totuși e grozav de frig la el.

— Aha ! exclamă cumnata mea.

— El mi-a spus, lămuri Marged, însă prea în grabă.

— Nu-i nimic, fetiço, o liniști blînd Bronwen. Nu faci nimic rău dacă te duci să vezi și singură. Nu ?

— N-am fost niciodată, stărui Marged uitîndu-se la Bronwen cu ochii larg deschiși. Nici o singură dată.

— Și ce dacă te-ai fi dus ? zise Bronwen zîmbindu-i acum cu adevărat. Ce importanță are ? Ești tu bună să așezi pe foc piatra de copt ? Am să pregătesc pentru cină niște plăcinte cu lapte.

Cînd cina era gata și Gwilym l-a chemat pe Owen, nu ți-ai fi putut închipui pentru nimic în lume că între Marged și el ar exista vreun simțămînt. Părea că el nici n-o bagă de seamă, iar pentru ea Owen nici nu se afla de față.

Dar eu am prins privirile pe care și le aruncau peste masă în vreme ce ceilalți mîncau. Priviri scurte, repezi, avînd înghesuite în ele tot ce gîndeau și în-deajuns de învăpăiate ca să ardă ca jarul. Se găseau mai aproape de mine decît de ceilalți, și, cum credeau că dorm, nu dădeau nici o atenție deschizăturii dintre perdele și ochilor ce priveau din umbra lor.

Așa s-au desfășurat lucrurile care erau cît pe-aci să ne strice tot cheful în simbăta aceea cînd s-a coborît mama din pat.

Tata îi pregătise tot felul de surprize. Aranjase să vină corul sus pe Deal și să cînte în fața ușii, invitasese la ceai pe noul predicator, pe directorul minei și pe doctorul Richards, pe toți unchii și mătușile noastre, întreaga familie a cumnatei mele Bronwen și nu mai știu cîți alții, fără să mai ținem seamă de tot satul.

Patru harpiști trebuiau să vină de prin văile celelalte, cîțiva vioriști, un pian urma să fie adus de la Oraș, dar știam că mai târziu pianul avea să fie dus acasă la Bronwen, fiind darul tatii și al mamei pentru primul nepot, Gareth.

Pe urmă Idris John s-a apucat să zugrăvească toată casa, de sus pînă jos, pe dinăuntru și pe dinafară, și să fi văzut mobila, numai mobilă nouă și nespus de elegantă adusă de la Oraș împreună cu pianul.

Dacă ați fi văzut chipul mamei cînd a intrat în casă, întîi ați fi rîs, dar pe urmă v-ar fi venit să plîngeți. Cu două zile mai înainte fusese dusă pe saltea acasă la Bronwen să poată Idris zugrăvi dormitoare. Însă mamei i se spusese să se ducă la Bronwen fiindcă trebuia reparată lemnăria patului, care era veche și scîrțîia de te durea capul, iar asta o supăraseră așa de rău pe mama că jurase să ia toporul, să-l facă bucăți bucățele și să-l arunce pe geamul din spate, la lemne de foc. Ei, și în cîte feluri nu poți face haz pe socoteala unui pat vechi.

Toate le-am văzut din patul de lîngă perete, pînă cînd a venit vremea să fiu și eu mutat, iar atunci m-a luat Ivor și m-a dus în odaia din față. Tare frumos mai arătau toate tapetele cele noi și zugrăveala proaspătă. Mobila cea nouă fusese pusă prin casele vecinilor, îngrămădită prin odăi și coridoare, așteptînd ca Idris să termine și fetele să curețe după el.

A doua zi dimineata, cînd am fost adus la locul meu, n-am mai cunoscut bucătăria decît după forma camerei. Atît de mult o schimbase Idris cu bîdinelele lui.

Tavanul era alb, lemnăria netedă și frumos vopsită, pereții albaștri deschiși și galbeni, toate crăpăturile și coșcovelile dispăruseră.

Patul meu de lîngă perete arăta atît de frumos îmbrăcat în galben încît era o adevărată plăcere să te întorci la el și să poți privi în sus, să vezi soarele strălucind pe el ca și cum s-ar bucura că găsește ceva de culoarea lui pe care să se poată așeza și împreună cu care să viețuiască.

Și cît a fost dimineata aceea de lungă surorile mele și cu Bronwen, femeile de pe Deal, mătușile de îndată ce soseau, toate au spălat, au lustruit și au frecat ca să găsească mama lucrurile lună, la întoarcere.

Tata mereu intra și ieșea din bucătărie, mai potrivea cîte un lucru, cerceta cu privirea perdelele doar pe jumătate puse, se încrunta la vrafurile de veselă așezate pe jos și parcă îl furnica prin degete, ca și cum n-ar mai fi putut de nerăbdare să facă el singur totul, atunci, pe loc, fără să mai aștepte o clipă.

Iar cînd își roti privirile și văzu că stăteam și mă uitam la el, se trase de vîrfurile mustății de parcă i-ar fi fost rușine de simțămintele ce-l încercau, coborî ochii în podele, apoi îi ridică spre mine și îmi făcu semn clipind ștregărește.

— Controlez, băiete, controlez, îmi zise el, își trase haina mult pe spate și începu să umble caraghios, ca să mă facă să rîd.

Ei, și, în fine, am ajuns să vedem și totul gata.

Sute de oameni se strînseseră afară. Coriștii au venit cu toții, în ceată, și îi auzeam cum cîntă urcînd Dealul; și cîntau într-adevăr frumos. Toată lumea

s-a alăturat aceluiași imn, fetele care găteau în încăperea din fund, Bronwen, Angharad și cu mine în bucătărie, unchii și mătușile în camera din față, iar sus femeile care încă nu isprăviseră de trebăluit la perdele.

Pretutindeni răsună cântul, toată casa plină de cântec era, tot ce se afla afară din casă se trezise la viață prin cântec, și aerul însuși cântec devenise.

Înainte de a sosi mama de la Bronwen, tata l-a adus pe noul predicator să mă vadă, împreună cu el a venit și domnul Nicholas, directorul minei, iar doctorul Richards a rămas în pragul ușii fiindcă bucătăria era plină de fete și femei ocupate cu gătitul, cu tăiatul pîinii și întinsul untului.

— Asta e Huw, domnule Gruffydd, spuse tata. Huw, dumnealui e părintele Merddyn Gruffydd, noul noul nostru predicator. Pleacă-ți capul, fiule.

— Stai cu capul pe pernă, mă sfătui părintele, domnul Gruffydd, uitîndu-se la mine cu sprîncenele încruntate. Huw Morgan, să nu lași niciodată să ți se șteargă din ochi lumina asta. Fără să ții seama cîtă vreme va trebui să rămîi unde ești. Ai vrea să te duci pe afară cu băieții ?

— Da, tare aș mai vrea, domnule Gruffydd.

— Și ești încredințat că într-o bună zi ai să părăsești totuși patul ? mă întrebă domnul Gruffydd, dar de data asta zîmbind.

— Da, sînt încredințat, părinte.

— Bine. Nici cea mai mică îndoială să nu-ți zăbovească în suflet, indiferent ce-ar găsi de spus toți doctorii din lume.

Asta era o înțepătură la adresa doctorului Richards, făcută în glumă, luați seama, așa că toată lumea izbucni în rîs afară de doctor.

— Domnule Gruffydd, cu idei dintr-astea n-ai să aduci nici un folos sănătății copilului, spuse doctorul Richards. Natura trebuie să-și urmeze cursul.

— Natura, observă domnul Gruffydd, este slujnica Atotputernicului. Îmi aduc aminte că în vreo două împrejurări a primit porunci să se grăbească mai mult decît de obicei. Ceea ce s-a făcut mai înainte poate fi făcut din nou, deși poate că nu la fel de repede, asta-i adevărat. Tu ai credință, Huw, micuțule ?

— Da, domnule, am răspuns, și îmi clocotea sufletul.

— Bine, mă încurajă domnul Gruffydd, atunci ai să vezi cele dintîi narcise răsărind sus pe munte. Vrei ?

— Din toată inima vreau, părinte, am răspuns simțindu-i mîna rece pe fruntea mea.

— Domnul să te binecuvînteze, Huw micuțule, spuse domnul Gruffydd. Am să vin să te văd în fiecare zi. Da ?

— Da, părinte.

— Vă mulțumim, părinte, rosti tata păstrînd în ochi o privire ciudată, dar domnul Gruffydd doar clătină din cap, îmi făcu semn cu mîna și îmi zîmbi înainte de a se întoarce în camera cealaltă.

După ieșirea lui, în bucătărie s-a lăsat tăcerea. Bronwen rămăsese cu privirile pierdute în urma preotului, avea mîinile pînă la cot albe de făină, și celelalte fete își făceau semne una alteia și se priveau ca și cum s-ar fi întîmplat ceva de seamă. Am întrebat-o :

— Ce s-a întîmplat, Bron ?

— Nimic, mi-a răspuns, și am fost sigur că se întîmplase ceva. Strașnic bărbat, domnul Gruffydd.

De acum încolo să vezi ce de lume se strînge la capelă.

— Da, ai dreptate, încuviință doamna Idris, și numaidecît se întoarce la cartofii ei. Oriunde a fost pînă acum să predice i-a scos pe oameni din amor-teală.

— E bine. Chiar că aveam nevoie de unul ca dînsul, zise Bronwen și se întoarce la plăcinte.

În toată vremea asta pe stradă continuase cîntecul, dar în afară de cor nu mai cîntau toți într-un glas. Și-atunci, fiindcă mama se apropia de casă, o furtună de strigăte și urale izbucni cu putere, făcînd pînă și vasele de pe mese să se clatine laolaltă.

În cea mai mare grabă Bronwen și celelalte sfîrșiră ce aveau de făcut și pieriră din bucătărie, ca să nu le găsească mama acolo.

Doamne, ce harababură au mai făcut, cu zdrăngănit de vase și zornăit de tacîmuri, repezindu-se toate deodată să șteargă masa, părăsind masa și aruncîndu-se spre altceva pentru ca peste o clipă să vadă că nimeni nu o ștersese cum trebuie și iar să se întoarcă buluc să facă treaba ca lumea, strîngînd cojile de fructe și ștergînd făina de pe plăcile de faianță, aruncînd cărbuni pe foc, izbindu-se una de alta și murind de rîs, în vreme ce afară strigătele de bun venit răsunau tot mai cu putere ; și într-o clipă chipurile le-au redevenit serioase, a urmat o nouă năvală înspre patul meu pentru aranjarea așternutului, și toate îmi ofereau zîmbete, Bronwen și Angharad m-au sărutat, iar apoi au dispărut lăsînd în urmă doar clămpănitul broaștei de la ușă și tropotul picioarelor pe pietrele pavajului.

Pe urmă n-au mai rămas decît păsările în frigare, mobila cea nouă, strigătele și cu mine.

N-ai cum afla cît de caraghioase sînt ovațiile și

strigătele de felul ăsta pînă ce nu stai întins pe spate, privești lumina soarelui revărsată pe un pat galben tot și nu încerci să scoți asemenea strigăte.

Mai întîi scoți din fundul gîtlejului un sunet asemănător cu celelalte, dar el se aude hîrîit ca și cum de multă vreme ai purta în gît un os de pește, iar atunci încerci să strigi mai tare.

Pe urmă îți vine greu să te hotărăști dacă trebuie să strigi „Ura“, ori „Trăiască“, ori „Bravo“, sau doar „Ăăăă“ și faci o vreme ăăă, apoi te oprești să răsuflă. Dacă te-ai hotărît pentru ăăă, începi să strigi din ce în ce mai tare pînă cînd ajungi să urlă cît te ține gura, și deodată îți vine în minte un gînd.

Arăți ca un adevărat prostănac așa cum stai cu gura larg deschisă, cu gîtul încordat de efortare și îți irosești vocea ta caldă cu ăăă. Și totul numai ca să faci gălăgie.

Am închis deci gura și am ascultat cum se apropie cineva, și îndată am auzit ușa din față deschizîndu-se. Chiar atunci, căci cred că stăteau și pîndeau clipa, corul începu să cînte.

E frumos... după zgomotele acelea fără noimă. Cu demnitate și armonie, cu frumusețe generoasă răsunau glasurile folosite acum pentru o cauză aleasă. Strălucit este glasul omului și dulce mai e muzica harfelor.

Am întors repede privirile către ușă, iar acolo am aflat-o pe mama uitîndu-se la mine cu perle în ochi și cu mîna dusă la gură. Să rîd ori să plîng ? Ce să fac ?

— Huw, zise mama. Huw, băiețelul meu.

N-am putut rosti nici o vorbă și am întors capul.

Mama s-a îndreptat spre mine și i-am auzit poalele rochiei oftînd pe dalele podelei, iar cînd s-a aplecat asupra-mi și m-a văzut încruntat de efortul de a-mi stăpîni plînsul s-a încruntat și ea puțin, apoi ne-am

uitat unul la altul și am început să rîdem amîndoi în aceeași clipă. N-aveam nici o pricină să plîngem, vă dați seama, așa că plînsul ar fi fost cu totul lipsit de rost.

— Stai tu puțin, îmi zise mama ștergîndu-mi obrazul, că sînt pe drum, chiar acum urcă la deal niște tarte cu mure. O clipă să mai ai răbdare.

— Te simți mai bine, mamă ?

— Dacă mă simt mai bine, băiete ? mă întrebă mama cu rîsul răspîndit pe toată fața și în toată făptura. Sigur că da. Nu arăt mai bine ?

— Ți-a albit părul, mamă.

— A intrat zăpada în el. Tu aveai pe cap șapca aia veche.

Glumea, bineînțeles. Femeile sînt atît de viteze.

— Nu vrei să vezi casa, Beth ? întrebă tata.

Stătea în pragul ușii și se uita la noi.

— Da, sigur că vreau, răspunse mama ridicîndu-se în picioare. E frumos tare, Gwilym.

Se uită o vreme prin bucătărie, apoi îmi aruncă o privire zorită și o luă la fugă — da, la fugă — de acolo, și alergă în sus pe scări.

Au rămas multă vreme sus ; oricum, destul ca să poată corul intona patru imnuri și cînta „Tovarăși de luptă“ ; apoi i-am auzit coborînd. S-au întors din nou în bucătărie și s-au oprit lîngă masă.

— Ei, Gwilym, zise mama uitîndu-i-se în ochi.

— Ce zici, Beth ? rosti tata zîmbînd.

— E tare frumos.

— Mă bucur grozav că îți place.

— Și ce a mai rămas în cutie ?

— Destul, slavă Domnului.

— După doctor și după toate astea ?

— Destul, destul, mai mult decît trebuie, răspunse tata continuînd să zîmbească și făcînd cu ochiul spre mine.

— Ești tare bun, Gwil, zise mama punându-i mâna pe braț. Și ai avut o nevastă care a zăcut toată vremea asta în pat și și-a lăsat familia în seama străinilor.

— Da, ai dreptate, spuse tata prefăcându-se supărat, și pe deasupra i-a mai adus și o surioară lui Huw. He-hei, auzi ce nevastă !

— Eu aș fi vrut să mă scol, Gwilym.

— Dragostea mea neprețuită, rosti tata.

Niciodată pînă atunci nu-l mai auzisem spunându-i astfel. Dar frumos mai suna. Și mamei i s-a părut la fel. Iar în clipa aceea am văzut roșeața inundînd obrajii încununați de păr alb.

— Ssst, șopti mama și, uitîndu-se iute spre mine mă văzu zîmbind, roși încă mai tare, coborî privirile în podea și începu să-și joace între degete lanțul de la piept.

— Nu vrei să mergem afară să vorbim cu domnul Gruffydd ? o întrebă tata încruntîndu-se la mine ca semn că trebuie să nu spun nimic.

— Ba da, însă, bagă de seamă, n-am să le pot spune nici o vorbă oamenilor.

— Două-trei cuvinte tot trebuie să le spui, fetița mea, zise tata rîzînd. Dacă dai bir cu fugiții ai să strige după tine.

— Ce-aș putea să le spun ?

— Ultima oară cînd ai vorbit parcă ai găsit ce să le spui. Acum, între prieteni, o să fie mult mai ușor.

— Da, ai dreptate, recunosc mama încuviințînd din cap, așa cum făcea de cîte ori nu mai avea încotro. Dar dacă tocmai la mijloc am să încep să rîd în hohote, tu o să fii de vină. Atunci am vorbit din pricini temeinice în fața cîtorva nătărăi. Însă acum vorbele nu mai pot fi de nici un folos.

— Doar ca să le mulțumești, zise tata zorînd-o.

— Asta am s-o spun la o ceașcă de ceai aromat. Or fi gata fetele alea ?

— Da, mamă. Sînt acolo, în încăperea din fund. Stau și așteaptă.

— E bine, interveni tata. Lumea cealaltă e afară, în fața casei, și li s-au lungit urechile de așteptare. Hai, Beth. Ia să văd și eu cum zîmbești. Da ? Vrei ?

Nu era chip să rămii serios cînd tata se uita la tine în felul acela. Așa că mama își stăpîni o clipă mișcarea buzelor, apoi izbucni în rîs.

— Ei, acum du-te, băiete, îl îndemnă mama și, desprinzîndu-i brațul de după mijlocul ei, îl împinse ușor spre ușă, pe urmă îmi spuse mie : Îndată mă întorc, mititelule, într-o clipă îți aduc tarta cu mure.

— Mulțumesc, mamă. Dar să vorbești așa ca să te aud și eu.

— Doamne sfinte, rîse mama, că tare mai semeni cu taică-tău.

După aceea au ieșit amîndoi și strigăte puternice i-au întîmpinat cînd au deschis ușa din față. Un glas puternic a îndemnat oamenii să păstreze tăcerea și numaidecît mi-am dat seama că domnului Gruffydd nu i-ar fi de loc greu să se facă auzit pînă în valea alăturată, dacă i-ar trece prin minte să încerce.

— Dragii mei, vorbi domnul Gruffydd sînd în cadrul ferestrei din odaia din față, îngăduiți-mi să vă salut în numele Celui răstignit.

— Amin, răspunse mulțimea, și sunetul acela adînc alunecă peste Deal.

— Mare e bucuria ce îmi umple sufletul văzîndu-mă cinstit, în însăși cea dintîi zi a păstoriei mele printre voi, de chemarea de a veni în această casă a jertfei de sine pentru a întîmpina cu cinste întorcerea unei femei și mame al cărui nume va fi

pururea purtat pe scut de aur strălucitor pretutindenii prin cele Cinci Văi și chiar mai departe.

A trebuit să se oprească fiindcă mulțimea era mare și strigătele prea puternice.

— E limpede, urmă preotul vorbind cu veselie în glas, că răbdarea voastră nu ar putea să îndure o predică. Dar nu-i nimic, vă prind eu la capelă.

Rîsete puternice izbucniră din mijlocul mulțimii care știa bine că între cei patru pereți ai capelei trebuia să păstreze liniștea.

— Beth Morgan, strigă preotul cu glas ce se rostogolca peste valea întreagă, vino în casa ta. Vino, femeie, vino, mamă prealăudată, și pășește-ți cu cinste pragul în vreme ce noi vom înălța rugi de mulțumire Atotputernicului pentru îndurarea lui cea fără de margini prin care ți-a dăruit viața și l-a crutat pe bravul tău fiu.

Din nou au izbucnit strigătele mulțimii, dar de data asta sunau într-alt fel.

În bucătărie se lăsa o liniște atât de adîncă încît auzeam picăturile de grăsime căzînd de pe păsările din frigare. Nici un alt sunet nu putea fi prins în auz afară de cele încă și mai slabe ale vopselei ce își găsea loc prin vechile crăpături, ale mesei ce se așeza mai bine pe dalele noi, ale jîlțului care se odihnea și ale suflării mele ce continua domoală și regulată, făcînd așternutul să foșnească. Și se auzi glasul mamei :

— Prieteni, nu e nimic de spus în afară de mulțumirile ce se cer aduse domnului Gruffydd. De o mie de mii de ori am arătat că m-am întors acasă mulțumită Domnului și altcuiva care se află aici înăuntru. Altceva nu mai am de spus. Acum veniți să luați ceaiul. Avem din belșug.

Pe urmă, strigăte și iar strigăte. Gură lângă gură, deschise și strigătoare, și toate aveau să fie îndes-tulate cu hrană. Mult răbdătoare poate fi gura.

Bucătăria s-a umplut într-o clipă. Toate fetele alergau pe la spatele casei și prin ușa din fund, și-ruri de oameni intrau și ieșeau pe cea din față, toți purtînd farfurii cu pîine și unt, și plăcinte și prăji-turi, sau găleți ori castroane cu apă fierbinte pen-tru ceainice, toți stînd în calea celorlalți, și rîzînd și împingîndu-se, sau prefăcîndu-se că au rămas înțe-peniți între tocurile ușii.

Mama se strecură prin mulțime aducîndu-mi într-o mînă o tartă mare cu mure și în cealaltă ceașca de ceai, ținîndu-le sus și cu multă grijă să nu verse ceaiul, dînd oamenii la o parte cu coatele și cu ochii.

— Ei, gata, spuse mama înmînîndu-mi cele două farfurii, așteaptă numai puțin să aduc o față de masă.

— Nu-i nevoie, mamă. Eu pe astea le-am aștep-tat atîta vreme, nu față de masă.

— Și dacă te vede taică-tu mîncînd fără față de masă, ce crezi c-o să-mi zică? Așa, îți crești băiatul ca să știe cum se mănîncă la icsle. Stai, așteaptă puțin!

Dar nici n-a apucat ea să întoarcă spatele că mi-am și înfipt dinții în tartă.

Vai, tartă cu mure, cu mure mari cît degetul gros, roșietice și negre, îmbibată de sirop, și o crustă ce se topea în gură amestecîndu-se cu celelalte, lăsîndu-ți un gust ce te făcea să închizi ochii și să do-rești a trăi veșnic în încîntarea acelei clipe gene-roase.

Angharad veni să-mi aducă față de masă fiindcă mama rămăsese să toarne ceai în locul ei, iar Bronwen să-mi mestece în ceașca de ceai. Nu aveam ce vorbi, căci era casa plină de lume venită să vadă mobilele

și zugrăveala, să facă mare gălăgie, și unii dintre ei să se uite la mine și să-mi zîmbească.

Îmi părea bine că Bronwen stă lângă căpățiul meu fiindcă mi-i ascundea pe cei mai mulți dintre ei. Dar cei hotărîți să mă vadă întindeau capetele și pe urmă mă mîngîiau pe picioare. Era ciudat să le vezi lacrimile din ochi, să le simți bunăvoința, și totuși să nu le poți spune nici un cuvînt de mulțumire.

Dar gălăgia era într-adevăr asurzitoare.

Cești, farfurioare, farfurii, cuțite, furculițe, linguri, ghetе și pantofi troncăneau, scîrțiau și se tîrșiau, femeile vorbeau și rîdeau în registru de sopran ori contralto, bărbații strigau și glumeau în tenor sau bas, dar toate se amestecau laolaltă ca și cînd cineva s-ar fi apucat să facă o prăjitură din sunete și, slavă Domnului, avea prea din belșug cu ce o face.

Atunci l-am auzit pe Owen strigînd de afară, din spatele casei. Aproape toți l-au auzit în același timp, căci a început să se facă liniște, iar cei de lângă ușă le cereau celor mai din față să tacă din gură.

— Nu primesc porunci din partea dumitale, striga Owen furios.

— Să te mai prind eu vreodată dînd tîrcoale fetei mele, îi răspunse, tot țipînd, tatăl bieteii Marged, și-am să te fac să rămîi neom pe toată viața, secătură.

— Dați-mi drumul să-i sparg capul, strigă Gwilym, ca și cum s-ar fi zbatut în mîinile unora care îl țineau.

— Taci din gură, Gwil, interveni Davy. Domnule Evans, urmă el apoi, n-are nici un rost să vorbești în felul ăsta.

— Știu eu și singur cum trebuie să vorbesc, răspunse domnul Evans, și te-aș ruga foarte mult să nu te amesteci.

— Trageți-i nătarăului ăstuia bătrîn un picior în fund, strigă iar Gwilym. Pocniți-l să-i sară măselele, lua-l-ar dracu !

— Taci din gură, se răsti Owen la el.

— Gura, Gwilym ! porunci Davy. Torni gaz peste foc. Domnule Evans, vă rog mult să nu mai spuneți nimic pînă nu stați de vorbă cu tata.

— Îmi iau fata de aici chiar în clipa asta, spuse domnul Evans fierbînd de furie.

— Am să fug de acasă, vorbi Marged plîngînd în hohote.

— Ascultă, mă, și tu, îl luă în rîs Gwilym, mă horodog bătrîn !

— Ssst, sst, Gwilym, interveni mama înghesuindu-se printre lumea de lîngă noi. Pleacă de aici ! Acum ! Numaidecît !

Mulțimea din bucătărie începu să se dea la o parte pentru a le face loc tatii și domnului Gruffydd, care ieșiseră din odaia din față și se îndreptau către cei aflați dincolo de ușa din spate. Tata strigă :

— Beth, ce s-a întîmplat ?

— Vino repede încoace, Gwilym, răspunse mama cu ușurare, e ceva îngrozitor, zău așa. Mă faci să-mi fie rușine, Owen. Iar cît despre tine, ăsta mai micul, n-am să mai pricep niciodată cum de ți-am dat numele tatii. Cere iertare domnului Evans.

— Nu, mamă, cu nici un chip, răspunse Gwilym cu o încăpăținare ca de catîr.

— Stați puțin, interveni tata. Ce e, ce s-a întîmplat, domnule Evans ?

— Băiatul dumitale stătea cu fata mea în șopron.

— Aha, i-auzi, i-auzi, începu să șopotească lumea.

— Ce făceau acolo ? întrebă tata.

— Ei, făcu domnul Evans ca și cum n-ar fi fost dispus să dea lucrurile în vileag. O ținea de mijloc.

— Ba o sărutam, mărturisi Owen.

— Aha ! exclamă tata vrînd parcă să spună că asta punea capăt întregii istorii.

Bănuiesc că atunci a zîmbit căci mulțimea a izbucnit în rîsete.

Peste o clipă toată casa se cutremura de hohote. Dar repede s-a potolit, iar cei dinspre partea din față au început iarăși să ceară liniște.

— Sînt foarte bucuroși, spunea tata, că lucrurile se încheie așa. Cu cea mai mare dragoste o primesc pe Marged în familia noastră.

— Atunci e cum nu se poate mai bine, conveni și domnul Evans. Te rog să mă ierți, Gwilym, că am pricinuit tot scandalul ăsta. Dar eu sînt foarte sever în asemenea chestii.

— Aici ai dreptate, da, conveni tata. Gwilym, cere-ți iertare.

— Pentru ce am spus atunci cînd a fost cum a fost nu mi-aș cere iertare, zise Gwilym, dar dacă aș fi spus-o așa cum este acum, v-aș ruga foarte mult să mă iertați, domnule Evans.

O clipă a domnit liniștea. Pe urmă a vorbit tata :

— Ceva mai bun n-ai să poți scoate de la ăsta.

Și din nou toată lumea se porni pe rîs.

— Se răcește ceaiul, strigă Bronwen. Haideți, veniți repede !

Pe urmă cumnată-mea veni să-mi ia ceașca și ciuguli firimiturile de tartă care îmi căzuseră sub bărbie, șoptind :

— Mare aiurit mai e și Evans ăsta, bătrînul. Mai-că-sa știa de vreo cîteva săptămîni. Lasă că vede el ce pățește cînd o ajunge acasă. Numai se prefăcea că-i furios.

Ca și cum ar fi fost lângă noi și ar fi auzit, doamna Evans se dezlănțui acolo, în fund, așa fel ca s-o audă toată lumea și potolind din nou discuțiile celorlalți :

— Rușine să-ți fie, Sion Evan Evans. Sigur că fata noastră are să se mărite cu Owen Morgan și să știi că-s tare mulțumită. Nu mai pot de rușine, dragă doamnă Morgan, din pricină că nătărăul ăsta bătrîn s-a apucat să facă scandal și încă tocmai într-o asemenea zi.

— Haideți să mergem înăuntru, îi îndemnă tata pe oaspeți, și să ciocnim un păhărel, să fie cu noroc. Haideți, haideți cu toții !

Din nou se porni zarva și cineva începu să cînte.

— Owen n-o să uite treaba asta toată viața lui, îmi spuse Angharad cînd veni la mine cu o altă ceașcă de ceai. Să-l fi văzut cum arăta la chip.

— Lasă că stau eu de vorbă cu el, o liniști Bronwen. Numai să mă asculte.

Dar la ceasul acela toată lumea începuse să cînte, se făcea întuneric, lămpile apăreau pe pereți ca niște flori galbene, femeile aveau multă treabă de făcut, iar bărbații plecară devală să bea ceva și să cînte după inima lor.

În noaptea aceea nimeni n-a mai putut da cu ochii de Owen.

Capitolul VIII

Au trecut multe zile pînă cînd Bronwen a putut sta de vorbă cu Owen, fiindcă acum nu mai zăbovea așa de multă vreme la noi, căci mama avea dîchi-surile ei la treabă, și după ce coborîse din pat se îngrija îndeaproape ca toate să fie făcute cu rostul lor.

Bronwen venea de obicei seara, după ce îi dădea lui Ivor cina, mă asculta și cerceta cum mi-am făcut lecțiile pe care urma să le arăt dimineata doamnei Tom Jenkins, apoi îi ajuta surorii mele Angharad să pregătească pentru a doua zi pachetele cu mîncare ale bărbaților.

Într-o seară mama și tata plecară la o adunare de rugăciune, cea dintîi la care se ducea mama după boală, așa că adunarea în cinstea ei avea loc și toată lumea ținea să ia parte. Toți în afară de Owen, veșnic ocupat să muncească pe spetite la invenția lui.

În vremea din urmă fusese foarte tăcut. De mai multe ori nu venise la masă, și cu toate că tata îi spusese să n-aibă nici o grijă, știam că mama e grozav de amărîtă din pricina lui. Dar așa era ea de fiecare dată cînd cineva dintre noi lipsea de la masă, fiindcă în ochii ei ăsta era semn sigur de boală.

Nu numai mama era nefericită, ci și Marged. Vedeam eu limpede, în ciuda strădaniilor ei de a se ascunde. Adesea stătea și se uita pe fereastră la șopronul unde lucra Owen, iar lacrimile îi stăruiau în ochi atît de lungă vreme încît de multe ori începeam să-mi număr bătaile inimii înainte de a le vedea căzînd. Apoi se cutremura, o dată, din tot trupul, ca și cum ar fi săgetat-o frigul se răsucea în loc și fugea în spălătorie, ducîndu-și mîna la gură, iar ușa se închidea domol în urma ei.

În seara cînd tata și mama plecaseră împreună și în casă domnea liniștea, Bronwen a intrat prin ușa din spate și și-a scos pelerina într-un fel care te făcea să te gîndești că are treabă multă de făcut. Mă întrebă :

— Marged e aici ?

— Nu, Bron. A plecat cu mama, cu tata și cu ceilalți.

— Bine, spuse Bronwen și deschise ușa. Așteaptă-mă. Vreau să stau de vorbă cu Owen vreo două minute.

— Bine.

Și m-am întors la cărțile mele chiar în vreme ce ea închidea ușa. Pe atunci învățam din Euclid. Pînă și astăzi păstrez plăcerea prilejuită de teoremele lui. Sînt atît de simple, atît de iscusite și bune pentru ascuțirea minții. Niciodată n-am să uit cum am desenat un triunghi isoscel înscris într-un cerc, fiindcă tocmai mă trudeam să pun mină în compas cînd Marged a deschis brusc ușa, a rămas în prag stăvilind vîntul care îi scutura pelerina și s-a uitat la mine cu priviri ucigătoare.

— Cine e acolo cu Owen ? șopti Marged, cu ochii ficși și fără măcar să clipească.

— Bronwen.

— Bag cuțitul în ea, zise Marged, și își smulse nasturii pelerinii când și-o aruncă din spate.

— Stau de vorbă, asta-i tot.

— Stau de vorbă ? întrebă Marged cu glas înalt, de ai fi zis că e gata să izbucnească în hohote de râs. De săptămîni de zile Owen se uită la mine ca la un strigoi. Stau de vorbă, atîta tot ? Acum am înțeles.

— Dar ce s-a întîmplat ? o întrebai atunci, fiindcă mă uluia prin felul cum se purta, cum stătea cu părul răvășit peste față, cu ochii imobili și cu spumă pe buze.

— Taci din gură ! Ai să vezi tu acum.

Se răsuci în loc ca să fie cu fața către șopron, își săltă pieptul ca să poată respira adînc și strigă :

— Owen ! Bronwen Morgan ! Ieșiți afară de acolo !

N-a trebuit să strige de două ori. Nici nu terminase când ușa șopronului s-a deschis și Bronwen a venit în fugă spre ea, a luat-o de umeri și a împins-o în bucătărie.

Owen veni și el repede, închise ușa, rămase cu spatele proptit în ea și arunca priviri ca niște cuțite tăioase către Marged, care stătea dincolo de cercul de lumină al lămpii, împinsă în perete și cu fața la Bronwen.

— Nebună mai ești, fato, spuse Bronwen uitîndu-se de la Marged la Owen și, de-a curmezișul camerei, spre mine.

— Nu, acum nu mai sînt nebună, vorbi Marged ca și cum viața i se scursese din trup. Am văzut eu cum v-ați uitat la mine de vreo cîteva săptămîni încoace.

— Taci, fato ! o rugă Bronwen. Știi bine că din alte pricini, mult mai temeinice, și nu din aceea la care te gîndești tu.

— Spune-i ! zise Owen ca și cînd ar fi aruncat ciolane unui cîine.

— Stai puțin, Owen, e un copil aici de față,

— Știe și el destule, insistă Owen. Spune-i pentru ce ai venit acolo la mine.

— M-am dus să-l întreb pentru ce e atît de crud cu tine.

— Acum spune-i și ce ți-am răspuns, urmă Owen cu același glas, dar parcă mai grav din pricina profunzimii.

— Duceți-vă afară și spune-i tu cu gura ta, zise Bronwen.

— Credeți c-am să vă las să vă purtați amîndoi cu mine așa cum v-ați purta cu o zdreanță ? întrebă Marged. Hai, zi ! Să vedem.

— Spune-i, Bron !

— A spus că nu mai poate să te iubească după ce toată lumea a ajuns să rîdă de felul cum ți-a făcut curte.

— După ce te-ai lăsat tu de el, vrea să spună, răspunse Marged.

— Ține-ți gura și bagă de seamă cum te porți, o mustră Owen. Vorbești la fel ca femeile de la mină.

— Tu mă silești, zise Marged. Owen, sînt eu de vină că tata ne-a făcut de rușine în fața tuturor ? Tu voiai să mă săruți. Trebuia să umplu ccainicele și te-am rugat să termini, dar tu m-ai sărutat și mai cu foc.

— Owen, ia-o pe Marged și duceți-vă afară, spuse Bronwen uitîndu-se spre mine.

— N-are nici un rost. Hotărîrea mea e tare ca piatra.

— Nu vă împietriți inimile, am rostit eu atunci și parcă îmi venea să mă ascund repede ca fulgerul sub covertură.

Dar nici unul dintre ei nu făcu vreo mișcare, așa că am rămas pe loc.

Toți trei se uitară unii la alții, Bronwen și Owen la Marged, iar Marged la Owen.

— Owen, insistă Bronwen.

Dar Owen nu se clinti.

Atunci se auzi tictacul ceasornicului, parcă din ce în ce mai tare la fiecare secundă, ca și când ar fi rostogolit Timpul către noi, pînă cînd am început să mă întreb pentru ce nu se făcea niciodată auzit în alte împrejurări, obișnuite. După cîte bănuiesc, fiindcă atunci cînd se petrec astfel de lucruri mințile oamenilor caută cu înfrigurare ceva obișnuit la care să se gîndească pentru a alunga de acolo durerea, și folosesc sunetele firave, poate chiar tictacul ceasornicelor, ca pe un fel de amortizor pentru mașinăria minții.

Marged își propti bărbia în piept și începu să plîngă atît de tare încît la sughițuri capul îi sălta în sus și în jos. Gîtul, la ceafă, îi era așa de alb că îi pricinuia o mirare plăcută.

Bronwen se uită din nou la Owen, dar el stătea cu privirea ațintită la dalele albastre ce înconjurau picioarele mesei. Mai tîrziu zise, ca și cum ar fi vrut să arate că pentru seara aceea totul era încheiat :

— Bine. Hai, Marged, fetițo. Vino la mine acasă și-o să bem o ceașcă de ceai.

Marged ieși fără să mai rostască vreo vorbă și îndată după plecarea lor Owen se îndepărtă de ușă. Cîteva clipe își cercetă o tăietură de pe mîină. Apoi spuse, fără să se uite la mine :

— Huw, nu mai e nevoie să-ți atrag atenția că toate astea trebuie să le păstrezi numai pentru tine.

— Nu, dar e mare păcat să plîngă așa de rău. Ce alb fi e gîtul.

— Acum taci din gură, îmi spuse Owen ducându-se să se așeze lângă foc.

Tot o mai auzeam pe Bronwen vorbind cu Marged în încăperea din fund.

— Cum te-ai întors de la Hebron, Owen? l-am întrebat.

— De unde, măi?

— De la Hebron, am repetat fără să ridic ochii de pe carte, de unde ai întâlnit-o pe Marged. Frumoasă trebuie să fi fost, împodobită în aur și nestemate.

— Taci din gură.

— Și multă vreme ai mai așteptat. Cinci mii de ani. Am stat aici și am numătat cinci mii de cărămizi. Mi-a luat o groază de vreme. Zău, tot urmărindu-le cu ochii am ajuns să mă uit cruciș.

Cu ochii pironiți în tavan, Owen îmi răspunse:

— Ai putea să-ți irosești timpul într-un chip mai folositor. Mai folositor decât mulți dintre noi, să știi. Și acum, noapte bună.

— Noapte bună, i-am spus urmărindu-l cu ochii pînă la ușă. Roag-o pe Bron să vină. O aștept pentru lecții.

Ieși afară, grăbit, și trînti ușa de se cutremură toată casa.

Dar Bronwen n-a mai venit.

Cînd s-a întors de la adunare, mama a trimis-o pe Angharad s-o aducă pe Marged. Numai că Marged plecase de mai multe ceasuri, de îndată ce Morris măcelarul venise s-o cheme pe Bronwen lângă nevastă-sa, care aștepta al treilea copil.

Toată noaptea au căutat-o pe Marged și sus pe munte, și în vale la rîu, și abia într-un tîrziu, către dimineață, au aflat de la Ellis poștașul că întâlnise în seara trecută un grup de oameni care plecau de

la adunare spre valea vecină și plecase împreună cu ei.

Ce supărați au mai fost tata și mama.

Dar nu chiar atât de supărați ca în noaptea când a sosit domnul Evans.

N-am auzit nimic din ce și-au spus, fiindcă s-au întâlnit acasă la Bronwen. Dar la întoarcere tata era așa de supărat că nici n-a mai vrut să mănânce. Prin urmare nimeni n-a mai mâncat, iar mie mi s-a dat cina după ce toți ceilalți s-au dus la culcare.

Așa că Gwilym s-a însurat cu Marged.

Erau de-o vîrstă, și Gwilym fusese întotdeauna îndrăgostit de Marged, bănuiesc că în primul rînd fiindcă Owen se îndrăgostise de ea. În ziua cununiei Owen nu era acasă și dintre noi nu s-au mai dus decît mama și Angharad. Bronwen n-a putut să plece de acasă din pricina lui Gareth, iar tata n-a mai vrut să dea ochii cu domnul Evans pentru nimic în lume.

Gwilym a plecat cu Marged în valea vecină și s-au stabilit într-una din casele acelea noi, mobilată cu băni din cutie. Din cutia noastră.

Bătrînul Evans nu le-a dat nimic, nici măcar o ceașcă și o farfurioară, sau baremi o lingură de untură, să aibă și ei ce pune în cratiță. Dar doi ani după aceea, când a murit, a lăsat caplei peste trei sute de lire. După cununie nu l-am mai auzit niciodată pe tata pomenindu-i numele. Fuseseră prieteni, dar ceva trebuie să-l fi schimbat pe Evans, fiindcă altminteri tata nu s-ar fi purtat așa.

După aceea Owen a fost multă vreme plecat. Se trudea cu prototipurile lui la uzina de oțel, unde îi dădeau tot felul de scule ca să-și pună la punct invențiile. Plecase într-o noapte când eu dormeam. Așa că în privința băieților casa rămăsese aproape goală, nu mai eram decît Davy și cu mine, iar Davy

era atît de multă vreme plecat, încît atunci cînd venea acasă părea aproape un străin.

Sindicatul mergea din ce în ce mai bine. Știam fiindcă atunci cînd era acasă îi întocmeam scrisorile și deseori le citeam prietenilor lui care nu știau să citească scrisorile trimise de el. Pe vremea aceea se trudea să facă unire și cu cei de la drumul-de-fier, dar avea atît de mulți dușmani printre ei și atît de tari erau societățile patronilor încît n-a izbutit să realizeze mare lucru, oricît de mult s-a chinuit.

Eu însă făceam progrese mari cu ajutorul părintelui Gruffydd. În fiecare zi venea să mă vadă, uneori doar pentru un minut dimineața devreme, sau noaptea, iar alteori, dar mult mai rar, după-amiezele pentru cîte o oră întreagă. Era un om căruia îi plăcea să muncească din greu și avea o conștiință care nu-i îngăduia să rămînă cu brațele încrucișate. Zi după zi urca pe munte să stea de vorbă cu oamenii și să-i întrebe de ce nu veniseră la capelă, ori ca să vegheze la căpătîiul bolnavilor, sau să discute cu bătrînii ce nu mai erau în stare să străbată duminica mile întregi prin mărăcini pentru a veni la rugăciune.

De la el am învățat istoria neamului nostru. Caradog, Cadwalladr, Lud, Coel¹, Boadicea²: toată această mulțime de chipuri princiare și pline de strălucire mi-au intrat în minte, iar de la mine au trecut la micuțul Gareth, acum destul de mărișor ca să poată înțelege tot ce i se spunea. În ochii lui am văzut acea lumină pe care domnul Gruffydd trebuie s-o fi văzut adesea într-ai mei.

¹ Căpetenii velșe care și-au dovedit vitejia în lupta împotriva încercărilor de subjugare, după cucerirea normandă.

² Regină britană. În anul 61 și-a ridicat poporul la luptă împotriva stăpînirii romane, dar după o serie de succese a fost înfrîntă și s-a sinucis.

— Oamenii născuți pentru a săpa la cărbune, îmi spunea domnul Gruffydd, au nevoie de putere și de curaj. Dar de spirit nu au nevoie, nu au mai multă nevoie decît o molie sau un orbete. Îngrijește-ți spiritul, Huw, fiindcă el e moștenirea lăsată nouă de o mie de generații ale oamenilor aleși ce au viețuit pe pămînt. Așa după cum tatăl tău își curăță felinarul ca să aibă lumină bună, tu să-ți păstrezi curat spiritul.

— Și cum poate fi păstrat în curățenie, domnule Gruffydd?

— Prin rugăciune, fiule, nu prin bolboroseli, prin țipete ori bălăcindu-te ca un porc în emoții religioase. Rugăciune nu-i decît un alt cuvînt pentru gîndirea limpede, curată și dreaptă. Cînd te rogi, gîndește-te bine ce spui și îndreaptă-ți gîndurile către lucruri temeinice. În felul acesta rugăciunile tale vor căpăta putere, iar puterea aceea va deveni o parte din tine, din mintea, din trupul și din spiritul tău. Tot mai vrei să vezi cele dintîi narcise de sus, de pe munte, fiule?

— Da, tare aș vrea, domnule Gruffydd.

— Roagă-te, fiule, mă îndemnă luîndu-și rămas bun.

Am avut în anul acela un Crăciun liniștit, fiindcă Davy și Owen nu erau acasă, iar Gwilym plecase cu Marged la părinții ei. Angharad se dusesese la ferma unde lucra Ceridwen ca să primească darurile ce ni se cuveneau de Crăciun, și Ivor îi luase pe Bronwen și pe Gareth și trecuseră muntele dincolo, la socrii lui.

Așa încît casa a rămas aproape goală pînă cînd, în prima zi de lucru de după sărbători, a venit domnul Gruffydd și alții să facem o seară de cîntece. Atît de mare era harfa față de bucătăria noastră încît harpistul a trebuit să stea în pragul ușii ca să

poată toată lumea veni să se încălzească la foc. În afară de tata, de mama și de mine mai erau de față domnul Gruffydd și harpistul, domnișoara Jenkins venită de dincolo de munte, doamna Tom Jenkins și cele două fete ale ei, care creșteau văzînd cu ochii, Morris măcelarul cu nevasta, domnul Christmas Evans de la mină, doctorul Richards cu nevasta și fiica, domnul Bowen din Rhys, casierul, domnul Owen Madog de la noul drum-de-fier, vreo doi de care nu-mi mai aduc aminte, veniți și cu copiii mereu ocupați să sugă portocalele într-un fel ce-o făcea pe mama să-i privească încruntată și să-și muște buzele.

Vecinii au auzit cîntecele și, bineînțeles, toată lumea știa că domnul Gruffydd e la noi, și nu peste mult timp s-au adunat, și în fața și în spatele casei, grupuri mari de oameni care stăteau și ascultau, iar oricine îl cunoștea pe tata, fie și numai din vedere, căuta orice fel de pretext străveziu ca să vîre capul pe ușă și să ne ureze petrecere bună, cu nădejdea că va fi chemat și el înăuntru. Însă curînd n-am mai avut loc iar aerul — ce să vă spun — dacă ai fi așezat ceva pe el nu cădea jos, iar la mine, în patul de lîngă perete, era așa de cald de parcă aș fi stat în cuptor, împreună cu gîștele.

Degetele domnișoarei Jenkins alunecînd pe strune ne alungau orice alte simțăminte în afară de desfătarea cîntecului și dorința de a cînta. Cîntece și duete, cantate, arii, melodii de dans, imnuri și psalmi se urmau unul după altul fără contenire. Cîntau cînd femeile, cînd bărbații. Mama începu cu niște cîntece de leagăn pe care noi le învățasem de la ea cu ani în urmă, îi învăță și pe ceilalți, iar ceilalți cîntară și ne învățară pe noi cîntecele lor. Pe urmă domnul Evans începu să joace, bătînd în podele, după niște cîntece învățate de la un țigan.

Avea un glas ca de pui de cristei și așa de caraghios se împletea cu basul tatii, că a trebuit să-mi vâr pumnul în gură ca să nu mă port necuviincios.

Iar printre cîntece, belșug de bere de casă sau la sticle, iar pentru femei vin ori ceai cît ar fi vrut. Dacă flămînzeau cumva din pricina cîntatului, masa aștepta greu încărcată cu toate vietățile ce pot fi folosite de femeile atît de grijulii să îndestuleze gusturile musafirilor și propria lor trufie. Nimic nu-i făcea mamei mai mare bucurie decît să-i spui ce bune sînt bucatele gătite de ea. Poate că trufie nu e cuvîntul potrivit, fiindcă îi făcea plăcere să afle că gătește bine și oamenilor le place tot ce făcuse pentru ei, căci ceasuri întregi și le petrecea gătind și iscodind noi feluri, așa că avea tot dreptul la laude.

Tocmai terminasem un cîntec cînd Elias prăvăliașul își croi drum prin mulțimea adunată la spatele casei, se împinse cu capul și umărul înainte și se uită la noi ca și cum toți am fi fost numai buni să fim măturați pe gura minei, iar el stătea cu mătura gata.

— Gwilym Morgan, strigă acoperind aplauzele ce-mi erau adresate, ar trebui să-ți fie rușine de felul cum te porți într-o noapte ca asta. Iar cît despre dumneata, domnule Gruffydd, faptele dumitale ar trebui cercetate de o adunare a eforilor. Sînt uluit și îndurerat cînd mă gîndesc că un asemenea om mi-a învățat copiii la școala duminicală. Rușine să vă fie. Rușine să vă fie tuturor.

— Beth, dă-i domnului Elias o cană cu bere de casă, spuse tata și își vârî pipa la loc în gură.

— Dacă aș ajunge pînă acolo i-aș trage cu una zdravănă cu tigaia în cap, răspunse mama.

— Rușine să-ți fie, strigă Elias la ea, abia te-ai văzut scăpată din ghearele morții și îi mulțumești lui Dumnezeu batjocorind ziua lui cea sfîntă.

— Dați-ne tonul, domnișoară Jenkins, vă rog, vorbi tata din mijlocul celor adunați acolo și care toți începeau să se simtă prost. Haideți să mai cîntăm o dată „Tovarăși de luptă“.

— Numai o clipă, domnule Morgan, ceru domnul Gruffydd uitîndu-se la Elias. Ce urmăriți cu izbucnirea asta, domnule Elias?

— Nu te privește pînă ce nu dai socoteală în fața eforilor.

— Uite că sîntem aici de față opt cfori, spuse tata. Vrei să ne strîngem în ședință, chiar acum?

— Rușine să vă fie, strigă iarăși Elias pornind să se zbată ca să vină și mai în față, dar oamenii se strînseseră unii în alții și-l opriră. Pîngăritori ai zilelor sfinte, ce-o să mai faceți de-acum, în grelele voastre păcate?

— Ei, zise tata, dacă nu ai nimic împotrivă am să mănînc piciorul ăsta de gîscă. Beth, fii bună și dă-mi farfuria.

În timp ce noi toți rîdeam, domnul Gruffydd se ridică în picioare, se apropie de domnul Elias atît cît îi îngăduia mulțimea și se uită nu la el, ci în adîncul lui. Grozavi ochi avea domnul Gruffydd, cu niște puncte strălucitoare și ascuțite ca acele din șorțul mamei. Și spuse :

— Domnule Elias, îmi pare foarte rău dacă vreo faptă de a mea, pe care probabil ai socotit-o cu totul nepotrivită, ți-a tulburat pacea sufletului. Însă nu trebuie să uiți că însuși Fiul Omului a luat parte la nunta de la Cana, și el însuși a oferit mesenilor vinul cel mai bun. Ce ți se pare nepotrivit în adunarea asta de oameni?

Glasul domol al domnului Gruffydd acoperea atît de deplin întreg spațiul acela restrîns, îi ținea cu atîta putere pe toți în tăcere și nemișcare încît au-

zeam limpede susurul pîrîiaşului ce curgea dincolo de fundul grădinii.

— Dacă dumneata nu ştii, răspunse Elias, cu un glas care arăta limpede că el în nici un caz nu ştie, nu-i treaba mea să ți-o spun. Azi e zi de sărbătoare. Și-atît e de ajuns.

— Ba nici vorbă să fie de ajuns, urmă domnul Gruffydd. Ți-ai croit cu sila drum în casa asta, ai jignit oamenii și ți-ai găsit să mai chemi în sprijin și vorbele Scripturii. Prea mulți oameni de teapa dumitale calcă în picioare pămîntul. Acum șterge-o de aici pînă nu te iau de gît și te arunc afară. O să stau de vorbă cu dumneavoastră la capelă, domnule.

De unde am fi putut ști noi, atunci, că cele petrecute în noaptea aceea, lucruri atît de mărunte, atît de prostesti, vor abate suferința pe capetele noastre, ale tuturor. Elias nu a mai uitat niciodată acea noapte. Dar cu atît mai dulce i s-a părut răzbunarea cînd a avut putința s-o obțină. Dulce i-a fost, și mult l-a mai desfătat, cînd a putut s-o savureze strop cu strop.

Dar pînă și la el mă pot gîndi cu durere, acum, în clipa de față.

Timpurile de atunci, oamenii de pe vremea aceea, pînă și domnul și doamna Elias, dimpreună cu fiii, cu fiicele și cu prăvălia lor nu mai sînt pe lume. Cum să simți mînie împotriva unor lucruri ce s-au prefăcut în pulbere ?

Capitolul IX

Stau aici, în casa asta tăcută, și îmi regîndesc alcătuirea vieții, clădind din nou ceea ce e prăbușit. Mi se pare că într-adevăr viața omului nu-i decît o schiță mîzgălită pe Timp cu puțină socotință, puțină luare-aminte și fără grijă pentru calitatea desenului. De ce oare, mă întreb, or fi suferind oamenii cînd e atît de puțină nevoie, cînd un efort de voință și ceva muncă îndîrjită i-ar elibera de chinuri și le-ar readuce pacea și mulțumirea ?

Iarăși se mișcă muntele de zgură.

Îl aud cum își șoptește sieși, iar în timp ce el își șoptește, zidurile acestei viteze căsute se încordează ca să țină piept atacului. De luni de zile, de mult mai lungă vreme decît mi-aș fi putut vreodată închipui că va avea curajul să reziste, muntele s-a înverșunat asupra acestor ziduri, a acestui acoperiș. Și în toate aceste luni crîncenul vrăjmaș a fost înfrînt, căci pe vremea tatălui meu oamenii durau lucruri de nădejde, fiindcă erau meseriași adevărați. Bîrne vînjoase, blocuri solide de piatră, muncă iscusită și dragoste de meserie, toate se află în alcătuirea acestei case.

Dar muntele de zgură se mișcă, împinge mereu, coboară într-una peste și de jur împrejurul acestei case ce a fost a tatălui și a mamei mele, iar acum

este a mea. Foarte curînd, poate peste un ceas, casa va fi îngropată, iar atunci mormanul de zgură se va întinde de pe culmea muntelui și pînă pe malurile rîului de pe fundul Văii. Sărmane rîu, cît de frumos erai, cu cîtă veselie cîntai, ce limpezi îți erau ver-zile unde, cît te bucurai că te poți juca printre stîncile adormite !

Mereu îmi voi aduce aminte ziua în care te-am văzut după ce zăcusem în pat atîta amar de vreme.

În dimineata de atunci domnul Gruffydd sosi de-vreme la casa noastră și, deschizînd ușa bucătăriei, apăru în întregime învăluit de strălucirea soarelui. Arăta impunător și plin de gînduri bune.

— Bună dimineata, doamnă Morgan.

— Bună dimineata, răspunse mama cu mirare. Bine ați venit la noi.

— Am venit să-l iau pe Huw, vesti preotul ca și cum ar fi cerut o pîine pentru bătrîna doamnă Llywarch.

— Huw ? întrebă mama și se uită la mine pe deasupra mesei, cu sprîncenele aproape atingînd pînza asta albastră.

— Da, a sosit și dimineata pe care o așteaptă de atîta vreme.

M-am uitat la domnul Gruffydd și am înțeles. Dar mama încă nu se dezmeticea. I-am spus :

— Au înflorit narcisele, mamă.

— Vai, Huw, rosti mama lăsînd din mînă cuțitul de tăiat pîine și întorcînd capul într-o parte.

— Unde ți-s hainele, Huw ? mă întrebă liniștit domnul Gruffydd, privind la spatele mamei.

— Sub pernă, părinte.

— Sub pernă ?

— De cîteva luni încoace, pregătite pentru ziua de azi.

— Hai, atunci grăbește-te, mă zori preotul zîmbind cu tot chipul. O să-i aduci de acolo mamei un buchet de flori demn de o regină, nu-i așa ?

— Sigur că da, am răspuns, repede am dat perna deoparte și am scos la iveală hainele pe care le aveam pregătite încă de cînd îmi pusesem în minte treaba asta.

Durerile mă chinuiau, trupul întreg mi se părea moale și neputincios, dar eram hotărît să mă îmbrac. Și m-am îmbrăcat fără nici un fel de scîncete, deși ciorapii îmi erau prea mari și pantalonii prea scurți, dar creșcusem și mă subțiasem, așa că n-avea rost să mă plîng.

Probabil că am înfățișat o priveliște grozavă cînd am întins picioarele și m-am ridicat. Dar nici domnul Gruffydd și nici mama nu se uitau la mine, iar eu am fost scutit să mai roșesc și tare recunoscător pentru treaba asta.

— Sus în cîrcă la mine, Huw, zise domnul Gruffydd, și își îndoi genunchii ca să-mi pot întinde brațele pe după gîtul său.

Niciodată n-am să uit cît de uluit am fost cînd m-am trezit pe umerii unui slujitor al bisericii. Atîta familiaritate părea un lucru cu totul nepotrivit. Dar acolo mă aflam și eram purtat spre ușă.

— Huw se întoarce peste două ceasuri, doamnă Morgan, vesti domnul Gruffydd.

— Dumnezeu să vă binecuvînteze, răspunse mama tot fără să se uite.

— La revedere, mamă, spusei și eu, stînd cocoțat și cu picioarele bălăbănind în urmă. Pregătește vaza cea mare pentru narcise. Ție am să-ți aduc un braț întreg și am să aduc vreo cîteva și pentru Bron.

Pe urmă am ieșit afară printre binecuvîntatele adieri ale aerului întretesut cu ceața dimineții și stră-

lucirea soarelui, purtate spre noi de vîntul de sud-est și de curenții ce străbăteau Valea.

— Stai bine, Huw ? mă întrebă domnul Gruffydd.
Merg cumva prea repede ?

— Nu, nici vorbă. Mergeți înainte.

— S-a făcut. Uite, ăsta-i drumul, iar colo, sus, sînt narcisele. Ține-te bine !

Cîteva minute la început închideam mereu ochii ca să mă pot obișnui cu lumina soarelui, proaspătă, curată și de un alb strălucitor. Pe urmă m-am deprins cu ea, tot mai puține lacrimi mi-au izvorît în ochi și am putut să văd fără să-i mijesc și fără să clipesc mereu.

Primul lucru pe care l-am văzut a fost muntele de zgură.

Crescuse mult de tot, și era lung, și negru, fără viață ori noimă, și se întindea pe fundul întregii Văi, de amîndouă părțile rîului. Iarba cea verde, trestiele și florile, toate pieriseră strivite de el. Și clipă de clipă povara creștea ; pe măsură ce colivie după colivie venea scîrțîind de-a lungul cablului dinspre mină, se oprea cu o izbitură în stîlpul de descărcare și își vărsa încărcătura prăfoasă peste creasta dințată, neagră, murdară.

Pe malul dinspre partea noastră zgura ajunsese pînă la gardurile grădinițelor din fața ale primului șir de case de pe fundul Văii, iar copiii de pe acolo se jucau alergînd în sus și în jos pe coastele negre, țipînd și strigînd, prăpădindu-se de rîs. Pe partea cealaltă, hornurile primului rînd de case abia se mai îțeau peste linia undulată și clară a crestei mormanului de zgură de acolo, și în tot timpul cît am privit împrejur cablurile scîrțiau și coliviile se răsturnau. Dinspre mina „Britania” izbucni un șuier de sirenă o dată cu apariția unui șir de colivii pe cablu, anunțînd parcă întreaga Vale să se pregătească pentru

încă și mai multe scursori, pe-măsură ce mina înainta mereu an după an.

— Îi este îngăduit minei să ne facă una ca asta, domnule Gruffydd?

— Ce să ne facă, fiule? mă întrebă domnul Gruffydd.

— Să pună atîta zgură aici?

— N-au unde s-o pună în altă parte. Uită-te colo, sus, pe creasta muntelui, lîngă Glas Fryn. Acolo sînt narcisele, vezi?

Și într-adevăr acolo erau, formînd cu frunzele lor verzi pete mai închise pe iarba din jur, cu bobocii galbeni clătinîndu-se în vînt aidoma unor clopoței, acolo, sus, pe lîngă Glas Fryn și pe toată întinderea Văii, cît puteam cuprinde cu ochii.

Aurul mai poate fi găsit, oamenii îi mai pot afla încă o dată vraja, dar nimeni nu va ști vreodată ce am simțit eu, în dimineața aceea, cînd am zărit aurul narciselor răsărind acolo sus. Glas Fryn era poiana de narcise cea mai apropiată de casa noastră. Abia mai tîrziu am scos din pămînt bulbii ca să-i sădesc la noi în grădină, însă grădina noastră era așa de mică și pămîntul ei atît de otrăvit de praful zgurei încît repede au renunțat la luptă, și s-au uscat.

Dar în acea dimineață domnul Gruffydd m-a așezat printre ele, aproape de ele, ca să le pot prinde în palme, să le aspir mireasma răcoroasă și să înalț mulțumiri lui Dumnezeu.

Mai jos de noi, rîul curgea cu încîntarea de totdeauna, răsfățîndu-se fericit în soare, dar de îndată ce întîlnea întunecimea dintre înclinatele ziduri de zgură parcă îngheța de spaimă și continua să curgă fără vlagă, ca o pînză întinsă, neagră, fără mișcare. Iar dintre zidurile de zgură ieșea dincolo, cenușiu la față, și din nou începea să se grăbească, de parcă ar fi vrut să scape cît mai repede de acolo. Însă

malurile îi erau întinate, și trestia și ierburile ce le împodobiseră atârnav într-o parte negre, bătoase, rușinate de halul de murdărie în care se aflau, parcă gata să moară de rușine și de jalea bietului lor prieten atît de drag, rîul.

— Anul ăsta somonul are să mai urce pînă la noi, domnule Gruffydd ?

O vreme tăcu și își căută pipa prin buzunare. Pe urmă îmi răspunse :

— Mi s-a spus că în ultimii doi ani nimeni n-a mai zărit somon pe aici.

— Atunci nu mai sînt nici păstrăvi.

— Tare mi-e teamă că nu, Huw. Nu sînt în stare să dea ochi cu întinderea aceea neagră de acolo.

— Înțeleg, am spus eu. Nimeni să nu-mi mai spună mie că peștii nu au judecată. E păcat, după socoteala mea, că nu sînt printre noi mai mulți în stare să judece ca peștii.

— Culege-ți florile, Huw. În două ceasuri trebuie să fim înapoi, așa i-am promis mamei tale. Să n-o lăsăm să ne aștepte.

Ce păcat că nu putem săpa în jurul florilor ca să le luăm cu pămînt cu tot. Te doare inima cînd trebuie să rupi cozile bobocilor și să vezi cum le curge sîngele bogat și alb numai pentru plăcerea ta de a le pune într-un vas cu apă. Totuși făgăduisem și n-aveam încotro. Așa că le-am rupt cozile, am adunat un braț întreg, pe urmă am sărit în spîmarea domnului Gruffydd și am pornit spre casă coborînd pe coasta muntelui.

Cîtă bucurie trăiau oamenii cînd mă vedeau. Toate ușile se deschideau, și cînd treceam pe lîngă ele femeile dădeau fuga afară ca să-mi facă semne cu mîna și să-mi ureze sănătate.

Acasă mama ne aștepta în prag împreună cu Bronwen și Angharad.

— Cum a fost ? întrebă mama.

— Lăsați-mă să vi-l iau din spinare, domnule Gruffydd, se rugă Angharad cuprinzându-mă cu brațele pe după mijloc.

Dar eu am împins-o în lături și i-am spus :

— Fugi de-aicea, fată ! Acum pot să merg.

Și am mers, deși ca un păianjen bătrîn și cam amețit de băutură. Peretele mi-a fost sprijin pînă ce am ajuns la jilțul tatii și m-am trîntit în el.

— Foarte bine, comentă domnul Gruffydd, iar mama abia își putea stăpîni niște zgomote în gîtlej.

— Aoleu, ce foame îmi e, am spus eu.

— Stai numai o clipă, spuse mama. Acum îți dau o masă de dimineață ca a lui taică-tău. O ceașcă de ceai pentru domnul Gruffydd ! Dă fuga, Angharad ! Stai acolo parcă ai fi țintuită de podea.

Bronwen se întoarce cu narcisele așezate în vase, și tare bine îi mai ședea cu strălucirea aceea aurie revărsată pe chip.

— În curînd o să te duci să te plimbi cu Gareth cel mic, nu-i așa, Huw ? întrebă ea continuînd să aranjeze florile în vase.

— Nu ! Foarte curînd am să mă duc la școală s-o termin și pe urmă jos în mină, cu tata.

— De ce în mină, Huw ? mă întrebă domnul Gruffydd. De ce nu la școală, la colegiu, la universitate și, în sfîrșit, doctor ori avocat ?

— Da, aprobă mama. Asta ar fi într-adevăr ceva frumos. Doctorul Huw Morgan, și să ai casa ta, un cal focos și o trăsurică de toată frumusețea. Să porți haine bune, negre, și cămăși scrobite. Vai, ce bine ar fi, Huw, băiețelul mamei. Ce mîndră aș mai fi eu atunci.

— Nu mă fac doctor, mamă. Nu-s nici șase luni de cînd doctorul Richards spunea că niciodată nu voi mai putea să pun picioarele în pămînt. Azi-dimi-

neață am fost sus pe munte. Mîine dimineată am să merg singur, la fel poimîine și în toate zilele următoare. Nu mă fac doctor.

Mama îi dădu domnului Gruffydd ceașca de ceai, pe urmă se așeză lîngă foc și începu să lovească tăciunii cu văturaiul, iar atunci mi-am dat seama că are ceva de spus, dar se stăpînește din pricina domnului Gruffydd.

— Spuneți ce aveți pe suflet, doamnă Morgan, o îndemnă domnul Gruffydd cu fața plină de zîmbet.

— Un cîrd de catîri încăpățînați, asta mi-a dat Dumnezeu, nu băieți, zise mama cu mînie, și întorcîndu-se spre mine aruncă văturaiul la întîmplare. Parcă-s niște catîri bătrîni. Dacă le spui ceva plăcut, nu. Dacă le spui ceva rău, nu. Orice le-ai spune, ei tot nu. Numai ei le știu pe toate. Dacă doctorul Richards e un moșneag aiurit, înseamnă oare asta că nu poți să te duci la școală și să ieși din nevoie? Vino-ți în minți, băiete! Nu ești destul de copt ca să vorbești.

— Da, mamă, i-am răspuns, și slănina prăjită mirosea așa de îmbietor că îmi năvălea apa în gură.

— O să mai vedem noi, spuse domnul Gruffydd ridicîndu-se să plece. Duminică Huw vine la capelă și o să stea în cafas. Are să cînte un solo. Așa c-o să aibă la ce se gîndi pînă atunci.

— Vai, domnule Gruffydd, zise mama, ce mult o să se bucure Gwilym. Vă mulțumesc din suflet.

— Și nici o vorbă mai mult despre doctori și avocați. Vorbesc ei mult mai mult decît trebuie și fără să ne mai pierdem noi vremea cu dumnealor. Ne vedem mîine dimineată, Huw.

— Da, domnule Gruffydd, și vă mulțumesc.

— Dumnezeu să te binecuvînteze, fiule, spuse domnul Gruffydd, apoi îi zîmbi mamei și plecă.

Capitolul X

Ei, și în duminica în care am cântat acel solo m-am făcut de ocară pentru veșnicie, dar niciodată n-am regretat.

Toată săptămîna, seară de seară, de îndată ce se întorcea de la mină, se spăla și vîra în el o cină zdravănă, tata lua diapazonul și făceam împreună repetiție. Cîntam „Toată suflarea să-l laude pre Domnul“, și la sfîrșitul versului întîi tatii îi înotau ochii în lacrimi stîrnite de frumusețea muzicii. Iar adevărul e că îl cîntam fiindcă asta voiam să spun, nu fiindcă trebuia să-l cînt. Stai fără picioare mai bine de doi ani, apoi scoală-te să calci din nou pe pămînt, și vei vedea cum inima îți sîngerează mulțumiri la fiecare pas pe care îl faci.

Duminica dimineța toată lumea se scula devreme. Cînd m-am uitat pe fereastră, în vreme ce tata aprindea focul, am văzut cum aproape toate hornurile deodată începeau să rostogolească fum, ca și cum toți se sculasera devreme cu gînd să apuce un loc cît mai bun.

Dimineța n-am mîncat decît gustări reci, ca de obicei, dar pentru mine mama a fiert un ou în apa pregătită pentru baia lui Gareth, și a încercat să se spele de păcat bînd un pahar de apă rece, în loc de ceai.

Pe urmă, devala la capelă.

Eu și cu Angharad mergeam înainte, Ceridwen, sosită de la fermă pentru ziua de duminică, venea în urma noastră însoțită de Gwilym, apoi Ivor cu Bronwen, iar la urmă tata și mama.

Și cum treceam noi, toate ușile se deschideau lăsînd să iasă bărbații în haine de sărbătoare ce ne salutau zîmbitori, femei în rochiile lor cele mai arătoase, unele cu pălării înalte ca și a mamei, altele cu bonete asemenea celor purtate de Bronwen și de Angharad.

Pe drumul devala ne întâlneam cu alte familii asemenea nouă, însă a noastră era una dintre cele mai puțin numeroase. Dar dacă ar fi fost acasă toți băieții noștri, atunci se schimba povestea.

Domnul Gruffydd aștepta în fața capelei și dădea mîna cu toți cei care intrau înăuntru. Pe mine mă ridică în brațe, îmi luă bastoanele și i le dădu tatii, zicîndu-mi :

— Sus cu tine, în casă. Ești în voce ?

— Grozav, dădu tata răspuns. Toată săptămîna n-am avut ce face cu diapazonul.

— Bine, încuviință domnul Gruffydd. Înseamnă că azi-dimineață o să avem ceva ales de închinat lui Dumnezeu.

Capela era mai mare decît mi-o închipuiam eu, atît de mult mă obișnuisem cu bucătăria noastră. Albă, clădită temeinic, cu un brîu de lemn lăcuit de jur împrejurul pereților, și podele frecate și curate de ai fi putut să mănîinci pe ele. Față în față cu ușa, amvonul se ridica peste capetele oamenilor, iar sub el se afla un podium pentru efori și frunțași. Pe stînga și pe dreapta, pentru cor, patru rînduri de scaune, fiecare mai înalt decît cel din fața lui, femeile urmînd să stea în stînga, iar bărbații în dreapta. Și în întreaga capelă stăruia o aromă de haine bune, de curățenie și vechi cărți de rugăciune.

Eu am fost totuși așezat pe podium, lângă doctorul Richards, și grozav de sfios și de stingherit mă simteam văzînd cum toată lumea se uită la mine, îmi zîmbește și schimbă vorbe șoptite. Mi se părea că de picioarele mele slăbănoage rîd și am încercat să le dau pe după picioarele scaunului, dar atît de nesigur eram încît a fost gata să cad pe podea, cu capul înainte.

— Stai drept și proptește-te în tălpi, îmi șopti doctorul Richards, dacă nu vrei să-ți spargi capul de podele. O dată să mai faci așa și te leg de scaun cu bretelele mele.

A urmat imnul, apoi o rugăciune rostită de domnul Gruffydd. Alte imnuri, și toți cîntau cu glas puternic și profund păstrînd minunat ritmul ; cele două cuvinte din urmă ale ficcărui vers se rostogoleau asupra noastră răsfrînte de tavan și pauzele pentru respirație erau umplute de slava răsunătoare a ultimului acord.

Pe urmă domnul Gruffydd s-a aplecat și s-a uitat la mine, iar eu m-am ridicat în picioare în vreme ce doamna Tom Harris și începuse să cînte, pregătindu-mi intrarea.

O adevărată spaimă te cuprinde cînd te vezi în fața unor șiruri de fețe pe care începi să le zărești umede și tremurătoare din pricina lacrimilor ce-ți umezesc ochii. Gura ți se usucă, limba și gîtlejul parcă ți-s pline de nisip, respirația devine fierbinte și dureroasă. Apoi sosește timpul cînd trebuie să începi, și ai uitat cuvintele. Fiecare dintre ele parcă s-a transformat în roată și începe să se rostogolească depărtîndu-se de tine și căzînd în groapa fără fund a Uitării. Te încordezi în căutarea blagoslovitei senzații a cuvintelor bine știute. Dacă ți-l poți aduce aminte pe primul, toate celelalte se grăbesc să se rînduiască în urma lui și toate se scurg ca un fir

de ață prin urechile acului din minte, iar atunci le poți așeza pe melodie și le poți cânta.

Însă primul cuvînt se ascunde dincolo de boneta doamnei Phillips de la Glas-Fryn, și cu toate că ești gata să cazi în genunchi rugîndu-te să-l poți stăpîni cu gura, pana cea mare îl ascunde cu strășnicie.

De trei ori a repetat doamna Tom Harris acele note ; după a treia încercare am deschis larg gura, ca să arăt tuturor că sînt plin de bunăvoință, și, de parcă li s-ar fi făcut milă de mine, cuvintele au revenit și mi-am avîntat glasul pînă la ultimul rînd de bănci ale balconului, acolo unde cei din familia Prosser stăteau aproape îndoîți în două fiindcă acoperișul era tare înclinat.

După aceea domnul Gruffydd și-a rostit predica, a urmat darul pentru cutia milelor, alt imn, binecuvîntarea, și pe urmă ar fi trebuit să plecăm acasă.

Dar după binecuvîntare nu s-a mișcat din loc aproape nimeni, în afară de femeile tinere și cîteva dintre cele mai în vîrstă, însă nemăritate. Surorile mele și cu Bronwen au plecat, la fel și mama, dar de jur împrejurul meu pe podium eforii și cei ce se îngrijeau de capelă așezau scaune. Doctorul Richards mă luă și mă dădu jos ca să fiu la îndemîină cînd o veni tata să mă conducă pînă afară, dar înainte de a ajunge el la mine, domnul Parry de la mină se ridicase în picioare și vorbea adunării, așa că a trebuit să stau cuminte la locul meu, iar tata a rămas acolo unde se afla.

Îmi închipuiam că e vorba de cine știe ce lucruri care se discută de obicei la capelă, și cum asemenea lucruri niciodată nu m-au interesat, pentru o vreme m-am apucat să înmulțesc în gînd numărul primului imn cu al celui de al doilea și să împart rezultatul prin numărul celui de al treilea, un joc vechi jucat de obicei de frații mei și urmat de cei șase *pence*

oferiți de tata celui mai iute răspuns exact, sau de amenzi în caz de greșeală ori încetineală.

Însă la o vreme ochii domnului Parry se încruntară atât de rău și glasul îi deveni atât de aspru încât cifrele îmi fugiră din cap și mi-era teamă că pe mine mă ceartă, dar atunci am auzit o fată plângând în spatele meu, pe urmă am văzut-o trecând pe alături și urcând scările pe podium.

Era o fată de la minele de cărbuni.

Se îmbrăcase îngrijit, nu cu lucruri bune, dar foarte curățele, avea pe cap o bonețică tare drăguță, iar obrajii îi erau așa de roșii și umflați de plîns că aș fi fost în stare să mă duc numaidecît la ea ca s-o liniștesc.

— Femeie păcătoasă, striga domnul Parry și toți bărbații, tineri sau bătrîni, încuviințau și ziceau „Ha” sau „Hîm”, iar unii dintre ei clătinau din cap, își mijeau ochii și încrețeau frunțile ca și cînd cineva le-ar fi pricinuit o mare durere.

Preoții, vameșii și fariseii se adunaseră laolaltă și se desfătau cu cruzime.

— Desfrînările tale te-au dat de gol, țipă domnul Parry izbind tare cu pumnul în balustradă, și ai ajuns să plătești cu prețul plătit de toate femeile de teapa ta. Trupul tău s-a preschimbat în capcană a diavolului și ai îngăduit ispitei să ți se strecoare în inimă. Acum ai să aduci pe lume un copil nelegitim, călcînd astfel poruncile Domnului : să nu precurvești. Rugăciunile sînt osteneală irosită pentru cele de teapa ta și nu ești vrednică să calci în casa Domnului. Izgonită vei fi în întunericul dinafară pînă ce vei ajunge să te înveți minte. Sînt un dumnezeu răzbunător și păcatele părinților vor cădea peste capetele copiilor pînă într-al treilea și al patrulea neam. Meilyn Lewis, îți recunoști păcatul ?

Meillyn Lewis tuși cu spaimă într-o zdreanță learcă de lacrimi și scoase niște sunete ce voiau să arate că da, și-l recunoaște.

— Vrei să te împaci cu tatăl tău cel pururea viu ? o întrebă domnul Parry.

Da, Meillyn Lewis dorea să se împace în orice fel și cu oricine, chiar cu diavolul însuși înveșmîntat într-un nor de pucioasă, numai să scape de acolo din capelă și să fugă în sus pe munte, cît mai departe de aceste capete clătîitoare, de ha-urile și hîm-urile de acolo, de ochii domnului Parry și de glasul lui.

— Dar înainte de a te împăca va trebui să-ți înduri osînda, urmă domnul Parry coborîndu-și glasul și făcîndu-l cît mai unduios, fiindcă doar așa avea să sune ca trîmbița judecății de apoi, iar domnul Parry știa lucrul acesta.

— Vai, cît de rău îmi pare.

Meillyn Lewis singera în zdreanța aceea.

— Fie-vă milă ! Niciodată n-am să mai greșesc, martor mi-e Dumnezeu.

— Iei numele Domnului în deșert, spuse domnul Parry înălțînd glasul cu două tonuri, din pricina mirării. Taci, fată, și dă ascultare celor mai aleși decît tine. Nimic nu vei primi din partea Domnului, iar noi ne aflăm aici ca să veghem la treaba asta.

Atunci m-am făcut de ocară.

Nu-mi pot da seama ce m-a îndemnat să sar în picioare și să strig la domnul Parry. Tot ce învățasem cu pînă atunci se ridica împotriva unor asemenea fapte, mai ales petrecute în capelă, iar mama și-ar fi dat sufletul dacă și-ar fi închipuit una ca asta. Dar o asemenea furie mi-a încleștat beregata încît însuși aerul din fața ochilor a devenit roșu aprins și auzeam cum harnica-mi inimă bate în

piept cu putere îndoită ca să-mi gonească sîngele prin vine și să-mi dea putere.

— Fățarnice, i-am strigat domnului Parry, minundu-mă singur de puterea glasului meu. Mai întîi scoate bîrna din ochiul tău, și abia pe urmă vei putea să vezi limpede ca să scoți paiul din ochiul fratelui. Blestem pe capul vostru, vameșilor și fariseilor, fățarnicilor, voi care închideți în fața oamenilor porțile împărăției raiului, și fiindcă nu veți păși acolo nu îngăduiți intrare nici celor chemați să intre. Blestem pe capul vostru, vameșilor și fariseilor, fățarnicilor, căci stați ca în niște morminte înșelătoare, ce sînt împodobite și par frumoase pe dinafară, dar pe dinăuntru sînt pline cu mormane de oseminte și cu toate necurătenii. Asemenea și voi, vă arătați oamenilor cuviincioși pe dinafară, însă pe dinăuntru sînteți plini de fățarnicie și samavolnicie. Șerpi veninoși, neam de vipere, cum oare ați putea să scăpați de chinurile iadului? Luați seama, propria voastră casă vă primește cu silă !

De-ați fi putut vedea chipul domnului Parry !

Pe urmă mi-a părut rău.

Repede, mai înainte ca domnul Parry să poată închide gura sau ochii căscați, mai înainte ca domnul Gruffydd să facă vreo mișcare, mai înainte de a-l auzi pe tata apropiindu-se, mi-a părut rău. Fiindcă domnul Parry era un om de treabă, mai bun decît toți ceilalți. Își plătea muncitorii mai bine decît mulți alții, făcea daruri nenumărate celor aflați în nevoie, pe lîngă că întreținea la școală jumătate dintre copiii de pe Vale.

Și uite așa, îmi părea rău, glasul mi s-a stins, parcă s-ar fi sfărîmat, iar cioburile au trecut în răsuflet.

După aceea domnul Parry a închis gura cu zgomot, domnul Gruffydd a coborît foarte încet din amvon ;

în vreme ce eforii și frunțașii se uitau unii la alții și la domnul Parry, domnul Parry se uita țintă la mine, iar tata a venit iute în spatele meu și m-a luat de umeri, spunându-mi :

— Ticălosule ! Ticălosule ! Cum ai îndrăznit să faci una ca asta ?

— Linișteți-vă, domnule Morgan, vorbi foarte potolit domnul Gruffydd. Duceți-l pe băiat acasă și nu mai discutați nimic. În seara asta nu mai e nevoie să vină la capelă, iar după-amiază duceți-vă cu el pe munte. Huw, urmă către mine fără vreo urmă de blîndețe, ne vedem mâine dimineață.

— Da, domnule Gruffydd.

— Haide ! porunci tata, și am ieșit afară în tăcerea palidă, răcoroasă și însorită, dar simțind fierbințeala gîndurilor nutrite de cei ce stăteau împietriți.

Nimeni n-a întors capul după noi.

Cei care stătuseră mai lîngă ușă și auziseră mă priveau și întorceau spre tata chipuri foarte serioase, buzele li se mișcau pentru a-i da binețe, dar nimeni nu rostea vreun cuvînt. S-ar fi zis că pînă și graiul li se stinsese, într-atît de rău mă făcusem de ocară.

— Am făcut rău, tată ? l-am întrebat după ce ne mai depărtasem pe drum.

— Dacă ai făcut rău, băiete ? spuse tata oprindu-se în loc uluit. Dacă ai făcut rău ? O mîna de om ca tine să vorbească așa cu domnul Parry ? Sînt atît de rușinat că îmi vine să sap o groapă și să mă ascund în ea cu tine împreună.

— Dar erau răi și cruzi cu Meilyn Lewis.

— Asta-i altă treabă și îi privește pe domnul Parry și pe efori. Nu pe tine.

— Dar și tu ești efor și cu nimic mai prejos de domnul Parry. Însă tu nu stăteai în jîlțul cel mare. De ce ?

— Taci din gură și hai acasă să mănînci, spuse tata

plictisit. Vai, Dumnezeu, ce cuib de scorpioni a mai ieșit din odaia aceea din fund. Nici unul dintre voi nu se gîndește și la ceilalți. Totdeauna cu limba ca briciul. Ce-o să se alcagă de voi mi-e peste puțină să spun.

Am urcat pe Deal în tăcere, și cu toate că perdelele se mișcau la ferestre și știam că mulți stau și se uită din umbră ușilor de la intrare, nimeni n-a ieșit din vreo casă și nimeni nu se afla pe stradă. Se părea că pînă și păsărelele stau departe de mine, iar soarele ardea ca să facă tăcerea și mai tăcută.

Așa am intrat la noi în casă și tata s-a dus în bucătărie să stea de vorbă cu mama, dar a închis ușa în urma lui.

Angharad s-a întors spre mine și ținea dinții de sus înfipti adînc în buza de jos, o lumină plină de teamă îi sticlea în ochi și, clătînînd cu deznădejde din cap, îmi șopti :

— Ai să vezi tu, numai să afle mama.

— Cine ți-a spus ?

— Doamna Prosser a vorbit cu Bron cînd eram și eu de față, șopti Angharad.

— Și Bron ce-a zis ?

— M-a trimis afară. De ce, nu știu. Fiindcă ce-i mai rău tot am auzit.

M-am așezat și am simțit cum frica îmi pătrunde ca un șuvoi prin măruntaie. Mă tot întrebam ce-au să-mi facă. Nu cumva o veni polițaiul din valea vecină să mă ducă la închisoare ? Glasul tatii suna grav în bucătărie, pe urmă nu se mai auzi nimic.

Mama veni să ia farfuriile din dulap. Obrajii îi erau mai roșii decît de obicei, și cîteva clipe mi-am spus că e prea mînioasă ca să poată vorbi. Dar tocmai cînd întindea mîna să mai ia o farfurie își roti privirea spre mine, iar atunci am văzut că buzele îi zîmbeau și ochii îi înotau în lacrimi. Poalele rochiei

i se învîrtiră în cercuri repezi cînd alergă spre mine, apoi se lăsă în genunchi și mă cuprinse în brațe gata-gata să mă salte de pe scaun.

— Bine ai făcut, băiețelul mamei ! Bine ai făcut ! Sînt așa de bucuroasă că îmi vine să plîng.

Tata intră și el în odaie, își vîrî mîinile în buzunare și rămase pe loc ca un om fără nici o vlagă. Pe urmă vorbi într-un fel ce te făcea să crezi că nici aer nu se mai află pe lume :

— Bine, Beth, bine. Află, fetițo, că și tu faci tot atîtea parale cît și dumnealui.

— Da, Gwilym Morgan, spuse mama ridicîndu-se în picioare și pornind iar către dulap, așa este. Iai tu faci tot atîtea parăle cît și haita aceea de acolo.

— Da, frumoase vorbe, zise tata. Nici nu-i de mirare. Acum înțeleg.

— Ce înțelegi ? Întrebă mama oprindu-se lîngă el.

Amîndoi se priviră în ochi, și în nici unul nu se afla vreo umbră de supărare.

— De unde mi se trage că am asemenea ceată de feciori, răspunse tata. De la tine. Asta-i pricina, Beth Morgan.

Mama îl privi, și el îi susținu privirea. Apoi mama începu să zîmbască.

— Du-te și te spală, îi spuse, și plecă repede spre bucătărie.

Tata țîțîi din limbă, întoarse capul într-o parte și se uită la mine, iar rîsul care îi strălucea în ochi îi alunecă pe cutele obrazului și i se opri în buze.

— Grozavă familie mai sîntem. Hai să ne spălăm, băiete, și să ne așezăm la masă !

Capitolul XI

În după-amiaza acelei duminici, cînd ajunsesem aproape de creastă, tata s-a oprit să-și umple pipa și să-și mai tragă sufletul, a privit în jos către Vale și mi-a spus :

— Înțelegi tu, băiatul tatii, nimănui nu-i este îngăduit să spună orice îi place lui. Sînt lucruri care trebuie făcute și altele care nu trebuie făcute. Lucruri bune și lucruri rele. Iar cei mai buni judecători în asemenea treburi sînt aceia care au trăit mai mult și au gîndit mai adînc.

— Da, tată.

— Da, mă îngîină tata. Nu-mi place de loc felul cum o spui. De fapt ai vrea să zici : nu, tată. Așa este ?

— Da, tată.

— Spune ce gîndești, băiete, urmă, el mînios. Mie totdeauna să-mi spui numai ce gîndești. Cum te-aș putea ajuta dacă îmi spui minciuni ?

— Bine, tată, dar azi-dimineață m-ai făcut ticălos cînd am spus ce gîndeam.

— Ai dreptate, numai că asta e altă poveste. Pe urmă, atunci ai vorbit despre lucruri care nu te priveau. N-aveai de ce să te amesteci azi-dimineață. Dacă picioarele ți-ar fi fost zdravene, plecai acasă cu maică-ta și cu Angharad.

— Și-atunci biata Meillyn Lewis ar fi înduraț tot chinul acela, ba poate chiar mai rău, și nimeni n-ar fi ridicat un deget s-o ajute.

— Meillyn Lewis nu-i o fată cuminte, spuse tata trăgînd vajnic din pipă.

— Fiindcă are un copil ?

— Taci din gură, acum. Te amesteci în treburi despre care nu știi nimic.

— Ba da, tată, știu. Meillyn Lewis s-a dus pe munte cu Chris Phillips, iar acum el îngăduie ca lumea să-i vorbească în capelă așa cum i-a vorbit.

— De unde știi ? întrebă tata.

— De cîte ori n-au trecut prin dreptul ferestrei noastre. Și de cîte ori n-au spus femeile, vorbind între ele, că în curînd o să iasă cine știe ce poveste dacă el pune banii deoparte în loc să cumpere verighete și mobilă.

— Da, așa e, zise tata gînditor. De cîte ori nu stai tu și tragi pe furis cu urechea la ce vorbește maică-ta cu femeile. De-acuma o să te cam scot de-acolo, din bucătărie. Cînd e vorba de trîncăneală muierească, ți se lungesc urechile ca de măgar.

— Azi-dimineață e prima oară cînd am deschis gura.

— Sper cu tărie c-are să fie și ultima. Încă o ispravă ca asta și-o să fim cu toții izgoniți de pe Vale.

— Cum așa ? De ce ?

— Fiindcă, fiule, mă lămuri tata cu multă aprindere, nu se cade și nu e potrivit ca un ȋnc de seama ta să se bage în vorbă. Aici, pe Vale, n-am avut niciodată asemenea necazuri fiindcă totdeauna am fost neînduplecați. Bărbații s-au gîndit bine înainte de a face o prostie. La fel și femeile. Dacă tuturor femeilor de o teapă cu Meillyn Lewis li s-ar îngădui să-și facă de cap, ce s-ar întîmpla cu noi ?

— Ce ?

— Mai întâi am avea un post de poliție aici, în Valea noastră, și asta ne-ar sta grozav de frumos. Am părea cu toții o adunătură de pușcăriași care stăm și pîndim să nu ne înhațe oamenii legii. Și ce s-ar alege de casele noastre ? Nu te gîndești la maică-ta sau la Angharad ? Ți-ar plăcea ca Angharad să pățească ce a pățit Meillyn Lewis ?

— Ei, tată ! Cum Angharad ? Ea nu se duce nicio-dată pe munte.

— Dumnezeu sfinte ! exclamă tata. Ce-i cu tine, măi băiete ? Nici nu m-am gîndit să vorbesc despre Angharad. Am spus numai „dacă“. Iar dacă aș prinde-o, aș strînge-o de gît.

— Chiar ai strînge-o de gît, tată ?

— Da, sigur că da, spuse tata cu toată convingerea. Asemenea lucruri trebuie făcute cu socoteală și cu bună-cuviință. Pentru ele merită să jertfești și o viață de om, sau chiar două. Altminteri traiul oamenilor ar ajunge un adevărat iad. Meillyn Lewis trebuia să slujească de pildă. Aș fi în stare să jur că cele ce s-au petrecut azi-dimineață vor face pe multe fete să se gîndească bine înainte de a ajunge tîrfe.

— Și Meillyn Lewis e tîrfă, tată, fiindcă s-a dus cu un băiat pe munte, în loc să se ducă în pat cu bărbatul ei ? Așa e, tată ?

Cîtăva vreme tata a tăcut, stînd cu spatele la mine și privind în jos, către Vale.

Minunat strălucea soarele, dar și mai minunat strălucea verdele Văii, căci fiecă firicel de iarbă răsfrîngea lumina și răspîndea peste poieni luciri aurii și verzi, galbene și roșietice, și albastre, ce răsăreau pe lîngă gardurile unde flori felurite se osteneau din greu în așteptarea albinelor. Măcieșii și migdalii începeau să îmbobocescă, iar și mai departe merii

vărățici. întinși pe patru șiruri frumos rînduite, alcătuiau o încîntare în spatele fermei lui Meirddyn Jones. Cireada lui de vaci negre era devale la rîu, și vacile stăteau cufundate pînă la burtă în apa rece și lină, iar cu cozile ce cădeau îndărăt după ce încercau să lovească muștele azvîrleau pete albe pe fața rîului, și mai sus, mai aproape de noi, oile își vedeau de treabă cu boturile cufundate în dulceața verdeții. Iar dacă vîntul adia către tine, le auzai cum ronțăie.

Frumos mai arăta Valea în acea după-amiază, pînă ce întorceai capul către dreapta. Căci atunci dădeai cu ochii de cei doi munți de zgură.

— Da, răspunse tata. De asta e o tîrfă.

— Și-atunci Chris Phillips ce este ?

— Și Chris a făcut mare greșală, zise tata, dar cu un glas lipsit de orice tărie. Domnul Gruffydd are să stea de vorbă cu el.

— Dar nu de față cu toată lumea. Dacă Meilyn Lewis e o tîrfă, atunci Chris Phillips e un laș. Iar eu știu ce e mai rău dintre astea două.

— Iarăși limbă ascuțită. S-o lăsam, acum. Și să nu mai vorbim despre treaba asta. Nu ești destul de copt și, oricum, tot ai spus prea multe. Mai des cu socotelile și cu cărțile, și mai rar cu ascuțișul limbii. Haide să mergem îndărăt, la o ceașcă cu ceai.

Cîtă vreme am lipsit noi, jumătate dintre femeile satului veniseră să stea de vorbă cu mama — așa ne-a spus dînsa cînd am ajuns acasă. Toate voiseră să' spună cît de rău le părea, și toate primiseră același răspuns și cu el plecaseră.

— N-are de ce să vă pară rău, așa le-am răspuns, ne spunea mama în vreme ce tăia pîinea și întindea untul, iar cuțitul azvîrlea luciri roșii sub lumina focu-

lui și ceainicul șuiera domol pe marginea plitei. Și nu-i nimic de făcut.

— Atîta tot le-ai spus? întrebă tata uitîndu-se la lampă.

— Ei, asta și încă altele, doar se-nțelege.

— Bine, încuviință tata. O să aflu eu mai tîrziu. Însă acum am terminat cu povestea asta. Astă-seară Huw se poate duce la Bron să-și facă lecțiile cîtă vreme noi sîntem la capelă.

— Nu merg la nici o capelă astă-seară, zise mama și puse cu atîta putere cratița pe masă încît ceștile începură să zornăie.

— Acuma iar începi? întrebă tata, dar fără urmă de mirare. În seara asta mergem la capelă, Beth, amîndoi. Terminăm cu prostiile. Ce ne pasă nouă de lume și de ce-o să zică ea? În lăcașul acela nu se cade să auzi decît cuvîntul lui Dumnezeu. Mergem la capelă amîndoi.

— Da, Gwilym, răspunse mama.

A doua zi dimineața am început să-l aștept pe domnul Gruffydd de foarte devreme fiindcă voiam să aflu ce-o să spună. Nu dormisem de loc, toată noaptea, și-mi făurisem singur tot felul de strigoi, umplîndu-mi mintea cu ei și trăind spaime cumplite. Fiecare strigoi avea pentru mine cîte o altă pedepsă, unele dintre ele cu adevărat înfricoșătoare.

Proastă mai e mintea omului cînd își face singur năluciri ca să trăiască sub apăsarea spaimei pentru pricini lipsite de cheagul adevărului.

Dar domnul Gruffydd se purtă că și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Singurul semn după care ai fi putut să vezi că ceva nu e cum trebuie era dat de maică-mea. Tremura așa de rău că a trebuit să lase

ceainicul din mînă, și Angharad a umplut ceașca domnului Gruffydd.

Am urcat pe munte mai sus decît de obicei, fiindcă eram mai tare și nu mă mai foloseam decît de un singur baston. Așa că ne-am suit pînă în pisc, de unde puteam vedea văile toate acoperite de cețuri pal-albăstirii, cu unduirile lor prelungi și cenușii, și petele albastre mai închise prin locurile unde munții își înălțau capetele ca să le străjuiască.

Ne înconjurau frigul și fermecătorul cîntec al vîntului de nord-est.

— Acuma, Huw, spuse domnul Gruffydd, să ne înviorăm plămîni. Respiră adînc și numără încet pînă la cinci înainte de a te opri. Pe urmă stai așa cît numeri din nou pînă la cinci. Apoi iar pînă la cinci ca să dai aerul afară. Da ?

— Da, domnule Gruffydd.

— Așa.

Am respirat adînc, stînd amîndoi acolo, pe piscul muntelui, iar cețurile au devenit purpurii și roze, soarele a izbucnit printre ele, pe amîndoi ne-a învăluit în căldură și s-a revărsat cu atîta vigoare asupra Văii încît nu am mai avut putere să privim. La fel trebuie să fie, cred, atunci cînd dăm ochii cu Dumnezeu. Doar mai cutremurător.

Vîntul răvășea în toate felurile părul domnului Gruffydd, iar în vîrful nasului îi apăru o picătură ce lucea de-ți lua ochii și te silea să numeri pentru a socoti cînd o să cadă. Însă domnul Gruffydd își scoase batista, suflă strașnic în ea, iar pe urmă mi-am dat seama că are să vorbească.

Era tare lat în spete domnul Gruffydd, și îmbrăcat în hainele lui negre căpăta o înfățișare ce-ar fi putut să te sperie. Nămai că niciodată nu mi-a fost frică de el, deși totdeauna m-am temut să nu-i pierd bunăvoința sau să-i cunosc ascuțișul limbii.

— Huw, zise, hai să ne așezăm aicea, fiule.

Ne-am dus pînă la stîncă ce alcătuia însuși piscul muntelui, acolo unde oricine venea pe aceeași cărare se oprea să-și tragă răsufierea și să mulțumească cerului că de aici încolo nu mai avea decît de coborît.

Ne-am așezat la soare, pe o pînză de mușchi la fel de moale și mai verde decît fața de masă a mamei, apărați de stîncă împotriva vîntului mîniat din pricina asta. După glasul lui vedeați cît e de mînios.

— Huw, spuse domnul Gruffydd, vreau să vorbesc cu tine foarte serios.

— Da, domnule Gruffydd.

— Ieri, în casa Domnului, s-a petrecut ceva ce încă îmi vine să cred că am visat. Un copil a vorbit despre niște lucruri pe care nu le cunoștea. A ridicat glasul. A vorbit fără să i se îngăduie. A luat din gură vorba altora. A jignit oameni în toată firea.

— Da, domnule Gruffydd.

— De ce? mă întrebă domnul Gruffydd uitîndu-se peste Vale ca și cînd întrebarea ar fi fost lipsită de orice importanță.

— Fiindcă, răspunsei străduindu-mă să-mi fac glasul cît mai potolit, mi-a fost milă de Meilyn Lewis. A țîșnit din mine. După aceea mi-a părut rău, părinte.

— N-ai făcut bine, Huw, spuse domnul Gruffydd luîndu-mă de bărbie și uitîndu-se la mine, și trebuie să iei hotărîrea de a nu mai face asemenea treburî. O dată e prea de ajuns.

— Da, părinte, am zis, dar simțind că zic „Nu, părinte“.

— Neapărat să te hotărăști. Pentru toate lucrurile se poate găsi o cale bună și o cale greșită. Tai-

că-tău a fost îngrijat din pricina ta. Dacă ești în stare să faci una ca asta în capelă, atunci ce-o să faci în altă parte ? Ce-o să se aleagă de tine ?

— Erau atît de cruzi cu ea, am zis, și cînd mi-am adus aminte din nou mi s-a ridicat fierbințeala în gît. Și toți bărbații aceia de acolo mormăiau și încuviințau din cap ca s-o chinuie și mai cumplit. Între asta și cuvîntul Domnului n-am putut să văd vreo umbră de asemănare. Isus a spus : pleacă și să nu mai greșești.

— Cunoști prea bine *Biblia* și prea puțin viața. Fiți cumpătați în toate cele ale voastre, a spus apostolul Pavel, și om mai cugetat decît el n-a călcat niciodată pămîntul.

— Dar dumneavoastră de ce ați îngăduit-o, domnule Gruffydd ? l-am întrebat, deși simțeam zvicnind în mine nedreptatea.

— Fiindcă sînt pastor, răspunse domnul Gruffydd cu durere în glas. Dar am să le risipesc nesocotința atunci cînd voi crede că a venit vremea potrivită — și fără ajutorul lui Huw Morgan.

Pentru scurt timp vîntul porni să mîrîie și încercă să-și întindă asupra noastră, pe după stîncă, degetele lui reci, dar de fiecă dată soarele îl alunga.

Domnul Gruffydd privi departe în lungul Văii, peste crestele munților, iar ochii îi erau încetoșați de gînduri.

— Trebuie să înțelegi, Huw, îmi spuse el vorbind prin acele ceturi, că oamenii de pe văi și-au durat casele și și-au întemeiat familiile fără ajutorul altora, fără o vorbă de sprijin din partea stăpînirii. Încă de la naștere viețile le-au fost rînduite de *Biblie*. Din ea și-au tras învățăturile. N-au cunoscut nici o altă îndrumare și nici o altă lege. Dacă asta

a zămislit farisei și fățarnici, vina stă în firea ome-nească. Nu toți sîntem îngeri. Părinții noștri au spri-jinit prin severitate purtarea cuviincioară și faptele drepte, dar alunecarea spre greșală vine de la Omul Adam, și unii dintre oameni sînt la fel de lunecoși ca și viperele. Pentru mine e de mirare că oamenii de pe Vale sînt așa cum sînt, și nu-s toți niște barbari. Și mie mi-a fost milă de Mcillyn Lewis. Însă adunarea eforilor a folosit ca preve-nire. A fost plină de cruzime, dar și mai crud e să îngădui înflorirea purtărilor rătăcite fără să le pui stavilă.

— Nu e drept să se facă așa ceva de față cu toți oamenii accia.

— Nu este, Huw, dar trebuie să procedăm potri-vit cu timpurile, iar eu sînt slujitor al capelei în aceeași măsură ca și al lui Dumnezeu. Și eforii sînt stăpîinii mei. Schimbările trebuie să le aduc cu în-cetul. Trebuie să gîndesc, și pe urmă să vorbesc. Trebuie să cumpănesc ce este de făcut, și abia după aceea să aleg timpul cel mai prielnic. Nu ca jupîn Huw Morgan, fiindcă atunci aș ajunge pe drumuri și aș predica pe garduri. Și n-aș mai avea nici o putință de a aduce schimbări sau de a face vreun bine. Acum înțelegi ?

— Da, domnule Gruffydd. Acum înțeleg și cu atît mai rău îmi pare.

— Atunci e bine, Huw, spuse domnul Gruffydd zîbindu-mi larg și arătîndu-și dinții lungi și pu-ternici. Pentru frumoasa ta căință am să-ți spun că am văzut în tine un băiat viteaz, însă greșit îndrumat în vitejia lui. Nu ce simți e lucrul cel mai însemnat. Gîndește. Ia seama în jur. Gîndește-te încă o dată. Și pe urmă trebuie să mergi pas cu pas ca să dregi ce e de dres. Așa cum zidarul așază

cărămizile una cîte una. Ca să poată zidi temeinic și trainic. Așa e și cu gîndurile. Gîndește. Întregește-ți gîndurile unul cîte unul. Gîndește temeinic. Pe urmă treci la fapte. Așa este ?

— Da, domnule Gruffydd.

— Atunci, hai să mergem ! zise ridicîndu-se în picioare. Să mergem acasă. Sint de aici mireasma îmbietoare a slăninii prăjite de maică-ta.

Capitolul XII

Pe urmă a venit Ianto acasă.

Oricît de mare fierbere o fi fost la întoarcerea fiului risipitor, nu sînt în stare să-mi închipui ce i s-ar fi putut oferi mai mult decît lui Ianto.

Ellis poștașul și-a oprit iapa cea albă chiar în fața casei noastre, în vremea cînd ne aflam la masa de dimineață, și a strigat-o pe mama.

De cînd toți băieții îi erau plecați de acasă, mama se uita la Ellis ca la un înger, cu bucurie, dar și cu teamă, ca nu cumva scrisorile lui să-i aducă vești proaste.

— O scrisoare groasă pentru dumneata, doamnă Morgan, uite-o, zise Ellis rîzînd în gura mare. Și ai grijă de adă patru *pence* să plătești taxa, că n-are marcă.

— Hai, poștește înăuntru, domnule Ellis, îl chemă mama dînd fuga după pungă. Angharad, pune tigaia pe foc și taie slănină. Hai, repede! Să bei și o ceașcă de ceai, domnule Ellis, să te mai încălzești.

— Ei, uite-așa, asta are să fie a treia masă din dimineața de azi. Ce bine e să ai burtă încăpătoare.

— Lasă, lasă, îi spuse mama dîndu-i banii și smucindu-i din mînă scrisoarea, ca s-o deschidă cît mai repede. De la Ianto e, da, de la Ianto, continuă apoi de lîngă fereastră. I-auzi: „Dragii mei părinți, sînt

sigur că m-ați crezut mort, dar am fost plecat la Londra.”.

Mama ridică mîna la cap și ne privi uluită, șoptind :

— La Londra. Londra. Să facă el atîta drum și să nu spună o vorbă. Asta zic și eu ispravă. Se uită din nou la scrisoare și gemu încetișor. Vine acasă, da. Vine acasă. Ianto vine acasă. Ianto al mamei vine acasă, la noi. Vai, Ianto, mititelul mamei.

Ellis începu să rîdă în hohote izbînd în masă cu furculița și cuțitul, iar mama începu să danseze împrejurul mesei, trăgînd-o și pe Angharad după ea, clătinîndu-se în dreapta și în stînga, cu ochii plini de lacrimi.

— Stați puțin, zise ștergîndu-și lacrimile. Angharad, fuga la mină și vestește-l pe tata și treci și pe la Bron. Pe urmă drept înapoi, să ne apucăm de dereticat prin casă.

Dacă i s-a întîmplat ceva casei după ce s-a întors Angharad, atunci nu dereticat e cuvîntul potrivit. A fost frecată de la un capăt la celălalt, pînă seara tîrziu, cu apă și săpun, iar a doua zi Angharad și cu mine am văruiat și partea din față, și pe cea din spate.

Ianto urma să sosească în ziua următoare, iar în seara dinainte toți cei care îl cunoșteau s-au întîlnit acasă la noi și de aici au plecat împreună cu tata la casa capelei să hotărască ce trebuia făcut pentru primire.

Ellis le trimisese veste prin telegraf lui Davy și lui Owen, pe la Gwilym trecuse în drum peste munte, Ceridwen venise acasă pentru cîteva zile ; Ivor, Angharad și cu mine ne aflam acolo, așa că familia se aduna din nou laolaltă.

Tare bucuros mai era tata.

De îndată ce intră pe uşă întorcându-se de la adunare, unde fusese şi domnul Gruffydd, se lăsa în genunchi ca să se roage şi să aducă mulţumiri. Până şi pielea obrazului părea să-i strălucească, iar mustaţa arăta ca de argint curat.

— O, tu, Tatăl nostru creşterea — începui rugăciunea, cu pumnii sprijiniţi de marginea mesei — ceea ce simţi tu atunci când fiii tăi se întorc la tine sînt şi eu în clipa aceasta, cu slabele mele puteri. Mulţumiri îţi înalţ fiindcă mi-ai îngăduit să trăiesc ziua de astăzi. Mulţumiri îţi înalţ fiindcă te-ai îndurat să păstrezi sănătatea feciorilor şi fiicelor mele. Şi, Dumnezeule mare, slavă îţi aduc pentru noaptea aceasta şi pentru ziua de mâine. Amin !

Pe urmă ne-am aşezat la cină, iar după aceea tata şi cu domnul Gruffydd au pus la cale rînduiala convoiului, începînd cu fanfara şi încheind cu droaga de cărbuni a lui Twm Pugh, în care aveau să fie încărcate sticlele şi butoaiele.

A doua zi dimineata toată lumea s-a sculat devreme, iar tata s-a întors cu un ceas înaintea ieşirii din şutul de noapte ca să plece cu Tomas cărauşul şi căruţa lui, împreună cu Ivor, la gară să-i întîmpine pe băieţi.

Nici vorbă să mă mai urc pe munte în dimineata aceea. În spatele casei, acolo mi-era locul, la spălat ceşti, farfurioare, farfurii şi tacîmuri. Toate femeile de pe Deal veneau cu tacîmurile lor, dar pentru cei sosiţi de peste munte totdeauna împrumutam vîşărie să avem de ajuns, însă mama le spăla cu grijă înainte de a le folosi. Asta mi-era treaba ; şi, cu toate că nu-mi plăcea de fel, o făceam de dragul lui Ianto şi al băieţilor.

Tocmai şuierase de prînz sirena minei cînd am auzit fanfara jos în Vale, unde convoiul îi aştepta pe tata, pe Ianto şi pe băieţi.

Ei, asta zic și eu veselie.

Mama întrerupse întinderea untului pe pâine și lăsa cuțitul jos ca să-și ducă mâinile la piept, apoi strigă :

— Au sosit. Ceridwen, ajută-mă să mă îmbrac ! Angharad, termină tu cu untul și cu pâinea ! Bronwen, ai grijă de oale !

. Pe urmă toți au dat zor să termine ce începuseră ca să poată aștepta afară când avea să urce fanfara pe Deal.

După ce Ifan Owen s-a ivit de după colț, în vale, lângă grilaj, cu bățul lui cel mare și argintiu îmbrăcat în șnururi, când au răsunat talerele și tobele au pornit să bubuie, zău că aproape mi-a stat inima. Fanfara nu era prea mare, doar zece oameni cu toții, dar se înțelegeau foarte bine împreună, toți cântau după ureche și toți se pricepeau să cînte.

Urcau mereu și suflau în alămuri de-ai fi zis că dărîmă casele.

După ei venea un convoi alcătuit din toți prietenii noștri de prin văile dimprejur și de la mină, bine-nțeles, și de pe la ferme. Patru coruri mai erau acolo, venite de pe partea cealaltă a muntelui, și corul nostru, pe urmă echipele de fotbal, în costume, femeile cu pălăriile lor înalte și fustele roșii, toți cei de la capelă și de la capelele celelalte, cu predicatorii mergînd în grup, iar la urmă corul copiilor.

. În spatele lor, urcați pe căruța lui Thomas căruțașul și împodobiți cu flori, cu ierburi și pînze colorate, stătea tata dimpreună cu cei cinci voinici ai lui.

Eu ședeam la fereastra deschisă a odăii din față, dar atît de mare era mulțimea încît, după ce a trecut fanfara, n-am mai putut vedea nimic în afară de capetele tatii și ale fraților mei, iar cînd ei s-au dat jos, chiar nimic altceva decît pălării.

Și de aceea, cunoscîndu-mi eu frații, am trecut prin bucătărie și am ieșit în spatele casei unde m-am întîlnit cu ei, căci veneau prin curtea din dos ca să păcălească lumea ; vă dați seama !

Ianto era chiar mai voinic decît Ivor. Și îmbrăcat în haine bune, de la Londra. E ciudat lucru că poți recunoaște Londra în hainele cuiva. Oare de ce o fi Londra un loc așa de minunat că-ți poate vorbi și printr-o bucată de țesătură ?

— Ehei, mă întîmpină Ianto, uite ce băiat mare te-ai făcut, măi. Cîți ani ai acum ?

— Doisprezece, și săptămîna cealaltă e ziua mea de naștere.

— Aha, așa va să zică. Ziua de naștere săptămîna viitoare ; deci fă bine și scobește-te în buzunar.

— Nu, nu, ți-am spus și eu... așa. Dacă vrei să-mi faci vreun dar, bine. Dacă nu, tot bine.

— Ți-am adus eu ție ceva de la Londra. E în geamantan. Așa că de ți se întîmplă să-ți vie la îndemînă, saltă capacul și uită-te.

— Și eu am în valiză ceva pentru tine, Huw, mă vesti Davy.

— Și eu, spuse Owen.

— De la mine ai să primești chiar în ziua aceea. Îmi zise și Ivor.

— Eu am să-ți dau chiar acum un ban, spuse Gwilym, iar cînd o fi să fie ziua ta, vedem noi atunci.

— Cum te împaci cu căsnicia, Gwil ? întrebă Ianto.

Ochii lui Gwilym se îndreptară întîi spre Owen, apoi se lăsară în pămînt.

— Ei, bine, știi cum e. Ce mai face nevastă-ta ?

— A murit, răspunse Ianto.

— A murit ? se miră Ivor. Noi n-am aflat nimic.

— M-am gîndit că e mai bine să nu spun, zise Ianto și mă lăsă binișor jos.

— Aha ! exclamă Ivor. De multă vreme ?

— Șase luni. Și ea și copilul. Dar să nu-i spui nimic mamei. Am să-i spun eu mîine. Și stai mereu pe lîngă mine, că altminteri o să înceapă cu întrebările. Acum — nici o vorbă.

Cîntecele și strigătele de afară erau ceva de mai mare minunea, cumplită îngrămădeală de lume se făcuse de jur împrejurul casei, și toți strigau după Ianto, și toate femeile veneau înăuntru să ia mîncare și să facă ceai.

Băieții au fost trași deoparte de prieteni, iar eu am rămas în picioare într-un colț și am privit. Însă înăuntru era prea cald ; atît de multă lume se înghesuia să intre, atît de mulți se aflau în încăpere încît am ieșit afară pe fereastră și m-am dus în șopronul din fund ca să nu mai stau în calea nimănui.

În fundul șopronului era un fel de cămăruță, o încăpere îngustă și liniștită plină de mireasmă de săpun, de ulei, de cărbuni, de lemne, de cartofi, de mere și de ceapă, unde mama așeza rufele și păturile cînd nu avea nevoie de ele. Dacă ședeai întins pe spate peste păturile rînduite în vraf puteai să vezi, printr-o ferăstruică, chiar vîrfurile muntelui. Acolo îmi repetam eu lecțiile și citeam ziua cînd mama avea oaspeți sau îi trebuia bucătăria ca să facă baie ea și fetele.

Așa că ședeam acolo, în liniște, și mă odihneam, auzind ca din depărtare gălăgia mulțimii, cînd Marged pătrunse încet înăuntru închizînd ușa după ea.

N-am făcut nici un zgomot, dar am întors capul și am urmărit-o cu privirea pînă la tejgheaua unde lucra Owen pe vremea cînd stătea ea la noi. Unele dintre sculele lui încă se mai aflau pe rafturi, iar coarbele, burghiile și menghinea luceau ca și cum

Owen abia ar fi plecat de lângă ele. Eu le aveam în grijă și în fiecare zi le frecam cu glaspapir.

Marged se așeză pe scaunelul lui Owen, puse mîna pe mîngîhine și începu să învîrtă manivela foarte încet, ca și cînd ar fi fost cufundată în gînduri.

Și mi-am dat seama că plîngeu.

Chiar pe cînd stăteam și chibzuiau ce ar trebui să fac, ușa s-a deschis din nou și Owen a rămas în prag, uitîndu-se la ea. Cîteva clipe a ținut ușa larg deschisă, dar pe urmă, știind că e lume pretutindeni, pătrunse înăuntru și o închise, apoi iarăși se opri, cu spatele la ușa, ca înlemnit, iar din pricina hainelor negre aproape se pierdea în întuneric.

— Marged, spuse în șoaptă. Te-am văzut intrînd. N-am putut să nu vin.

— Owen — și vorbele parcă îi alunecau pe lacrimi — nu știu cum n-am murit de dorul tău.

— Marged, repetă Owen și veni mai aproape. De nenumărate și nenumărate ori am fost gata să-mi tai beregata, dar sînt laș. Viața mi-a ajuns un blestem. Te-am iubit, Marged, frumoasa mea, dar te-am iubit prea mult. Și acuma te mai iubesc.

— Nu mai e nimic de făcut. Sînt măritată. S-a sfîrșit.

Owen îngenunchease lângă ea. Marged stătea tot cu mîna pe mîngîhine.

— Ți-aduci aminte cum m-ai sărutat aici, prima oară? întrebă Marged parcă purtînd zîmbete în glas. M-ai împins în teigheaua asta păcătoasă și aproape că mi-ai frînt spinarea.

— Gwil e bun cu tine? întrebă Owen plin de înfrigurare.

— Nimeni n-ar putea fi mai bun, nici măcar tu. Și îți seamănă atât de mult încît uneori e ca și cum aș fi măritată cu tine.

— De ce plîngeai adineaori ?

— Fiindcă vechea durere iarăși se arătase. Prea mult am purtat-o în suflet ca s-o mai pot uita. Durere, durere, durere ; și numai și numai durere zile și săptămîni și luni în șir. Și doar un singur glas, un singur sărut de pe lumea asta ar fi putut-o alunga. Dar durerea a stăruit meru. Pe urmă a conținut.

Owen sări în picioare.

— A conținut ? întrebă cu glas mai tare decît al ei.

— A conținut, rosti Marged masiv ca o stîncă. Într-o noapte n-am mai putut îndura chinurile, mi-am ieșit din minți și am început să urlu, iar bietul Gwil era gata să înnebunească și el încercînd să mă liniștească. Iar atunci m-am rugat lui Dumnezeu să-mi dea putere să te uit.

— Și ai izbutit ? întrebă Owen cu glas sugrumat.

— Pe Owen Morgan niciodată n-am să-l uit, răspunse Marged și se ridică să-și aranjeze rochia, iar în clipa aceea i-am zărit mijlocul ce putea fi cuprins de palmele unui om. Pe Owen, cel care m-a sărutat și mi-a spus că a lui am fost încă dinainte de vremea piramidelor... niciodată. Cu sufletul îl voi iubi pînă în clipa morții.

— Și acum ?

— Și acum sînt doamna Gwilym Morgan, iar Owen Morgan a plecat și niciodată nu se va mai întoarce.

— Dar, Marged, sînt aici, fetiço ! Uită-te !

— Tu ? rosti Marged și ridică ochii spre el, îl privi drept în față și clătină din cap. Nu, tu nu ești Owen Morgan. Nu există om ca Owen Morgan. El a plecat. El niciodată nu se va mai întoarce. Și m-a dăruit fratelui său.

— Vai, Marged, spuse Owen și se întoarse cu spatele.

— Da, și trăiesc cu el în căsuța aceea.

— Ai vrea să pleci împreună cu mine, dacă asta te-ar face mai fericită ?

— Pe mine nimic nu mă mai poate face fericită. Numai Owen Morgan. Iar el niciodată nu se va mai întoarce.

— Vino-ți în fire, Marged ! spuse Owen, și repede se răsuci în loc ca s-o ia de umeri și s-o privească în față, de parcă ar fi vrut să cerșească.

Dar vorbi numai pentru el, și vorbele lui se prefăcură în pulbere, iar ochii i se dilatară mai întâi, apoi se închiseră strâns. Mîinile îi căzură de pe umerii ei și iute, cu un țipăt, goni spre ușa și se aruncă asupra-i. Sughita de plîns :

— Marged ! Vai, Marged, frumoasa mea ! Ce am fost în stare să-ți fac, diavol ce sînt ? Ce-am făcut ?

Ieși și închise ușa. Marged nu se clinti din loc.

Niște ghetе tropăiră pe pietre și Gwilym aruncă ușa în lături și rămase în prag, gîfîind. Veni încet pînă la Marged și o cuprinse cu brațul pe după umeri.

— Hai, iubita mea, o rugă cu un glas cum într-adevăr niciodată nu mai auzisem ieșind din gura lui. Ne suim în trăsură și mergem acasă, da ? Și am să te spăl la cap, am să te legăn ca să adormi, da ? Hai vino, frumoasa mea, vino să te odihnești !

Și vorbindu-i astfel Gwilym o scoase încetișor pe Marged afară din șopron și închise ușa.

Ardea inima în mine după o ceașcă cu ceai, așa că m-am dat jos, m-am dus în casă și m-am amestecat printre ceilalți. Cei mai mulți plecaseră pe munte să mănînce la iarbă verde, unde femeile se ascundeau de soare sub umbrele, iar văzduhul răsună de vorbe și rîsete.

În bucătărie am găsit-o pe mama albă la față, pe Angharad plângînd într-un colț și pe Bronwen stînd lîngă ea și bătînd-o pe umăr. Tata și băieții erau în odaia din față, împreună cu domnul Gruffydd și cu ceilalți preoți.

— Huw, îmi spuse mama ridicîndu-se repede în picioare și întinzînd mîinile ca să-mi taie drumul către odaia din față, ia-ți ce vrei și du-te pe munte, ca un băiat cuminte ce ești.

— Bine, mamă, am zis eu, iar Bronwen veni zîmbind să-mi ajute să aleg și să împachetez mîncarea.

— Nu folosește la nimic, vorbi tata cu un glas ce domina toată gălăgia și o făcu pe mama să nu mai scoată o vorbă. Nici un doctor n-o poate ajuta, domnule Gruffydd. Am cheltuit noi destul cu doctorii. Biata fată, e ieșită din minți și mi se rupe inima de mila sărmanului meu băiat.

— Hai, du-te repede ! îmi spuse Bronwen în șoaptă grăbită. Și fii băiat cuminte vreo două trei ceasuri, da ?

Așa că am plecat, m-am dus pe malul rîului să prind păstrăvi și am băut, și am mîncat întins la soare, pe o stîncă, și cu rîul de jur împrejurul meu.

Într-adevăr, să fii cuminte — da.

Noaptea aceea cîna s-a servit în toată casa. Mesele nu erau destul de încăpătoare ca să-i poată cuprinde pe toți deodată. Așa că a trebuit să ne descurcăm și noi cum am putut.

Eu eram în bucătărie împreună cu tata, cu mama, cu frații, cu domnul Gruffydd și alți doi preoți, cu domnul Evans de la mină, doctorul Richards, domniile Parry și Owen Madog, cîțiva efori și oameni mai în vîrstă.

Toți ședeam cu coatele înfipite în coastele celor de alături, dar de mîncat și de băut se găsea din

belșug, în privința asta nimeni nu era îngrijorat. Ianto vorbea despre Londra și despre ce făcuse el pe acolo. Lucrase în birourile lui Hopkin Jones, negustorul de manufactură ; pe urmă curățase motoare în atelierele căilor ferate Great Western ; fusese funcționar la o întreprindere de construcții rutiere și Dumnezeu știe câte a mai înșirat.

— Ești un fel de meșter la toate, observă unul dintre preoți. De ce nu te-ai ținut de o singură meserie ?

— Fiindcă niciodată n-am dat peste meseria potrivită, răspunse Ianto. Așa că am tot căutat-o.

— Și ai găsit-o ?

— Nu. Pretutindeni se uitau la noi ca la niște gunoaie. Când e vorba de funcționari, li se cere să se îmbrace ca niște prinți dintr-o leafă de cerșetor. Iar la muncile mai grele ni se plătea mai bine, însă condițiile de viață erau mai proaste decât ale animalelor de aici, din curte. Așa că le-am schimbat una după alta și am continuat să caut.

— Și totuși n-ai găsit nici una ? întrebă același preot, unul dintre oamenii aceia cărora le place să facă glume proaste pe socoteala a tot ce depășește puterea lor de înțelegere.

— Nu. Niciodată. Și se pare că nici n-am să găsesc.

— Va să zică ai să rămâi toată viața un fel de piatră care veșnic se rostogolește. Nu e ceva prea promițător, în orice caz.

— În orice caz, spuse Ianto, și lucirile din ochii lui mari și cenușii împietrită, o să rămân promițător fiindcă n-am să stau niciodată cu fundul pe scaun, ca dumneata, flecărind la prostii cu nemiluita de trei ori pe duminică și cu ghiotura în cursul săptămânii. Mulțumesc lui Dumnezeu că nu sînt un parazit al societății.

Tuturor le-au căzut din mâini cuțitele și furcu-
lițele, numai mie, lui Davy, lui Owen și lui
Ianto nu. Știam ce-o să urmeze, așa că eram pregă-
tit.

— Nu sînt dispus, zise domnul Gruffydd, să stau
aici și să aud cum e insultat colegul meu. Observa-
țiile sale ar fi putut fi formulate într-un chip mai
fericit, asta e drept...

— Observațiile sale, spuse Ianto, n-ar fi trebuit
rostit niciodată. L-aș fi pocnit de nu se vedea dacă
ar fi fost om.

— Da, mă rog, vorbi preotul grozav de stînjedit,
îmi pare rău dacă am supărat pe cineva. În cazul
cînd am spus ceva nepotrivit, îmi pare foarte rău
și vă rog să mă iertați.

— Bine, încuviință Ianto. Atunci eu îmi cer ier-
tare. Vă rog să mai serviți din plăcintele cu mere
ale mamei.

Pe urmă a fost ca și cum ai fi încercat să vorbești
cu prune în gură. Vorbele parcă se împotmoleau în
aer. Nimeni nu mai părea dispus să se uite în ochii
celuilalt. Iar dacă rîdea cineva, vedeai limpede cît
de tare se silește s-o facă.

Minute la șir domnul Gruffydd făcuse cocoloașe
de pîine și stătuse cu ochii pironiți asupra untului.
De multe ori mama luase untul ca să-l ofere oaspe-
ților, dar privirile lui niciodată nu se clintiseră. Tata
îl cerceta mereu cu coada ochiului și se străduia
să discute cu domnul Parry despre treburile de la
mină.

Deodată, domnul Gruffydd clipi din ochi ca și
cînd s-ar fi trezit din somn și își dresе glasul, și
într-o clipă se făcu tăcere. Angharad, care tocmai
venea dinspre spălătorie cu niște farfurii, se opri
mai întîi în loc, pe urmă, la un semn ascuns al ma-
mei, se întoarse și ieși pe ușa din fund.

— Ianto, vorbi domnul Gruffydd, în orice alte împrejurări și în orice altă casă n-aș începe discuția asta. Dar cele petrecute aici se cer lămurite. De ce sînt eu un parazit al societății ?

— Pentru că faci o treabă nefolositoare, răspunse Ianto fără să stea o clipă pe gînduri.

— Ianto, i se adresă tata pe deasupra mesei, mînios și avînd pe braț mîna mamei. Domnul Gruffydd l-a însănătoșit pe Huw.

— Domnule Morgan, Huw s-a însănătoșit singur. Ianto, pentru ce socotești nefolositoare treaba pe care o fac eu ?

— Pentru că, vorbi Ianto ținînd furculița și cuțitul în nemișcare și cu privirile cuprinse de flăcări, vă proclamați singuri păstori ai turmei, și totuși îngăduiți ca oile voastre să trăiască în murdărie și în lipsuri, iar dacă vă înălțați cumva glasul o faceți numai pentru a spune că asta este voința lui Dumnezeu. Oi, într-adevăr oi. Omul a fost plămădit după chipul și asemănarea Domnului. Dumnezeu e oaie ? Fiindcă, dacă e, atunci înțeleg de ce sîntem cu toții atît de tîmpiți.

— Eu nu pot tolera așa ceva, spuse preotul care nu mai vorbise pînă atunci, un om cu ochelari și puțintel la trup, care fornăia pe nas și avea în gîtlej o veșnică tuse mărunță.

— Adevărat, încuviință domnul Gruffydd. Ianto, poate vrei să vii mîine pînă la mine acasă, să stăm de vorbă. Mă interesează părerile tale.

— Cum se poate, domnule Gruffydd, interveni preotul cel fornăit, sînt sigur că demnitatea dumneavoastră nu va îngădui să discutați cu el ?

— Părăsește imediat casa, spuse Ianto săgetîndu-l cu privirea, pînă n-apuc să te azvîrl eu afară, cu

demnitate cu tot. Mîine dimineată la opt sînt la dumneavoastră, domnule Gruffydd.

— Bine, conveni domnul Gruffydd. Și Dumnezeu să binecuvînteze pe cei ce se află astă-noapte sub acest acoperămînt.

— Amin, rostirăm toți într-un glas.

Capitolul XIII

A doua zi dimineata, înainte de opt, am plecat devala cu Ianto ca să încep a mă duce din nou la școala doamnei Tom Jenkins. Pentru mine era o dimineată cu totul deosebită. Trecuseră mai bine de doi ani de când fusesem ultima oară în mica odaie din față, dar acolo nimic nu se schimbase, nici măcar perdelele, deși, bineînțeles, fuseseră spălate.

Eunice și Eiluned crescuseră aproape destul de mult ca să poată înbrăca rochiile mamei lor fără să le mai ajusteze, dar continuau să umble prin casă desculțe ca să scutească încălțăminte și ciorapii. Tabla era tot crăpată în partea de sus, dar, din pricina atîtor lecții scrise cu creta și șterse pentru a îmbogăți mințile băieților și fetelor ce se perindaseră pe acolo între timp, părea încă și mai cenușie decît o țineam eu minte, așa că alfabetul pe care totdeauna doamna Jenkins îl scria noaptea ca să putem noi începe dimineata lecțiile copiindu-l abia se mai putea desluși.

Pînă și mirosul rămasese același, miros de slănină prăjită, de pîine coaptă, de salvie strînsă în mănunchi, miros al ierburilor arse pentru plăcerea domnului Tom Jenkins, și de cretă, de cărți vechi, rufe întinse la uscat și șoareci. Nu era mirosul casei noastre și veșnic i-am rămas străin, pentru că îmi aducea aminte

de capul purpuriu al domnului Tom Jenkins și de sunetele pe care le scotea el din gîtlej.

După ce a intrat doamna Jenkins, am rostit rugăciunile obișnuite și una anume pentru întoarcerea mea la școală fără vreo altă vătămare în afara picioarelor slabe, iar la sfîrșit am cîntat „Fie-mi viața doar mulțumiri aduse ție“.

Dar după începerea lecțiilor am avut un fel de tresărire, fiindcă doamna Jenkins nu mai putea să mă învețe nimic. Toată vremea cît stătusem în pat, ori citisem eu, ori îmi citiseră tata, frații sau Bronwen, și ceasuri nenumărate stătusem de vorbă cu domnul Gruffydd.

Doamna Jenkins mă ascultă și pe mine. Mă întrebă despre numele regilor, începînd încă de la Canut¹, dar eu puteam să merg în urmă cu sute de ani și să-i vorbesc despre regi britani ce stăpîniseră înaintea Romei, și îi știam fiindcă fuseseră dușmănoși cu noi. Oceane, mări, continente, insule, țări, rîuri, orașe ori localități industriale, despre toate am dat răspuns la orice m-a întrebat, iar în cele din urmă a lăsat jos bățul de pe hartă.

— Cel mai bun lucru e să vorbesc cu tatăl tău, Huw. Aici îți pierzi timpul. Doar la socoteli ai mai avea puțină nevoie de ajutorul meu, și asta o pot face în fiecare seară după ceai. Acuma duceți-vă acasă că e vremea prînzului, și tu să nu te mai întorci.

Am plecat cu toții, în sus pe Deal, iar băieții și fetele se uitau la mine ca la un atoateștiutor.

¹ *Canut I cel Mare* (c. 995—1035), rege danez care după lupte îndelungate începute de predecesorii săi a izbutit să obțină în 1016 coroana Angliei. În 1028 a cucerit și Norvegia, întemeind astfel cel mai puternic stat din nordul Europei de atunci.

Ianto era acasă cînd am ajuns eu și privea drept înainte, cu ochi imobili. Owen se afla în spatele casei și mesterea ceva la dinții mamei, iar Angharad curăța mere în spălătorie. După cum mi-a făcut semn cu ochiul, am înțeles că se pregătește ceva neplăcut, și atunci m-am dus la Owen.

— Aha, va să zică ai apărut, mă întâmpină el.

— Da. Pot să-ți fiu de vreun ajutor ?

— Pilește puțin șurubul ăsta la cap. Poți ?

— Dă-mi pila.

Cît mă îndeletnicisem cu pila, Owen aranja niște piese noi și strălucitoare, și foarte frumoase la vedere după ce au fost puse fiecare la locul ei.

— Ce e asta, Owen ? l-am întrebat.

— Un motor care o să tragă lumea în locul calului și al trăsurii. Dar să nu spui nimic.

— Nu, nu. De ce stă Ianto acolo și se uită la pereți ?

— Ca să-și odihnească ochii după ce s-a zgîit atîta vreme la mutrele proștilor. De ce te-ai întors așa devreme ?

Atunci i-am povestit ce îmi spusese doamna Jenkins și el a început să rîdă.

— Bravo ție ! Ai să te duci la o școală ca lumea. E și timpul, să știi. Nici un bărbat n-a învățat vreodată ceva de la o femeie.

— Doamna Jenkins m-a învățat foarte multe.

— Ți-a dat informații. Cifre, nume și întâmplări. N-ai învățat cine știe ce. Dar ai o memorie grozavă și asta are să-ți fie de mare folos cînd ai să te apuci de învățat.

Mama ne-a chemat în casă pentru prînz, și atunci i-am spus și ei vestea cu doamna Jenkins. A fost așa de mirată că a rămas cu lingura în cratiță și cu o foaie de varză întinsă peste degetul mare de pe marginea farfuriei.

— Aşa... exclamă ea făcînd ochii mari. Va să zică altă grijă. Şcoală pentru Huw. Unde-l dăm ?

— La şcoala tehnică, propuse Davy.

— La internat, spuse Owen.

— Acolo n-o să înveţe decît cum să se uite de sus la taică-su şi la maică-sa, se împotrivi Davy.

— Taică-su are să hotărască, zise mama. Poate că şi domnul Gruffydd o să aibă un cuvînt de spus.

— S-ar putea, continuă Davy, ca familia asta să facă totuşi vreun lucru şi fără ajutorul domnului Gruffydd ? Nu acuma, fiţi liniştiţi. Dar într-o zi, cîndva, în viitor.

— Vezi-ţi de mîncare, îi spuse mama întinzînd furculiţa spre el. Dacă avem şi noi vreun prieten, atunci Gruffydd îl cheamă. În casa asta să n-aud nici o vorbă rea despre el, de la nimeni.

— E un om de ispravă, spuse Ianto, dar aş fi vrut să n-aibă nimic de-a face cu biserica.

— Te-a luat cumva la rost în dimineaţa asta ? îl întrebă Davy.

— Nu, dar mi-am dat seama cîte mai am de învăţat.

— Despre ce ? întrebă Owen.

— Despre oameni şi despre felul cum trăim şi ne purtăm unii cu alţii.

— Oho, zise Davy, asta ar fi interesant. Care-s părerile domnului Gruffydd ?

— Predica de pe munte, răspunse Ianto. Adusă la zi, rostită cu amîndoi pumnii înălţaţi şi cu glas potrivit momentului.

— Cînd are de gînd să înceapă ? întrebă Davy iarăşi. Am să vin şi eu să-l ascult.

— A început cu mine azi-dimineaţă la opt şi are să mai ţină o adunare sîmbătă după-amiază.

— Şi te-a dat gata ? se interesă Davy rîzînd, dar cu multă bunăvoinţă.

— Da. Ne-am înțeles întru totul în afară de metodă. Eu am spus să începem acum. El a zis să așteptăm. Încă n-ar fi timpul.

— În orice caz, cuvintele astea le-am mai auzit eu. Când o să fie timpul? O să aflăm vreodată? Are să ni se facă vreun semn? L-ai întrebat?

— Nu. Am ascultat. Și tare mă mai bate gândul să mă alătur bisericii.

— Dar bine, Ianto, vorbi mama în timp ce noi toți ne uitam la el, doar ești alături de biserică, ai fost și tu creștinat. De când te-ai născut ești alături de biserică.

— Vreau să spun ca slujitor al ei, mamă, zise Ianto, apoi lăasă din mână furculița și cuțitul, își ceru iertare și ieși din casă.

— Dumnezeuule mare, șopti mama pe când încă i se mai auzeau pașii pe pietre. Frumos ar mai fi.

— Ar fi și mai frumos dacă ar exista judecată și rost în ce vrea el să facă, spuse Davy, pe urmă așeză furculița și cuțitul alături, deși mîncarea îi aburea în farfurie.

— Sînt prea destule de făcut și în afara amvonului, adăugă Owen și se opri și el din mîncat.

— Dacă Ianto socotește că poate face mai multe de la amvon, comentă mama, n-are decît să încerce, iar eu am să-l ajut. Nu ne-ar strica de loc încă vreo cîtiva ca domnul Gruffydd.

— Domnul Gruffydd! Domnul Gruffydd și iar domnul Gruffydd! rosti Davy și își împinse scaunul îndărăt ca să se scoale de la masă. M-am plictisit de numele ăsta. Se află pe Vale oameni care nu au pîine pe masă și ghetе în picioare. Sînt copii fără adăpost și mame fără nici o nădejde. Ce le poate oferi lor domnul Gruffydd? Predica de pe munte? Sfînta vreme a Domnului?

— Rușine să-ți fie, David Morgan, zise mama. Domnul Gruffydd a adunat pentru ei mai mult decît doisprezece ca tine la un loc. Să nu mai aud nici o vorbă. Dacă te-ai sculat de la masă pleacă de-aici.

— Îmi pare rău că trebuie să-ți las puddingul neatins, mamă, spuse Owen și plecă după Davy.

— Acum cred că va trebui s-ascult și de la tine cîteva, îmi zise mama.

— Eu am să vorbesc după ce-oi mîncea, mamă.

— Așa ? Ei, lasă-mă să ți-o spun de pe acum. O vorbă să scoți, și vezi tu ce s-alege de urechile tale. Ca să știi.

— Mamă, vorbi atunci Angharad, doamna Beynon e pe cale să nască în șopronul cel vechi de lîngă fierărie.

— Cum așa, ce copil ? se miră mama.

— Doar știi că aștepta să nască încă înainte de a o fi izgonit din casă, lămuri Angharad turnîndu-si sos peste cartofi.

— Ei, de unde ai aflat ?

— Tegwen mi-a spus chiar adineaori, răspunse Angharad înfulecînd de zor. I-am dat un cearceaf să-l facă fișii și două pături roșii din cele vechi.

Mama lăsă din mînă cuțitul și furculița și se uită la Angharad mijind ochii și strîngînd din buze, apoi izbucni, vorbind foarte rar :

— Și ai de gînd să stai acolo liniștită și senină cînd cearceaful e făcut fișii și două pături bune au dispărut din casă fără vreo vorbă măcar din partea mea ?

— N-aveau nimic-nimic, mamă, răspunse Angharad fără nici o umbră de teamă. Oamenii proprietarului i-au scos din casă fără de nici unele. Nici măcar un bețișor sau o cîrpă. Și copilul are să se nască astăzi. N-are drept așternut decît paie. Și mai sînt și ceilalți șapte copii.

— Gura ! se răsti mama. Lasă că știu eu cîți sînt. Văd cu ce-oi face. Dar să nu mai aud de cerceafuri și pături date pe ascuns, fără știrea mea. Eu sînt stăpîină în casa asta.

— Da, mamă, recunosc Angharad și amîndoi ne făcurăm cu ochiul.

— Bănuiesc, urmă mama ca și cînd gîndurile i-ar fi fost plecate dincolo de munte, că nimic altceva n-a mai ieșit din casă o dată cu cearceaful și păturile. Ar fi chiar prea de tot din partea domnișoarei Angharad Morgan, nu-i așa ?

— Știi, mamă, mărturisi Angharad, dar cu atîta dragălașenie că-ți venea s-o mîmînci, erau niște oale și niște crățiți vechi acolo, în fund.

— Dă-i drumul ! Va să zică oale și crățiți.

— Și cîteva haine vechi de-ale băieților, continuă Angharad începînd să numere pe degete, și vreo două de ale tatii.

— Și cîteva de-ale mele, adăugă mama cu glas abia auzit.

— Da, mamă, și cîteva de ale mele. Și pelerina mea.

— Pelerina cea bună, bineînțeles, vorbi mama cu același glas și fără nici o tresărire pe chip.

— Da, mamă, recunosc Angharad. Eu n-o îmbrăcam decît duminica, și acuma iarna a trecut. Iar cei de acolo suferă de frig și n-au de pus sub ei decît paie vechi și acoperișul e găurit.

— Mai aruncă-ți ochii prin casă, spuse mama cu vocea ei obișnuită, fiindcă îmi pare rău, dar trebuie să recunosc că or mai fi ceva lucruri de ale noastre care i-ar face trebuință doamnei Beynon. Poate că de-om găsi o căruță le încărcăm pe toate. N-ai vrea ?

— Vai, mamă ! rosti Angharad și ochii ei atît de mari păreau și mai mari din pricina lacrimilor. Biata Tegwen Beynon n-avea pe ea decît o rochie subțire.

Nimic altceva. Și nu mîncase nimic azi-dimineață. Bieții obrăjori îi erau albi ca varul.

— Angharad, fetița mea ! zise mama și se repezi s-o ia în brațe, fiindcă își împinse în lături farfuria și se trîntise cu capul pe masă. Hai, taci, fetișo ! Am fost așa de supărată fiindcă nu m-ai întrebat și pe mine. Altădată să întrebi. Da ?

— Da, mamă, făgădui Angharad și întinse mîna să-i dau batista mea. Ce facem noi pentru copilul ăla abia născut ?

— Du-te tu la Bron și cere-i cîteva dintre hăinuțele rămase de cînd era Gareth mic. Eu într-o clipă am să pregătesc un coș cu mîncare. Huw, tu iei un coș și te duci peste tot pe Deal și rogi lumea să-ți dea ce au de mîncare și nu le face trebuință.

— Da, mamă.

Ei, dacă ați fi putut vedea ce s-a strîns.

Cu hainele ai fi putut îmbrăca toți muncitorii dintr-un șut de la mină. Mîncarea ar fi ajuns pentru satul întreg. Iar atunci cînd mobila a fost strînsă la un loc, nici două case n-ar fi putut-o cuprinde pe toată.

Ei, așa a fost și atîta s-a adunat, și nici brațele pentru căratul lor în vale, în șopronul cel vechi de lîngă fierărie, n-au lipsit.

Eu am fost primul acolo, cu cel dintîi coș de mîncare și într-adevăr m-a apucat jalea de ce am văzut. Doamna Beynon zăcea pe una dintre vechile noastre pături roșii, iar cealaltă era întinsă deasupra ei ca s-o apere de apa ce picura din tavan. Evan Beynon spărsese o scîndură să aibă cu ce face focul și pusese apă la încălzit într-o găleată veche. Roți de fier mîncate de rugină, bare de fier frînte formau pete roșii prin iarbă și printre firele de păpădie. Pretutindeni erau băltoace și un fir de apă se scurgea de acolo și pînă la rîu. Era și frig, și umezeală ; de amîndouă.

Cei trei copii mai mici dormeau la picioarele doamnei Beynon, alți doi se jucau cu pietricele lângă fereastră. Tegwen și fratele mai mic decît ea adunau paie în saci ca să facă așternuturi pentru noapte.

— *Hulloa*, Teg ! i-am strigat și m-am oprit în ușă, deși nu se afla acolo nici un fel de ușă.

— *Hulloa*, Huw ! îmi răspunse ea rușinată. Uite, adunăm și noi paie în saci, asta facem. Paiele fug de sub tine dacă te întorci în somn, urmă Teg încercînd să facă haz.

— Așa-i, așa-i, am încuviințat eu, ca și cînd toată viața numai pe paie aș fi dormit. Uite, ai aici și o plăcintă.

— Grozav. Ce mult are să-i placă mamei.

— Și ceai.

— Ceai ? Aoleu, Doamne ! Dă-l înapoi să-l pun în ceainic ! Repede !

— Cum se simte doamna Beynon ? am întrebat-o pe Tegwen, fiindcă după cîte vedeam eu avea dureri mari, aiura, făcea spume la gură, era aprinsă la față și părul îi stătea lipit, learcă de sudoare.

— Are să vină doamna Price numaidecît, îmi răspunse fata continuînd să sufle în foc. Și-atunci are să-i fie mai bine.

— Ce legătură are doamna Price cu treaba asta ?

— Atunci o să vină și copilul cel nou, mă băiete, mă lămuri Tegwen rîzînd. Tocmai de-aceia mi-a dat Angharad cearceaful.

— Va să zică doamna Price o să aducă și copilul ? am întrebat iarăși, dar foarte mirat ; vă dați seama !

Tegwen se așeză pe pămînt și începu să rîdă în hohote, pe urmă își puse mîna peste gură și se uită spre maică-sa.

— Că mare prostănac mai ești, măi băiete, continuă în șoaptă și cu ochii sticlind. Copilul cel nou e cu mama, pricepi ? Dar doamna Price se pricepe cum să-l ia de acolo. Dă-mi repede ceștile !

Din singurele cești pe care le-am putut găsi eu n-aș fi băut pentru nimic în lume, însă doamna Beynon bău îndelung, deși nu dădea nici un semn că ar ști unde anume se află și ce anume bea.

— Dar unde e copilul cel nou? o întrebai iar pe Tegwen, fiindcă, totuși, eu nu vedeam nici urmă.

— Vrei cumva să stai așa dormind pe tine și să spui că nu știi nimic despre copiii nou născuți? mă cercetă Tegwen uitându-se la mine ca și cum m-ar fi crezut un mare prostănac.

— Nu, mărturisii eu, și la noi acasă am avut copii nou născuți, și la Bronwen, dar credeam că i-a adus doctorul Richards în geanta lui.

— Cine ți-a spus?

— Și mama, și Bronwen.

— Minciuni.

— De unde știi? Nici tu n-ai decît doisprezece ani, așa că tot ți-a mai rămas cîte ceva de învățat.

— Minciuni, repetă Tegwen. Așteaptă, stai numai puțin și o să vezi.

— Cum? Ce-o să văd?

— Când o veni doamna Price pe noi are să ne alunge de aici. Pe urmă dăm ocol casei, ne suim sus și ne uităm pe spărtura de colo.

Mi-am ridicat privirile înspre locul unde arăta Tegwen și am văzut o scîndură putredă atîrnată doar de un cui. Și în spatele șopronului era întunecime.

— Da, ai dreptate, am recunoscut.

Pe urmă lumea a început să sosească aducînd lucrurile strînse de prin sat, toate femeile exclamau ba „O“, ba „Ah“, țîțiau din limbă, își scoteau hainele și se apucau să facă rînduială pîmprejur să taie iarba și să care fiarele. După aceea au început să vină și bărbații și au pornit să înnoade frînghii și să întindă prelate pe unde era nevoie, să bată scînduri în fereastră și pe la ușă. Da, ce-i drept, în ci-

teva minute se făcuse atîta rînduială încît aş fi fost şi eu gata să stau acolo.

Domnul Beynon veni şi el şi se uită o clipă prin jur, dar repede ieşi afară şi se puse pe plîns; apoi sosi doamna Price cu o legătură şi o geantă arătoasă făcută dintr-un covor cu desene. Nici nu păşise bine înăuntru că şi începu cu poruncile :

— Ei, gata ! Ia, vă rog, mai poftiţi şi pe-afară ! Toţi copiii, acum, în clipa asta, să nu mai prind nici unul !

— Haide ! îmi şopti Tegwen, şi numaidecît am şters-o, am ieşit în curte, am urcat scările către pod şi am năvălit peste liliicii atîrnaţi ciorchine de acoperiş şi care îndată au început să filfîie ca nişte soapte rostite la mînie.

Ne-am apropiat de spărtură şi ne-am uitat înăuntru.

Doamna Price aşezase copiii mai mici pe un pat aflat într-o latură, iar celelalte femei care o ajutau începuseră să le scoată hainele. Doamna Beynon plîngea, nu liniştit, ci tare de tot, ca un copil care a căzut şi s-a lovit la genunchi. Bătea cu picioarele în aşternut, faţa îi era umflată şi vinele i se vedeau prin carne.

— Săraca mama, şopti Tegwen, totdeauna păţeşte așa cînd vine un copil nou.

Îmi stătea pe limbă să întreb de ce, dar asta nu era treaba mea. În toată povestea aceea exista ceva urît şi plin de cruzime, ceva ce simţeam, dar nu puteam descrie. Doamna Beynon era o femeie voinică şi grasă, totdeauna veselă, şi cînd o vedeai în halul acela avei impresia că visezi. Am simţit cum mă cuprinde o fierbinţeală şi îmi vine greu să respir.

Un miros ciudat se ridica pînă sus, la noi. Îl simţisem adesea prin casă, la sosirea unui nou prunc. E

un miros adînc, ca de începuturi, plin de tainele singelui și ale laptelui, ale gingășiei și ale spaimei.

Doamna Price se duse la foc și veni cu căldarea lîngă pat. Doamna Penry terminase cu copiii și acum stătea la căpătîiul doamnei Beynon. Cînd doamna Beynon începu din nou să se vaiete, doamna Price dădu păturiile la o parte și o dezgoli, iar doamna Penry îi îndreptă mîinile către rama de lemn de la capătul patului. Copiii se treziră și începură să plîngă, dar nimeni nu-i mai luă în seamă. Picioarele doamnei Beynon arătau ca niște lugere albe și loveau în pat, degetele i se închirceau și călcîiele se înfundau în așternut. Gura îi stătea căscată și fără conținere azvîrlea țipete, ochii îi erau larg deschiși, cu luciri sălbatice și îngrozitori așa cum îmi apăreau mic de acolo, de sus. Doamna Price și doamna Penry îi făceau ceva, dar nu știam sigur ce, fiindcă nu le vedeam decît spatele, iar liliicii roiau în jurul nostru smulși din somn de plînsese, de vaiete, de gemete, de hohote și de țipete, și se aruncau asupra noastră ca și cînd noi am fi avut vreo legătură cu toate acelea.

— Uite ! îmi șopti Tegwen la ureche trăgîndu-mă de braț ca să mă aducă mai aproape de spătură. A sosit, vezi ? Copilul cel nou născut.

Dar nu m-am uitat decît atît cît să văd o pată roșie în lumina împutînată, o bucată de pînză pătată stoarsă de doamna Price deasupra găleții, și degetele doamnei Beynon acum liniștite. Mi-am întors capul, rușinat și cuprins de greață, fiindcă simțeam că mă aflasem acolo pe unde numai nesocotiții pășesc.

— Eu am să plec de aici, am spus.

— Stai, măi ! Mai sînt încă multe de văzut.

— Ba plec chiar în clipa asta, i-am răspuns, și în patru labe m-am îndreptat spre ușiță.

— Acuma crezi ? mă întrebă Tegwen cu un glas în care suna rîsul.

-- Da.

Și, chinuit de greață, mă uitam în jos, spre treptele întunecoase.

— Să nu spui la nimeni ! Bagă de seamă ! Altminteri o pășim, să știi.

— Bine, la revedere.

Am străbătut curtea cât am putut mai repede. O bucurie sălbatică m-a cuprins când m-am văzut în aer liber, și m-am cutremurat sub înțepătura frigului. Simțeam că merit ceva mai rău decât frigul. Simțeam că ar fi trebuit să mă arunc pe gura minei ori sub roțile unui car încărcat cu fîn, sau să mă prind și să fiu zdrobit între cablurile roții celei mari care se încolăceau în vînt, atît de jalnic mă simțeam.

Dar în loc de toate astea m-am dus la Bron și m-am așezat pe scaunul meu obișnuit. Bron călea și stropea cu apă rufele albe și țepene, scuipa pe partea lată a fierului, apoi apăsa tare pe masă ca să scoată o strălucire curată pe părțile fără cusături și să netezească volănașele broderiilor.

— Ei, ce mai zice bătrînelul în seara asta ?

— Am văzut adineaori cum a venit pruncul cel nou al doamnei Beynon.

Bronwen continuă să calce de parcă n-ar fi auzit nimic, dar obrații i se înroșiseră și ochii îi clipeau des ca și cum fierul de călcat ar fi dogorît-o prea tare.

— Cum s-a întîmplat ? mă întrebă, dar cu glas domol și fără să-și ridice privirea de pe rufe.

— M-am uitat printr-o spărtură din scînduri.

— Și acum ești mulțumit, afirmă Bronwen și ridică privirea spre mine.

— E adevărat, Bron ? am întrebato, nădăjduind că va spune nu.

— Dacă ai văzut ce ai văzut, atunci nu poate să fie decât adevărat.

— Și am să pățesc ceva fiindcă știu treaba asta ?

— Tot ce o să pățești e că ai să te gîndești mereu acolo și o să te apese pe suflet. Oamenii care se duc unde nu sînt chemați dau totdeauna de necaz. La fel și cei care își vîră nasul unde nu le fierbe oala.

— Și ești supărată pe mine, Bron ?

— Nu sînt supărată. Doar nedumerită. Credeam că atunci cînd ai să te faci mare o să fii un *gentleman*. Dar cine e *gentleman* nu-și vîră niciodată nasul unde nu-i fierbe oala. Iar dacă o face fără voia lui nu suflă nimănui nici o vorbă.

— Acum îmi pare rău că nu mi-am ținut gura. Dar cuiva tot trebuia să-i spun. E îngrozitor, Bron.

— Gata, acum taci din gură ! Să mănînci ceva. Ți-e foame ?

— Da.

— Bine. Pune tu masa ! Eu mă reped pînă la mama să aduc carnea.

Știam însă că se duce acasă la noi să-i spună mamei.

Trăiești o stare sufletească tare ciudată atunci cînd știi că ți se pregătește ceva neplăcut cu care ești sigur că va trebui să dai piept foarte curînd. E ca și cum ai avea în preajmă o fereastră deschisă pe unde tot ce poate fi teamă întinde mîna spre tine, așa, într-o doară, nu ca să-ți facă vreun rău, ci doar să te necăjească.

— A zis mama că are treabă cu tine, mă vesti Bronwen de îndată ce se întoarce, fără nici un fel de carne.

— M-ai pîrît.

— Da, recunosc Bronwen, mama trebuie să știe. Ai venit la mine, dar ei trebuia să-i spui mai întîi.

— N-aș fi crezut niciodată c-o să mă bagi în bucluc, Bron. Eu nu te-aș pîrî pe tine pentru nimic în lume.

— Hai, du-te acasă, băiete ! mă izgoni Bronwen pe jumătate zîmbitoare și pe jumătate încruntată. Nu te-a pîrît nimeni. Prea mare povară porți pe suflet și eu nu pot face nimic ca să ți-o ușurez. Mai-că-ta are de făcut treaba asta. Mănîncă ceva, și pe urmă te duci acasă, da ?

— Nu. Dacă e să am vreun necaz, mai bine să-l am chiar acum.

Așa că am plecat fără să zic bună seara, m-am dus de-a dreptul acasă și am găsit-o pe mama singură în bucătărie, țeșind ciorapi.

— Ei ? făcu mama foarte atentă la lucrul ei.

— Da, mamă.

Ochii cenușii îi erau plini de lumină cînd se uită la mine pe deasupra acului strălucitor. În privirea ei nu era nimic ce m-ar fi putut speria, și totuși tremuram. Nici un zgomot nu turbura casa în afară de tictacul ceasornicului, și, din cînd în cînd, trosnetele focului.

— Aud că ai fost undeva, zise mama.

— Da, mamă.

— Și ai văzut ceva.

— Da, mamă.

— De ce ? mă întrebă mama cu glas rece ca gheața.

Sînt unele întrebări la care nu poți da nici un fel de răspuns, așa că am coborît privirile spre papucii mamei și mi s-a părut că ceasuri întregi stau în așteptare.

— Și acum te-ai liniștit ? mă întrebă mama avînd în glas un tremur ușor care mă făcea să mă simt și mai prost.

— Da, mamă.

— O să stea taică-tu de vorbă cu tine. Hai, du-te la culcare.

— Da, mamă, m-am grăbit să spun și mama mi-a întins obrazul să-l sărut, apoi m-am dus repede la

patul meu din odaia din fund, mulțumit să mă aflu din nou în întunericul nepăsător.

N-aș putea spune cât am dormit pînă ce m-am deșteptat și l-am văzut pe tata cu lampa în mînă uitîndu-se în jos, la mine.

— Îmi pare rău că te-am trezit, dragul tatii. Aud că ai avut niște necazuri în seara asta.

— Da, tată. Să-mi scot cămașa ?

— Stai liniștit acolo unde te afli, băiete ! îmi răspunse tata și un zîmbet ușor îi flutură pe buze. N-am venit cu cureaua. Am venit doar ca să stăm puțin de vorbă. Te-ai trezit ? Ți-e mintea limpede ?

— Da, tată.

— Atunci e bine, urmă tata. Ascultă ! Dă totul uitării ! Nu te mai gîndi la treaba aceea. Alung-o cu totul din gîndurile tale. Nu-i ceva care să te privească pe tine. Dar folosește-o ca învățătură de minte. Acum știi ce chinuri îndură femeile cînd vin oameni pe lume. Ține minte și gîndește-te cu recunoștință la lucrul ăsta de cîte ori o fi vorba de maică-ta sau de oricare altă femeie.

— Da, tată.

— Și încă de un lucru trebuie să mai ții seama, continuă tata. Nici un om nu are pentru ce să fie mîndru. Nici un om nu trebuie să fie rău la inimă. Nici unui om nu îi este îngăduit să facă pe deșteptul în dauna altora. Toți oamenii se nasc la fel, și nici unul nu este altminteri decît ceilalți. Așa cum ai văzut tu astăzi, așa se nasc și căpitanii de oști, și regii, și cîrpacii, și croitorii. Amintirea acestui lucru să te îndrumeze în felul cum te porți cu bărbații și cu femeile. Și înainte de toate să ai grijă de mama. Da ?

— Da, tată.

— Dumnezeu să te binecuvînteze, fiule ! Dormi în pace.

Și chiar așa am făcut.

Capitolul XIV

Povestea cu curcile cele albe îmi va rămîne veșnic limpede în minte fiindcă ea a însemnat începutul dușmăniei bătrînului Elias negustorul împotriva întregii noastre familii, și s-a petrecut chiar atunci cînd domnul Gruffydd începuse lupta pentru redemptare.

În curtea noastră din fund creșteam găini tare frumoase. Și roșietice, și albe, și unele foarte ouătoare, negre la pene, pe care le aveau de la sora tatii. Fericite mai sînt găinile. Toată vremea ciugulesc de pe jos ce le place lor, de două ori pe zi vin la grăunțe, și dimineța cotcodăcesc de saltă acoperișul, cu atîta înfocare te cheamă să le vezi ouăle. Și pe nimeni nu supără. Grozav de dragi mi-s găinile. O vietate care întotdeauna își vede de treaba ei, și-i foarte țănoșă la mers și în tot ce face.

În fiecare an, cam prin iunie, aduceam pui de curcă de la fratele mamei și mai tîrziu începeam să-i îndopăm pentru Crăciun. Dar, în loc de curci obișnuite, anul acela unchiul Maldwyn ne-a trimis niște curci de o rasă nouă, albe, cu cozi bogate și frumoase, picioare de un galben palid și moțuri roșii strălucitoare. Nu mai avusesem pînă atunci curci albe.

Tot satul a dat buzna să le vadă și vreme de cîteva ceasuri parcă era tîrg în curtea noastră din spate, iar

pe urmă multe zile au continuat să vină fermierii ca să vadă cucoanele albe, cum le spuneau ei. După un timp, bineînțeles, nici nu mai luam seama la lumea care intra în curtea din dos, și oricine putea să vină, să se uite la ele cât îi plăcea, și pe urmă să-și vadă de-ale lui.

Și așa au pierit curcile noastre într-o noapte, fără ca nimeni s-audă vreun zgomot ori să prindă vre-un semn.

În orice alte împrejurări găinile ar fi cîrîit de să te ia pe sus, dar atît de multă lume venise să vadă curcile încît probabil și-au spus și ele că nu-i nimic neobișnuit și n-au luat seama.

Angharad a băgat de seamă, fiindcă ea se ducea în fiecare zi să strîngă ouăle pentru masa de dimineață.

A venit în fugă, roșie la față, cu ochii cășcați, și a stat în ușa, cu mîna pe clanță, pînă ce tata și-a ridicat privirile de la bretele și s-a uitat la ea.

— Tată, curcile nu mai sînt.

— Cum nu mai sînt ? Dar unde-s ?

— Ușa e spartă și sînt fulgi pe jos.

— Aha ! exclamă tata. Bine, haideți mai întii să mîncăm ! Pe urmă om vedea noi.

— Să mă duc eu la poliție ? Întrebă Davy.

— Poliție ? se miră tata. Pentru ce să amestecăm poliția ? Cîtă vreme oi fi sănătos și în putere, eu fac poliție cînd oi avea nevoie.

În timpul mesei de dimineață toți am fost tăcuți fiindcă pe chipul tatii stăruia o umbră bine cunoscută nouă. Și vă rog să mă credeți că aș fi preferat să văd o sută de poliști în loc de umbra aceea.

Așa că am răsuflet ușurați cînd a venit Ivor să-l chema și să plece împreună pentru șutul de dimineață. Cum începea să se lumineze am ieșit împreună cu ceilalți frați să cercetăm locurile.

N-am putut vedea nimic altceva decât porțița sfărâmată a cotineței și câțiva fulgi albi de curcă. Am stat o vreme lângă cotinecă cu mâinile în buzunare și ne-am uitat spre munte urmărind zborul fazanilor.

— Oare cine ar fi putut să le ia ? întrebă Davy. Nimeni de-aici, de pe Deal, asta e sigur. Cel mai bun lucru pe care l-am putea face ar fi să dăm o raită pe la toate fermele de pe Vale.

După ce băieții au plecat în călătoria asta destul de lungă, am coborât și eu deval, ca un om care se lepădase de orice treabă, fiindcă tot ce mai aveam de făcut era să clatin din cap la salutările băieților și fetelor plecați spre școală, și să încerc să-mi omor timpul pînă la masa de prînz.

Am dat pe la Tossall să iau niște caramele, apoi am stat pe pod și l-am urmărit cu privirea pe Ellis poștaşul. Rîul curgea foarte încet și am zărit câțiva păstrăvi mici înotînd pe lângă stînci, iar pe urmă am coborât și am luat-o pe mal în sus să văd dacă nu e rost să prind ceva. Grădina din fund a lui Tossall era pe o parte a rîului, alături de aceea a doctorului Richards, iar pe partea cealaltă se afla cîrciuma *Three Bells*, lângă prăvălia lui Elias negustorul.

Am văzut atunci cum gunoierii cărau gunoaiele de la *Three Bells*, însă bătrînul Elias își căra singur gălețile de la poarta din spate și pînă la colțul străduței de pe malul rîului, iar după ce s-a întors a închis poarta cu zgomot, fiindcă partea de jos se freca de pămînt.

Asta mi s-a părut foarte ciudat fiindcă toată lumea știa despre bătrînul Elias că pentru nimic în lume n-ar fi pus mîna pe gălețile cu gunoi, și povestea cu gunoiul ajunsese de pomină. Mă întrebam cum de i-o fi venit să și le ducă singur în dimineța aceea, și chiar am auzit gunoierii făcînd glume pe socoteala lui.

Cînd am ajuns mai aproape am văzut că peștii erau pe jumătate morți și mi-a fost destul de milă de ei ca să-i las să moară în pace, dacă pacea putea fi găsită în apa aceea murdară și printre stîncile pătate. Așa că din nou am urcat pe pod și am trecut pe malul celălalt, pe lîngă *Three Bells*, și tot înainte pînă ce am ajuns la poteca ce ducea spre poarta din spatele curții bătrînului Elias.

Pe jos, cam pe la mijlocul potecii, am găsit un fulg mic și alb care ar fi putut fi de găină. Dar fulgii de găină și cei de curcă nu sînt la fel pentru cei care se pricep la găini și la curci.

Fulgușorul ăsta alb era de curcă, de sub evantaiul cozii.

Gardul împrejmuitoare al curții era prea înalt ca să-l pot eu sări, și chiar de-ar fi fost mai scund, cu picioarele mele slăbănoage tot n-aș fi putut face asemenea ispravă, așa că m-am întors în stradă și m-am dus de-a dreptul la prăvălia lui Elias. Aveam la mine un *penny*.

Prăvălia era mare, cu două vitrine largi și pătrate, și la mijloc o ușă dublă cu clopoței ce sunau de cîte ori deschideai. Vitrinele erau pline de haine pentru bărbați și pentru copii, de ghete, de lenjerie, săpun, ceai, șorțuri, rochii și pălării, varză roșie, șuncă, tîrnăcoape, lopeți, grăunțe pentru hrana păsărilor, cutii cu piepțini și șireturi de ghete, și aveau marginea cercevelor îmbrăcată în hîrtie creponată decolorată și ruptă de trecerea atîtor ani de cînd atîrna acolo.

Am intrat înăuntru, clopoțeii au început să sune deasupra capului meu și l-am făcut pe bătrînul Elias să iasă de după teighea. Era înalt, subțiratic, adus de spate, cu o barbă care îi acoperea tot obrazul, dar fără mustață, și părul așa de uns că părea mai întunecat decît barba. Ochii nu-i erau albaștri sau ce-

nușii, ci spălăciți, și atunci cînd bătrînul își vorbea priveau pe lîngă tine.

Purta o haină lustruită în față ca o bucată de teracotă, și pantaloni înguști cu panglici pe sub ghețe. Una dintre ghețe avea un petec mic și rotund cusut cu grija acolo unde unghia degetului mare ieșise afară. Mîinile îi erau roșietice și albăstrii, unghiile prelungi, dar tăiate pînă în carne cu briceagul, așa că păreau niște gheare groase și pătrate, tivite cu negru la capete.

— Da, mă întîmpină negustorul privind drept înainte pe deasupra mea.

— De-un *penny* lemn-dulce, domnu Elias, vă rog.

— Te-am văzut chiar adineaori mestecînd acolo pe pod. Ai fost la Tossall și ai luat caramele ?

— Da.

— Și-acum ai vrea să te înfrupți și din lemn-dulce ? mă întrebă uitîndu-se tot pe deasupra mea.

— Da.

— Mai întîi să stau eu puțin de vorbă cu taică-tu. Toată zarva asta făcută în jurul tău ți s-a cam urcat la cap. Doi *pence* dați pe dulciuri într-o singură dimineață e adevărată destrăbălare. Pleacă din prăvălie imediat !

— Nu-mi dați mai întîi de-un *penny* lemn-dulce, domnu Elias ?

— Nu ! se răsti negustorul parcă pus pe scandal, încruntîndu-se, ridicînd glasul și izbind cu pumnul în teighea. Șterge-o de-aici, ticălosule !

— Mulțumesc, domnu Elias, am zis eu și am ieșit pe ușă.

Am urcat în goană pe Deal și am dat buzna în casă, la mama. Înăuntru te imbăta mireasma de cimbru fiindcă mama împăna o bucată de miel.

— Mamă, am strigat, știu unde sînt curcile noastre !

— Da ? ! Unde-s ?

— În curtea din fund al lui Elias negustorul.
— Fugi de-aicea ! Ești cam într-o ureche, măi băiețe !

Atunci am scos fulgul din buzunar.

— L-am găsit pe poteca din spatele casei lui și e de la una dintre curcile noastre, mamă.

→ L-a dus vîntul, spuse mama cercetînd fulgul.

— Avea pe-o gheată găinaț de curcă, am insistat eu.

— De unde știi ?

— Am fost la el în prăvălie.

— Ce-ai căutat acolo ?

— Lemn-dulce.

— De unde aveai bani ? mă întrebă mama întorcîndu-se la bucata de miel.

— De la Ianto.

— Și ai luat lemn-dulce ? mă întrebă mai departe mama în vreme ce rupea firișoare de salbie.

— Nu, bătrînul Elias a spus că-i o destrăbălare.

— Așa e, are dreptate. Pune banii în cutie !

Ce să fac ? M-am urcat pe scaun și, foarte dezumflat, am pus moneda în cutie.

— Fulgul ăla o să-l punem în vasul cu flori să-l vadă și taică-tu. Acuma du-te în chiler și mai fă rînduială în harababura lăsată de Owen, cu sculele și roțile lui. Am eu grijă să-l învăț pe Ianto cum să-și chivernisească banii. Hai, du-te ! De cînd o fi început bătrînul Elias să facă economii în folosul altora ?

Băieții se întoarseră acasă unul cîte unul fără să fi tras vreun folos din lunga lor plimbare. Nu le-am spus nimic. Cît a făcut tata baie am stat în chiler cu Owen, și pe urmă ne-a chemat mama la cină.

— După masă o să facem anîndoi o plimbare, Huw, îmi spuse tata cu umbra aceea pe chip și în glas.

— Da, tată.

— Venim și noi, tată ? întrebă Davy.

— Da, încuviință tata. Veniți, dacă vreți.

— Unde mergem ? întrebă Ianto.

— La Elias negustorul, spuse tata cu un glas care ne făcu pe toți să ne oprim din vorbă.

Și nimeni n-a mai deschis gura pînă ce am ajuns la poalele Dealului.

— De ce vrei să te duci la bătrînul ăla... Davy se opri la timp și se uită la Ianto... la bătrînul Elias, tată ?

— Pentru curcile mele, răspunse tata.

— Curcile ? se minună Ianto. Ce treabă are el cu curcile noastre ?

— O să vedem, răspunse tata. Ianto și Davy, dați ocol pînă la rîu ca să nu se strecoare ceva pe poarta din spate. Owen, tu la ușa de pe lături. Huw, tu cu mine prin față.

Două lămpi cu petrol și vreo două lumînări luminau prăvălia așternînd pe chipul bătrînului Elias o culoare nouă. Nu se arată de loc mirat, ba chiar îi strînse mîna tatii părănd bucuros să-l vadă, deși, bineînțeles, nici o clipă nu se uită drept la el.

— Aha, domnul Morgan, ne întîmpină negustorul privind frumusețea printre tata și mine, e vorba de cheștiunea aceea de azi-dimineață, cu banii băiatului, nu-i așa ? Sper că domnișorul Huw v-a spus adevărul. A stat acolo pe pod, fericit și zglobiu ca o veveriță legănîndu-și bietecele picioare slăbănoage, și vă rog să mă credeți că mi se rupea inima de milă. Mes-teca mereu la caramelle și mi-am zis atunci : lasă că-i bine, mai gustă și el din bucuriile vieții. Dar nu trece un minut și uite-l că-și vîră căpșorul pe ușa și îmi cere un băț de lemn-dulce de un penny. Măi, măi, măi, i-am zis, Huw băiețelule, de-abia ai terminat caramellele. Și vrei lemn-dulce după ele ? Are să ți se facă rău, copile. Și maică-ta are să se

supere cînd o afla că ai dat pe dulciuri doi *pence* într-o singură zi. Hai, du-te acum !

Toate astea au curs ca laptele prins dintr-o oală aplecată, repede și împröscat. În ochi îi strălucea un zîmbet care nu era zîmbet, iar gura i se deschidea scoînd la vedere dinți rari, mărunți, ascuțiți și negricioși, cu spații umede între ei. Tot printre noi privea, însă arăta spre mine.

— Am venit pentru curcile acelea ale mele, rosti tata.

Bătrînul Elias făcu un pas înapoi, iar zîmbetul care nu era zîmbet îi dispăru de pe față așa cum intră apa în pămînt, domol.

— Curcile dumitale, domnule Morgan ? întrebă negustorul, cu glas ridicat și spart.

— Da, curcile mele. Fulgul ăsta a fost găsit pe poteca din spatele curții dumitale. Uită-te, și acum ai pe gheată găinaț de curcă uscat.

Să fiu cinstit : pot spune că l-am văzut și eu o dată în viața lui uitîndu-se de-a dreptul la ceva anume, adică la tocul ghetei. Pe urmă își trase piciorul de la vedere, în spatele tejghelei.

— E de găină, spuse bătrînul Elias, privind de data asta pe deasupra noastră.

— Atunci o să-mi dai voie să mă uit prin curtea dumitale din dos, domnule Elias, zise tata.

Bătrînul Elias se strecură în deschizătura tejghelei și, continuînd să privească în sus, arată într-acolo, vorbind așa cum vorbește un om cînd se roagă, la capelă.

— Afară de mine nimeni n-are dreptul să calce în curtea mea.

— Dă-te la o parte ! zise tata. Huw, rămîi aici !

— Da, tată.

— Am să cer să fii judecat după legea englezească, strigă bătrînul Elias cu glas subțire ca de femeie și cu lacrimi în ochi.

— Ducă-se dracului legea englezească ! răspunse tata, apoi îl înșfăcă pe negustor de reverele hainei, îi făcu brînci în butoiul de mere și porni spre curtea din spate.

Bătrînul Elias bătea din picioare și se trudea să iasă din butoi, dar se înțepenise zdravăn în gura lui. Nu putea să vorbească atît de furios era, iar sforțările făcute pentru a-și recăpăta glasul îi slăbeau puterea mișcărilor. Butoiul era aplecat, sprijinit de niște pietre, dar, din pricina zbuciumului picioarelor și a zbaterii într-o parte și în cealaltă, începu să alunece ușurel, apoi din ce în ce mai repede, și bătrînul Elias, cu fundul înțepenit în butoi, porni de-a rostogolul prin prăvălie cu merele hodorogind înăuntru sau căzînd afară pe la spatele și printre picioarele lui, în vreme ce el scheuna ca un iepure rănit, pînă ce se opri lîngă butoiul cu biscuiți, apoi se ridică în capul oaselor, cu hainele în mare neorînduială și porni să se bată în piept cu pumnii încleștați.

E ciudat cum poți mai întîi urî un om și după cîteva clipe să-ți fie milă de el, să vrei să-i dai ajutor, ba chiar să-l și săruți pentru a-l alina.

Astea le-am simțit eu, atunci, pentru bătrînul Elias.

Dar n-am avut prilej să trec la fapte fiindcă peste un minut a sărit în picioare și s-a repezit spre curtea din fund luînd în fugă o coadă de topor. Pînă ce a dispărut eu am stat ascuns după niște baloturi de pînză, pe urmă am ieșit pe ușă să-i chem pe lanto și pe Davy. Le-am auzit răspunsul și am dat fuga să văd unde e tata.

Am trecut prin coridorul din fund, plin de lăzi și de saci, prin camera din spate, plină tot de lăzi și de saci, de hîrtii și de frînturi de mobilă veche, apoi prin sera cea mică, plină și ea de lăzi, de saci și hîrburi de vase, pe urmă am ieșit în curte și acolo

am dat de bătrînul Elias care se ținea cu mîna de nas, și sîngele îi curgea printre degete, am văzut coada de topor ruptă în două și azvîrlită pe jos, și pe tata cu cîte o curcă sub ficcare braț.

În lumina serii care trecea în noapte, sub cerul de un albastru intens, la revărsarea palidă a lucirii lumînărilor venită printr-o mică fereastră laterală și alături de hainele negre ale tatii, curcile arătau nespuse de albe. Deși fața îi era umbrită, aș putea să jur că vedeam flăcările ce țîșneau din ochii tatii. O vreme s-a uitat la bătrînul Elias fără să rostească vreun cuvînt.

Bătrînul Elias era prea zdrobit ca să mai poată vorbi. El, efor respectat, să fie prins furînd, să se dea de-a dura cu fundul întepenit în gura unui butoi de mere, iar pe urmă să mai primească și un pumn zdravăn în nas — toate astea sînt în stare să ia glasul oricărui om. O mireasmă plăcută stăruia în aer, mireasmă de fructe glasate, de stafide, de mirodenii, de izmă și de pămînt reavăn dinspre seră.

Frații mei trecură în goană prin prăvălie, cu o larmă de s-ar fi auzit și pe lumea cealaltă, și rămaseră încremeniți lîngă mine.

— Așa, domnule Elias, vorbi tata, asta e ultima noapte pe care o mai petreci aici, pe Vale.

Bătrînul Elias își luă mîinile de la nas, își bătut palmele una de alta împrôșcînd stropi de sînge în jur, și spuse cu glas îngroșat :

— Lasă că ne răfuim noi. O să vină ea și vremea răfuielilor. Ți le-am luat ca să te pedepsesc. Inima ți se umflă de trufie din pricina lor. Începeai să devii uncaltă a satanei. La timpul potrivit ți le-aș fi dat înapoi. Acum s-așteptăm vremea răfuielii.

— Din partea mea răfuiala e încheiată, spuse tata, dar în seara asta e ultima oară cînd ții des-

chisă prăvălia. Fiindcă de mai îndrăznești să deschizi și mâine ușile, îți dau foc să arzi ca un șoarece.

— Vai ! se jeluia bătrînul Elias, ținînd ochii închiși, schimbîndu-și greutatea trupului de pe un picior pe altul și descriînd, cu pumnii, cercuri pe deasupra umerilor. Vai ! Vai ! Vai !

— Haideți, băieți ! ne chemă tata. Dacă îl mai văd în fața ochilor, săptămîni de zile n-o să mai pot păstra mîncarea în mine.

— Și-așa aveam de gînd să mă mut la prăvălia de dincolo de munte, seînci bătrînul Elias cu un glas care parcă îi zgîria gîtul, și întorcîndu-se iute să privească în urma tatii.

Atunci fața îi veni în lumină. Ochii larg deschiși și umeziți de minie turbată priveau tot printre noi, nasul cu forma proaspăt căpătată îi strălucea, iar din gură împrôșca salivă și spumă sîngerie.

— Acolo aveam de gînd să mă duc, sau la prăvălia mea din valea cealaltă, ori la cea din valea din dincolo, dacă nu chiar la cea din oraș. Am multe prăvălii. Multe. Mă și pregăteam să mă mut în valea de alături. Da, eram hotărît să plec din cuibul ăsta de hoți, tîlhari și ucigași. Oricum mă mutam dincolo de munte.

— Cară-te ! spuse tata puțin surprins de turbarea nestăpînită a lui Elias, dar cu un calm cum nu mai văzusem la nimeni pînă atunci.

Turbarea lui Elias era vecină cu nebunia și îți făcea rău. Minia poate uneori curăța sufletul, dar minia aceea ar fi putut face pe cel mai drept dintre oameni să regrete că a pricinuit-o, atît era de necurată și neomenească.

— Și am să fac așa cum v-am spus, scheună stins bătrînul Elias, cînd noi treceam prin încăperile din fund. Am să vă chem în judecată după legea englezească.

— Bine, răspunse tata, în schimb, astă-seară ' ai gustat puțin din legea noastră velșă. M-aș bucura să văd și eu la rîndul meu ce poate legea englezească. Și nu uita ! Mîine, ușile ferecate !

În vreme ce noi treceam prin prăvălie, l-am auzit cum izbea cu pumnii în ușa groasă din spate și sughița din fundul gîtlejului.

— Of, Doamne, suspină tata după ce începurăm a urca Dealul, e înfiorător, înfiorător ! I-aș fi dat eu singur curcile dacă mi le-ar fi cerut.

— Dă-mi să duc și eu una, tată ! spuse Ianto.

— Nu, refuză tata. Toată lumea de la Deal trebuie să mă vadă cu ele. Căci pe urmă, dacă iese vreo încurcătură, să mă privească pe mine, nu pe tine. Ticălosul, cu legea lui cea englezească !

Toată vremea cît am mers în sus pe Deal lumea se uita la tata și îl saluta, dar nimeni nu întreba nimic. Le ajungea să știe că iarăși sînt acasă curcile. Unde anume fuseseră, puteau să afle ei și mai tîrziu.

Cînd am ajuns acasă am dat peste domnul Gruffydd, ceea ce ne-a descumpănit și mai tare. Tata a luat-o prin spate să pună curcile la adăpost, iar cînd veni înăuntru ne găsi pe toți tăcînd.

— Bună seara, domnule Gruffydd, spuse el și se duse drept spre polița sobei să-și ia pipa.

— Bună seara, domnule Morgan. Aud că ați avut niște necazuri cu domnul Elias.

— Veștile rele așteargă repede, comentă tata.

— Toată Valca a aflat, urnă domnul Gruffydd.

— Acum e o poveste încheiată.

— V-a furat curcile ? întrebă domnul Gruffydd urmărind fumul ce se ridica din pipa tatii.

— Curcile sînt afară, în cotineață, spuse tata. Vă putem fi de folos cu ceva, domnule Gruffydd ?

Domnul Gruffydd rămase tăcut cîteva clipe, apoi se porni pe rîs. Un rîs care se iscă mai întîi în

adîncul pieptului și urcă încet pînă îl făcu să izbucnească în hohote. Ei, se înțelege, după ce ne-am trezit din uimire, am început mai întîi să zîmbim, apoi obrajii ni s-au umflat de rîsul care își căuta cale de ieșire, și în cele din urmă am început să rîdem. Rîdeam de ne înjunghia prin coaste. Și nimeni nu știa de ce rîde. Domnul Gruffydd tot încerca să spună ceva, dar mereu îl podidea rîsul și n-apuca să scoată nici o vorbă.

Pe urmă Ianto, cu lacrimile pe obraji, arătă mai întîi cu degetul la nas, după aceea spre tata, săltînd pumnul în sus, și-atunci să fi văzut ce ne-am pornit iarăși. E o prostie rîsul, în asemenea împrejurări, dar îți face bine.

— Domnule Gruffydd, spuse mama, să gustați ceva.

— Vă mulțumesc, răspunse domnul Gruffydd. Cu multă plăcere. Mîine seară, domnule Morgan, am să vorbesc pe pajiștea capelei, lîngă rîu. Sper să vă am alături de mine.

— Da, zise tata foarte încîntat și surprins totodată, vă mulțumesc, domnule Gruffydd. Voi fi cu adevărat fericit. Și despre ce o să fie vorba, părinte ?

— Despre aducerea oamenilor mai aproape de duhul Domnului.

— În seara asta am lovit un om cu pumnul.

— Mai știu eu pe cîtiva care ar merita-o chiar și mai din plin, spuse domnul Gruffydd. Iar dacă lucrurile n-au să se îndrepte foarte curînd, am să-mi schimb și eu purtarea față de cîtiva dintre ei, să știți.

— Bine, încuviință tata. Mîine seară voi fi alături de dumneavoastră, părinte. Acum, vă rog să mîncăți. Mîncăți zdravăn !

.
Pajiștea capelei era locul unde domnul Gruffydd

ii boteza pe cei pregătiți. Se afla pe malul râului, afară din sat, și pe vremea de atunci era un colț de rai, cu apele atît de limpezi și foarte verzi ale râului, care deveneau argintii în jurul stîncilor, cu sălciile aplecate să-și spele frunzele în unde, cu mulțime de trestii pentru broaște, cu pești pentru bîtlani, cu liniște pentru rațe și găinuși de baltă.

Sîmbătă toată lumea a pornit într-acolo ca să ia parte la adunarea plănuită de domnul Gruffydd. O mulțime mare se afla în fața noastră și o alta în urmă. Am urcat puțin pe coasta muntelui și pe urmă am cotit în jos, spre porțile ce dădeau la pajiște. Lume cu nemiluita se strînsese în fața porții și zarva ei suna asemenea glasului gros al vîntului dinspre miazănoapte. Cînd am ajuns acolo, am aflat pricina. În poartă era bătut un anunț care vestea că stăpînul locului a părăsit regiunea și și-a retras învoirea dată pînă atunci pentru adunări de orice fel.

Proprietarul iscălea cu numele lui : Abishai Elias.

Mulțimea voia să pătrundă înăuntru, fără a mai ține seamă de afiș, însă domnul Gruffydd refuză să facă vreun pas dincolo de poartă. Așa că ne-am dus cu toții ceva mai sus pe munte și acolo a găsit domnul Gruffydd un loc de unde să poată vorbi fiind văzut de toată lumea, și a vorbit pînă ce a apus soarele și am început să simțim răcoarea serii. Dar dacă pe dinafară simțeam răcoarea, pe dinăuntru eram încălziți de flăcările cuvîntării sale, și ne-am întors spre case cu pas grăbit pentru a păstra în noi același năvalnic clocot al sîngelui.

Spusese domnul Gruffydd că ar fi vrut să pornească lupta în seara aceea și de pe locul unde obișnuia să boteze, fiindcă i se părea loc de adunare foarte potrivit pentru niște cruciați. Stricăciunea se întindea în Valea noastră fără stavilă și fără oprire. Se

iviseră acolo hoți, vagabonzi, bețivi cu zecile și chiar femei păcătoase.

— Înainte de a apuca să înaintați prea mult în vîrstă, strigase și glasul i se rostogolea în cercuri pe întreagă întinderea Văii, vă veți trezi cu oameni ai poliției care să se stărnicească aici. Pe urmă are să vină un judecător. Mai târziu poate chiar o să se zidească o închisoare. Iar reversul acestei stări de lucruri sînt foamea și lipsurile, mizeria și lenevia. Se lasă noaptea. Vegheați și rugați-vă !

— Amin, răspunse mulțimea cu glas lin și profund.

— Cum o să luptăm? ne întrebasese domnul Gruffydd. Cum? E simplu. Oamenii își pierd în schimbul unui blid de linte drepturile căpătate prin naștere numai dacă încetează să se mai slujească de darurile sădite în ei de Dumnezeu pentru a le da puțința să devină mai buni. Prin rugăciune. Căci acesta este cel dintîi și cel mai de seamă dintre daruri. Folosiți darul de a vă putea ruga. Cereți putere a minții și gînduri curate. Pe urmă dreaptă judecată. Folosiți dreapta voastră judecată. Nu toți sîntem sortiți măreției, dar toți putem să judecăm cu dreptate. Folosiți darul acesta. Cugetați. Cugetați îndelung și temeinic. Prin rugăciune și cuget temeinic veți înfrînge pe toți vrăjmașii. Iar cel mai de temut vrăjmaș al vostru în clipa de față este cărbunele. Trebuie să ajungeți mai tari decît cărbunele. Cărbunele nu are viață, dar oamenii cu mintea mai ascuțită pricep că el trăiește sub înfățișarea aurului. Pentru voi el este atîtea vagonete plătite la atîția bani tona. Pentru alții însă înseamnă atîtea vapoare încărcate, atîtea facturi, atîtea împrumuturi, investiții, dobînzii. Vrăjmașul vostru este cămătăria. Căci cămătarul nu ține seamă de oameni, de viețile lor sau ale celor pe care îi au în grijă. Luați aminte, se apropie noaptea. Pregătiți-vă, căci vremea se apropie.

Pe urmă s-a ocupat de istoria Văii și le-a vorbit despre continua scădere a lefurilor, despre împrejurarea că oamenii s-au arătat gata să muncească pentru plată din ce în ce mai mică, în vreme ce alții — care nici nu văd cărbunele și nu mînuiesc decît hîrtii, ori sînt stăpîinii pămînturilor de deasupra minei — iau din ce în ce mai mult.

— Trebuie să treceți la luptă, spusese domnul Gruffydd. Începeți lupta ! Începeți-o acum !

— Spune-ne ce să facem ! strigaseră oamenii. Arată-ne o cale !

— Alegeți oameni în Parlament, îi îndemnase domnul Gruffydd. Oameni care să vă reprezinte. Pe urmă alcătuiți cu toții o asociație. Alegeți cîțiva fruntași care să vă adune plîngerile și împuterniciți să se înfățișeze celor mai mari în branșa cărbunelui și în guvern. Toate să le faceți cu rînduială.

— Domnule Gruffydd, strigase domnul Rhys, un pontator care lucra împreună cu tata, nu cumva îți părăsești menirea pe care ți-ai ales-o în viață ? Dumnezeu trebuie să păstorești sufletele.

— Menirea mea, răspunse domnul Gruffydd cu un glas care ne făcuse să tresărim, este legată de tot ce se poate strecura între oameni și duhul lui Dumnezeu.

— Amin, rostise mulțimea.

— Să nu uităm nici o clipă, urmasa domnul Gruffydd cu același glas și făcînd semn să se păstreze tăcerea, că Domnul nostru Isus a izgonit zarafii din templu nu numai din pricină că pîngăreau acel sfînt lăcaș, ci și fiindcă stricau oamenii prea naivi ca să-și poată da seamă în ce fel erau înșelați, și, treptat, otrăviți pînă ce ajungeau la fel de păcătoși ca și corupătorii lor.

— Ascultă și tu acolo, îi spusese Ianto lui Davy, iar Bronwen mă strînse tare de mînă. Așa trebuie să le vorbești oamenilor. Ca să priceapă.

S-a mai vorbit încă mult, și mult s-a mai strigat, dar domnul Gruffydd a spus că pe femei are să le ia frigul dacă mai continuăm adunarea, așa că după o rugăciune și un imn măreț am plecat spre case cîntînd.

Pînă și Ivor și cu tata s-au arătat gata să lucreze alături de băieți, lucru ce nu se pomenise mai înainte. Și într-adevăr, cînd a sosit Gwilym, după ccai, a rămas proțăpit în pragul ușii de atîta mirare.

— Intră înăuntru, băiete, îl chemă tata. Așază-te aici. Poți să duci și tu chemarea noastră oamenilor de la tine.

— Dar ce e, ce s-a întîmplat? întrebă Gwilym, rotindu-și privirile pretutindeni, de la Ianto la Davy, apoi la Owen care se îndeletnicea cu tocul și călimara, la tata cu tăblia și creta lui, și la Ivor care stătea cu o riglă în mînă.

Angharad și cu mama erau acasă la Bron și probau o rochie pentru Ceridwen.

Owen îi explică, în vreme ce tata scria un anunț pentru o adunare ce urma să se țină două zile mai tîrziu la *Three Bells*. Ianto, Davy și Owen scriau alte anunțuri care aveau să fie trimise la toate minele de cărbuni din district și chemau oamenii să pornească la luptă hotărîtă. După aceea am împărțit anunțurile între noi, fiecare urmînd să le ducă la minele alese de el, iar tata luă de pe raft *Viața doctorului Johnson* a domnului Boswell, citi cu glas tare cîteva capitole și pe urmă o trecu celorlalți să citească și ei cînd le venea rîndul.

Bine mai era în nopțile acelea.

Capitolul XV

Fericiți eram pe atunci, fiindcă aveam casă temeinic durată, mâncare bună și muncă plăcută. Noaptea nici o treabă nu ne chema departe de casă, în afară de capelă, de cor și, arareori, de citirea în comun a cine știe ce lucruri mărunte. Dar chiar și așa, găseam destule de făcut pînă la vremea culcării, fiindcă de nu citeam ori învățam ceva, ne apucam de meșterit prin șopronul din fund, ori plecam dincolo de munte să cîntăm pe undeva. Nu-mi aduc aminte de nici o vreme în care să nu fi avut destule de făcut.

Mă întreb ce s-o fi petrecut în acești cincizeci de ani pentru că toate să se schimbe. Și, în afara morții, nu pot da vina pe nimic. Lumina gazului de iluminat, cînd a venit, i-a făcut pe oameni mai puțin dornici să citească, probabil din comoditate, iar lumina electrică i-a îndemnat că se culce mai devreme fiindcă era mai scumpă. Dar cînd anume au început oamenii să nu mai fie prieteni cu mamele și cu tații lor, cînd au ajuns atît de dornici să plece de acasă și să se dea în vînt după alte lucruri, asta nu îmi pot da seama. E ca un fel de astmă care îl ia pe om foarte repede. Nu-și dă seama cînd s-a îmbolnăvit, dar uite că e bolnav și nu se găsește nici un leac.

Scumpă căsuță în care am trăit, multă fericire vei mai fi văzut chiar și înainte de a mă naște eu. În tine se află viața mea, și toți oamenii pe care i-am iubit sînt o părticică din tine, așa că a pleca dintre zidurile tale, a te părăsi, înseamnă a mă părăsi pe mine însumi.

Matahala uriașă și neagră care se îndeasă peste tine și îți pricinuieste atîta durere în curînd te va acoperi. Ferestrele ți se vor sparge, la fel și ușile, iar zgura îți va umple odăile. Acoperișul s-ar putea să ți se prăbușească, iar odaia asta și celelalte să se umple cu zgură. Dar pe dinăuntru vei rămîne în picioare, cu zgura în spate, deasupra și dincolo de tine, însă niciodată nu te vei prăbuși. Îngropată vei fi ; prăbușită, niciodată.

Ceridwen stătea în pragul ușii de colo, cu rochia cea nouă strînsă pe umeri, și chipul îi rîdea încadrat de părul lung ce atîrna în jos, iar ea se aplecase în față și se trudea să găsească nasturii de la spate ca să se încheie.

— Vino puțin încoace, Huw ! mă chemă prefăcîndu-se că e gata să plîngă. Aranjează-mi rochia la spate. Încheie bine nasturii, vrei ?

Cît de moale, caldă, palidă îi era pielea, și mîngîiată de lumină, nu strălucitoare, nici măcar lucioasă, ci parcă slab lustruită și pe urmă aburită cu jumătatea unei jumătăți de răsufare.

— Ceridwen, strigă mama din camera de sus, ai să întîrzii, măi fato !

— Ei, fir-ar să fie ! zise Ceridwen zbatîndu-se din nou. Grăbește-te, măi ! Ce te mocăiești atîta ?

— Atunci stai și nu te mai tot bîtîi ! i-am spus eu, fiindcă de fiecare dată cînd se mișca îmi strica tot ce făcusem înainte. Parcă ai fi un țipar afurisit vîrît în buzunar.

— Da, așa ? Va să zică ți-par sînt eu, da ? Atunci află că nu-ți aduc nimic de la Oraș.

— Bine, încuviințai re-trăgîndu-mi mîna. Nu-mi aduci nimic, nu-ți închei rochia. Uite-așa.

— Vai, Huw, drăguțule, încercă Ceridwen să mă înduplece, toată numai ochi, glas blînd și lacrimi de rîs, ce rău poți să fii cu surioara ta. Ai să mă faci să întîrzii și-atunci n-are să mai fie vorba nici de Oraș, nici de sertarul de jos al scrinului, tata o să fie furios și Blethyn are să se însoare cu altcineva. Hai, încheie-mă ! Fii drăguț ! Da ?

— Și îmi aduci ceva de la Oraș ?

— Vai, Doamne ! se văită Ceridwen încruntîndu-se la mine. Nouă daruri îți aduc, nu unul. Dar încheie-mi o dată rochia asta, pînă nu apuc să sar pe fereastră.

I-am încheiat rochia, apoi am coborît cu toții s-o vedem cum pleacă împreună cu tata și cu mama, cu trăsura lui Thomas căraușul, ca să prindă trenul pentru Oraș.

— Încă unul a zburat, spuse Davy pe cînd le făceam semne cu mîna celor care coborau pe Deal.

— Cînd îți vine și ție rîndul ? îl întrebă Owen.

— Da, așa e, întări Ianto, cîtă vreme a mai rămas totuși ceva în cutie.

— Ei, răspunse Davy, mai am timp berechet.

— Ad-o acasă, măi omule, urmă Ianto. Ce, ți-e teamă să nu ți-o luăm vreunul dintre noi ?

— Unul dintre voi ? întrebă Davy și își dădu pălăria pe ceafă ca să poată rîde mai în voie. Ei, aflați atunci că am s-o aduc chiar sîmbătă.

— Ei, să fie ! exclamă Ianto. Știam eu bine că are o fată, înțelegeți ? Asta-i drac împielit care tace ca mutul. Haideti să-l întindem pe bancă, băieți !

Dar Davy avea pasul prea lung, așa că nici vorbă să-l mai poată prinde din urmă.

Atunci am aflat prima dată că Davy are o fată.

Dar nu s-a mai mirat nimeni când am văzut-o.

Ceridwen s-a întors acasă, cu tata și cu mama, simbată după masă, încărcati cu pachete și cu vești de la Oraș, și despre drumul-de-fier, și despre mare, dar toți vorbeau atât de mult și în același timp încît nimeni n-a putut înțelege mare lucru în afară de mine care am prins o mulțime de semne știute și vorbe pe care le-am pus cap la cap.

Blethyn Llywrch era voinic și arătos, avea nasul rupt într-o bătaie și păr negru într-un ciuf care mereu îi cădea în ochi când se înfierbînta. La început se arată sfios și roșea tot de cîte ori stătea lîngă Ceridwen, iar ea rămînea rece ca un pîrîiaș de pe munte când îi potrivea cravata, îi aranja batista ori îi netezea clapele buzunarelor, numai părul îi era prea sus și nu putea să ajungă la el.

Tata încerca să-l facă să stea ca lumea pe scaun, și nu doar cu o părticică de trup, pe margine, iar mama i-a dat o ceașcă mare de ceai și i-a luat lingurița după ce el a scăpat-o de două ori pe jos și și-a stropit bunătate de pantaloni. Fiecare se trudea să găsească ceva de spus, să nu cumva să-l stingherească, și aveam fețele atât de încordate în zîmbet, încît păreau înțepenite de junghi.

Și, colac peste pupăză, hop și Davy cu Ethelwyn. Așa.

Încă de la început i-am spus Wyn. Nici nu se putea altfel cu o fată ca ea. Avea ochi la fel ca și Bronwen, mari, cu gene ce atingeu sprîncenele, zîmbet în glas, și se uita la Davy ca la un frate al lui Dumnezeu.

Numeroasă familie am fost în seara aceea. Tata și cu mama, Ivor cu Bronwen, Ianto, Davy și Wyn, Owen, Gwilym, Ceridwen și Blethyn, Angharad și cu mine, și micuța Olwen în camera de sus, ador-

mită la ceasul acela, și domnul Gruffydd, doamna Rowlands de la vilă, care îi ținea casa, domnul Evans de la mină și încă alții veniți numai pentru scurtă vreme. Atâtea vase am spălat eu în seara aceea, fiindcă Ceridwen se dusesse cu Blethyn în curtea din spate, încît aș fi vrut ca în viața mea să nu mai dau cu ochii de vreun vas.

— Dumnezeule sfinte, exclamă Angharad furioasă și izbind cu piciorul în podelele ude, cîte șase farfurii pentru fiecare îmbucătură pe care o îndeasă în ei le trebuie ăloră de-acolo ?

— Eu astea le pun pe jos, zise Gwilym văzînd că albia e plină-ochi. Gata, aproape toți sînt pe terminate. Nu-ți pierde curajul, fată !

— Curaj ? se răsti Angharad gata-gata să plîngă de furie. Cincizeci de perechi de mîini, altă albie și niște picioare uscate îmi trebuie mie acum, nu curaj. Spune-le ăloră de-acolo să-și scoată cît mai repede boturile din troacă, pînă n-apuc să vin eu și să le îndes pe gît, cu vătraiul, restul de mîncare.

Spală și șterge, spală și șterge, farfurii și platouri, și cuțite, și furculițe, și linguri, și castroane, și cești. Și mereu alte ceainice de pus la fiert ca să fie apă clocotită. Alți aburi, altă sodă, alt spălat și șters, altă udeală pe jos. Spală și șterge. Doamne, Doamne, tare fericit am mai fost în noaptea aceea că m-a făcut mama băiat. Un bărbat n-are să poată niciodată cunoaște o femeie pînă nu i-o cunoaște munca. Spală și șterge, sodă și apă caldă, ceainice și tigăi, căldură și aburi, apă și iar apă.

În sfîrșit, am terminat, și Angharad a zvîrlit pe stînghie ultimul ștergar ud, apoi mi-a spus, lăsîndu-mă de-a dreptul uluit :

— Hai să mergem sus pe munte, Huw !

— La ce să mergem ? Ba hai înăuntru s-ascultăm ce mai spune lumea.

— Vorbărie, zise Angharad cu ochii umbriți de dispreț. Pentru ziua de astăzi am auzit destulă. Hai sus pe munte, s-avem și noi liniște. Vorbărie ! M-aș uita în gurile lor și m-aș gândi câte farfurii de mîncare o fi înfulecat fiecare. Hai, hai să mergem !

Așa că am urcat pe munte și ne-am așezat pe-o creangă a unui stejar bătrîn trîntit de furtună. E tare frumos să veghezi somnul unui munte și să vezi alți munți de peste văi înălțîndu-se ca niște valuri de catifea albastră ce te fac să crezi că ai putea să tai din ele cîte o bucată și să-ți croiești haine, apoi să dansezi pe deasupra norilor pufoși.

N-am apucat să stăm acolo decît un minut sau două și pe urmă a venit un om către noi, un bărbat care fluiera de parcă s-ar fi așteptat să întîlnească pe cineva. Da, așa era, fiindcă Angharad a și sărit în picioare și s-a repezit în jos să-l întîmpine.

Cel care se îndrepta spre ea era tînărul Iestyn Evans, fiul lui Christmas Evans de la mină. Abia se întorsese de la universitate, de la Oxford, părea grangur mare, și începuse să lucreze împreună cu taică-su. Am rămas cu gura căscată.

— Iestyn, spuse Angharad, ăsta e fratele meu Huw.

— *Hulloa*, Huw, mă salută Iestyn în felul cum salută englezii. E foarte frumos din partea ta că ți-ai condus sora pînă aici, unde aveam întîlnire.

— N-am știut nimic despre tine, că altminteri stăteam acasă. Iar dacă ar afla tata că vă întîlniți aici, ar strînge-o de gît.

— Să-ți fie rușine, Huw Morgan, spuse Angharad, dar fără să se desprindă de brațul lui Iestyn, ne întîlnim doar pentru cîteva clipe, asta facem.

— Clipele acelea au și trecut. Hai acasă !

— Stai puțin, spuse Iestyn, că merg și eu cu voi.

nire. Ai face mai bine să vii la noi mâine, după ca-
— Dacă vii cu noi, tata are să afle despre întâl-
pelă.

— Cîți ani are profetul ăsta ? o întrebă Iestyn pe Angharad.

— Cred că paisprezece. Nu-i chiar așa de bătrîn ca să dea porunci. Vino ! Hai să ne urcăm pînă pe creasta muntelui.

— Eu în clipa asta am plecat acasă.

— Stai puțin, zise Iestyn.

— Poate că sînt într-adevăr prea mic să dau porunci, dar sînt destul de mare ca să nu primesc porunci de la tine.

— Tare mai ești răutăcios, spuse Angharad aproape plîngînd, și de data asta chiar de adevărat. Numai un minut.

— Eu am plecat acasă.

Și pornii la vale.

— Huw ! strigă Angharad. Stai ! Vin și eu.

Așa că am așteptat-o, i-am auzit cum se sărută, pe urmă Angharad m-a ajuns din urmă și am pornit spre casă.

— Ce te-a apucat, măi ? mă întrebă ea clocotind de furie. Îmi vine să te omor. Ce, crăpai dacă mai stăteai cinci minute ?

— Poate că așa o fi spus și Meillyn Lewis.

— Huw ! se răsti Angharad albă la față, cu ochii întunecați, părul fluturînd în jurul capului și pelerina scuturată de vînt ca a unei vrăjitoare. Ești în stare să-mi spui mie una ca asta ?

— Mai bine să ți-o spun acum decît după. De ce vrea să se întâlnească el cu tine sus pe munte ? De ce să nu vină acasă la noi ?

— Te urăsc ! spuse Angharad și își strînse pelerina în jur, devenind un stîlp negru cu chipul alb

și ochii aprinși de străluciri și scînteieri în stare să te bage în sperieți.

— Stai mai întîi să vezi dacă vine mîine după capelă să stea de vorbă cu tata. Pe urmă urăște-mă cît vrei.

Dar în clipa aceea Angharad alergia în jos pe cărare și eram prea nesigur pe picioare ca să pot ține pasul cu ea, așa că atunci cînd am intrat în casă am găsit-o făcînd ceai pentru toată lumea de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat.

La sosirea mea discutau despre syndicate, și domnul Evans arăta într-adevăr cam neguros cînd spunea :

— Eu îmi plătesc bine oamenii. Cele mai bune lefuri de prin toate văile astea la mine le primesc muncitorii, și totdeauna a fost așa.

— Numai că mina dumneavoastră e destul de mică, spuse domnul Gruffydd, iar ceilalți proprietari gîndesc altfel. Și plătesc altfel. Aici e răul. Dumneavoastră vă administrați singur mina. Însă celelalte sînt administrate de slujitori plătiți și proprietarii nu vor să știe decît de profituri. Proprietarii bogați și trîndavi, acționarii nesățioși sînt dușmanii noștri.

— Și intermediarii, adăugă Davy.

— Keir Hardie spune că minele ar trebui să aparțină poporului, zise Ianto. La fel ca poșta.

— Hyndman afirmă că toate pămînturile ar trebui să fie ale poporului, urmă Davy, și eu sînt de părerea lui.

— Marx a susținut totdeauna treaba asta, interveni Owen.

— Eu nu sînt gata să sprijin nimic din ce spune o adunătură de străini, vorbi tata. Owain Glyndwr a spus încă de acum cîteva sute de ani tot ce trebuie spus pentru țara asta. Walesul să fie al velșilor.

V-aș ruga să vă gândiți mai mult la el și mai puțin la domnul Marx.

— Toate popoarele ar trebui să fie stăpîne în țările lor, spuse domnul Gruffydd. Lumea a fost făurită pentru omenire, nu pentru unii dintre oameni.

— Totuși unii dintre noi am făcut treabă bună cu pămîntul pe care l-am avut, observă domnul Evans, încă înnegurat. Spiritul întreprinzător stă în individ, nu în gloată.

— Atunci indivizii întreprinzători trebuie obligați să plătească o rentă gloatei, vorbi domnul Gruffydd, și gloata are să se descurce cu atît mai bine. Numai banii le pot oferi oamenilor posibilitatea de a se desprinde din gloată prin educație, cumpărînd cărți și ducîndu-se la școală. Trecută prin școli bune, gloata va deveni mai puțin gloată și din ce în ce mai mult un grup de cetățeni demni de respect, disciplinați și creatori.

— Bag de seamă că ne-am cam depărtat de chestiunea sindicatelor, spuse domnul Evans.

— Sindicatele nu sînt decît o parte dintr-un întreg, lămuri domnul Gruffydd. Sindicatele trebuie să devină un fel de motoare menite să ducă oamenii muncitori la îndreptarea relelor pe care le îndură. Nu societăți de într-ajutorare ori de ajutor pentru înmormîntări. Sindicatele trebuie să devină regimente civile chemate să lupte pentru cauza poporului.

— Zilele astea încercăm să ne afiliem la Federația social-democrată, anunță Davy.

— Pînă acum aveți în Valea noastră destui membri ca să alcătuiți un sindicat ? îl întrebă domnul Gruffydd privindu-și pipa.

— Încă destul de puțini, răspunse Davy și se văzu cum roșește în lumina lămpii.

— Alcătuiți întii un puternic sindicat al vostru, spuse domnul Gruffydd, iar pe urmă vă puteți afilia la orice nume pompos și sonor.

— Scara mobilă de salarizare ne face mari greutăți, mărturisi Owen. Din pricina ei oamenii nu vor să se înscrie nici măcar în Federația minerilor.

— Sînt niște proști, zise domnul Gruffydd. Spuneți-le treaba asta și explicați-le pentru ce.

— Explică-le dumneata, propuse Ianto. Eu am încercat săptămîna trecută.

— Am alte treburi, răspunse domnul Gruffydd și se ridică în picioare. Ocupați-vă voi de asta, iar după ce veți duce-o la bun sfîrșit veți vedea că munca voastră se întîlnește cu a mea ca drumurile la răscruce. Pe urmă o să ne ajutăm unii pe alții.

— S-a văzut limpede la adunarea de săptămîna trecută, spuse tata în timp ce îi ținea haina domnului Gruffydd. Scara asta mobilă îi face pe oameni să vadă că au pentru ce lucra și vor avea ce duce acasă. Femeile îi susțin, și aici stă puterea lor.

— Dacă mai mult cărbune e vîndut la un preț mai scăzut, observă domnul Gruffydd, lefurile scad. Dacă prețul de vînzare scade, scad și lefurile, iar dacă prețul de vînzare crește, cresc și lefurile. Asta înseamnă scară mobilă și dă rezultate, nu-l așa? Dar fiindcă vă cunoașteți dușmanii, gîndiți-vă puțin ce se poate face folosind doar un mărunț șiretlic. A crescut prețul cărbunelui? Nu. Și nici nu are șanse să crească pînă cînd scara asta mobilă nu e aruncată la gunoi și nu se stabilește un nivel minim de trai, cîstit, ca bază de salarizare. Nu numai pentru mineri, ci pentru toți oamenii muncitori din țara asta. Noapte bună, domnule Morgan, și noapte bună, băieți.

După ce au condus toată lumea, băieții s-au întors foarte tăcuți și s-au strîns în jurul focului.

— Ei, tată, începu Ivor, ce facem ? Eu am tăcut din gură, dar aş fi vrut să-i spun cîteva ipocritului ăsta de Evans.

— ăsta-i Ivor al nostru ? se minună Owen prefăcîndu-se că e gata să leşine. Nici vorbă.

— Cine te-a asmuţit, măi ? întrebă Davy.

— Nimeni, răspunse Ivor. Crezi cumva că am trăit şi am muncit aici cu ochii închişi ? Evans plăteşte acolo cîteva *pence* mai mult fiindcă ştie că altminteri oamenii s-ar duce la alte mine, unde e munca mai uşoară. Se pricepe s-o aducă din condei.

— Ce-ar fi să organizăm noi singuri o cruciadă ? întrebă Davy. Să ne ocupăm fiecare de cîte o vale. După ce ieşim de la lucru.

— După care lucru ? îl întrebă Ivor. Tu, Ianto şi cu Owen sînteţi boieri mari.

— Luni începem munca la mină, răspunse Davy. Am fost acolo azi după-amiază. O să ne plătim întreţinerea, tată.

— Nu era nevoie de asta, băieţi. Aici e casa voastră şi nu poate fi vorba de plată.

— Şi să trăim pe socoteala cutiei ? spuse Owen. Nu, nici nu ne gîndim. De treburile celelalte pot să-mi văd şi după ce ies de la mină.

— Ce ziceţi de cruciadă ? insistă Davy.

— Mîine e duminică, spuse tata. O să mai stăm noi de vorbă şi luni. Duceţi-vă binişor la culcare, să n-o treziţi pe mama. Altminteri dă peste voi altă cruciadă.

Ce plăcut era să te duci la biserică duminica dimineată, cînd soarele strălucea şi toată lumea se arăta îmbrăcată în haine de sărbătoare şi cu ghetele lustruite.

Lumea de pe Deal ieşea din case la acelaşi ceas, şi multă vreme nu auzeai decît „Bună dimineata“ şi „Ce mai faceţi ?“, cît mergeai pînă la drumul din vale, iar bărbaţii îşi săltau pălăriile, femeile îşi clătinau

bonetele, băieții duceau mîna la șapcă și fetele îndoiau genunchiul.

Familia noastră pornea avîndu-ne în frunte pe mine și pe micuța Olwen, care acum mergea în picioare și era tare fudulă; apoi veneau Owen și Angharad, pe urmă Davy cu Ceridwen, Ianto cu Gareth cel mic, Ivor și Bron după ei, iar la sfîrșit tata și mama. Tata ne zicea tribul Morgan, dar mai erau și alte familii la fel de numeroase, ba multe chiar mai numeroase, pe care le întîlneam în drum și, firește, le cunoșteam bine.

De obicei o vreme mergeam tăcuți, pînă ce ieșeam dintre casele satului, apoi tata ori mama începea ușurel un imn, fetele interveneau cu partea lor, Angharad și Bron în contralto, Ceridwen în sopran, pe urmă li se alăturau băieții toți, iar atunci se auzea corul rostogolindu-se înalt peste Valea întreagă.

Frumoase erau acele zile apuse și care, vai, nicio dată n-au să mai revină. Muntele verde, mîndru de frumosu-i veșmînt croit din stejari și frasini, își scâldea picioarele în rîul zburdalnic cu unde mai limpezi decît ochii lui Dumnezeu. Vîntul aluneca devala aducînd cu sine mireasmă de ierburi și flori de cîmp, ne trecea pe la nări o adiere dulce și repede fugea cu ea, pentru ca nimeni să nu poată spune ce anume furase, ci doar că vînturile sînt vechi haiduci pricepuți să ia cîte ceva de la fiecă fir de iarbă și fiecă floare, apoi să dea îndărăt ce luaseră, să ne ofere cîte puțin fiecăruia dintre noi și numaidecît să fugă cu darul.

Urcam laolaltă pe coasta muntelui către capelă și acolo îl afluam pe preot așteptîndu-ne, înalt și vînjos, cu negreala bărbii aurită de razele soarelui, și întrecaga mulțime, de la cei de lîngă capelă pînă la cei de la poalele muntelui, pornea să cînte același imn,

iar dacă stăteai să asculți îți venea să crezi că muntele însuși cântă alături de domnul Gruffydd.

În capelă te întâmpina totdeauna același miros, de ceară pornit din lemnăria galeriilor, de la jilțurile largi, de la strane, de la amvon, de apă și săpun ridicat de pe podele, cu urme slabe de vopsea, de vechi cărți de rugăciune, și de camfor adus în rochiile și hainele cele mai bune, de oameni, și de fum de la lemnele arse în sobă.

Dar dacă ședea lângă Bron, nu simțeai decît mirosul de levănțică. Mama făcea în fiecare an apă de trandafiri din florile culese de pe arbuștii sălbatici crescuți pe coastele muntelui, dar cu toate că era o mireasmă plăcută, nu se răspîndea prea mult în jur. Fetele tot de apa asta se foloseau, iar micuța Olwen era scăldată în ea. Însă Bron mirosea a levănțică, și puteai ști că e acolo chiar dacă stăteai cu trei scaune mai departe. Era o mireasmă gingașă, la fel de gingașă ca răsuflarea unui prunc, dar veșnic nelipsită.

Familia noastră avea două strane, una în spatele celeilalte, iar locul meu era chiar în fața stranei unde ședea Bron, mai în fund, așa că totdeauna simteam în jur miros de levănțică și eram cum nu se poate mai mulțumit. Niciodată n-am putut suferi mirosul de camfor, și chiar în fața mea stătea bătrîna doamnă John, care probabil în camfor se îmbăia și cu camfor făcea mîncare, așa de tare duhnea.

Tata se urca pe podium și se așeza în jilțul lui mare, alături de ceilalți efori, apoi unul dintre ei alegea un imn, iar domnul Gruffydd se alătura cîntecului o dată cu ultimii dintre cei de față.

Și-apoi, cîntatul. Cîntare, într-adevăr, cu umerii trași îndărăt și capul înălțat, ca să poți trimite cîntecul pînă în tavan și dincolo de el, pînă la cer. Fel de fel de tonuri, desfășurate pe o paletă largă și plină de bogăție, fiecă notă devenind o tapiserie de culori

întreșesute, bas profund, și bas, și bariton, și alto, și tenor, și sopran alto și mezzo, și contralto, cîntec și iarăși cîntec, pînă ce viața și tot ce viețuiește devin o singură cîntare.

O, tu, glas omenesc, uncaltă a celei mai încîntătoare dintre melopei.

De cîte ori își începea predica, domnul Gruffydd așeza pe pupitru, lîngă *Biblie*, cîteva foi de hîrtie, însă nimeni nu l-a văzut vreodată folosindu-se de ele. Incepea să vorbească așa cum s-ar fi adresat unei familii, domol, cu glas nici ridicat, nici prea scăzut. Dar deodată auzeai cum se revarsă în glasul lui un timbru anume și simțeai cum ți se zburlește părul pe ceafă. Uneori cobora și cobora mereu, pînă ce nu mai puteai să înțelegi ce spune decît dacă îi urmăreai mișcările buzelor, dar brusc parcă azvîrlea o lespede sonoră peste liniștea dinainte, și atunci sîngele îți dădea în clocot și continua să clocotească minute în șir, cîtă vreme glasul lui de leu slăvea din nou împărăția lui Dumnezeu și măreția Omului Cristos.

Așa se face că în fiecare duminică ne întorceam de la capelă din nou înarmați și din nou căliți pentru înțeleștarea cu viața, cu puteri noi și plini de dorință de luptă. Ne întorceam către casă în același fel ca la venire, doar că unii dintre vîrstnicii mai zăboveau să stea de vorbă în fața capelei, mai ales cei despărțiți de distanțe mari, care își aveau casele de o parte și de cealaltă a munților, și chiar copiii se adunau să vorbească între ei. Așa că nu o dată se întîmpla să se adune lume multă în preajma capelei, toți fiind prinși în vorbă, cu rîsete din belșug, cu gambete și jobene care se tot înclinau și bonete ce-și scuturau penele, iar hainele negre și lenjeria albă înghesuie acolo se proiectau limpede pe verdele muntelui și pe cenușul capelei.

Întorși acasă, aveam timp din belșug să stăm la masă fie la noi, fie la Bronwen, pe urmă Angharad, Ceridwen, Owen, Davy, Ianto și cu mine plecam la școala duminicală, adică iar la capelă. Dar școala duminicală nu era o treabă la fel de serioasă cum era capela, așa că pe drum ne puteam strînge laolaltă cu alți băieți și fete, puteam aduna flori, sau alune ori alte poame să avem ce da cui voiam fiecare, pentru mîncat pe furîș la școală. Pe atunci nu aveam nici o ființă preferată și nici eu nu eram preferatul nimănui. Asta s-a întîmplat mai tîrziu. Dar ceva dulciuri purtam fiecare prin buzunar. Școala duminicală ar fi fost într-adevăr tare plicticoasă dacă n-ai fi avut, acolo, o bomboană de băgat în gură cînd profesorul se uita în carte.

Și cine altul credeți că se afla acolo, în fața capelei, dacă nu însuși Iestyn Evans, pus la patru ace și cu floare la butonieră? Mai întîi de toate, floarea de la butonieră nu era de loc potrivită în zi de duminică, deși îmi dădeam seama că îl prinde foarte bine și eu însumi am purtat de sute de ori după aceea. E tare plăcut să ai o florică atît de aproape de tine, cu miros îmbătător și culoare frumostă.

— *Hulloa*, Angharad, zise prostul, deși îi vedea în spatele ei și pe Owen, și pe Davy, și pe Ianto.

— Cu cine vorbești dumneata? îl întrebă Ianto oprindu-se lîngă el alb la față, cu ochii palizi, liniștit, dar cu glasul cam tremurător.

Asta însemna moarte curată pentru orice om cu scaun la cap.

— Cu Angharad, răspunse Iestyn. Sînteți cumva fratele ei?

Eu mă uitam drept la Angharad, dar cu coada ochiului am văzut pumnul lui Ianto țîșnind în lumina soarelui, apoi am auzit izbitura înfundată a aceluiași pumn în falca lui Iestyn. Cînd mi-am în-

tors privirile într-acolo l-am văzut căzînd pe spate, lat, sfîrșit.

— Afurisitul, țipă Angharad repezindu-se cu ghearele la Ianto, dar Owen și Davy o prinsesă de brațe și o duseră în vestibul, apoi închiseră ușa în urma ei.

— Asta-i plată pentru asemenea porcărie, zise Ianto.

— Ce facem cu el ? întrebă Davy. Îl azvîrlim în apă ?

— Șmecherii londoneze, adăugă Ianto cercetîndu-și pumnul. Să se învețe minte. Lasă-l acolo, să-l vadă toată lumea.

— Dacă aude tata de povestea asta, spuse Owen, o învață minte pe Angharad să nu uite cît o trăi.

— Nu-i spune nimic, zise Ianto. Știe ea ce pățește dacă se mai întîmplă așa ceva.

Am trecut printre lumea tăcută și cu ochii măriți de uimire, și Owen a deschis ușa. Angharad plîngea sub tabla pe care se scriau anunțurile, iar Ceridwen încerca s-o liniștească.

— N-am să îngădui nimănui să se poarte cu sora mea ca și cu o femeie de la mină, îi spuse Ianto bieteii Angharad, dar atît de încet încît numai foarte puțini au putut să audă. Data viitoare, de s-o mai întîmpla o dată, îl omor. Dacă vrea să stea de vorbă cu tine, să ceară mai întîi voie. Avem casa noastră și știe el foarte bine unde stăm. Acuma gata, la școală !

Textul din *Biblie* ales pentru după-amiaza aceea era „Iubiți-vă unii pe alții“, iar cîtă vreme s-a citit, toți se uitau la Ianto pe deasupra cărților, însă numai cînd îl vedeau că stă cu ochii aplecați. Probabil că doamna Talfan alesese anume textul, fiindcă, în vreme ce citea, se opri o clipă și privi drept spre Ianto, apoi spre fiecare dintre noi, cei din jurul lui. Însă noi toți i-am susținut privirea, ca și cînd habar

n-am fi avut de nimic, așa că doamna Talfan n-a făcut nici o scofală.

Totdeauna după școala duminicală ne jucam pe munte, ori alergînd fetele, ori cine știe cum altfel, ori de-a indienii, noi, băieții, și numai dacă nu se aflau și cei mari pe aproape. Dar în după-amiaza aceea ne-am dus de-a dreptul acasă.

Și acolo i-am găsit pe domnul Evans și pe Iestyn, împreună cu tata și cu mama, iar Iestyn era palid la față și avea o umflătură în jurul bărbiei.

— L-ai lovit tu pe Iestyn Evans ? îl întrebă tata pe Ianto.

— Da, tată, răspunse Ianto ducîndu-și miinile la spate.

— Acolo, chiar lîngă capelă și în zi de sărbătoare ?

— Acolo se găsea. Cu floarea de la butonieră cu tot.

— Am să te chem în fața judecății, tinere, spuse domnul Evans dînd să se ridice, dar Iestyn îl opri.

— Fără îndoială că ai avut un motiv, îi spuse Iestyn lui Ianto, dar ca și cum i-ar fi vorbit de la patru picioare înălțime.

— Fără îndoială, răspunse Ianto. Și tot fără îndoială te sfîșii în două dacă mai am vreodată motiv.

— Ianto, vorbi tata, pentru ce l-ai lovit ?

— Să-ți spună el, tată.

— Am încercat să vorbesc cu fiica dumneavoastră, cu Angharad.

— Ooo ! se minună tata. Și cum s-a întîmplat de-ai vrut să vorbești cu fata mea ?

— Păi, începu Iestyn și ar fi meritat să veдеți cît de mirat era taică-su, am văzut-o de mai multe ori.

— Și dacă ai văzut-o de mai multe ori însemna că ai dreptul să-i vorbești ? îl întrebă tata.

— Trăim într-o aşezare de oameni civilizaţi, răspunse Iestyn. Doar nu sîntem fiare sălbatice.

— Asta din pricină că sînt pe aici şi oameni care lucrează cu pumnii, zise tata. Dacă i-ai fi vorbit de faţă cu mine, ai fi păţit şi mai rău.

— Gwilym, rosti mama încet, apoi îşi muşcă buza şi se uită spre domnul Evans.

— Lasă, te rog, o întrerupse tata. Şi aşa vorbim prea mult despre treaba asta.

— Aveam de gînd ca după şcoală să vin aici împreună cu Angharad, mărturisi Iestyn.

— Asta-i foarte frumos, zise tata. Chiar ne face cinste.

— Uite, ascultă, Gwilym, vorbi domnul Evans. N-am ştiut nimic despre fată. Tot ce am ştiut e că s-au bătut. Retrag tot ce am spus despre băiatul tău, fiindcă de s-ar fi găsit cineva să-i vorbească surorii lui Iestyn ar fi ieşit moarte de om. Dă-mi voie să-ţi strîng mîna, Ianto, băiatule.

— Vă mulţumesc, domnule Evans, spuse Ianto.

— Ei, dar unde-i fata? întrebă Evans cel bătrîn. Haideţi să vedem şi ciolanul pentru care dulăii aştia doi şi-au scărmanat blănille.

— E sus, răspunse mama, şi are să coboare mîine dimineaţă, nu mai devreme.

— Bine, aşa să fie, zise bătrînul Evans şi se ridică să plece. Nu-i nici o supărare, da?

— Nici un fel de supărare, spuse tata.

— Am să vin mîine seară să vă cer voie, domnule Morgan, spuse Iestyn.

— Foarte frumos. Te aştept.

La plecare domnul Evans îi făcu tatii cu ochiul şi îi dădu un ghiont uşor, iar Iestyn îi strînse mîna lui Ianto, dar cam încet şi fără tragere de inimă, aşa cum fac boxerii.

n-am fi avut de nimic, așa că doamna Talfan n-a făcut nici o scofală.

Totdeauna după școala duminicală ne jucam pe munte, ori alergînd fetele, ori cine știe cum altfel, ori de-a indienii, noi, băieții, și numai dacă nu se aflau și cei mari pe aproape. Dar în după-amiaza aceea ne-am dus de-a dreptul acasă.

Și acolo i-am găsit pe domnul Evans și pe Iestyn, împreună cu tata și cu mama, iar Iestyn era palid la față și avea o umflătură în jurul bărbiei.

— L-ai lovit tu pe Iestyn Evans ? îl întrebă tata pe Ianto.

— Da, tată, răspunse Ianto ducîndu-și miinile la spate.

— Acolo, chiar lîngă capelă și în zi de sărbătoare ?

— Acolo se găsea. Cu floarea de la butonieră cu tot.

— Am să te chem în fața judecății, tinere, spuse domnul Evans dînd să se ridice, dar Iestyn îl opri.

— Fără îndoială că ai avut un motiv, îi spuse Iestyn lui Ianto, dar ca și cum i-ar fi vorbit de la patru picioare înălțime.

— Fără îndoială, răspunse Ianto. Și tot fără îndoială te sfîșii în două dacă mai am vreodată motiv.

— Ianto, vorbi tata, pentru ce l-ai lovit ?

— Să-ți spună el, tată.

— Am încercat să vorbesc cu fiica dumneavoastră, cu Angharad.

— Ooo ! se minună tata. Și cum s-a întîmplat de-ai vrut să vorbești cu fata mea ?

— Păi, începu Iestyn și ar fi meritat să veдеți cît de mirat era taică-su, am văzut-o de mai multe ori.

— Și dacă ai văzut-o de mai multe ori însemna că ai dreptul să-i vorbești ? îl întrebă tata.

— Trăim într-o aşezare de oameni civilizaţi, răspunse Iestyn. Doar nu sîntem fiare sălbatice.

— Asta din pricină că sînt pe aici şi oameni care lucrează cu pumnii, zise tata. Dacă i-ai fi vorbit de faţă cu mine, ai fi păţit şi mai rău.

— Gwilym, rosti mama încet, apoi îşi muşcă buza şi se uită spre domnul Evans.

— Lasă, te rog, o întrerupse tata. Şi aşa vorbim prea mult despre treaba asta.

— Aveam de gînd ca după şcoală să vin aici împreună cu Angharad, mărturisi Iestyn.

— Asta-i foarte frumos, zise tata. Chiar ne face cinste.

— Uite, ascultă, Gwilym, vorbi domnul Evans. N-am ştiut nimic despre fată. Tot ce am ştiut e că s-au bătut. Retrag tot ce am spus despre băiatul tău, fiindcă de s-ar fi găsit cineva să-i vorbească surorii lui Iestyn ar fi ieşit moarte de om. Dă-mi voie să-ţi strîng mîna, Ianto, băiatule.

— Vă mulţumesc, domnule Evans, spuse Ianto.

— Ei, dar unde-i fata? întrebă Evans cel bătrîn. Haideţi să vedem şi ciolanul pentru care dulăii aştia doi şi-au scărmanat blănille.

— E sus, răspunse mama, şi are să coboare mîine dimineaţă, nu mai devreme.

— Bine, aşa să fie, zise bătrînul Evans şi se ridică să plece. Nu-i nici o supărare, da?

— Nici un fel de supărare, spuse tata.

— Am să vin mîine seară să vă cer voie, domnule Morgan, spuse Iestyn.

— Foarte frumos. Te aştept.

La plecare domnul Evans îi făcu tatii cu ochiul şi îi dădu un ghiont uşor, iar Iestyn îi strînse mîna lui Ianto, dar cam încet şi fără tragere de inimă, aşa cum fac boxerii.

M-am apucat deci de treabă și am golit baia, am pregătit apă proaspătă pentru Gwilym, am spălat pe jos, am spălat vasele, am aprins focul, am curățat cartofi și am adus o varză din grădină, pe urmă m-am dus pînă alături să fac rost de niște carne să aibă Gwilym la cină.

Vecina s-a arătat foarte îndatoritoare și mi-a dat o spată de miel dimpreună cu o lecție despre felul cum trebuie s-o pregătesc, ca și cum degeaba aș fi stat eu mai mult de doi ani cu ochii ațintiți la mama și la Bron. Nu m-a întrebat nimic și nu i-am spus nimic, deși știam bine că se chinuie cumplit ca să nu se dea în vorbă.

După ce am băgat mielul la cuptor, am urcat sus să văd dacă am ceva de făcut cu paturile. Sus era la fel ca și jos, și atunci am făcut patul cel mare, și tocmai deschideam ferestrele cînd am auzit un zgomot în camera de alături. Începuse să se însereze și în toată casa nu era nici o lampă aprinsă, iar eu n-am fost niciodată chiar viteaz cînd e vorba de zgomote în întuneric.

Am așteptat puțin, și din nou am auzit. Rîdea cineva, nu prea tare, dar era limpede că rîde.

Lămpile începuseră să lucească gălbui jos pe Vale, cerul fumega albastru îmbrățișînd copacii negri, vîntul susura lin, apoi deodată se înversuna și iarăși își domolea glasul.

E caraghios cînd stai, cuprins de teamă, cu picioarele înțepenite în podele. Auzi, vezi și poți gîndi atît de limpede încît parcă te săgetează o durere. Dar nu te poți clinti. Există o putere în afara ta care te silește să rămii înlemnit, și numai cu prețul scîrșnirii din dinți și al lacrimilor i te poți împotrivi.

Pas cu pas am înaintat pînă la a doua cameră de pe micul palier, deși niciodată n-am să știu cum anume am ajuns acolo. Există un curaj mai tare

decît tine, totdeauna aflat la îndemînă, dar curajul ăsta se arată numai atunci cînd l-ai pierdut pe al tău, şi strigă la tine în limba lui, o limbă pe care nu o ştii, însă o simţi, şi de la această simţire primeşti poruncile. Totuşi nu e nici simţire, fiindcă nu simţeam nimic, doar mă miram că merg înainte. Nu auzeam nici un glas, nu mă împingea nici o mînă, totuşi eram la uşă, băteam în ea minunîndu-mă cum oi fi ajuns acolo, iar pe urmă am deschis-o şi am privit înăuntru.

Marged şedea în colţul de lîngă fereastră şi se uita la mine, iar lumina venită de afară îi mîngîia umezeala ochilor şi a gurii.

Odaia era aidoma chilerului nostru din fund, cu acelaşi model de tejghea şi de menghine, cu toate sculele rînduite pe rafturi, cu un tocător de paie aşezat pe-o latură, saci cu cartofi şi grăunţe înşiraţi pe lîngă perete, ceapă, şunci şi praz atîrnaţe de grinzi. Pînă şi grinzi fuseseră ţintuite în tavan, tot atîtea la număr şi de aceeaşi culoare ca şi cele din chilerul nostru, deşi nu era nici o nevoie de ele, numai pentru ca asemenea să fie cît mai desăvîrşită.

Marged rămase nemişcată şi doar mă privi, ţinînd mîinile în poală şi tălpile proptite în podea, pierdută în întunericul din ce în ce mai adînc, pe cînd vîntul suna din trîmbiţe de jur împrejurul casei.

— Owen, rosti ea din colţul acela întunecat, şi iarăşi porni să ridă. Va să zică ai venit ?

— Nu, Marged, spusei atunci cu un glas ce pînă şi mie mi se păru foarte puternic. Sînt eu, Huw, mă vezi ? I-am pregătit baia lui Gwil şi am pus la cuptor o spată de miel. Acum o să plec îndărăt.

— Nu, protestă Marged mişcîndu-se pe scaun. Nici-odata n-ai să mai pleci de lîngă mine. Prea mult te-am aşteptat.

— Zău, Marged, s-a făcut întuneric, fetișo, și am drum lung de făcut peste munte.

— Ba ai să rămii, stăruî sărmana și, proiectată pe fereastră, i-am văzut umbra neagră întinzându-se către raftul cu scule. Lîngă mine ai să rămii, cu mine. Hai să te tai în bucăți și să te atîrn în cîrliche, da ?

Lumina s-a revărsat, albă, peste unealta pe care o ținea în mînă.

— Vino lîngă mine, șopotea Marged. Vreme lungă am așteptat aici în frig, iar acum o să mă încălzesc. Vino și sărută-mă, Owen, sărută-mă ! Sărut-o pe Marged a ta. Nu mă mai părăsești niciodată, așa-i ?

Printre cuvinte i se strecurau șoapte și sunete bizare. Am așteptat-o pînă ce a ajuns atît de aproape încît îi simțeam pe față căldura degetelor și apoi, repede, am sărit afară și am trîntit ușa. Numai decît a început să urle și să bată din picioare, pe urmă să izbească în ușă cu unealta. M-am repezit în jos pe scări, am dat fuga să-mi iau șapca din bucătărie, am ieșit pe ușa din dos și pe urmă, în goană sus pe munte.

Dar cînd am privit în urmă, prin întuneric, i-am zărit pata albă a șorțului alergînd după mine în sus pe cărare, într-o liniște așa de deplină că pînă și răsufierea copacilor părea mai zgomotoasă. Am rămas împietrit, cu picioarele înfipite în pămînt ca niște țărui, pe urmă Marged a început să țipe și parcă toate furiile iadului s-au dezlănțuit, iar atunci m-am răsucit în loc și am luat-o din nou la fugă.

Am alergat prin tufărișuri, împrejurul stîncilor, iarăși prin tufărișuri și peste stînci, prin iarba și peste arături, prin bălării și peste garduri, în goană și în goană mereu, cu răsufierea pierdută, pînă ce picioarele abia mi se tîrau pe pămînt, gura căscată mi se înălța spre cer, totul în afară mi se părea roșu

și greața mă cuprindea pe dinăuntru. Sus, pe culmea muntelui, am căzut lat, cu fața în iarba mărunță și rece păscută de oile blinde care au înălțat capul când m-au văzut alergînd și s-au întors liniștite la treaba lor de îndată ce m-am prăbușit.

N-a trecut mult și oile din nou au înălțat capetele, dar de data asta au luat-o la goană în partea cealaltă, și Marged s-a arătat pe coastă, pășind încet, strîngîndu-și pieptul cu mîinile, și îi auzeam răsuflarea sunînd ca o pînză sfîșiată și pașii bocănind ca ai unui om care a băut peste măsură. Se îndreptă spre stîncă și se propti de ea, își trînti capul de tăria pietrei, iar vîntul îmi aducea în urechi toate sunetele astea, hohotele de plîns și bufniturile mereu repetate ale capului izbit de piatră.

Cînd m-am dus lîngă ea și am tras-o deoparte încă mai tremuram, însă numai de oboseală. Stătea plecată de mijloc și se lovea trîntindu-și capul de sus în jos pe stîncă, dar de îndată ce am tras-o deoparte s-a prăbușit trăgîndu-mă și pe mine.

— Owen, zicea într-una. Owen !

— Taci, taci acum. Dormi puțin, da ? Dormi, Owen o să vină numaidecît, așa-i ?

— Dacă vine, da, am să dorm, murmură Marged și într-adevăr adormi, dar nu somn bun, ci somn ca de moarte.

Valea era cufundată în întuneric adînc, spart de o singură lumină de la fermă. Luna răsărise, dar nu se înălțase îndeajuns ca să treacă peste munte. Știam foarte bine că am fi pierit de frig dacă rămîneam acolo mai multă vreme, așa că am învelit-o pe Marged cît de bine am putut, iar pe urmă am început să adun vreascuri ca să fac un foc. Peste cîteva minute focul trosnea lîngă stîncă și dădea destulă căldură, așa că am tras-o pe Marged aproape

și am pornit îndărăt, către casa lui Gwil, după ajutor.

Pe la jumătatea coastei, în întunericul de sub copaci, am auzit-o din nou țipînd, dar asta nu m-a făcut decît să iuțesc pasul, și ceva mai departe, pe lingă primul șir de stînci, l-am văzut pe Gwilym și alți cîțiva oameni cu felinare căutînd prin buruieni și luminînd pe sub garduri. Am început să strig și am strigat aproape pînă am dat peste ei, dar îmi pierdusem răsuflarea, iar cînd oamenii ceilalți au început și ei să strige, Gwilym a lepădat felinarul și a alergat spre mine.

Împreună cu el și cu cei mai mulți dintre tovarășii lui am plecat iar în sus pe munte, de data asta cototat pe umerii unui miner voinic abia ieșit din șut, nespălat, negru și mirosînd tare a cărbune și a mahorcă. Am ajuns pe creastă aproape în același timp cu ceilalți, fiindcă eu cunoșteam drumul, pe cînd Gwilym și ai lui o luaserăm greșit pe după stîncă și au trebuit să alerge împrejurul ei, pînă acolo unde ardea focul.

Am urcat pe creastă, am dat la loc întins și am pornit în goană către foc. Cei doi din frunte au început să strige și să sară prin vîrtejuri de scînteii, bătînd cu șepcile și trăgîndu-se repede îndărăt. Gwil a dat și el cotul și a încremenit pe loc, s-a uitat, a urlat o dată, apoi a pornit în goană dînd să se arunce în flăcări, dar ceilalți l-au ținut și s-au luptat cu el pînă l-au trîntit la pămînt.

Oameni mulți se adunaseră în jurul focului străduindu-se să-l stingă și acoperindu-mi vederea. Apoi ei s-au tras deoparte din pricina dogoarei, noi ne-am apropiat, și atunci am văzut.

Marged zăcea în mijlocul flăcărilor și ardea cu fum mult.

M-am lăsat să alunec de pe umerii minerului și am privit în altă parte, în sus către cer și în jos către întunecimea Văii. În spatele meu izbucneau strigăte, se auzeau hohotele lui Gwil și un fel de clocot printre trosniturele lemnului aprinse, tropot de bocanci și vîntul suflînd asupra focului.

Am plecat de acolo fără grabă, cu pas obișnuit, în jos pe cărare către casă, fără să mă gîndesc la nimic și abia văzînd ce e în jurul meu. Am intrat prin curtea din spate, unde era liniște, am văzut lumină acolo unde lucra Owen și m-am dus la el.

Fața îi era acoperită de sudoare, dar ochii îi străluceau plini de zîmbet cînd se uita la mine și cînd își întoarse iarăși privirile spre motor.

— Vino repede înapoi, flăcăule, mă întîmpină Owen, era gata să pierzi tot ce-i mai frumos, gata-gata. Dă-mi cheia numărul trei, hai, repede !

I-am dat unealta de la locul ei de pe raft, mi-am adus aminte de sărmana Marged și am izbucnit în plîns, dar Owen era prea ocupat cu motorul lui ca să bage de seamă.

— Ia, vino înapoi, mă chemă Owen, tu umpli rezervorul și eu pornesc mașinăria. Huw, băiatule dai o mînă de ajutor la scrierea istoriei. Hai, pune mîna !

Owen introduse manivela și eu trecui lîngă pîlnie, cu o cană de spirt în mînă, gata să torn.

— Acum, toarnă !

Am turnat spirt, lacrimile mi-au căzut din ochi o dată cu el, dar Owen învîrtea de zor la manivelă și motorul trosnea la fiecare învîrtitură. Și deodată pocăni, pocăni o dată și încă o dată. Owen se opri și trase manivela afară și se uita la motor de parcă prin propria lui voință l-ar fi făcut să meargă. Detunăturile se urmau una după alta, pînă ce ne-am trezit într-un vârtej de pocănituri care făcea să se cutremure pă-

mintul sub picioarele mele și mă silea să-mi înțelez fălcile.

Motorul mergea. După ani întregi — mergea.

Owen îl privi o vreme, apoi azvîrli manivela în tavan și porni să danseze săltînd sus genunchii și strigînd, dar cu glas abia auzit.

Ușa se trînti și tata intră înăuntru cu ochii mari, cu privirile cînd la motor și cînd la Owen, iar în spatele lui apărură mama și Bron împreună cu cîțiva vecini, toți uimiți și unii chiar speriați, rămași fără glas în mijlocul tunetelor. Tata se uită la mine zîmbind, dar eu plîngeam și nimic nu mă putea potoli.

Atît de limpede o vedeam pe Marged în mijlocul flăcărilor.

Mama se repezi la mine, îl dădu pe Owen la o parte și îi spuse să oprească motorul, iar tata mă săltă pe sus, peste căldura mașinăriei, și mă purtă în bucătărie. Însă mama mă luă din brațele lui, mă așeză în poală și se duse cu mine lîngă foc, iar eu îi simțeam tăria învăluindu-mă, îi simțeam sărutările pe frunte și dragostea din glas.

— Așa e, dragul mamei, a fost prea departe pentru tine și să mai duci și coșul acela mare. Taică-tu tocmai se pregătea să-ți iasă înainte. Iar tu stăteai acolo, în păcătosul de chiler și făceai gălăgia aceea asurzitoare, în vreme ce măicuței tale îi era frică să nu te fi rătăcit pe munte.

— Mamă, am spus atunci printre lacrimile ce-mi curgeau șiroaie, Marged arde în flăcări.

Mama ridică privirile spre tata și ochii lui își schimbară căutătura.

— Ce tot spui tu acolo, băiete? mă întrebă tata lăsîndu-se în genunchi lîngă mine.

— Marged arde în flăcări, iar pe Gwilym l-au trîntit la pămînt; ceilalți îl țin și el plînge.

— Vai, Dumnezeuule, zise mama, du-te repede, Angharad, dă fuga după doctor !

Pe urmă mi s-a dat o supă și am adormit.

Săptămîni la rînd în casa noastră a dormit tăcerea. Owen și Gwilym au plecat, nimeni nu știe unde, iar mama stătea ca pe jar de grija lor. A venit doctorul și a pus pe hîrtie ce i-am povestit eu despre noaptea de-atunci și pe urmă n-am mai auzit vorbindu-se despre nenorocire. După aceea Marged n-a mai fost pomenită în casa noastră, dar eu deseori m-am gîndit la ea.

Cu privire la școala mea lucrurile s-au hîtărit într-o noapte, cînd tata se întorsese în casă venind de la mașinăria lui Owen aflată tot în chiler și ținută de mîncă curată și strălucitoare.

— Dacă ai putea să te duci pînă la Oraș în fiecare zi, îmi spuse tata, ai pleca la școală chiar mîine dimineață. Îți irosești timpul cu o mașinărie ca aia.

— Unde are să se ducă băiatul ? întrebă mama. De săptămîni de zile tot yreau să aflu, și nimeni nu mă ia în seamă.

— Pînă s-o ridica școala de aici, de la noi, are să se ducă peste munte, la Școala națională. Nu-i prea departe pentru el și-i mult mai bine decît să piardă vremea pe acasă.

— Școala națională ? se minună mama. Nici un copil de-al meu n-are să calce la Școala națională. Eu atîta vă spun.

— Și-atunci unde are să se ducă băiatul ? întrebă tata. Ceilalți cum sînt în stare să meargă și să-și poarte singuri de grijă, fără nici un fel de necaz ?

— Vrei cumva să-l ții de rău pentru beteșugul lui ? se înverșună mama. Fiindcă, de-i așa, mai bine ai face să începi cu mine.

— Fugi de-aici, feto ! Nici nu m-am gîndit la treaba asta. Dar dacă nu se duce peste munte, unde să se ducă ?

— Trebuie neapărat să se ducă la școală ?

— Știi, Beth, vorbi tata și se ridică în picioare ca și cum s-ar fi aflat străini de față, cum crezi tu că are să se descurce în viață fără școală temeinică ?

— E ceva cu școala asta națională care mie n-o să-mi placă niciodată, dar dacă așa stau lucrurile, foarte bine, Școala națională !

Așa că a doua zi dimineța am plecat cu Bronwen spre Școala națională. Pe drumul de acolo nu prea aveam noi obicei să mergem, și în toată viața mea de pînă atunci nu mai călcasem prin valea aceea decît de două ori, fiindcă chiar prin apropiere se aflau forjele și oțelăriile, care făceau încă și mai multă murdărie decît aveam pe valea noastră.

Orașul creștea văzînd cu ochii și ca din pămînt răsăreau alte și alte șiruri de case, iar în multe dintre ele oamenii locuiau fără să aibă drum ori măcar o potecă pînă la ușă. Cîrciumi întîlneai mai la fiecare colț de stradă, și multe dintre ele erau pline chiar la ceasul acela al diminetii, dar se vedeau și cîteva capele drăguțe, unele care se zideau atunci, altele gata terminate, așa că și de asta se îngrijea cineva. Bronwen se desfăta privind prăvăliile, și mie îmi plăceau fiindcă erau mai mari și mai îmbelșugate decît cele două prăvălioare de la noi, așa că am dat întîi o raită și abia pe urmă am început să căutăm școala.

Capitolul XVI

Primii pași într-o școală nouă sînt mult mai chinuitori decît scosul dinților, de asta sînt convins. În dimineața de atunci aș fi dat orice ca să-mi crească aripi și să mă preschimb într-o libelulă sau în indiferent ce altă vietate fără limbă și fără mîini. Dar Bron era lîngă mine, așa că n-aveam încotro și trebuia să mă țin după ea pe sub zidurile clădirii de cărămizi gălbui, prelungă, joasă, cu ferestre înalte și înguste, pînă la ușile școlii și prin ele să pătrund în întuneric. Înăuntru mirosea a cretă.

Domnul Motshill era un englez deșirat, cu picioare subțiri, cu guler înalt și favoriți blonzi, prelungi, pe amîndoi obrajii, creștet pleșuv și mustața rasă.

Cînd am sosit noi, tocmai ieșea din birou.

— Căutați pe cineva? o întrebă el pe Bronwen, în englezește și cu un glas care parcă ar fi avut o coardă prea întinsă.

— Da, răspunse Bronwen, băiatul e cumnat cu mine și părinții lui ar vrea să-l trimită aici, la școala dumneavoastră.

Pe urmă domnul Motshill a început să pună întrebări. Cine e taică-meu, cu ce se ocupă, de ce mijloace dispune și alte lucruri dintr-astea. Bron răspundea foarte cuviincios, cu chipul senin ca un

nor alb, dar eu ştiam că de s-ar fi uitat la mine am fi început amîndoi să rîdem ca nişte nebuni şi atunci am fi pus capăt poveştii cu şcoala.

— Ei, domnişorul Morgan, mă întrebă domnul Motshill prinzîndu-mi obrazul între degetul mare şi degetele celelalte, şi aplecîndu-se spre mine pînă am ajuns să-i simt mirosul tutunului de prizat, ce zici, te luăm la noi în şcoală ?

— Da, domnule !

— Foarte bine. Atunci ne vedem mîine dimineaţă cînd vîi cu recomandaţii, cu bani de taxă, cu bani pentru plata cărţilor, şi îţi aduci creioane, toc şi peniţe. O să te ascultăm ca să vedem ce ştii şi la ce clasă trebuie să te dăm. Cît fac paispe zecimi din optşpe ?

Obrazul i se repezi lîngă al meu şi vocea îmi sună în ureche. Ochii i se căscau lîngă ai mei, dar ochelarii îi făceau să pară mai mici. Şi erau plini de vinişoare roşii.

Întrebarea aceea n-avea nici o noimă, fiindcă de cînd mă ţineam minte jucasem între noi jocuri de astea cu socoteli, iar tabla înmulţirii o ştiam aproape de cînd mă ridicasem copăcel.

Aşa că i-am răspuns numaidecît, iar domnul Motshill s-a îndreptat de şale, însă încetîşor, şi spuse ca şi cînd ar fi făcut o descoperire :

— Da, aşa e. Dar să răspunzi în englezeşte, ai priceput ? Te rog să le spui părinţilor, zise vorbind către Bron, că nu trebuie lăsat cu nici un preţ să vorbească în jargonul ăsta, nici la şcoală şi nici acasă. Englezeşte, vă rog, totdeauna numai englezeşte. La revedere.

Şi plecă lăsîndu-ne în hol şi pe mine şi pe Bron. Undeva, într-o clasă mai depărtată, copiii repetau, cîntînd, tabla înmulţirii. Îmi dădeam seama unde au ajuns numai după ton şi după lungimea sune-

telor. Bronwen îl urmări cu privirea pe domnul Motshill pînă ce trecu după colț, apoi se răsuci brusc în loc și ieși afară furioasă, trîntind ușile.

— Ce-i, Bron ? Ce s-a întîmplat ?

— N-ai auzit ce-a spus, măi băiete ? Să vorbești numai englezește. Ce-o să zică taică-tu ? Nu mai vii în vecii vecilor la școala asta. O să vezi.

— Alte necazuri acasă.

— Ce fel de necazuri ? mă întrebă Bron în mijlocul străzii, iar lumea întorcea capul și se uita la ea, fiindcă era tare frumoasă.

— Cu tata și cu mama. Tata are să spună că nici nu mai vrea s-audă de școală, mama o să zică: așa-ți trebuie, satură-te acum de Școala națională, iar eu am să tai frunză cîinilor pe acasă. Dar dacă n-am spune despre chestia asta cu englezeasca, nimeni n-ar afla nimic, eu mi-aș vedea de școală, iar tata și mama ar fi liniștiți. Pricepi ?

Bron își puse mîinile în șolduri, se uită în jos la mine, pe urmă la ghetе, și iar la mine.

— Ai dreptate, bătrînelule, recunosc eu și se aplecă să mă sărute. Atunci, la școală ! Dar dacă s-o încăpățîna prăpăditul ăla și te-o sili să vorbești englezește cînd tu ai chef să vorbești în velșă, spune-mi mie. Atîta tot. Numai să-mi spui mie.

— Și ce-o să faci ? am întreat-o eu, numai ca să văd ce spune.

— Ce fac ? zise Bron strîngînd buzele și mijind din ochi. Îl trîntesc cu dosul în sus peste catedră și-i car la pumni în cap.

— Bravo, am zis eu și amîndoi am început să rîdem, cu gîndul la felul cum ar flutura picioarele subțiri ale domnului Motshill. Hai să luăm niște caramele, da ?

Pe urmă ne-am întors spre casă, peste munte, cu obrazii umflați de caramele cleioase și rîzînd din toată inima nu pentru vreun motiv anume, ci fiindcă soarele strălucea în înalt și eram fericiți.

În restul zilei am alergat de colo-colo după recomandății și am luat una din partea domnului Evans de la mină, una de la doctorul Richards, alta de la domnul Silas Owen, notarul, și ultima de la domnul Gruffydd, care m-a întîmpinat :

— Așa, Huw, va să zică în sfîrșit plecăm la școală, da ?

— Da, domnule Gruffydd.

— Bine. Și să te ții de învățătură. Să înveți tot ce se poate învăța. Uite un penar pentru tine. E al meu, a fost al tatii și al bunicului meu. Acum gata, du-te că am treabă ! Dar vii încoace mîine seară și îmi spui cum a fost în prima zi de școală, da ?

— Da, domnule Gruffydd, am făgăduit și pe urmă am plecat spre casă cu recomandăția și cu penarul ținut în dreptul pieptului.

Frumos lucru mai era penarul acela.

Lung cam de optsprezece inci¹, lat de trei, cu capac alunecător și cu o scobitură în el în care să proptești degetul mare și să-l împingi. Pe placa de deasupra, trei creioane roșii frumoase, noi, fără urme de dinți la capete, bine ascuțite, și două tocuri verzi, cu armătură de bronz pentru penițe și cu o mică scobitură la coadă, unde să pui radiera. Placa de deasupra era așezată pe un pivot și o puteai da deoparte ca să ajungi la cea de dedesubt, unde se aflau încă cinci creioane frumoase, trei galbene, unul roșu și unul albastru. Sub placa asta era o alta, cu despărțituri, și acolo se aflau compasul, rigla, o cutiuță pentru penițe și pioneze, două echere de fildeș,

¹ Un inci (*inch*) = 2,54 cm.

un creion de desen și pasteluri. Și toate erau atât de frumoase încât ai fi dorit să se mai afle și alte plăci dedesubt. Nimic nu poate fi așa de frumos ca un creion bun și cred că atunci când simți un creion lung între degete încerci aceeași plăcere ca și în clipa când pui în gură ceva gustos.

În noaptea aceea a venit la noi doamna Tom Jenkins să mai repetăm la aritmetică, și scris și oral. Tata și mama, Bron, Ivor și Davy stăteau în jurul mesei și ascultau, tăcuți și prefăcându-se că nici nu ne bagă în seamă.

Mergea foarte bine, chiar și când era vorba de probleme de acelea cu apa care se varsă într-o cadă de baie cu atîția galoni¹ într-un anume timp și în cadă sînt două găuri pe unde apa curge afară, și fii bun de află peste cîtă vreme are să se umple cada. Când am ajuns aici, mama a lepădat ciorapul pe care îl țesea și a țîțîit din limbă, furioasă.

— Ce s-a întîmplat ? o întrebă tata.

— Fir-ar ea să fie de Școală națională, răspunse mama. Auzi dumneata ce socoteli neghioabe. Să te-apuci să umpli o cadă veche și găurită. Unde-i prostul ăla ?

— Asta-i o socoteală, măi fată, lămuri tata. O problemă. Numai pentru minte. N-are nimic de-a face cu Școala națională.

— Să împuiști capul copilului cu tot felul de prostii !

— Nu-s prostii, Beth, încercă tata, domol, s-o liniștească, e-o problemă. Apa curge în cadă, atîta vreme. Curge și afară, altă vreme. Cît îi trebuie ca să se umple ? Asta-i și-atîta tot.

— Dar cine o să s-apuce să toarne apă într-o cadă veche și găurită ? Cui i-ar trece prin cap așa ceva dacă-i în toate mințile ?

¹ Un galon (gallon) = 4,54 l.

— Ei, fir-ar să fie, zise tata și lăsă cartea din mână ca să-și înalțe privirile în tavan. Asta-i numai ca să se vadă dacă băiatul poate socoti, măi fată. Socoteli, cifre și nimic altceva. Cîtă apă și cît timp trebuie.

— Într-o baie găurită, stărui mama, pe urmă se apucă să împăturească ciorapii, îi aruncă în coș, ciorapii săriră afară și ea îi aruncă din nou, eu de două ori mai multă putere. Dacă s-ar duce la școală cu pantalonii plini de găuri, să vezi ce ne-ar mai auzi urechile. Dar o baie veche n-are decît să fie găurită ca sita, că nimeni nu bagă de seamă.

— Doamnă Jenkins, zise tata, lăsați-o încolo cu băile. Altceva nu mai aveți de repetat ?

— Fracțiile zecimale, domnule Morgan. Numai că pe astea Huw le știe bine de tot.

— Lăsați, fie și fracțiile zecimale, numai să am liniște în casă, pentru numele lui Dumnezeu !

— Ssst ! făcu mama.

Bine, fracții zecimale. Dar să fi văzut mutra mamei cînd virgula a început să se plimbe de colo-colo — zău că merita.

În noaptea aceea, întins în pat, am auzit-o pe mama cum a venit sus și a vorbit o vreme cu Angharad, pe urmă a urcat și tata cu lampa și a lăsat ușa întredeschisă ca să audă ceasul.

— Gwil, spuse mama, cine-i mai mare peste virgula aceea de la zecimale ?

— Peste ce ? întrebă tata și se auzi lovitura bretelelor peste ușa dulapului.

— Virgula ; virgula aceea despre care tot vorbea Huw la lecții.

— Iar începi și-acum ? spuse tata pornind să rîdă din toată inima. Uite, Beth, draga mea, hai s-o lăsăm baltă. Altminteri ne-apucă dimineța și-o să fim amîndoi numai buni de balamuc.

— Dar ce anume e ? Pentru ce un băiat nevîrstnic poate să ştie şi eu să fiu aşa de proastă ?

— Beth, Beth, Beth, binecuvîntat fie-ţi chipul tău cel frumos, sînt unele lucruri potrivite pentru băieţi şi altele pentru fete. Virgula de la zecimale arată părţi dintr-un întreg. În loc să spui unu şi jumătate spui unu virgulă cinci. Fiindcă cinci e jumătate din zece, un unu şi un zero. Unu e un întreg, iar zero e nimic. Ei, acum eşti mai înţeleaptă.

Trecură cîteva minute în care nu se auzea decît fîşîitul îmbrăcăminţii trase de pe trup şi paşii unui întîrziat care urca pe deal. Apoi, ca şi cum s-ar fi deschis o poartă, se auzi glasul mamei :

— Dar a cui e ? E a cuiva ?

— Ei, Beth, asta-i o trăsnaie. De ce să fie a cuiva ? Nu-i decît o virgulă, un semn pe hîrtie. Cum vrei să aparţină cuiva o pată mică de cerneală ?

— Atunci cine ştie ce trebuie făcut cu ea ? Înmulţit cu zece, muţi virgula, adaugi un zero.

— Nu, fată, nu adaugi nici un zero. Asta-i la împărţire. Cînd înmulţeşti, muţi virgula la dreapta. Cînd împarţi, o muţi la stînga.

— Fugi de-aici, zise mama, din partea mea poate să rămîna unde e. Dar, oricum, parcă aş vrea să ştiu cine o fi scornit-o.

— Franţujii, cred ; şi-acum hai să ne vedem de-ale noastre, da ?

— He-hei, nici nu-i de mirare, spuse mama bucurată că poate da vina pe alţii ; înţelegeţi ! Tot păcătoşii ăia de franţuji, nu-i aşa ? Dacă ştiam eu, nici-odată n-ar fi ajuns cartea aceea la noi în casă.

— Vai, Beth, ce dulce eşti. Gata, taci din gură dacă vrei să nu te arunc jos din pat.

— Da, franţujii, aşa e, şi virgulele lor care alcargă ba în sus, ba în jos, ba la stînga, ba la dreapta. Ca maimuţele. Dar cu franţujii şi cu băi de-acelea vechi

pline de găuri cu ce-o să se-aleagă bietul băiat ?

— Cu o bursă, asta mi-ar place mie.

— Bursă ? Bine, așa nădăjduiesc și eu, zise mama, pentru care cuvîntul acela suna ca un imn de slavă. Unde-o să mai ajungă lumea noastră, zău că nu știu.

— Lasă, dormi acum, nu-i treaba ta să-ți bați capul cu soarta lumii, recunoști ? Gîndește-te mai degrabă la bătrîna noastră regină care trebuie să aibă grijă de jubileu ¹, și fii mulțumită.

— Oare ea o fi auzit de virgula asta de la zecimale ?

— Aoleu, Doamne sfinte ! se văită tata și numaidecît stinse lampa. Biata bătrîna doarme la vremea asta. Hai să facem și noi ca ea. Noapte bună !

— Du-te și te plimbă, încheie mama.

A doua zi dimineața am plecat spre școală la șapte fără un sfert, cu penarul și cărțile într-o traistă prinsă în spate și legănînd în mînă o cutie de tablă plină cu de-ale mîncării. Am urcat pe munte printr-o ploaie mărunță care îmi umezea fața, dar copacii mă apărau bine împotriva vîntului pînă ce am ajuns pe culme, iar acolo parcă ar fi fost gata să mă ia și să mă arunce îndărăt în vale.

Orașul arăta și mai urît decît mi se păruse, străjuit de norii mari și cenușii atîrnați între crestele munților, cu o ceață ce se tîra peste acoperișuri și fumul galben al cuptoarelor, gros pretutindeni. Școala o distingeam cu ușurință — trei acoperișuri prelungi de ardezie, acolo, printre case, și cîțiva copaci în preajmă. Apoi riul curgînd cenușiu de murdărie și stîncile negre ce răsăreau din apele lui.

Străzile erau liniștite, nu se vedeau decît vreo cîteva trăsuri și căruțe și un camion cu lapte ce se

¹ Regina Victoria (1819—1901) s-a urcat pe tron în 1837. Aici este vorba de sărbătorirea a 50 de ani de domnie și prin urmare acțiunea se petrece în jurul anului 1887.

îndrepta spre gară zdrăngănind din bidoanele scuturate de săltatul pe pietre.

La școală, prin urmare.

Cînd am ajuns acolo cîțiva băieți se jucau prin curte, dar am așteptat pînă s-au dus în capătul celălalt și abia pe urmă am pătruns pe ușă. M-a întâmpinat același miros de cretă, pe care pînă în ziua de astăzi îl urăsc, și liniștea. Așa că am umblat de-a lungul coridoarelor, uitîndu-mă la tablouri, am văzut cîteva picturi și unele desene, dar aproape toate făcute de școlari, și foarte frumoase, apoi am citit tabelul de onoare, scris cu litere aurii.

Ușa s-a deschis și atunci am aflat cum deschide domnul Motșhill ușile, lovindu-le întîi cu piciorul, apoi împungîndu-le cu umărul, două izbituri, una tare și una înfundată, fiindcă avea vederea slabă.

— Ei, mă întrebă de cum dădu cu ochii de mine, ce s-a întîmplat ?

— Am venit să urmez la școala dumneavoastră.

— Vorbește englezește. Ce dorești ?

— Să urmez la școala dumneavoastră.

— Așa-i mult mai bine. Ai fost ieri pe aici, nu ?

— Da. Poftiți recomandările.

— Stai jos, acolo, și așteaptă pînă te chem, mi-a spus, așa că m-am așezat.

Clopoțelul sună în curte cîtăva vreme și profesorii începură să sosească, scuturîndu-și apa de pe haine și pălării, salutîndu-se unii pe alții fără să vorbească, din pricina clopoțelului, cinci bărbați și două femei, femeile amîndouă bătrîne și slabe, îmbrăcate în negru. Băieții și fetele intrară înăuntru doi cîte doi, se adunară în rînd cu spatele la mine, dar mulți întoarseră capetele să mă vadă, cîțiva băieți se strîmbară și vreo doi izbucniră în rîs, apoi înghiontiră cu coatele pe cei de alături ca să se întoarcă și ei să se uite la mine și să rîdă.

Domnul Motshill ieși din biroul său și se urcă pe podiumul unde una dintre femei se și așezase la pian. Stătu o clipă și se uită la școlari, foarte marțial, apoi își duse mîna la față, ținînd cîteva degete pe obraz și arătătorul ridicat între sprîncene.

— Să ne rugăm, spuse domnul Motshill cu vocea aceea a lui, dar cu un ton mai sus, ca pentru a recita o poezie tragică. Tatăl nostru, începu el și copiii porniră cu toții să spună rugăciunea, dar cei mai mulți în voia lor, iar domnul Motshill înălța glasul la fiecare început de frază ca să-i acopere și să-i facă să păstreze ritmul lui.

Numai că degeaba. Toți au sfîrșit rugăciunea înaintea sa, iar unii au deschis ochii înainte ca el să fi ajuns la „cel viclean“.

Domnul Motshill deschise ochii și privi în sus, pios și plin de adîncă simțire.

— Să ne înălțăm glasurile pentru a cînta un imn, spuse, pe urmă se întoarse și făcu semn din cap către domnișoara Cash, închizînd ochii la aplecare și deschizîndu-i la ridicare, toate astea nespus de încet, de-ai fi zis că îl doare atîta bunătate cîtă are în el.

Domnișoara Cash încuviință și ea din cap, către pian, înălță mîinile cu degetele rășchirate și cele mici puțin îndoite, apoi atinse cîteva corzi de bas, scoțînd două note false și sărînd una.

— Aaaa, cîntă domnul Motshill pe mai multe game, alungînd pe urmă pînă la tonul căutat, aaa. Luați tonul. Aaaa.

— Aaaa, reluară băieții și fetele, cu guri ca niște butoniere, neuniform, fără vlagă și fără tragere de inimă.

— Stîncă a vremurilor despică-mi-te, cîntă domnul Motshill și domnișoara Cash atinse ce clape îi veneau mai la îndemină, strîmbîndu-se la fiecă notă

falsă, în vreme ce băieții și fetele se descurceau și ei cum îi tăia capul.

— Treceți în clase, porunci domnul Motshill.

Unele rînduri au luat-o într-o parte, altele în alta, și toți școlarii tropăiau cît mai tare cu putință, bucurîndu-se de gălăgia făcută. Așa au plecat înspre clase. Domnul Motshill a rămas pe podium pînă ce au dispărut aproape toți, pe urmă a coborît dînd să se ducă în birou. Dar la jumătatea drumului parcă și-a adus aminte de mine și s-a întors, zicîndu-mi :

— Vino încoace, hai, vino încoace ! Domnul Tyser are să-ți dea o coală de hîrtie și o temă, iar după aceea o să știm ce facem cu tine.

Izbitură tare, izbitură înfundată, o ușă deschisă și intrăm într-o clasă. Domnul Tyser părea totdeauna ostenit. Un omuleț mic și cumsecade, fără pic de răutate în el, dar ajuns la capătul puterilor din pricina atîtor năzdrăvani de băieți zurbagii.

— Domnule Tyser, zise domnul Motshill, vi-l prezint pe elevul Morgan. L-am și muștrat pentru că vorbește în velșă. Dați-i, vă rog, o temă mai grea și vedeți de ce e în stare.

— Bine, domnule director, spuse domnul Tyser. Vino încoace, Morgan ! Stai aici !

— M-am așezat, dar imediat am sărit în sus și mi-am scos din fund o peniță încîrligată. Băieții din spatele meu se uitau țintă spre tablă, cu mîinile la piept, ca niște adevărate icoane.

— Tu ai pus asta aici ? l-am întrebat pe unul dintre ei.

Roșu ca un trandafir s-a făcut la față Mervyn Phillips cînd s-a uitat la mine, și la fel James Herriot.

— Ai spus ceva, Morgan ? mă întrebă mirat domnul Tyser.

— Da, domnule.

— Altă dată fii bun și exprimă-te în englezește, mă sfătui domnul Tyser. Altminteri o să ai necazuri.

— Lasă că mă socotesc eu cu tine în curte, îmi șopti Mervyn Phillips. Am să-ți succesc gîtul.

— Bine, vedem noi, i-am răspuns.

Domnul Tyser îmi dădu cîteva teme, și de aritmetică, și de dictando și pentru compunere, și pentru religie, și pentru istorie și geografie, iar eu mi-am scos creioanele și cărțile și am întins pe bancă o expoziție de mai mare frumusețea.

Chiar dacă s-ar fi găsit cineva să îmbrace în panglici de mătase temele acelea, tot nu mi-ar fi putut face mai mare bucurie, fiindcă m-am desfătat cu ele, și era adevărată fericire să vezi cîtă plăcere se citea pe fața domnului Tyser cînd le-a cercetat cu ochii.

— Ai un scris foarte frumos, Morgan, îmi spuse. Cu cine ai învățat pînă acum ?

— Cu doamna Tom Jenkins, am răspuns eu și toți ceilalți și-au dus mîinile la gură și au bufnit în rîs, rîsul acela care te face să cauți un fier înroșit să ai cu ce le scoate ochii. Cu frații și cumnata mea.

— Mare păcat, spuse domnul Tyser, că doamna Tom Jenkins n-a fost invitată să se îngrijească de creșterea unora dintre domnișorii și domnișoarele de aici. Și cum ar fi procedat doamna Jenkins dacă ai fi fost leneș ori obraznic, Morgan ?

— S-ar fi slujit de curea, m-ar fi izgonit de la masă și i-ar fi trimis un bilețel tatii.

— Hai cu mine ! mă chemă domnul Tyser.

Și am plecat după el.

Cum am ajuns afară, mi-a pus mîna pe umăr, s-a uitat în jos, la mine, și m-a întrebat foarte duios :

-- Ești cumva invalid, Morgan, da ?

— Nu. Cam slab de picioare, dar invalid nu sînt.

— Mă bucur foarte mult. Hai încoace.

Ne-am dus pînă la biroul domnului Motshill, am bătut la uşă, l-am auzit cum ne spune să intrăm şi am pătruns într-o cameră goală, cu lumină cenuşie căzînd peste o masă plină de hîrtii şi de cărţi, cu cărţi pe rafturi şi pe podele, două fotolii de piele obosită cu picioare curbe şi un tablou al reginei de pe vremea cînd era tînără, foarte frumoasă, cu o coroniţă şi cu dantele. Domnul Motshill abia se trezise din somn, îşi plimba limba prin gură şi nu părea de loc încîntat.

— Domnule Motshill, vorbi domnul Tyser, dar cu o voce atît de schimbată, încît ai fi zis că îi e teamă să nu-l omoare cineva, abia auzită, şi fără să îndrăznească a ridica ochii. Cred că Morgan e prea avansat pentru clasa a patra. Clasa a şasea ar fi în cel mai rău caz cea potrivită dacă îmi permiteţi să vă spun.

— Să văd temele, zise domnul Motshill şi se întinse să le smulgă din mîinile profesorului, apoi le cercetă aruncîndu-şi ochii de la un capăt la celălalt şi vînturîndu-le atît de repede încît rupse marginile hîrtilor.

— Aşa e totdeauna sita nouă, îmi spuse mie. Bine, clasa a şasea. Du-l la domnul Jonas.

— Vă mulţumesc, domnule director, spuse domnul Tyser şi imediat părăsirăm biroul.

— Nu trebuie să-mi iau penarul şi cărţile? l-am întrebat.

— Ia-ţi-le, bineînţeles, mă îndemnă domnul Tyser vorbind din nou cu glasul său obişnuit. Şi pe urmă să baţi la uşa aceea, a doua de aici.

Am intrat în clasa a patra şi m-am dus spre locul meu, fără să mă uit la nimeni, însă ceilalţi se uitau la mine păstrînd liniştea aceea plină de în-

cordare ce te face să înțelegi că s-a întâmplat ceva în legătură cu tine.

Uite și banca mea, împinsă puțin într-o parte, cei doi copii care stătuseră în capătul celălalt plecaseră de acolo și se duseseră în banca din față, soarele se revărsa cu putere prin fereastră și lumina banca pentru a-mi arăta ce se întâmplase.

Penarul meu era acum rupt în trei bucăți. Creioanele erau toate ciopîrțite și pline de praf, adunat cînd fuseseră aruncate pe jos. Cerneala îmi murdărise cărțile și inundase despărțiturile penarului. Creionul de desen, rigla, penițele, tocurile, toate erau rupte ori fărîmate și murdare.

Știu ce simți cînd îți vine să ucizi.

É o fierbințeală, o fierbințeală prea arzătoare ca s-o mai poți păstra în tine, și începe să urce spre cap, pîrjolind totul în cale, îți usucă gîtul și te face să respiri sacadat și cu un sunet stins. Te apucă tremurul, ochii ți se împăienjenesc, dar nu de lacrimi, o ceață îți astupă vederea, și sub întunecimea ei te cuprinde o sete turbată de a prinde carnea între degete și de a o rupe ca să țînească sînge, sau de a lua un cuțit și a-l înfige mereu, pînă i se tocește vîrful; îți vine să te înarmezi cu ceva greu și să lovești pînă ce dispăre ultimul strop de putere; îți vine să izbești, să înjunghii, să sugrumi, să zdrobești, să ucizi, să ucizi, să ucizi. Da, știu bine ce simți atunci.

Dar curînd se ivește o liniște, și cu toate că tremuri încă, nu mai ai loc în tine pentru nici un fel de simțire. Trăești ca și cum ai fi mort, și fără nici o pricină îți vine să plîngi.

Mă uitam la micuțul meu penar, mă străduiam din toate puterile să-mi stăpînesc lacrimile, mă rugam lui Dumnezeu să-mi oprească plînsul, dar scumpul meu penar cu capacul zgîriat și plin tot

de cerneală și murdărie, cu toate minunile lui ruinate — pe toate le-am văzut cu ochii cum sîngeau din răni nemeritate și de mila lor am izbucnit în plîns.

Te cuprinde un simțămînt cumplit cînd stai cu capul pe brațe, cu genunchii înfipti în podea, și plîngi, plîngi, plîngi, iar de jur împrejurul tău răsună rîsetele. Te blestemi singur, te batjocorești, ești atît de rușinat încît simți că ai să-ți pierzi vederea, dar rămîi totuși acolo în genunchi, și cu cît te batjocorești mai mult, cu atît mai rușinat te simți, cu atît mai cutremurătoare devin hohotele de plîns, pînă ce ajungi să nu mai știi dacă lacrimile se datorează durerii pricinuite de ce ți s-a întîmplat, ori furiei pe care o simți împotriva ta însuși pentru că ești așa de neisprăvit.

Pe urmă lacrimile conțenesc. Nici un strop nu mai apare, chiar dacă ți s-ar înfige pumnalul în trup.

Am adunat frînturile de penar și am încercat să le pun la loc. Cutiuța aceea nu putea face rău nimănui. Cu o sută de ani mai înainte, un meșter în lemn își pusese toată dragostea în munca lui ca s-o ofere oamenilor sub înfățișarea unui obiect de lemn lustruit pe capac și pe laturi. N-ar mai fi avut nevoie să cheltuiască timp și cu desenul de pe capac, fiindcă obiectul era și așa terminat, dar desenul fusese sărutul dragostei sale, și parcă îl vedeam mîngîindu-i cu mîna suprafețele lucioase, cîntărindu-l în palmă, bucurîndu-se să-l privească și să-l atingă, și șovăind să-l părăsească în mîinile unui cumpărător. Parcă îl vedeam pe bunicul domnului Gruffydd luîndu-l în stăpînire, apoi trecîndu-l fiului său, care îl dăduse domnului Gruffydd, și știam cît îl îndrăgiseră, pentru că la fel îl îndrăgeam și eu.

Solomon nu-și îndrăgise hambarele așa cum îndrăgeam eu cutiuța aceea și cum o îndrăgiseră alți

trei oameni înaintea mea. Să ai tocuri, creioane și unelte de scris numai ale tale, să le poți admira cu ochii și simți între degete gata să faci orice le-ai cere, să le ții ca pe niște prieteni buni adunați într-o căsuță pe măsura lor, iată, într-adevăr, o desfătare dulce și fără de sfârșit. Pentru că o deschizi încet și iei ce-ți trebuie, o închizi la loc cu grijă, o privești din nou înainte de a începe lucrul, și toată vremea simți înlăuntrul tău o mare fericire care te face să întinzi din când în când mâna și s-o atingi ca pentru binecuvântare, atât de bine te simți s-o ai în preajmă. Binecuvîntează-i, Doamne, pe meșterii care au prilejuit semenilor astfel de simțăminte chiar și prin mijlocirea unor bucățele de lemn !

Am șters cerneala de pe cărți și dinăuntrul penarului, știind bine ce are să zică mama despre batistă, dar fără să țin seamă de asta, le-am pus pe toate înapoi în ghiozdan și m-am îndreptat spre ușă. Copiii încă mai rîdeau, dar nu cu voce bună, fiindcă le era teamă c-am să-i pîrăsc. Tare e greu să suferi din pricina proștilor. Te fac să-ți fie milă de ei, iar dacă mila ți-e tot atât de mare cît și suferința, atunci le poți îngădui să rămînă nepedepsiți, fiindcă ochii lor sînt ca ochii unui cîine care a făcut rău, o știe, și e speriat. Le-am spus :

— Am să mă bat cu voi cu toți, pe rînd, dar de pîrît nu vă pîrăsc nimănui.

— Cară-te de-aici, îmi zise Mervyn Phillips, pînă nu arunc în tine cu cerneală roșie.

— N-are importanță. Am să mă bat cu voi toți și cu tine cel dintîi.

Am ieșit din clasă și l-am văzut pe domnul Tyser în ușa clasei a șasea, stînd de vorbă cu domnul Elijah Jonas-Sessions, pe scurt : domnul Jonas — pentru școala întreagă, iar cînd am dat cu ochii de el parcă mi s-a prăbușit ceva în suflet.

Avea părul de culoarea nisipului dînd spre roșietic — domnul Jonas, ochi mici și spălăciți, cu acea privire care îți dă de veste că are o limbă ca a viperei de munte și trebuie să iei bine seama la ce spui, fiindcă o să-ți întoarcă pe toate fețele orice vorbă.

— Ei, Morgan, dar mult¹ ai mai stat, îmi spuse domnul Tyser.

— Poate că-i învățat să se miște domol, observă domnul Jonas și zîmbi întinzîndu-și buzele pe deasupra dinților, vrînd parcă să arate că n-are nimic în gură afară de limbă.

Vorbea englezește cu greutate, forțîndu-se să dea cuvintelor un sunet mai englezesc decît al englezilor. Ce păcat e cînd o limbă frumoasă ajunge pe mîna unor astfel de oameni. Doctorul Samuel Johnson ar fi avut sigur vreo remarcă de făcut cu privire la el, și i-am și spus-o, dar asta s-a întîmplat mai tîrziu.

— Ai plîns. Morgan? mă întrebă domnul Tyser.

— Da, dar nu face nimic.

— Ce otreapă împruțită, zise domnul Jonas continuînd să zîmbească și trăgîndu-mi din buzunar batista plină de cerneală și de praf.

— Era curată cînd am venit azi de dimineață la școală, am spus eu și i-am luat batista din mînă. Murdăria e de acolo, din clasă.

— Mie să mi te adresezi totdeauna cu *sir*, vorbi domnul Jonas fără zîmbet, c-altminteri o să faci cunoștință cu bastonul. Intră înăuntru și așază-te în bancă! Imediat!

Cînd am trecut pe lingă el a vrut să-mi dea o palmă peste ceafă, dar m-am aplecat repede și m-am dus la locul meu, în banca a patra, unde un băiat se trăsese la o parte.

Domnul Jonas închise ușa și rămase în picioare în fața clasei, își roti privirile peste școlari și se opri la mine.

— Avem printre noi un geniu intelectual, spuse profesorul continuînd să mă privească și zîmbind împreună cu băieții și fetele care îi urmau pilda. Așa că se cuvine să ne aplecăm genunchiul. Vor avea acum îndrăzneala de a-i pune la încercare cunoștințele de algebră, iar după rezultate o să ne dăm seama dacă ne putem îngădui să stăm cu el în aceeași încăpere, sau trebuie să facem jalbă la Camera Comunelor să clădească o școală specială.

Destul de mulți dintre școlari n-au dat nici un semn că ar fi auzit ceva, dar s-au găsit și destui care să încerce a rîde mai mult decît merita gluma, doar pentru a se pune la adăpost de limba aceea ascuțită.

Patru ecuații de gradul doi mi-a dat să rezolv, dar Davy și domnul Gruffydd nu pierduseră degeaba vremea cu mine. Mi s-au părut o jucărie. Numai că domnul Jonas n-a încetat să zîmbească.

— Un elev model, comentă el și se uită îndeaproape la cartea mea. Dar uite în ce hal ți-s cărțile și cît de murdar ești pe mîini. Dacă ai de gînd să ajungi elev la școala noastră, va trebui să treci la un mod de viață mai civilizat. Să-i spui maică-ti că dacă te trimite și mîine dimineată la școală tot în halul ăsta de murdărie, te expediem acasă. Obiceiurile voastre de cărbunari nespălați n-au ce căuta aici.

Din clipa aceea am devenit dușmanul domnului Elijah Jonas-Sessions. Nu era în stare să mă învețe nimic, fiindcă mintea mea era înverșunată împotriva lui și a felului său de a gîndi. Nu am răspuns nimic și doar m-am uitat la el.

— Obrăznicia n-are să-ți fie de nici un folos, urmă domnul Jonas și trînti cartea așa fel ca să-i în-

doaie colțurile. Fii atent la ce spun eu și astăzi nu pleci de la școală pînă nu scrii de o sută de ori „civilizația este cel mai înalt țel al omenirii“.

Și în vreme ce îi învăța pe ceilalți algebră, eu stăteam.

Aproape un an de zile am stat.

Glasul lui aluneca pe deasupra mea la fel ca și glasul vîntului la o serbare în aer liber, și niciodată nu-l luam în seamă.

Stăteam.

La unsprezece se dădea recreație și toți ne duceam în curte să mîncăm ce ne adusesem de acasă. Cum am ieșit pe ușă, Mervyn Phillips m-a și apucat de mînă.

— Vrei să te bați cu mine, nu-i așa ? mă întrebă el și ceilalți se strînseră roată în jurul nostru. Hai ! Gata !

Era cu un cap mai înalt decît mine, fecior al unui negustor de cărbuni din oraș, deci obișnuit să care saci grei și din pricina asta crescuse foarte voinic.

Dar nu bătaie a fost aceea, fiindcă prea mulți băieți stăteau în preajma noastră și nu aveam loc. Era ca la grămadă, la rugbi, dar fără minge. I-am tras două zdrene și el m-a lovit o dată în tîmplă, dar pe urmă îmbrîncelile celorlalți m-au trîntit jos și în îngrămădeală n-am mai putut decît să-mi apăr capul de bocancii lor. Cum s-ar fi sfîrșit n-aș putea spune, dar mi-am dat seama că îmbrîncelile se opresc, băieții se despart și se trag la o parte, și cînd m-am ridicat, sprijinindu-mă de zid, l-am văzut pe domnul Motshill cum se uita la mine pe o fereastră laterală.

— Care dintre băieți s-a legat de tine, Morgan ? Vreau să-i dau o pedeapsă care să fie lecție tuturor. În școala asta n-avem nevoie de brute.

— Eu am spus c-o să mă bat cu ei.

— Aha, mi-a comunicat mie domnul Jonas că ai înclinație către apucături necioplite. Atunci Ține bine minte ce-ți spun. Dacă te prind vreodată că te bați prin preajma școlii, te judec mai întâi cu cureaua și pe urmă te dau afară. Iar voi ceilalți, urmă domnul Motshill, fiți buni și aduceți-vă aminte că aici vă pregătiți pentru locuri de răspundere în viață. Voi sînteți viitorii cetățeni demni ai țării. Țineți minte treaba asta și purtați-vă așa cum se cuvine.

Am avut mare noroc cînd am plecat de la școală că l-am găsit în piață, chiar în fața hotelului, unde îmi spusese mama să-l aștept, pe Ellis poștaşul, c-altminteri m-ar fi tăvălit ei bine prin noroi. Ellis a plesnit cu biciul pe deasupra lor și l-a învîrtit cu nădejde în jur pînă am apucat eu, cu sufletul la gură, să mă salt pe capră.

— Băieții ăștia de la oraș sînt ca șobolanii, spuse Ellis după ce se urcă și el și luă hățurile, niciodată unul la unul și numai o sută și ceva la unul. Ce-a-veau cu tine ?

— Sînt nou venit.

— Trebuie să vedem ce facem. Ar fi fost în stare să te și ucidă, măi băiete.

— Te rog să nu spui nimic, că se sperie mama și iar încep necazurile.

— Bine, dar am să te aștept aici în fiecare seară, da ?

De atunci în fiecare seară, în afară de cîteva, cînd și cînd, m-am întors acasă cu Ellis poștaşul, pe drumul cel ocolit și lung, care înconjura muntele Ținîndu-se mereu în preajma riului. Tare plăcut era să stăm acolo, cu ochii la Mari, iapa lui Ellis, să respirăm miresmele muntelui, să salutăm lumea întîlnită în drum, să facem cu mîna celor de prin case, să ne oprim din cînd în cînd ca să lăsăm o scrisoare, un pachet ori vreo veste proaspătă, căci doar

se înțelege de la sine : nimic nu se clintea pe Vale fără știrea lui Ellis.

În noaptea aceea m-am oprit mai întâi acasă la Bron, să mă spăl pe mâini și pe față, dar nimic nu putea să șteargă vînătăile din obraji și de la ochi, iar o buză plesnită rămîne o buză plesnită. Nici Bron și nici Ivor nu erau acasă, așa că am fost scutit să spun de două ori aceeași poveste.

Cînd am ajuns, mama și-a pus mîinile în cap și s-a uitat la mine cu niște ochi care strigau, dar fără să poată scoate vreo vorbă.

— Ce-ai făcut, măi băiete ? mă întrebă Angharad venind mai aproape și încercînd să-mi pipăie vînătăile. Te doare ?

— M-am împiedecat și am căzut pe munte. De durut nu mă doare, numai că s-a umflat.

— Du-te cu el la doctor, spuse mama. S-a bătut, ce munte ! Lasă-l că dă el ochii cu taică-su.

— Nu-mi dai un ceai mai întâi ? Nu-s lovit rău, doar așa, atins.

— Școală națională ! zise mama. Stai că vorbesc eu cu taică-tu, așteaptă c-o să vezi.

— Nu-i nevoie decît de o compresă, mamă, dar mai întâi aș vrea o ceașcă cu ceai.

— Îți dă mama ceai, puîșorule.

Îmi prinse în palme fața înfierbîntată, punîndu-mi degetele mari peste ochi, și i-am simțit răcoarea alături de fierbințeala sîngelui ce-mi alerga pe sub piele.

— Cîți pumni au făcut vînătăile astea ? Frații tăi toată ziua se băteau, dar pe nici unul nu l-am văzut chiar așa. Angharad, du-te pînă la Bronwen și cere-i o fleică proaspătă în sînge.

Pe urmă a venit Bronwen, a țipat o dată și s-a repezit la mine, m-a luat în brațe și mi-a spus printre lacrimi :

— Huw, băiețelule, cine ți-a făcut treaba asta? Spune-mi, că-l strâng de gât. Acum mă duc pînă acolo și-l strâng de gât.

— Stai puțin să vină taică-su, zise mama, și ea aproape plîngînd. Îi spun eu lui cîteva. Școli naționale!

Și trînti o dată vătraiul cu aîta putere încît pisica o zbughi în goana mare, cu burta pînă în podea și cu sfîrcul alb al cozii ca o stea căzătoare.

Mare lucru e o ceașcă cu ceai cînd te simți dărimat. Ceai slab, cu lapte mult, cu zahăr cafeniu din zaharniță, și într-o cană mare, așa că după ce mă obișnuiam cu fierbințeala puteam să beau, nu să sorb. Toate părțile trupului, care păreau adormite, se trezeau iarăși la viață. Da, o ceașcă cu ceai e pentru mine un prieten credincios.

După ce se întoarse Angharad cu fleica, Bron mi-o puse pe vînatăi și o legă cu o cîrpă, apoi m-am dus în chilerul din fund să curăț motorul lui Owen. Așa că nu eram în casă cînd s-a întors tata, dar nici chiar așa de departe ca să n-aud glasul mamei. Pe urmă s-a deschis ușa din fund și am auzit chemarea:

— Huw, vino încoace, băiatul tatii.

Era încă murdar, cum venise de la mină, și atunci Angharad mi-a desfăcut legătura, iar tata a apropiat lampa să-mi cerceteze fața.

— Un ochi învîinețit bine și altul numai pe jumătate, spuse tata și dădu să pipăie vînatăile, dar își retrase mîna. Două alte vînatăi pe obraji, dar nici o rană în afară de cea de la buză. Bine. După ce mă spăl, să vedem cum stai cu nasul. Ei, du-te și termină ce aveai de făcut acolo.

Mai tîrziu au venit și Davy cu Ivor să se uite la mine, pe urmă a venit Ianto, dar nici unul n-a spus nimic, numai m-au întrebat dacă mă doare. Dar am strîns de la toți șase *pence* și Angharad mi-a dat

niște bomboane, așa că m-am descurcat destul de bine.

M-am întors în casă după ce terminase tata cu masa, pe urmă s-a uitat la nasul meu și a pipăit să vadă dacă-i osul rupt, însă în afară de umflătură n-aveam nimic altceva.

— Comprese cu apă caldă din jumătate în jumătate de ceas, pe urmă și cu apă caldă și cu apă rece, una după alta. În două zile nu mai are nimic.

— Școala asta națională s-ar afla ea departe acumă dacă aş avea eu niște praf de pușcă, spuse mama.

— Taci din gură, feto, pînă o pune mîinile pe piept are să mai pățească el multe și mai rele decît asta. Ce zici băiete, vrei să te mai duci mîine dimineată acolo ?

— Da, tată.

— Bine. Acum ascultă ce-ți spun eu, Huw ! Ai să te faci mare și ai să fii bărbat. Și e rostul unui bărbat să-și primească rația de lovituri și să întoarcă mai mult decît i se dă — în cazul cînd are capul pe umeri. Uneori însă, unui bărbat i se întîmplă să fie silit să se lase bătut în primele zece reprize ca să poată bate el și mai tare în următoarele zece. Dar dacă e vorba să iei bătaie, atunci hotărăște-te s-o încasezi cum trebuie. Încaseaz-o și trage învățăminte. Una este să fii bătut, și cu totul altceva să fii înfrînt. Niciodată să nu te lași înfrînt, băiete ! O bătaie, da ; însă înfrîngere, cu nici un chip. Mai încerci o dată. Totdeauna trebuie să mai încerci o dată. Și încerci mereu pînă ajungi să fii tu cel care dă bătaie. Așa e ?

— Da, tată.

— Atunci vino încoace, mă chemă tata, se ridică în picioare, luă cutia de pe poliță și veni cu ea la masă. Uite, începînd din seara asta ai să primești cîte un penny pentru fiecare vînație de pe

față, un șiling pentru un ochi învinețit, șase *pence* pentru o sîngerare pe nas, doi șilingi pentru nas rupt, și cîte un *penny* pentru fiecare vînătaie de pe pumni, de pe brațe sau de pe trup. În seara asta cutia ta de bani s-a îmbogățit cu trei șilingi și șase *pence*. Acuma hai cu mine în fund !

— Gwilym, se rugă mama aproape cu lacrimi, lasă-l în seara asta. Pentru ziua de azi îi prea ajunge. Încă o bătaie și își dă sufletul.

— Atîta vreme cît o fi vorba să-și dea sufletul cu sînge și răni pe față, nu în spate, cu am să țin capul sus. Un băiat trebuie să învețe să se bată, dacă nu, n-ai decît să-i pui fuste. Pe băiatul ăsta nimeni nu l-a învățat să se bată, dar în noaptea asta are să ia prima lecție. Să vedem și noi dacă Școala națională e în stare să înfrîngă un Morgan.

Acolo, în chiler, tata și-a scos haina și și-a suflecăt mînecele, Ianto și cu Davy au tras motorul deoparte, iar Ivor a curățat podeaua.

— Ia seama, zise tata, o stîngă zdravănă și bine plasată înseamnă sfîrșitul oricărui scandalagiu. Asta-i lecția întîia din carte. Uite așa.

Tata stătea drept, cu capul și privirile întoarse spre stînga, cu piciorul stîng îndreptat în aceeași direcție ca și privirea și pe aceeași linie verticală cu brațul stîng îndoit din cot, cu degetul mare strîns deasupra degetelor adunate în pumn, întoarse în sus, ținute mereu puțin sub bărbie și pe linia ce i-ar fi trecut printre ochi, piciorul drept întors cu vîrfurile spre dreapta și brațul drept îndoit peste piept, cu pumnul aproape deasupra inimii, dar fără să atingă trupul.

— Uite-așa zise tata și sălta pe vîrfurile picioarelor, zvîcnind cu brațele prin aer, stai așa, destins, gata să sarî în orice parte. Ia să te văd, cum faci ?

Așa am fost învățat să mă bat.

În seara aceea am învățat cum să primesc, să dau și să evit o lovitură de pumn.

— Cel mai bun luptător e acela care știe să evite o lovitură și să dea două îndărăt, îmi explică tata. Când ai să poți face așa ceva, ai să poți spune că ai început să boxezi. Prea mulți își spun însă boxeri, când nici măcar luptători n-ar avea dreptul să se socotească. Uite, așa.

Și îmi arată lovind înspre Ivor, un pumn în bărbie și unul în piept, și amîndouă atît de rapide încît nu-ți venea să-ți crezi ochilor. Pe urmă Davy și Ivor, mi-au arătat cum se aplică o directă de stînga, o stîngă laterală și un croșeu de dreapta.

— Asta înseamnă să dai cuiva o lecție, urmă tata. Când un om te face să-ți scoți haina de pe tine, atunci bagă-ți bine în minte că trebuie să-i dai o lecție. Un croșeu de dreapta, plasat cum trebuie, e o lecție bună, și de cele mai multe ori înseamnă sfîrșitul luptei. De cîte ori se apropie de tine, fii gata să-l înveți minte cu stînga. Când se trage înapoi după izbitura stîngii, nu-l slăbi de loc și mai plasează-i două. Pe urmă îi repezi dreapta între oasele pieptului ca să-l faci să lase capul în jos, iar cînd începe să aplece capul, plasezi stînga să-l oprești și o dreaptă zdravănă direct în bărbie. După aceea, gata, îți pui haina și pleci acasă.

Angharad băgă capul pe fereastră și Davy se prefăcu iute că o lovește, iar ea începu să țipe fiindcă îi venea greu să și-l tragă înapoi prin deschizătura strîmtă a ferestrei, cu atît mai greu cu cît tot părul îi atîrna în jos.

— A venit domnul Gruffydd, strigă Angharad în vreme ce băieții se trudeau s-o împingă afară. Ce, vrei să-mi crăpi capul, David Morgan ?

— E prea tare, glumi Davy. Numai o fată ar fi în stare să-și vîre capul într-o fereastră așa de strîmtă. N-avem ușă, ori ai chiorît ?

— Mă uitam pe fereastră, prostule. Prin ușă puteam să văd ceva ?

— Curiozitatea are să te bage în multe belele, domnișoară, zise tata. Spargeți fereastra și puneți-o s-o plătească.

— Vai, tată, răspunse Angharad încercînd să vadă printre bogatele ei șuvițe de păr, străduindu-se din toate puterile să plîngă, dar neizbutind decît să rîdă, tare ești rău cu mine. Păcătoșii ăștia de băieți pot să facă tot ce le place, iar pentru noi n-aveți decît vorbe răutăcioase și nu vreți decît să ne puneți să plătim. Lui Huw i-ai dat într-o seară pentru niște vînătăi mai mult decît mi-ai dat mie în șase săptămîni. Tare aș vrea să mă fi născut și eu băiat. Cît e ziua de mare numai cu pumnii aș fi lucrat.

— Lăsați-o acolo, zise tata, să se mai gîndească la ce a spus.

Așa că biata Angharad a rămas cu capul înțepenit în fereastră, încercînd să plîngă, dar neputînd decît să rîdă, iar Davy a mai și ciupit-o în trecere, însă a încasat un picior așa de zdravăn, că toată noaptea a umblat schiop.

— Ei, Huw, mă întîmpină domnul Gruffydd, va să zică ai purtat războaie cu filistenii ?

— Da, părinte.

— Cum a ajuns penarul în halul ăsta ? Parcă te rugasem să ai grijă de el.

— După cum s-a întors acasă, răspunse tata în locul meu, mă mir că a mai avut destulă minte ca să-l ia cu el.

— Lăsați-l pe Huw să răspundă, domnule Morgan. Bunurile cuiva nu pot fi batjocorite în halul ăsta fără a lua măsuri ca să te asiguri că n-are să se mai

întîmple și a doua oară. Huw l-a avut în grijă. Nu el e de vină. Dar atunci, cine ?

— Cei care și-au lăsat iscălitura pe el, zise tata.

— Nu eram în clasă cînd s-a întîmplat, domnule Gruffydd, dar le-am spus că o să mă bat cu toți, și așa am să fac. Iar atunci are să-și primească pedeapsa, oricine ar fi el.

— Niște ticăloși, spuse domnul Gruffydd, numai niște ticăloși ar fi putut sfărîma o cutiuță gingașă ca asta. Parcă mă bate gîndul să-mi tai un snop de nuiiele și să mă duc mîine dimineată acolo să le pun pielea pe băț.

— Așa să faceți, încuviință mama, și să dați foc la toate acareturile alea.

— Taci din gură, fată ! zise tata. Mai bine să-l lăsăm pe Huw să se descurce, domnule Gruffydd. Aș putea foarte bine să mă duc și eu acolo... și atunci, să-i păzească Dumnezeu ! Dar asta-i treaba lui Huw, nu a noastră.

— Ba e și a noastră, domnule Morgan, stăruie domnul Gruffydd și puse penarul pe masă. Huw le poate arăta cu pumnii că el e mai tare, dar niciodată n-are să-i poată învăța că lucrul altuia e sfînt. Într-un vandal poți băga frica dacă-i arăți că ești mai puternic decît el, dar nu îl poți în nici un caz învăța să gîndească.

— Și credeți că folosind nuiiau o să-i învățați mai multe ? întrebă tata trăgînd din pipă ca să nu zîmbească.

— Mult mai multe decît cu pumnii, răspunse domnul Gruffydd și începu să rîdă, fiindcă pumnii trec de la om la om. Dar nuiiau și judecata sînt lege universală, bune pentru oricine. Dacă ai inimă în tine și ai minte, pumnii te învață să lupți mai bine și îi învață pe ceilalți să te lase în pace să-ți vezi de

drumul tău. Dar nuiăua și o vorbă bine cumpănită te învață să trăiești și să gîndești mai cu socoteală. De asta mă bate gîndul să mă duc acolo mîine de dimineată.

— Am să repar eu penarul, domnule Gruffydd, am zis atunci. După ce îl repar nici n-are să se mai cînoască pe unde a fost rupt. Ca nou are să fie.

— Hai, la treabă ! Mi se face rău cînd îl văd în halul ăsta.

Am luat niște lămpi și ne-am dus în chilerul din fund, iar acolo biata Angharad stătea tot cu capul înțepenit în fereastră.

— Cine-i aici ? întrebă domnul Gruffydd ridicînd lampa ca să vadă mai bine.

— Angharad, răspunsei eu.

Domnul Gruffydd îi îndepărtă părul de pe ochi, iar ea îl privi de jos în sus, cu obrazul aurit de lumina lămpii.

Eu știam că rîde, dar cînd te uita la ea ți se părea că plînge, cu lacrimile aurii ce îi licăreau în ochi, iar ochii aceia rugători căpătaseră o culoare albastră și mai plăcută, erau mari și rotunzi, ca ai unei fete care se cere luată în brațe, și își strîmba puțin gura, numai atît cît să nu se urîtească, bărbia îi tremura ușor, părul de culoarea unei monezi noi de un *penny* îi încadra chipul și atîrna în jos de trei picioare, iar cîteva fire răzlete îi străluceau pe ochi și pe obraji ca niște strune de harpă.

Domnul Gruffydd se uită la ea și am văzut atunci cum se schimbă la față, dar schimbarea aceea nu poate fi pusă în cuvinte. Lăsă lampa pe podea și prinse cu o mînă cerceveaua de deasupra gîtului fetei.

— Să spui dacă te lovesc, o sfătui domnul Gruffydd, dar Angharad clătină din cap.

Făcu vreo cîteva mișcări ca să prindă cerceveaua cît mai bine, se propti pe picioare, și dintr-o singură smucitură smulse partea de sus a ferestrei cu piroane și cu șuruburi cu tot.

— Ei, îmi spuse mie fără să se uite la Angharad, acum avem amîndoi treabă. Tu repari penarul și eu repar fereastră.

— Bine, părinte.

— Vă mulțumesc, domnule Gruffydd, spuse Angharad privind la locul unde fusese fereastră și pipăindu-și gîtul. Voinic mai sînteți.

— Așa, vorbi domnul Gruffydd. Îmi dai și mie cleștele după ce termini tu, Huw.

Glaspapirul îndepărtă petele de cerneală de pe lemnul alb și nelustruit dinăuntrul penarului și îl făcu din nou lucios ca o coală de hîrtie, dar numai după mult frecat și multă răbdare pentru lucrul la colțuri. Alt șurub în locul pivotului rupt, o înădătură la placa a doua, și penarul meu era iarăși întreg, dar încă julit pe dinafară și zgîriat pe capac. Numai că asta e cu totul altă treabă. Cîteva mici bucățele de lemn, atît de mici încît abia le puteai vedea, îndesate în julituri, și cîteva așchii din lemn de aceeași culoare ca și cel din desen pentru acoperitul zgîrieturilor au făcut ca, atunci cînd am fost gata, nimeni să nu mai poată spune că penarul meu ar fi avut vreodată ceva de suferit. Dar eu știam, domnul Gruffydd știa, știau tatăl și bunicul lui, fiindcă pretutindeni erau mici pete care nu fuseseră înainte și nicicînd n-ar fi trebuit să fie, urmele unor răni mărunte ce n-aveau să se mai lecuiască vreodată. Pentru că lemnul e mîndru de vîrsta lui și repede îl face pe orice nou venit să-și vadă lungul nasului.

Domnul Gruffydd mă urmărise multă vreme cât lucrasem, dar eu nu mi-am dat seama pînă cînd n-am terminat și n-am așezat penarul pe un loc curat ca să mă uit la el, și abia atunci mi-am întors privirile și l-am văzut stînd zîmbitor, pe bancă.

— Ești un adevărat dulgher, Huw.

— Vă mulțumesc, părinte. Dumneavoastră ați terminat cu fereastra ?

— Tu ce crezi ? Îți închipui că mă puteam lăsa întrecut de-un băietandru ? Ia uită-te.

Frumoasă treabă făcuse domnul Gruffydd la fereastră, așa de frumoasă că nici Clydach Howell, constructorul de mori, nu l-ar fi putut întrece ; cu încheieturi pe care le puteai vedea numai dacă știai precis unde să te uiți, cu piroanele și șuruburile imposibil de văzut deși, firește, se aflau la locul lor.

— Și dumneavoastră sînteți un dulgher adevărat, domnule Gruffydd, am zis cu toată convingerea.

— Ai să poți spune așa după ce am să termin mobila pentru casa mea cea nouă, îmi răspunse domnul Gruffydd.

— N-ați vrea să vă ajut și eu, părinte ? I-am întreat, fiindcă de multă vreme doream tare să lucrez mobilă.

— Dacă n-o să-mi ajuți tu n-o să-mi ajute nimeni, fiule. Te mai doare fața ?

— Am și uitat, răspunsei ; și spuneam adevărul.

Atunci mi-a strigat Angharad să deschid ușa și a venit la noi ducînd o tavă cu ceai, piine, unt, brînză, salată și verdețuri.

— Mama zicea ca să mînceți și să vă vedeți și de lucru, dar dacă ați terminat, poștiți în casă. Și dacă vreți bere în loc de ceai, avem destulă și tata spune

că-i proaspătă și rece, numai bună de băut în cinstea reginei.

— Da, o să beau în cinstea reginei și o să mergem și în casă, încuviință domnul Gruffydd. Fii bună și dă-mi mie tava.

Domnul Gruffydd luă tava din mâinile soră-mi, iar ea zăbovi o vreme să aranjeze niște farfurii, întoarse o ceașcă așa ca să vie cu toarta într-un anume loc, mai puse o lingură acolo, mută o furculiță dincolo, așază solnița între ceainic și cana cu lapte, iar în toată vremea asta domnul Gruffydd privea în jos, în creștetul ei, fiindcă știa bine, după cum și eu știam, că nu era nevoie de nici una dintre treburile acelea.

— Gata, anunță Angharad, și, zîmbind, se uită în sus la domnul Gruffydd.

Se pregătea să mai spună ceva dar își luă seama și zîmbetul îi dispăru, apoi privi într-o parte și o umbră îi lunecă peste ochi, însă nu o umbră de întuneric, ci o umbră de lumină, iar în vremea asta domnul Gruffydd se uita țintă la ea, și pe urmă Angharad clipi des, prefăcându-se că o supără lampa, își puse mîna la ochi și se răsuci pe călcîie, zicînd :

— Ce puternică e lampa asta. Hai, Huw, dă-i drumul ! E tîrziu.

Am intrat în casă, cu domnul Gruffydd pe urmele mele, și tata a venit să-i ia tava.

— Ei, spuse tata mirat, acum de ce vă mai apucați. Au să vă pună și să frecați podelele, o să vedeți dumneavoastră.

— Am spălat eu multe podele, răspunse domnul Gruffydd. E adevărat ce-am auzit, c-o să bem în sănătatea reginei ?

— Băutura e turnată în căni și vă așteaptă, anunță tata. Ceaiul e bun și el la vremea lui, dar o înghi-

șitură de bere face toate paralele la timpul potrivit. E bere făcută de nevasta mea, mă-nțelegeți, și toată viața n-o să mai gustați asemenea băutură. Huw, adă o cană plină.

— Prin urmare, trăiască ! ură domnul Gruffydd. În sănătatea maiestății-sale britanice, slăvita noastră mamă, să-i fie coroana ușoară. Domnilor, Victoria !

— Victoria ! repetarăm toți într-un glas și berea dispăru pe gitlejuri de-ți era mai mare dragul.

— Acum, la masă, îndemnă mama venind cu crațița dinspre sobă, și să-mi mîncați zdravăn. Huw, la culcare !

— Da, mamă.

Mi-am luat scară bună de la toată lumea. Angharad a venit sus după mine să-mi pună ultimele comprese cu apă fierbinte și cu apă rece, iar după ce termină îmi așează pe scaunul de lângă pat o mînă de dulciuri.

— Asta ca să ai la școală.

— Mulțumesc.

— Ți-a spus vreodată domnul Gruffydd ceva despre mine ? mă întrebă ea, dar în grabă, ca și cum ar fi stat mult în cumpănă pînă să vorbească și ar fi dorit tare să nu știe că a spus-o ori măcar a gîndit-o.

— Nu. Nimic. În ce privință ?

— Nu contează, îmi răspunse, tot în grabă, uitîndu-se în jos la mine, dar fără să mă vadă, căci în ochi îi plutea un zîmbet, obrajii îi erau aprinși, iar răsufierea grăbită, deși lină. Dar dacă o să-ți zică vreodată ceva, îmi spui și mie, Huw ?

— Da.

— Bine. Noapte bună.

I-am văzut chipul cînd s-a aplecat să sufle în lumînare, gura deschisă ca pentru sărut, ochii tot plini

de zîmbet, dar acum de zîmbetul mamei care își privește copilul ce plînge în brațele altei femei, un zîmbet mai duios și mai încărcat de dorință.

În a doua zi de școală nici unul dintre băieți n-a mai găsit cu cale să spună vreo vorbă, deși se uitau la mine ținîndu-și mîinile peste gură, ca să nu rîdă. Ce-i drept, eram și arătos la vedere, plin de pete gălbui și vinete, cu nasul și ochii umflați. Dar nu făcea nimic, m-am uitat atent la băieții care rîdeau și i-am trecut pe lista celor ce trebuiau neapărat să-mi cunoască pumnii.

După rostirea rugăciunii și cîntarea imnului, domnul Motshill m-a oprit și m-a întrebat de unde am rănile acelea.

— De la o bătaie.

— Va să zică vezi ce-ți aduce bătaia. Vezi, bagă-ți mințile în cap și poartă-te cum trebuie. Părinții tăi vor să vină încoace ?

— Nu. Tata a zis că asta-i treaba mea.

— Aha, exclamă domnul Motshill și își scoase ochelarii, îi șterse bine și începu să clipească pe deasupra capului meu. Dacă te simți rău peste zi, du-te la doamna Motshill, la locuința mea din școală și stai culcat.

— Vă mulțumesc, domnule director.

— Ține minte un lucru, Morgan, îmi spuse pu-
nîndu-mi mîna pe umăr, rostul meu aici e să te ajut.
Aș vrea să obții o bursă pentru Oxford. Îți stă în
putere treaba asta. Pumnii n-or să-ți poată fi decît
pedică. Ia seama și pune-te pe muncă.

Stau și mă întreb : de ce oare bunătatea, venită
chiar din partea unui om aspru, îți aduce lacrimi în
ochi ? Nu știu, dar așa se întîmplă. Cînd am intrat
în clasa a șasea, domnul Jonas m-a văzut cum în-

cerc să-mi șterg lacrimile, zîmbetul i s-a șters de pe buze și în sufletul meu iarăși s-a prăbușit ceva.

— Da, zău că da, spuse el în engleza aceea prea englezească, uite-l că plînge.

Veni lîngă mine și mă cercetă din cap pînă-n picioare.

— E limpede, maică-sa a ținut seama de vorbele mele. Ia să-ți văd otreapa.

Am scos batista.

— O surpriză după alta, zise domnul Jonas în timp ce eu îl priveam. Poate ciocăneala asta are să te învețe că obiceiurile noastre sînt altele decît ale tale. Nici nu-i de mirare că oamenii civilizați îi socotesc pe velși niște sălbatici. Mă cutremur cînd mă gîndesc ce-o să se-aleagă din oamenii de teapa ta. Totuși am să mă străduiesc să fac cît mai mult pentru tine, cu ajutorul bățului. Ține minte ! Și nu te mai uita la mine, derbedeu obraznic ce ești !

Pe urmă a început să predea o lecție de istorie, iar eu am stat.

Cred c-a început să mă urască fiindcă și-a dat seama că nu am nici o încredere în el și îl chinuia gîndul că un puști e în stare să nu-l aprecieze la ade-vărata lui valoare — îi plăcea să se considere mult mai prețios decît era în realitate — iar asta îi rănea orgoliul și îi otrăvea sufletul.

Dar cea mai mare durere a lui era sîngele velș care îi curgea în vine, murea de rușine din pricina asta și din răputeri se trudea să și-l ascundă.

Nimic pornit din Wales ori de la velși nu putea fi bun și nu putea să aibă vreo calitate în ochii lui. Pentru el, chiar atunci cînd preda în clasă, știința istoriei cuprindea o pată albă întinsă între faptele apos-

tolilor și *Domesday Book*¹. Bastardul acela normand, care a rîmat în minunatele nisipuri ale sudului și a început monta pentru crearea unei aristocrații engleze, era idolul și nașul domnului Elijah Jonas-Sessions.

Roma, dacă și-o aducea aminte, nu era pentru el decît locul unde Nero îi arsesese pe creștini. Încerca să uite că străbunii lui trudiseră veacuri întregi cu sabia ca să nu îngăduie picioarelor romane să le calce drumurile, se străduia din toate puterile să nu-și aducă aducă aminte că Roma își frînsese șalele, iar vikingilor, danezilor și goților le pierise trufia numai încercînd să pună capăt luptei prin care strămoșii săi își apărau ce era al lor; și dacă acești strămoși nu izbutiseră, asta nu se întîmplase din pricină că le-ar fi secăt setea de luptă, ci fiindcă floarea oștirii lor căzuse în bătălii, iar femeile lor nu puteau zămisli atîția bărbați cîți ar fi trebuit ca să umple golurile.

¹ După ce i-a învins pe saxoni în bătălia de la Hastings (1066) și a început astfel subjugarea populației anglo-saxone din Bretania, Wilhelm I Cuceritorul („bastardul acela normand..“) a luat măsuri dintre cele mai drastice și sîngeroase împotriva celor cotoropiți și care nu înțelegeau să i se supună. Una dintre acestea a fost și inventarul sau recensămîntul general al țării, cunoscut sub numele de *Domesday Book*. Întocmit cu o repeziciune uimitoare pentru vremurile de atunci (1085—1086), acest „recensămînt“, elaborat în primul rînd pentru stabilirea riguroasă a dărilor, cuprinde descrierea fiecărei proprietăți, numele proprietarilor actuali și anteriori și numărul populației respective. El constituie bincînteles o foarte prețioasă sursă pentru istoria epocii și un fel de simbol al cuceririi Angliei de către normanzi. Însuși numele documentului, care înseamnă *Cartea Judecării de Apoi*, vrea să arate că reprezintă pecetluirea definitivă a soartei celor subjugăți.

De astfel de fapte se rușina domnul Elijah Jonas-Sessions.

Și îmi aduc aminte bine ziua când am lămurit treaba asta, fiindcă a fost ziua în care m-am bătut prima oară în lege, la scurtă vreme după ce a murit Dilys Pritchard.

Capitolul XVII

— Eu sînt Învierca și Viața, rosti domnul Gruffydd cu glasul său bărbătesc, împodobit cu noblețea adîncimii și frumuseții.

— Amîn, răspunserăm toți în cor.

Ne aflam sus pe munte, în bătaia vîntului rece al nopții, și la lumina torțelor aprinse îl ascultam pe domnul Gruffydd înainte de a porni să cercetăm satul pentru a îndepărta de pe Vale lucrurile murdare și netrebuitoare.

În ziua aceea o fetiță fusese în chip fioros ucisă pe munte, iar cînd m-am întors eu de la școală lumea de pe Deal ieșise în stradă, în sat prăvăliile erau închise și clopotul capelei bătea într-una. În vreme ce îmi beam ceaiul sosi și tata, fiindcă la mină lăsaseră lucrul mai devreme ca să se poată întoarce oamenii acasă și să pornească în căutarea fiarei cu chip de om.

— Bietul copil și-a pierdut viața, spuse tata cu glas liniștit, dar îl vom găsi pe ticălos chiar dacă ar trebui să mutăm muntele din loc.

— Duceți-vă și voi ! ne îndemnă mama cu ochii în lacrimi. Sărmana copilă, tare frumușică mai era.

M-am dus și eu cu cei în vîrstă ca să aranjez torțele și să car păcura împreună cu alți băieți. Tata și frații mei se aflau și ei printre cei două sau trei sute

de bărbați ce stăteau îngîndurați și tăcuți. Domnul Gruffydd îi adunase pe coasta muntelui pentru ca îndată după ce avea să se lase întunericul să pornească prin sat, lăsîndu-le oamenilor doar timpul cît să se spele și să mănînce. Și le spusese că a sosit vremea cînd femeile lor nu mai aveau putința să-și vadă în liniște de treburi.

— Fiarele trăiesc printre voi, strigă domnul Gruffydd, lucrează cot la cot cu voi, vă vor ucide copiii și vor continua să trăiască nepedepsiți. Vor face din așezarea voastră o cloacă de stricăciune. Oare veți rîde dacă vă voi pomeni de Cel-rău? Oare veți zîmbi dacă am să vă pomenesc numele lui Satan? Atunci îngăduiți-mi să vă arăt trupul unui copil sfîșiat de gheare ucigașe. Poate că vă veți lăsa capetele pe spate și veți hohoti de rîs. Copilul acela nevinovat și-a primit moartea nu din mîinile unui om, ci din ghearele unei fiare. O fiară. Iar fiarele de felul ăsta sînt fii ai lui Satan. Va trebui să alungați duhurile rele din astfel de fiare, așa cum a făcut Mîntuitorul cu porcii din Gaderene. Sîntem oare hotărîți? Avem cu toții unul și același gînd?

— Da, răspunse mulțimea.

— Atunci, haideți! Cuvine-se să ne curățim pe noi înșine.

Coborî de pe stîncă și trecu în fruntea mulțimii, începînd să intoneze un imn, apoi ne conduse la vale, către sat. Bocancii bărbaților băteau ritmic în pămînt, glasurile trimiteau înainte cîntecul-de slavă, flăcările torțelor luminau chipurile bărboase și făceau ochii să scînteieze.

Am pătruns în sat și totul a rămas liniștit, ușile închise, nici o lumină aprinsă, nimeni afară din case și nici un alt zgomot în afară de tropotul oamenilor și de glasul dreptății.

Împrejurul fiecărei cârciumi și împrejurul celor trei rînduri de case unde locuiau cei doar pe jumătate velși, irlandezi ori englezi, oamenii s-au așezat în șir, aproape cot la cot, pentru ca nimeni să nu poată intra ori ieși. Apoi domnul Gruffydd, însoțit de douăzeci de bărbați, a intrat în prima cârciumă și i-a pus în vedere negustorului să nu servească vreme de o săptămînă nici un fel de băutură tare, să nu dea bere decît șefilor de echipe însoțiți de cel puțin cinci oameni, și nimic femeilor. La fel în cârciuma a doua și a treia. A fost o noapte de loc prielnică pentru cârciumi, fiindcă nu aveau nici un mușteriu, și la drept vorbind negustorilor nu le-ar fi putut nimeni aduce vreo învinuire. De fapt erau oameni de treabă, care trebuiau să-și cîștige și ei traiul în vreun fel.

Dar de îndurat trebuiau să îndure, și au îndurat fără să crîcnească. Știau bine că nu era nevoie decît de un chibrit pentru a-i lăsa pe drumuri, fără altceva decît jarul avutului lor, ca să aibă la ce se încălzi.

Pe urmă s-a mers la casele unde trăia pleava celor veniți să lucreze la mine. Oamenii aceia se îndeletniceau cu treburile pe care un miner adevărat nu le-ar fi făcut pentru nimic în lume și li se îngăduia să șadă și să viețuiască acolo fiindcă proprietarii nu erau de loc dispuși să plătească mai mult, cînd aveau la îndemîină oameni mult mai ușor de mulțumit. Pentru un gologan de nimic cărau zgură și bălegar, măturau străzile, și după cum le era munca așa le era și viața. pînă și copiii și-i trimeteau la muncă de la opt ori nouă ani, ca să aducă și ei acasă un ban mai mult. De altminteri, cei mai mulți dintre ei nu stăteau cu gîndul decît la beție. Casele lor arătau ca niște cocini, și chiar vitele s-ar fi răzvrătit de-ar fi fost duse să trăiască acolo, fiindcă vitele țin la

curătenie și repede își arată nemulțumirea, pe câtă vreme oamenii aceia de multă vreme pierduseră asemenea simțăminte alese. Erau un adevărat scandal.

La acele cocioabe așezate pe trei rînduri s-a dus domnul Gruffydd și a bătut la prima ușă, dar fără să primească vreun răspuns.

Siluețele înalte și întunecate ale munților se înălțau în noapte de jur împrejurul nostru, iar ciocăniturile în ușă își trimiseră ecourile pretutindeni, încercînd parcă să-și afle un loc de odihnă.

Torțele alcătuiau în jurul caselor un cerc neregulat, și dedesubtul fiecărei flăcări ce se zbătea ca părul despletit al unei furii dezlănțuite chipurile oamenilor apăreau palide, șterse de umbre roșietice, cu orbitele ca niște găuri adînci fulgerate din cînd în cînd de albul ochilor în mișcare. Umbre de oameni zvîcneau pe coastele muntelui ori erau aruncate peste zidurile caselor, după felul cum se clătinau flăcările torțelor înconjurată de aburul cenușiu al răsuflărilor, fiindcă noaptea avea să aducă după sine îngheț, și ardezia acoperișurilor căpătase luciri argintii, iar buricele degetelor nu se mai simțeau bine decît vîrîte în fundul buzunarelor.

Multă vreme trebui să bată domnul Gruffydd în ușă și doar într-un tîrziu se deschise o fereastră mare numai cît să poată cuprinde un cap de om, singura fereastră a casei, și un cap se arată la vedere.

— Cine e? întrebă glas de femeie împuținat de frică.

— Garda cetățenească, răspunse domnul Gruffydd, și vocea i se rostogoli în noapte și pe coastele muntelui, iar torțele prinseră să se miște după cum se vînzoleau oamenii prin tot locul, scoțînd sunete guturale.

— Nu noi sîntem vinovați, nu noi, țipă femeia, cu noi n-aveți nici o treabă

— Deschide ușa ! porunci domnul Gruffydd. Celor nevinovați n-o să li se întâmple nimic. Deschide numaidecât !

Capul dispăru de la fereastră și peste o clipă ușa se deschise, domnul Gruffydd intră înăuntru însoțit de tata și de Rhys Howells, iar peste câteva minute apărură iarăși împingând de dinapoi trei bărbați.

— Duceți-vă acolo ! le zise Rhys Howells arătînd către locul unde cîndva fusese un puț de mină, astupat acum.

Cei trei intrară în groapă și cîțiva oameni se duseră să-i păzească.

Domnul Gruffydd cercetă casă după casă, dar acum fără nici o greutate, fiindcă ușile se deschideau înainte de-a apuca el să bată. Toți bărbații fură scoși din case, iar femeilor li se spuse să rămîină înăuntru, cu copiii.

După ce lăsă sub pază și ultima casă, domnul Gruffydd se întoarse la locul său de pe stîncă și noi făcurăm cerc în jur.

— Acum, anunță el, trebuie să-i chemăm unul cîte unul și să vedem ce putem afla.

Lucrurile s-au petrecut la fel cu fiecare. Mai întîi numele, apoi slujba, leafa și în care șut lucraseră în ziua aceea. Fiindcă cei care lucraseră în șutul de zi n-aveau cum să se afle pe munte și să întîlnească fetița. prin urmare trebuiau căutați cei din șutul de noapte și cei care nu se duceau la muncă. Unul cîte unul au fost întrebați și apoi li s-a dat drumul, fiecare arătîndu-se tăcut și temător, iar printre ei se aflau irlandezi, scoțieni, englezi și cîțiva velși cu sînge amestecat.

Am ajuns și la Idris Atkinson.

Era înalt, dar pe cît de înalt, pe atît de subțiratic, cu obrazul alb acoperit de pete nesănătoase, cu părul lung și mîinile veșnic în mișcare, cu unghiile roase

asa de adinc că nici nu puteai să te uiți la ele de scîrbă.

— Șutul de zi sau cel de noapte ? îl întrebă domnul Gruffydd.

— De zi, răspuse Idris Atkinson uitîndu-se în toate părțile, dar fără să-și miște capul.

— La care galerie ? continuă domnul Gruffydd.

— Nu te interesează, răspuse cel întebat, cu ochii pironiți în pămînt.

— La care galerie ? repetă domnul Gruffydd cu același glas liniștit și fără asprime.

— A treia, tipă Idris după o clipă de șovăire.

— La galeria a treia nu s-a lucrat azi, spuse Rhys Howells încrucișîndu-și brațele pe piept, clătinîndu-se pe călcîie și ridicînd privirile spre munte.

Apoi rămase neclintit și se uită la domnul Gruffydd.

Se lăsă tăcere, tulburată doar de fisîitul torțelor și de acele sunete mărunte ce se nasc într-o mulțime de oameni încremenți în așteptare și cu răsuflarea încetinită.

Fiara privi în jur, cu gura căscată, nările dilatate, ochii înroșiți de spaimă, cu glasul pierit în mijlocul liniștii depline, cu degetele boante și închircite mișcîndu-se nervos de-a lungul hainelor lucioase și sco-rojite de grăsime și praf de cărbune ce cădeau pe el ca un sac și îi arătau slăbiciunea trupului prin găurile de la coate și de la genunchi.

— Să se ducă cineva acasă la el, spuse domnul Gruffydd, și să aducă înoace femeile. Căutați-i bine hainele și șapca.

— Nu găsiți nimic, șopti fiara. Nu-i nimeni acasă. Nu-s eu vinovatul. Nu eu am făcut-o.

Dar oamenii și plecaseră într-acolo în goană.

Din nou liniște, și nimeni nu se uita la fiara care plîngea căzută în genunchi și își rotea mereu privirile înspre casă. Pe urmă se auzi un strigăt dintr-

acolo, apoi oamenii venind în fugă și vorbind agitat între ei, cu răsuflările întretăiate.

Evan Thomas și Sion Prosser aveau amîndoi brațele pline de haine.

Evan întinse pe stîncă, dinaintea domnului Gruffydd, o cămașă de flanelă neagră de murdărie și întărită de sînge închegat. Și toate straiile celelalte, haina, vesta, pantalonii erau murdare de sînge, iar pe șapcă sîngele încă nu se uscaseră.

— Te-ai rănit cumva astăzi? îl întrebă domnul Gruffydd.

— Nu, răspunse fiara stînd acum în picioare și tremurînd. Sîngele e de la un ponei.

— Nici un ponei nu s-a rănit astăzi sau ieri, strigă atunci din spatele mulțimii Llewellyn John, grăjadrul.

— Nu-i de-acuma, e de mult, zise fiara, cu glas ca de femeie.

— Dar sîngele e proaspăt, observă domnul Gruffydd, încă mai miroase. Și astăzi ai purtat hainele astea. Ia desfă-te să-ți vedem pieptul.

— Nu, nu vreau, se împotrivi fiara și își strînse mîinile la piept, căzînd în genunchi.

— Sub unghiile bieteii copile erau bucățele de carne, spuse domnul Gruffydd cu glas liniștit. Așa că duhul ei a lăsat urme. Descheie-te la piept.

— Nu! țipă fiara.

Rhys Howells și Tom Davies se duseră la el, îl apucară fiecare de spatele hainei, traseră și îl dezbrăcară. Fără să țină seama de zbieretele lui îi smulseră zdrențele pe care le avea sub haină.

Zgîrieturi adînci îi brăzdau pieptul ca niște linii groase desenate cu creionul, iar cînd îi scoaseră și pantalonii văzură că era murdar de sînge și toată vremea fiara zbiera și se văicărea. Rămas gol, își înfipse ghearele în pămînt, zbieretele îi răgușiră, începu să hohotească și balele îi curgeau din gură.

— Unde e tatăl ? întrebă domnul Gruffydd cu privirile coborâte asupra fiarei.

— Aici sînt, răspunse Cynlais Pritchard ; ieși în față împreună cu cei trei feciori ai lui și se uită la domnul Gruffydd.

— Copila ta v-a părăsit, vorbi domnul Gruffydd. În loc s-o vezi crescînd și ajungînd femeie, în loc să te bucuri de nepoți, mîine vei păși în urma sicriului ei fiindcă ô fiară și-a întins ghearele asupra-i pe cînd biata copilă se plimba pe munte. Fiica ta era prea nevîrstnică pentru a putea să aibă vreo vină, și într-adevăr cu greu i-am putea aduce vreuna fiindcă ți-a lăsat știre pe însuși trupul fiarei.

Liniste. Și Cynlais Pritchard se străduia să-și stăpînească lacrimile ținînd ochii strîns închiși și pumnii adînc înfipți în șolduri.

— Dacă l-am da pe ucigaș pe mîna poliției, ar însemna să-i oferim încă zile de trăit, ceea ce fiicei tale nu i s-a îngăduit, urmă domnul Gruffydd. Ar avea casă și masă pînă în clipa cînd ar ajunge sub ștreang, iar pînă atunci fiica ta ar zace multă vreme sub flori uscate ; și ștreangul aduce moarte ușoară, grabnică și curată, fără sînge, fără chin, fără schingiuirea sufletului și a trupului. Oare dreptate ar fi aceea cînd un bărbat în toată firea ar cunoaște ștreangul în vreme ce victima lui, un copil de șapte ani, ar zace încă de multă vreme în mormînt, sfîșiată și zdrobită !

— Nu, răspunse mulțimea.

— Să-l ardem ? întrebă domnul Gruffydd. Dacă am face așa ar însemna să-l ducem la o moarte de mare cinste, fiindcă martirii au pierit în flăcări. Atunci ce facem ?

— Dați-l pe mîna mea, ceru Cynlais Pritchard.

— Asta e hotărîrea voastră, a tuturor ? întrebă domnul Gruffydd adresîndu-se mulțimii.

— Da, răspunseră oamenii într-un singur glas.

— Ia-l ! zise domnul Gruffydd. Și așa cum am făcut cu el vom face și cu următorul, dacă va mai urma vreunul. Și ia seama, dacă ai să-l îngropi, oricît de adîncă i-ai face groapa, o să pîngărești pămînt nevinovat. Nu împovăra glia cu asemenea spurcăciune.

Unul dintre feciori luă o torță și ceilalți îi ajutară tatălui să ducă fiara de acolo, iar toți știam fără să ne spună nimeni că aveau să-l tîrască pînă la locul unde o găsiseră pe fetița moartă, căci acolo trebuia să-și îndure calvarul.

Noi am rămas pe loc, urmărind lumina torțelor ce se împrîștina pe măsură ce urcau, țipetele fiarei s-au stins, și deodată au trecut peste un dîmb și i-am pierdut din vedere.

— Să ne rugăm, spuse domnul Gruffydd. Mărite Dumnezeu, oameni sîntem și slabe ni-s puterile. Dacă în noaptea aceasta am greșit, facă-se voia ta. Înfățișa-mă-voi dinaintea mîinii tale, la judecată, și voi răspunde că bine am făcut. Fiecărui i se cuvine dreaptă răsplată, după faptele sale. În numele Domnului nostru Isus Cristos, amin.

— Amin, rosti mulțimea ; iar după ce domnul Gruffydd coborî de pe stîncă plecară cu toții către case, în liniște, fără să scoată o vorbă, căutînd cu privirile lumina torțelor ce urmau să apară sus pe munte.

Licărirea se ivi și în aceeași clipă un zumzet se ridică din mijlocul mulțimii, dar nimeni nu se opri din mers. Apoi lumina porni încet către dreapta, pînă ce ajunse la măceșii de pe marginea potecii ce ducea spre fermă. Acolo o găsiseră pe fetița.

Se opri, dispăru, și muntele se cufundă în întuneric.

Casele de pe Deal ne împiedicau să mai vedem locul acela, dar cînd am pătruns în cîrtea din fund pentru a intra în casă, o lumină mare izbucnise pe

munte, ca și cînd s-ar fi dat foc ierburilor de-acolo, de sus, și mi s-a părut că în limpezimea flăcărilor văd oameni mișcîndu-se. Iar atunci mi-am adus aminte de Marged și cu frica în suflet m-am dus la culcare.

A doua zi a venit pe Vale un polițist cu țeapă argintie deasupra căștii și lanț argintiu pe ea, dar nimeni nu știa ce dorește și pe nimeni n-a putut găsi pentru a-i răspunde la întrebări, așa că a trebuit să plece.

Întreaga dimineață am stat în rotăria lui Clydach Howell și m-am uitat la el cum alcătuieste un sicriu micuț din lemnul alb al unui stejar bătrîn, și multe am învățat atunci despre felul cum se îmbucă părțile de lemn fără ajutorul cuielelor și șuruburilor, și cum se folosesc cuiele și șuruburile fără a fi lăsate la vedere. Am dat o mîna de ajutor la căptușirea cu mătase a sicriului și am bătut cuie pe margini, alcătuiind un fel de floricele, ca să țină căptușeala. Atît de frumos am lucrat amîndoi încît parcă te durea inima cînd te gîndeai că sicriașul acela avea să fie vîrît în pămînt.

I-am lăsat pe Clydach să-l ducă singur la casa moartei.

Mic înmormîntările nu mi-au plăcut niciodată. Cînd am ajuns și eu acolo, ducînd cărțile domnului Gruffydd, i-am găsit pe toți adunați: Cynlais cu nevasta și feciorii, fetele măritate, bărbații lor și familiile acestora. Cei adunați în fața casei îmbrăcaseră haine de sărbătoare și erau pregătiți să meargă în alai, după sicriu, pînă la cimitirul de pe coasta muntelui. Stînd în așteptare, vorbeau despre noaptea dinainte și se uitau mereu înspre pata neagră răsărită printre verzele și cafeniul costișei.

În casă nu se auzea nici un alt zgomot în afară de respirațiile reținute ce chinuiau gîtlejurile îndurerate ale femeilor ostenite de plîns îndelung, plînsul pornit

din ochi umflați și roșii, și sughițurile stinse pornite din piepturi torturate de ceasuri și ceasuri de bocet. Copiii se aflau în bucătărie și stăteau țepeni în hainele lor cele bune, bărbații se adunaseră în odaia din față, iar femeile erau toate în odaia de sus, strînse împrejurul trupului așezat în sicriu.

Domnul Gruffydd stătea în odaia din față, cu bărbații.

— Mulțumesc, fiule, îmi spuse după ce i-am dat cărțile și vorbindu-mi ca după un lung răstimp de liniște. Du-te în bucătărie și liniștește copiii de acolo, vrei ?

Așa că m-am dus în bucătărie și am încercat să potolesc plînsul celor mici, dar copiii auzeau bocețele mamelor și bineînțeles că plîngeau împreună cu ele. Pe urmă femeile au coborît din odaia de sus, a fost coborît și sicriul, iar domnul Pritchard a venit în bucătărie și mi-a făcut semn cu mîna să scot copiii afară din casă.

Cînd am ieșit am văzut că lumea se rînduise în șir, doi cîte doi, pe toată lungimea străzii. Cîțiva prieteni ai familiei aveau să meargă în urma sicriului, dar cei mai mulți o luaseră înainte. Imnul se înalță în întrecaga-i măreție și batiste albe flîlfiau de-a lungul șirurilor negre în vreme ce alaiul străbătea domol satul și pornea pe întinsul drumeag de pe coasta muntelui. Puțini privitori stăteau pe margini, fiindcă aproape toată lumea de pe Vale se afla în alai și nu lipseau decît cei țintuiți la pat, cei care îi îngrijeau și cei rămași la mină să întretină focurile.

Urcam mereu pe costișe, încet, mai sus și tot mai sus ; fiecare imn era urmat de un altul, toată lumea cînta, iar ecoul devenea din ce în ce mai slab pe măsură ce ne apropiam de creastă și ieșeam dintre copaci. Apoi ne oprirăm o vreme pentru odihna pur-

tătorilor sicriului, și batiștele se îndreptară nu către ochi, ci către frunți și cefe, hainele fură scoase de pe umeri, pelerinele fură luate pe brațe și încălțările prea strâmte li se desfăcură șireturile. Lucrurile zilnice, acele mărunte giuvaieruri care adună laolaltă scurgerea vieții, începeau să se arate la iveală. O răsătură la călcâi, gulerul înmuiat de sudoare, vreo cută a ciorapului — ajungeau s-o ia înaintea simțămintelor trezite de fapta așezată în micuțul sicriu alb.

Apoi sicriul fu din nou ridicat și iarăși pornirăm însoțiți de un alt imn menit să lumineze calea, mai sus și tot mai sus, pășind în urma micuțului sicriu alb ce sălta și cobora, și iar cobora și iar sălta printre pălăriile rotunde, și cuprins în șirurile negre ce se frângeau acum în grupuri de câte trei sau patru oameni, despărțite de golurile tot mai largi pricinuite de bărbații ce rămâneau să ajute femeilor la urcușul mereu mai pieptiș. La o vreme cei din frunte ajunseră pe culme și trecură de ea pierind din vedere, apoi tot pe culme se iviră purtătorii sicriului, siluete negre pe albastrul profund al cerului; razele de soare dansară pe ornamentele de bronz și dădură glas de cântec petelor albe.

După aceea trecurăm pe partea cealaltă, pășind mai repede fiindcă mergeam la vale, totuși nu prea repede, însă mai lesne și cu inimă mai ușoară, pînă ce ajunserăm la pajiștea transformată în cimitir. Toată lumea se adună într-un cerc larg în jurul gropii în care avea să fie coborît sicriul, dar domnul Pritchard și familia sa se duseră aproape de locul unde purtătorii îl așezaseră pe mormanul de pietriș.

Cînd domnul Gruffydd începu să citească, batiștele porniră iarăși să filfie printre șirurile negre și glasul îi era întovărășit în fiecare clipă de plîns și de vocile numeroase ale celor ce-i întăreau spusele.

Doamna Pritchard trebui să fie ținută de bărbatul și de feciorii ei atunci cînd domnul Gruffydd făcu semn oamenilor să coboare sicriul în mormînt, dar continuă să se vaiete sfîșietor în vreme ce oamenii treceau unul cite unul pe lîngă groapă și își aruncau privirile în adîncul ei. Femeile leșinau și bărbații le trăgeau pe margine ca să le bată peste dosul palmelor și să le facă vînt cu pălăriile ; copiii dimprejurul meu plîngeau cu toții în gura mare, dar nimeni nu se putea ocupa de ei în afară de mine ; iar eu nu eram în stare să le fiu de vreun ajutor, nici măcar o vorbă de alinare nu găseam să le spun fiindcă niciodată n-am fost îndemînat cu cei mici.

În cele din urmă n-a mai rămas nimeni să mai treacă pe lîngă mormînt, iar domnul Gruffydd a luat o mîină de țărîină și a aruncat-o în groapă. Pe urmă domnul Pritchard și-a lăsat soața să vină pînă la marginea mormîntului ca să arunce înăuntru flori și țărîină, și s-ar fi azvîrlit și ea în groapă dacă n-ar fi fost ținută strîns de ceilalți și dusă de acolo. Toate femeile din familia Pritchard plîngeau în hohote stînd ghemuite la piepturile bărbaților, copiii li se atîrnau de poale și țipau înnebuniți ; doar un singur băiețaș care ședea lîngă mine și își secase izvorul lacrimilor rămăsese cu mîinile în buzunare, buza de jos răsfrîntă și nimic altceva în ochi afară de cumplita-i oboseală.

Din spatele meu sosiră cîțiva oameni cu lopeți și începură să arunce în groapă bulgării tari ce buibuiau și răsunau izbindu-se de lemn, iar la aceste sunete doamna Pritchard se prăvăli deodată înainte, albă la față, și bărbatul ei o luă în brațe ca pe un copil și o duse de acolo.

N-am putut auzi nimic din rugăciunea domnului Gruffydd, fiindcă vorbea cu glas stins, acoperit de

zgomotul bocetelor. Apoi a urmat un imn, în ton și ritm nesigur, și înmormîntarea a luat sfîrșit.

Ne-am întors acasă mai repede decît veniserăm și nu cu aceeași rînduială, căci oamenii apucau pe scurtături fără să mai păstreze rîndurile, ci strînși pe familii și grupuri de prieteni. La început eu am mers destul de încet, fiindcă îndată ce am ieșit din cimitir copiii au și dat să se apuce de joacă, dar cînd s-au pornit să și strige au fost potoliți de bărbații ce se întorceau spre ei cu privirile încruntate și pumnii strînși. Atunci repede ne-am văzut de drum peste munte și am ajuns la casa familiei Pritchard cu mult înaintea celorlalți.

De îndată ce au sosit acolo, femeile și-au scos hainele și pelerinele, pe urmă și-au suflecat mînele ca să rînduiască tacîmurile și să pună la fiert apa pentru ceai. Venea lume din ce în ce mai multă, apoi sosi și doamna Pritchard care arăta acuma ceva mai bine, dar tot gata să izbuenească iarăși în plîns, la auzul unui cuvînt nepotrivit sau la vederea unei priviri stîngace. De cum intră ea în casă, începu întinderea meselor și aducerea bucatelor, iar treburile acestea părău să facă din biata femeie o altă făptură, căci se apucă de treabă cu cea mai mare rîvnă, fiind prima care băga de seamă ce mai trebuie făcut, ori nu fusese rînduit chiar așa cum se cuvine, și toate acestea fără urmă de lacrimi.

Bărbații rămăseseră în stradă dinaintea casei să fumeze, dar cînd fură chemați înăuntru își scuturară pipele lovindu-le de zid și se așezară fiecare pe locul arătat de doamna Pritchard. Patru case își deschisera ușile pentru praznicul de înmormîntare și peste tot odăile erau pline de lume care bea și mîncea, însă în tăcere, nu cum ar fi făcut la prăznuirea unei zile de naștere; și toate bucatele veneau de la casa familiei Pritchard, aduse de fete și de cîțiva băieți

care aveau grijă de noi și de cei rămași afară fiindcă nu mai încăpuseră înăuntru.

Eu mă aflu în colțul odăii din față a casei doamnei Pritchard, împreună cu doi dintre băieții mai mici ai familiei și aproape de masa unde ședea domnul Gruffydd, domnul Pritchard și alți bărbați mai de seamă. Multă vreme nimeni n-a scos vreo vorbă, dar se îndeletniceau de zor cu furculițele și cuțitele, iar femeile intrau și ieșeau într-una, fără contenire, aducînd la masă.

— Mare tristețe, zise domnul Evans de la mină, mare tristețe.

Terminase de mîncat, se rezemase de speteaza scaunului, ținea o scobitoare între dinți și privea pe fereastră.

— Da, așa este, întări Rhys Howells. Dar a fost o înmormîntare cu adevărat frumoasă. Măiestrit lucrău a mai făcut Clydach Howell din sicriul acela. De cînd sînt n-am văzut unul la fel.

— Îți mulțumesc, Rhys, spuse Clydach, roșindu-se puțin de plăcere, bucuros am să-ți fac și ție unul, într-o bună zi.

— Lasă, că înainte de asta te așez eu pe tine frumușel în coșciug, răspunse Rhys. Fii fără grijă. Dar pînă atunci au să treacă ceva ani, așa trag nădejde.

— Dacă ar fi să am o înmormîntare cum a fost cea de azi a micuței noastre, urmă Clydach, aș fi gata să mor și mîine. Frumos a mai fost, zău că da.

Toată lumea încuviință din cap, iar domnul Pritchard zîmbi privind de-a lungul mesei ca și cînd gîndul ăsta i-ar fi adus un strop de fericire, și zise :

— Tare aș vrea să fi putut și fetița să vadă. Credeți că a văzut, domnule Gruffydd ? Acum e în rai, ori așteaptă să-i vină rîndul ?

— E în rai, răspunse domnul Gruffydd cu privirile plecate asupra farfuriei. Copiii nu au de așteptat.

Veniți către mine, a spus Mîntuitorul, și lăsați copiii să vină la mine. Niciodată n-a pomenit despre așteptare.

— Mă bucur din toată inima, mărturisi domnul Pritchard cu ochii împăienjeniți de lacrimi. Dar de ce a trebuit să se ducă ea acolo, nimeni nu poate spune. Era destul de fericită aici, cu noi. În fiecare zi, la vremea prînzului, venea la mine și îmi aducea cutia cu mîncare și era fericită ca pasărea în înaltul cerului, iar de cîte ori lucram în șutul de dimineață stătea în fața casei și mă aștepta. Oare de ce o fi trebuit să se întîmple așa ?

— Cine poate pătrunde căile Domnului ? zise bătrînul Owen morarul.

— Oare de ce, domnule Gruffydd ? întrebă domnul Pritchard cu glas tremurător, și toți cei de față tușiră ușor, apoi ridicară la gură ceștile de ceai și sorbiră, numai ca să nu se uite la el.

— La asta nu-ți pot da răspuns, domnule Pritchard, dragul meu, vorbi domnul Gruffydd cu glas adînc și împovărat de tristețe, făcînd să se lase tăcerea în odaie. Nici un muritor nu ți-ar putea răspunde. Ți-aș putea spune că e vorba de o pedeapsă ori de o punere la încercare. Dar ce ai făcut dumneata ? Dumneata, sau buna dumitale soată ? Iar dacă ai fi meritat pedeapsă, de ce să cadă ea asupra fetei și nu asupra dumitale ? Nu, domnule Pritchard ! Nu-ți pot da răspuns, fiindcă orice ți-aș spune nu ar da glas adevărului. Adevărul e mai presus de noi și nu se află înlăuntrul nostru. Noi ne păstrăm credința. Atîta tot.

— Da, încuviință domnul Pritchard. Da, așa este. Dar tare greu îmi vine.

— Nimeni nu poate spune pentru ce Fiul Omului a trebuit să moară, continuă domnul Gruffydd. Era Prinț al Luminii. Ar fi putut stăpîni lumea. Dar a fost răstignit, iar atunci cînd oamenii s-au arătat

gata să lupte pentru el, le-a poruncit să-și vîre săbiile în teacă. A îngăduit unei gloate să-l răstignească pe cruce. Pentru ce a murit în felul acesta cînd ar fi avut putința să aleagă oricare altul ? Ca să ne mîntuiască pe noi ; știm. Dar de ce a murit tocmai în chipul în care a murit ? Așa a fost rînduiala ? Și atunci îndrăzni-vom oare să spunem că sărmanei Dilys i-a fost rînduit să sfîrșească așa cum știm ?

— Dar de ce n-am murit eu ? stăruie domnul Pritchard. Eu mi-am trăit viața. N-am avut o viață aleasă, dar am făcut tot binele de care am fost în stare. Eram pregătit să mor în locul ei.

— Nu am răspuns pentru întrebările dumitale, domnule Pritchard, dragul meu, zise domnul Gruffydd întinzînd mîna și așezînd-o pe brațul părintelui îndurerat. A fost luată dintre noi și orice alte vorbe sînt de prisos. Nu putem face nimic altceva decît să ne păstrăm credința în Dumnezeu și să hotărîm cu tărie că stările de lucruri care au făcut cu putință moartea ei vor fi șterse de pe fața pămîntului acum, fără întîrziere.

— Să ții-teți toți minți vorba asta, spuse domnul Evans. Și cum putem duce la îndeplinire hotărîrea noastră, părinte ? Spune. Arată-ne, și așa voi face din toate puterile mele.

— Mai întîi, ajutați-mă să țin o adunare mîine seară. Acum, în casa aceasta, nu este nici timpul și nici locul potrivit. Dar un singur lucru să vă fie limpede în minte. Sufletul acela gingaș n-a plecat dintre noi fără rost. Se va vorbi despre el încă lungă vreme.

— Amin, rostiră toți cei de față.

— Mulțumesc, părinte, spuse domnul Pritchard, vorbele astea sînt pentru mine adevărată mîngîiere. Dar durerea nu mi-o pot alina.

S-a lăsat tăcere apoi; tata mi-a făcut semn cu ochiul să plec, așa că m-am dus acasă și mi-am văzut de lecții.

Deși la școală nu făceam mare lucru, noaptea munceam din greu, iar doamna Tom Jenkins, Davy sau Ianto erau totdeauna gata să mă ajute. Ianto și Davy aveau destulă bătaie de cap cu treburile lor, fiindcă sindicatul creștea din zi în zi și Ellis poștașul se oprea în fiecare dimineață și în fiecare seară dinaintea casei noastre aducându-le pachete mari de scrisori, dar nu s-a întâmplat niciodată să nu-și lase deoparte lucrul ca să mă ajute, și în schimb eu scriam multe scrisori de ale lor.

Când am ajuns acasă, Davy lucra în odaia din față, împreună cu Wyn care vîra scrisorile în plic de îndată ce el le termina, și cu Angharad care lipea plicurile, iar Ianto zugrăvea un afiș uriaș pentru o adunare.

— Cum a fost înmormîntarea? mă întrebă Davy.

— Foarte frumoasă.

— A fost și Jones Pentre Bach?

— Da.

— Bănuiam eu, zise Davy. Nimeni n-apucă să fie îngropat fără să se afle și el de față. În douăzeci de ani nu s-a pomenit să-i scape ăstuia vreo înmormîntare. Vînător de cimitir. Mi-e scîrbă de oameni de ăștia.

— Vai, Davy, spuse Wyn cu mirare, bietul bătrîn vrea să arate și el că îi cinstește pe morți.

— Îi cinstește? zise Davy vorbind cu aprindere și dispreț. Asta nu-i cinstire, să te tîrăști după fiecare coșciug de îndată ce-ai prins de veste. Sînt închinători ai morții și ai tipicului înmormîntărilor. Corbi cu chip de om. Ființe care put de la o poștă.

— Singura parte a înmormîntării care îi interesează în vreun fel e praznicul, interveni și Ianto.

Varsă lacrimi și înghit bucate, și așa rămîn la statu quo.

— Tu ești prea leneș ca să te duci pe jos pînă peste munte, îl muștră Wyn, supărată. Asta-i pricina. Lenea.

— Decît la o înmormîntare, prefer să mă duc pe jos pînă la Oraș și îndărăt, spuse Ianto. Nu-i vorba de lene, ci de bună cuviință. Auzi, cimitire. Dacă există vreun loc mai urît și mai trist decît cimitirul, sper că nu va trebui niciodată să port povara de a-l vedea.

— Dar tu cum ai fi vrut ? îl întrebă Angharad. După tine s-ar fi convenit s-o arunce pe biata fetiță la gunoi ?

— S-o încredințeze flăcărilor, răspunse Davy. Tă-rîna să se întoarcă în țărîna. Și cu cît mai repede și mai curat, cu atît mai bine. Hai, dați-i zor, să ne vedem de treabă !

— Huw, îmi spuse Ianto, adă din chiler un ciocan și niște cuie. Trebuie să terminăm treaba asta pînă nu se face întuneric.

Ianto a luat afișul și eu cutia cu scule și am plecat împreună devala în sat, pînă la *Three Bells*, în fața căreia se afla un vechi trunchi de copac, și pe el am prins în cuie anunțul. Chemarea aceea se adresa tuturor oamenilor cu grijă față de propriile lor interese și de bunăstarea celor ce depindeau de ei, invitîndu-i să vină a doua zi seara la ceasurile șase pe locul lui Jones de la capelă, să vină cît mai mulți, pentru a lua o hotărîre împotriva scării mobile folosite ca bază de stabilire a plății săptămînale și pentru alegerea unui comitet împuternicit să înfățișeze proprietarilor hotărîrea luată.

Cînd aproape sfîrșisem treaba, o mulțime de oameni se adunaseră în jurul nostru, iar cei care știau carte citeau cu glas tare pentru ceilalți. Mulți

dintre ei tocmai veneau de la praznicul de înmormîntare, iar Isaac Wynn, unul dintre epitropi, citi anunțul și plescăi din limbă, pe urmă îl întrebă pe Ianto, cu glas aspru :

— De ce nu vă vedeți voi, feciorii ăștia ai lui Morgan, de necazurile voastre? Toată vremea ațiștați lumea ba într-o privință, ba în alta. Cine v-a dat dreptul să vă ridicați și să le vorbiți oamenilor? Ce-ar fi să vă vedem mai des pe la capelă și mai rar pe locul lui Jones? Dacă ați face așa, lumea v-ar arăta mai multă prețuire.

— Dacă pot avea leafă mai mare, primesc bucuros mai puțină prețuire, îi răspunse Ianto. Copiii se hrănesc din leafă. Prețuire degeaba le dai. În ce ne privește pe noi, o să ne ducem acolo unde credem de cuviință. De cîte ori o să văd ceva rău am să-ți vorbesc despre răul ăsta atîta vreme cît o să stai să ascuți. E dreptul meu. Iar dacă socotești cumva că greșesc, ridică-te și vorbește împotriva mea. E dreptul dumatăle, și niciodată n-am să ți-l contest. În ce privește capela, e bine și acolo, dar e un loc care mie nu-mi place fiindcă se adună în ea prea mulți oameni de teapa dumatăle. De asta prefer locul lui Jones de la capelă. Noapte bună, domnule Wynn.

— Ai să-ți primești tu răsplata, strigă Isaac Wynn în urma noastră.

— Bucuros, răspunse Ianto, dacă o să vină împreună cu mărirea lefurilor.

— Du-te îndărăt la Londra, strigă iarăși Isaac Wynn. Și lasă-le ăloră de-acolo ideile tale trăsnite.

— Am să le spun treaba asta proprietarilor, strigă și Ianto, la rîndul lui, fiindcă acolo, la Londra, e cheltuită leafa care ți s-ar cuveni pe drept. Dacă dumneata ești mulțumit să vezi cum banii ce ar trebui să intre în buzunarele dumatăle curg în pungile proprietarilor și bancherilor și-s risipiți pe poftetele tîr-

felor, eu nu-s mulțumit. Și am să rămân aici ca s-o spun în gura mare.

— Cum ajung tîrfele să se bucure de banii noștri ?
l-am întrebat eu pe Ianto, în drum spre casă.

— Îmi pare rău c-a trebuit să rostesc vorba asta de față cu tine, răspunse Ianto, dar m-a înfuriat prostănacul ăla bătrîn. Ești prea mic pentru asemenea treburi. O să vină vremea cînd ai să afli.

Și așa am mers spre casă, cuprins de simțămîntul acela de neîmplinire, acel arzător simțămînt de neîmplinire care îți trezește mînia atunci cînd vrei să afli ceva ce ți-ar putea fi lămurit doar în cîteva cuvinte și totuși nu ți se împlinește dorința.

Acasă l-am găsit pe Davy în chilerul din fund stînd de vorbă cu doi oameni, doi oameni pe care nimeni nu-i prea lua în seamă, și m-am mirat văzîndu-i pe lîngă casa noastră, fiindcă Dai Bando și Cyfartha Lewis erau de meserie boxeri, oameni aspri, dar de treabă.

— Vino încoace, Huw ! mă chemă Davy și numai-decît mă cuprinse cu brațul pe după umeri. Dai, tu îl cunoști pe Huw.

— Da, sigur, mărturisi Dai și zîmbi arătîndu-și un dinte în colțul gurii.

Nu era mult mai înalt decît mine, dar de șase ori mai lat în spate și avea brațele tare lungi. Fața îi era acoperită de mici creștături pricinuite de pumni și toate colorate în albastru cu praf de cărbune, iar ochii aproape acoperiți de pielea ce fusese în nenumerate rînduri zdrelită și vindecată. Dar ochii îi luceau ca ai mierlei. Se povestea despre el că luptase pe ring de mai mult de o mie de ori și că un marchiz îl chemase la Oxford să-i învețe pe studenți să lupte — cu pumnii, bineînțeles — dar la Londra se îmbătase, băgase în spital doi polițiști și

poposise la închisoare. Așa că lumea nu prea mai stătea de vorbă cu el.

Cyfartha Lewis era mai tânăr, mai înalt, cu pieptul frumos proporționat și cu umeri vînjoși, bine cunoscut drept campion printre mineri, la categoria lui. În loc să vină la capelă, el și Dai se duceau sim-băta la Oraș și se angajau în meciuri de noapte, apoi se întorceau din vreme acasă pentru a putea să prindă șutul de luni dimineța. Era sigur însă că duminica făceau orice altceva în afară de a veni la capelă.

— Dai are să-ți dea lecții ca să înveți arta boxului, Huw, mă vesti Davy. L-am rugat să vină încoace și să vadă dacă e ceva de făcut cu tine.

— Ia dezbracă-te. băiete ! îmi spuse Dai cu glasul lui slab și ascuțit, mișcînd domol din mîinile noduroase și cu formă ciudată, veșnic pe jumătate strînse și lăsînd să se vadă încheietura masivă a degetului mare.

Așa că mi-am scos cămașa, am rămas gol pînă la brîu, iar Dai a început să mă ciupească și să mă cerceteze cu ochii, la fel cum făcea mama cu găinile cînd le pregătea pentru pus în oală.

— Ar mai trebui ceva pe la umeri, ceva de adaos în spate și ceva pentru lungit brațele, spuse Dai avînd în ochi o privire în care mi se părea că des-lușesc dispreț. Și pentru picioare i-ar mai trebuie încă două perechi la fel pînă s-ajungă să fie cum se cade, nu ? Tu ce zici, Cyfartha ? Ia trage-mi una aici, băiete !

Își întinse înainte bărbia și mi-o arătă cu degetul cel mic, dar mie îmi era cam frică să dau tare.

— Hai, băiete ! Trage-i din răputeri !

— Hai, trage-i ! mă îndemnă și Cyfartha, zîmbind. Ai o liră de aur dacă îl trîntești la podea.

Așa că am dat tare, numai că n-am nimerit nici măcar pe lângă bărbia lui, deși n-am băgat de loc de seamă să fi mișcat din cap.

— Nu face nici doi bani, spuse Dai, însă știe să folosească umerii și are poziție bună, nu ? Tu ce zici, Cyfartha ?

— Am văzut eu mulți și mai nepricepuți, răspunse Cyfartha. Cu picioarele stă el prost tare. Pe picioarele astea n-are să poată niciodată da un pumn cum se cade. Iar dacă ar încasa o lovitură adevărată, ar ajunge de-a dreptul în așternut.

— Ia ascultă puțin încoace, Dai ! interveni Davy. Din pricina picioarelor puștiul ăsta nu s-a putut duce la o școală ca lumea. Dar tu ai să-l înveți destul box ca să se poată descurca la școala unde se duce acum, indiferent de tăria picioarelor. Da, sau nu ?

— Da, răspunse Dai cu toată convingerea. Am fost și eu acolo, sus, în noaptea când a venit măicăsa. Doamne sfinte, cumplită noapte a mai fost și-aceea, nu ? Tu ce zici, Cyfartha ?

— Da, chiar așa, întări Cyfartha, și am ținut focul aprins pe stîncă toată noptica, iar dimineța am coborît de pe munte și ne-am dus la mină. Să nu-mi mai aduci aminte de noaptea de-atunci, chiar te rog. Douăzeci de lire bătute pe multe m-a costat ca să-mi lecuiesc mîinile de pe urma degerăturilor.

— Ce program faceți pentru mîine dimineață ? întrebă Davy nerăbdător.

— Patru și jumătate aici în vîrfurile dealului, răspunse Dai, și cinci sus, pe creasta muntelui. Un ceas acolo, fac șase, jumătate de ceas coborîrea, face și jumătate, iar masa de dimineață, care va să zică, la șapte. Tu ce zici, Cyfartha ?

— E-n regulă. Și să nu mănînce nimic, cel mult să bea apă înainte de asta.

— Foarte bine, încuviință Davy mulțumit. Prin urmare o să iei lecții de la niște campioni, Huw. Acuma treci în casă și vezi-ți de lecțiile din cărți.

Așa că am plecat de la Dai Bando și Cyfartha Lewis și m-am dus în casă, la Pericle și John Stuart Mill.

În dimineața aceea dinții Davy a venit să mă trezească, și la plecare a avut grijă să nu scîrție scîndurile pe care pășeam, așa că la patru și un sfert, în beznă și pe un frig de-ți clănțăneau dinții în gură, fără să mă spăl, fiindcă de-am fi lăsat găleata în fîntînă am fi trezit tot satul, iar cîtă apă era în casă trebuia pentru masa de dimineață, am ieșit din casă într-un vînt ce te frigea ca gheața, te făcea să lacrimiezi și-ți strîngea nasul dureros, ca un clește de rufe. Dai și Cyfartha au apărut din umbra ultimei case, amîndoi ca un fel de pete în întuneric, și numai după zgomotul bocancilor puteai spune unde anume se află.

— Tu ești, Huw Morgan ? întrebă Dai, și, cu toate că striga tare împotriva vîntului, eu nu auzeam decît o șoptă.

— Da ! am strigat și eu. Bună dimineața !

— Pe dracu ! zise Dai și scuipă cu silă. Hai să mergem !

Am pornit împreună în sus pe munte, dar cu multă mirare mi-am dat seama, după zgomot, că Cyfartha ne urmează însoțit de alți cel puțin zece oameni, și cînd m-am întors să mă uit Dai m-a apucat de ceafă și a început să înjure. Am continuat să urcăm, mai repede decît urcasem eu vreodată, dar cum în cîteva rînduri se mai întîmplase să plec cam tîrziu spre școală, eram obișnuit cu alergătura, așa că pe creastă am ajuns nu mult după Dai și răsuflînd aproape normal.

— Scoate-ți cămașa ! îmi spuse Dai dezbrăcându-se și el la fel ca toți ceilalți.

Prin urmare m-am dezbrăcat, deși eram adânc încredințat că o să îngheț, fiindcă vîntul bătea cu furie și șuiera de mama locului, parcă înverșunat să te dea jos de pe picioare. Era încă întuneric, și doar peste valea de alături vîzduțul abia începuse să bată în cenușiu, dar încolo pretutindeni numai întuneric, nimic altceva decît întuneric prin văi, și doar la ferma lui Merddyn Jones, care probabil se sculase, puteai zări o slabă licărire gălbuie făcînd pereche felinarului totdeauna aprins la mină, lîngă hala cablului.

La lumina zorilor Dai Bando putea să te bage în sperieți.

Pielea îi era roșietică din pricina gerului, iar mușchii te făceau să nu-ți crezi ochilor. Cei ai brațelor erau mai mari decît coapsele mele, iar deasupra beteliei pantalonilor avea șase pătrate ieșite în afară, fiecare cît amîndoi pumnii mei puși unul lîngă altul, și atît de umflate că ai fi putut trece cu un băț peste ele ca peste lețurile unui gard. De pe umeri îi plecau, asemenea unor degete grășane, mușchi ce coborau pe partea de sus a brațelor, iar pe spate mînunchi de mușchi îi acopereau omoplații, lăsînd două odgoane groase să cadă în jos pe fiecare parte a șirei spinării.

Niciodată n-am să uit cum arăta Dai Bando în lumina aceea cenușie, cufundat cu totul în noapte și în frigul ce-i mușca pielea acoperindu-i-o cu bulbițe de îndată ce își scoase cămașa și își trase în sus pantalonii.

Cyfartha nu era nici el mult mai puțin vînjos decît Dai, și toți ceilalți băieți tineri sau bărbați în toată firea la fel arătau. Numai eu eram doar piele și oase.

— Haideți, băieți ! ne îndemnă Dai bătîndu-se tare cu palmele peste trup. Puneți-vă sîngele în mișcare !

Minute în șir am topăit acolo bățindu-ne cu palmele ca să alungăm frigul, sărind și săltând pe loc ca niște țințari înnebuniți, pînă cînd lumina a devenit verzuie și portocalie, străbătută de firișoare aurii, și am putut să ne vedem limpede unii pe alții, iar copacii și-au arătat formele și coloritul verde închis.

— Culcat pe spate ! porunci Dai.

Și cu toții ne-am întins la pămînt, pe iarba mărunță, moale ca mușchiul și acoperită cu cristale de rouă înghețată ce licăreau gingaș, dar așa de rece că o simțeam sub mine ca pe o tablă înroșită în foc.

— Dați din picioare deasupra capului și mișcați brațele înainte și înapoi ! vorbi iarăși Dai și toți îl ascutarăm. Ridicați-vă în capul oaselor și culcați-vă iar pe spate, fără ajutorul mîinilor ! strigă Dai, și ne ridicarăm și ne culcarăm pînă ce nici habar n-am mai avut de frig, ci eram lac de sudoare și fierbinți ca focul.

— Acum faceți perechile, stîngul direct înainte, brațul celălalt în gardă ! porunci Dai. Huw Morgan, vino încoace !

M-am dus la el, iar în vreme ce Cyfartha și ceilalți alcătuiau perechile, Dai a ridicat pumnii punîndu-se în gardă, eu am făcut la fel, și am început să exersăm directe de stînga, cum să le eschivezi, cum să le primești, cum să apleci capul, cum să contrezi și cum să lovești. Pe urmă Dai m-a pus să vin mai aproape și să-l lovesc în mușchii de pe abdomen cu brațul pe jumătate îndoit, ca să-mi oțlesc mușchii spatelui, și asta pînă cînd am simțit că o să cad din picioare.

— Bine, îmi spuse el zîmbind cu toată gura, să știi că ai putere în tine, zău că da. Numai în fugă să te duci pînă la școală ca să-ți pui grăsime și mușchi pe picioare. Dar să alergi, nu să mergi. Picioare zdra-

vene îți trebuie, altceva nimic. Restul ai să capeti de la mine.

— Mulțumesc, Dai, i-am răspuns, și eram așa de bucuros că aș fi fost în stare să sar peste vale. Ce zici, când o să mă pot bate ?

— Astăzi. Bate-te mereu ! Numai bătîndu-te ai să poți afla cît mai ai de învățat. Iar după ce o să știi, poți să vii la mine să mă întrebi și eu am să-ți arăt. Dar bate-te !

— Bine. Astăzi mă bat.

— Mîine ne vedem tot la ceasul ăsta, mă anunță Dai. Acuma pune-ți cămașa pe tine și coboară într-o fugă pînă acasă. Și te bați ! Ne-am înțeles, ori ba ?

— Da. Astăzi chiar.

Cînd am ajuns acasă mama îmi și pregătise masa de dimineață, iar după ce m-am spălat m-am așezat să mănînc, a venit lîngă mine și a început să mă mîngîie pe păr, apoi m-a întrebat :

— Ai fost pe munte azi-dimineață, Huw, micuțul mamei ?

— Da, mamă.

— Ca să înveți să te bați, nu-i așa ? mă întrebă din nou, de parcă ar fi dorit să răspund nu.

— Da, mamă.

— Așa va să zică, spuse mama și se lăsă deznădăjduită pe speteaza scaunului. Am știut încă de cînd te-am auzit plecînd. Bine, treaba ta. Dar dacă o să-mi vii din nou acasă cu vînatăi, n-ai să mai auzi nici o vorbă din gura mea. Nimic. Du-te și fărîmă-ți nasul, și-o să vezi ce-am să zic eu. Nimic. Nici o vorbă, nici măcar o privire.

— Dar trebuie să învăț, mamă, fiindcă altminteri iar au să sară la mine și n-am să am cum îmi opri și nici cum le răspunde.

— Nici nu mai ascult ce spui, zise mama, și se duse la sobă, acoperindu-și ochii cu mîna. Îi frîngi inima mamei tale de cîte ori pleci de acasă. Ține minte ce-ți spun. Nici o vorbă, nici măcar o privire.

— Da, mamă.

Mi-am terminat ceaiul, mi-am luat ghiozdanul și bastonul și am plecat.

Capitolul XVIII

Pînă la vremea aceea mă obișnuisem cu școala, așa că nu-mi mai era teamă să intru înăuntru. Trăiești un simțămînt cumplit cînd te afli în fața unei uși și întreaga ta ființă te îndeamnă să fugi de acolo. Dar alergătura peste munte mă lecuise de vechile temeri mai mult decît orice altceva fiindcă ajungeam în valea astălaltă cu capul cumplit de înfierbîntat, așa de înfierbîntat că aș fi fost în stare să trec nevătămat prin orice zid de cărămidă.

Acum cunoșteam și alți băieți, destul de mulți ca să am cu cine pune la cale un joc ori o partidă cu mingea, dar băieții ăștia nu se aflau pe lista mea. De cei de pe listă mă țineam deoparte, și chiar dacă ei mă chemau la joacă, mă făceam că nu aud. Însă chemările de felul ăsta se adăugau și ele pe listă, tot împotriva lor. În același timp țineam minte și amenințarea domnului Motshill cu privire la încăierări, așa că mereu căutasem cu ochii un loc depărtat de școală, unde să fim feriți și de omul poliției și de profesori, și unde să avem loc pentru bătaie și să poată încăpea oricît de mulți privitori. Găsisem un asemenea loc foarte potrivit lîngă hotel și alături de magazinul cu manufactură, mărginit de clădiri pe

trei laturi și vegheat doar de o fereastră mică aflată în înaltul zidului. Și păstrasem în minte locul acela.

În dimineața de-atunci lecțiile s-au desfășurat ca de obicei, adică domnul Jones nici nu mă băga în seamă, eu mă mulțumeam să stau pur și simplu, iar pe urmă a venit recreația.

Am ieșit cu toții în curte, iar eu m-am dus de-a dreptul la Mervyn Phillips și i-am spus :

— După ce plecăm de la școală mă bat cu tine în spatele prăvăliei lui Spackman. S-a făcut ?

— Gata, sigur, îmi răspunse Mervyn ținând pîinea cu unt jumătate în gură și jumătate afară, dar cu ochii plini de uimire. Am să te omor.

— Bine, i-am spus. În spatele prăvăliei lui Spackman.

— Lasă-l încolo pe Spackman, zise Mervyn Phillips punînd mîncarea îndărăt în cutie. Hai acuma, pe loc.

— Adu-ți aminte ce-a spus domnul Motshill.

— Lașule, scrișni Mervyn Phillips. Umbli cu șmecherii ca să scapi de bătaie, așa-i ?

Toți băieții începură să se înghesuie în jurul nostru, iar Mervyn Phillips își scoase haina. Așa că am început și eu să mă dezbrac, unul dintre cei de pe listă a încercat să-mi rupă haina de pe mine, dar i-am ars una zdravănă cu latul palmei de l-am făcut să rămînă aiurit minute în șir. Este ciudat felul în care un asemenea gest mărunț ce dovedește hotărîrea de a pricinui suferință poate pune la respect o adunătură de oameni. Băieții nu s-au mai înghesuit în jurul meu, ci au format un cerc destul de larg, și doi dintre cei ce nu se aflau pe listă au venit să-mi ia haina și bastonul, iar un altul s-a oferit să fie ajutorul meu de colț. Amîndoi ne-am scos cămășile,

și băieții din jur au izbucnit în râs cînd au văzut deosebirea dintre noi, însă râsul lor nu făcea decît să-mi întărească și mai mult hotărîrea de a-l pune pe Mervyn Phillips la pămînt.

— Gata, pregătește-te! zise Mervyn Phillips înaintînd cu pumnii ridicați în poziție corectă de luptă.

Era cu un cap și ceva mai înalt decît mine, așa de bine făcut că se vedea limpede cît de voinic bărbat are să fie. Fața și gîtul aveau o culoare roșie sănătoasă, pe piept și mai jos pielea era de un alb bogat și pumnii negri la capătul brațelor acoperite de păr blond, dar negri nu din pricina înstrăinării de apă și săpun, ci din a prafului de cărbune încrustat în carne.

O vreme i-am dat tîrcoale ca să văd cam cum lucrează cu pumnii, el a încercat o stîngă prea scurtă și atunci i-am plasat în piept una care l-a făcut să răsuflă adînc. Ochiul îi era albastru și limpez, acum dilatați din cauza încordării cu care mă urmărea. I-am văzut cum își schimbă culoarea în clipa cînd s-a aruncat asupra mea, și atunci am eschivat la stînga și la dreapta observînd cu coada ochilor pumnii negri ce zvîcneau pe lîngă urechile mele stîrnind șuier ca de vînt; am aruncat stînga încercînd să-l lovesc drept în nas, împingînd-o cu tot umărul și în același timp trăgînd înapoi dreapta pentru gardă. Dar cunoștea primejdia și numaidecît m-a blocat cu dreapta. Mi-a trimis imediat o stîngă ce m-a lovit drept în tîmplă și atunci m-am prăbușit lat, pe spate, fără să mai văd altceva decît picioarele celor din jur și chipurile lor învîrtindu-se în cerc deasupra mea.

— Treceți la colțuri, strigară ajutoarele, iar Mat Powell, ajutorul meu, a venit și mi-a dat mîna să mă ridic de jos.

Stăteam bine pe picioare, dar capul îmi huia la fel ca hala mașinilor de la mină cînd roata se învîrtește ca să aducă la suprafață coliviile, iar motorul sub presiune duduie și scutură întreaga clădire.

— Te simți bine, Morgan ? mă întrebă Mat Powell, și părul blond îi cădea peste ochi, iar el se trudea să și-l dea deoparte. Ține-te cît mai departe de el, măi ! Arde-i tu încă două stîngi ca aia și se duce pe copcă.

Altă repriză, și iar ne apropiarăm unul de celălalt, împinși ușor de ajutoarele noastre, trăgîndu-ne puțin în lături înainte de a ne încăiera de-a binelea. Iarăși atent, îl înconjurai de cîteva ori, cunoscîndu-i acum golurile din gardă și obiceiul de a-și sălta pantalonii cu coatele. Numai că în vreme ce omul își saltă pantalonii cu coatele, nu prea se mai poate sluji de pumni. Așa că l-am silit să se miște tot mai iute pentru ca pantalonii să-i cadă cît mai repede, și bineînțeles că i-au căzut, iar el și-a coborît coatele ca să-i salte.

Atunci m-am năpustit, văzînd alături de Mervyn chipul tatii și auzindu-i limpede în urechi îndemnul șoptit, simțindu-l pe Dai Bando în spate și mîinile lui care îmi frămîntau brațele așa cum mi le frămîntaseră în dimineața de atunci. O stîngă întinsă, puternică și bine cumpănită la rădăcina nasului, împinsă din umăr, cu picioarele înfipte zdravăn în pămînt, un pas înainte pe cînd capul îi zvîcnea pe spate cu stropi de sînge țîșnind de sub pumnul meu, un-doitrei, alte lovituri scurte, mai mult îmbrînciri decît izbituri, pentru a-l face să-și piardă echilibrul, apoi încă un pas, ca să mă dau mai aproape, o dreaptă, cu brațul îndoit și întreg trupul opintit în sprijinul lui, exact între oasele pieptului, pumnul întîlni car-

nea producînd un sunet tare, limpede și înfundîndu-se ca într-un gol, un grohăit puternic pornit din trupul ce se îndoia aplecîndu-se în față, iar atunci m-am proptit în călcîie ca să-i pot prinde cu o stîngă bărbia chiar pe cînd îi cădea în jos, o dreaptă lateral peste falcă aplicată cu toată puterea mușchilor, și pe urmă s-a prăbușit lat, dar și eu am căzut pe spate din pricina forței loviturilor pe care i le dădusem.

Și iată-l acum ridicîndu-se în genunchi cu mîna la falcă și obrazul acoperit de lucirea umedă a singelui, iată-mă și pe mine din nou în picioare și așteptînd, iar tocmai atunci apăru și domnul Jonas de după colț.

— A sunat de mult, strigă adresîndu-se tuturor. Ce, sînteți surzi ?

Pe urmă dădu cu ochii de mine, pe deasupra capetelor celorlalți.

Și zîmbi.

— Ia te uită... ia te uită, rosti apropiîndu-se foarte încet, cu mîinile la spate, călcîind rar și apăsător. Va să zică prietenul nostru săpător de cărbuni iarăși s-a lăsat în voia patimii sale celei mai îndrăgite.

Veni pînă lîngă mine și mă așteptă să mă îmbrac, dar nu l-am luat în seamă și am continuat să-mi trag cămașa pe mine, iar vreo alți doi băieți îl ajută pe Mervyn Phillips să și-o pună pe-a lui. Toți ceilalți se îndepărtaseră în tăcere, dar îi auzeam cum pornesc la fugă de le sfîrșie călcîile de îndată ce scăpau din raza vederii domnului Jonas. Tare aș mai fi vrut să mă aflu și eu printre ei.

— Bineînțeles că ar trebui să te reclam domnului Motshill, îmi spuse domnul Jonas. Dar am să te pedepesc și eu cu mîna mea. Ești elev în clasa a șasea și deci eu sînt răspunzător de purtarea ta. De mult

te-am făcut atent, așa că n-ai de ce te plînge. Du-te la catedră, ia de acolo nuiua și așteaptă-mă pînă vin.

Am plecat de lîngă dînsul și am intrat în școală, împreună cu Mat Powell. Era o zi cam posomorîtă, nu prea friguroasă, și vîntul dinspre răsărit aducea cu sine rari picături de ploaie, așa că nimic nu te îndemna la veselie. Niciodată n-am urît vreun lucru neînsuflețit mai mult decît am urît atunci cărămi-zile galbene ale zidurilor școlii.

— Îndeasă-ți haina mea în turul pantalonilor, mă îndeamnă Mat, c-altminteri ăsta te face carne vie.

— N-are nici un rost, îi răspunsei. Pentru el, oricum, are să fie același lucru.

Am intrat amîndoi în clasă, Mat s-a dus în banca lui, iar eu m-am îndreptat spre cuiul unde atîrna nuiua, am luat-o de acolo și am rămas în picioare lîngă dulapul cu cărți. Eram în clasă peste patru-zeci de elevi, mai mult de jumătate băieți și restul fete. Pe fete nu prea le luasem eu mai de loc în seamă, fiindcă totdeauna erau liniștite, și nici nu prea știam să o deosebesc pe una de cealaltă de vreme ce toate erau și ele, acolo, niște fete. Dar stînd acum în fața lor aveam puțința să le bag mai bine de seamă, și toate mi se păreau o apă și-un pămînt, afară de două.

Ceinwen Phillips ședea lîngă fratele ei. Amîndoi erau de o înălțime și aveau aceleași trăsături ale feței, însă Ceinwen avea nasul mai mic și mai delicat, gura îi stătea mereu întredeschisă lăsînd să se vadă niște dinți frumoși, iar buza de jos îi era mai pătrată și mai plină. Mari și frumoși îi erau ochii, albaștri ca și ai lui frate-său, dar se vedea cît de colo că sînt ochi de femeie, iar părul lung și ondu-

lat, de culoarea fînului proaspăt, i se revărsa pînă la talie.

Priviri ucigătoare mi-a aruncat în clipa cînd frate-său a intrat în clasă, și a continuat să mă privească la fel, țintă și fără măcar să clipească, în vreme ce-și căuta la cingătoare batista pentru a i-o da lui Mervyn să se șteargă de sînge. Am cercetat cu ochii un chip după altul, de-a lungul băncilor, am trecut cu privirea peste locul meu gol, pe urmă peste alte chipuri, unele aflate pe lista mea, altele nu, l-am văzut pe Mat Powell uitîndu-se la mine cu ochi strălucitori și parcă gata să înceapă a striga urale în cinstea mea, peste încă alte chipuri și am ajuns la Shani Hughes care ședea în capătul băncii de lîngă mine. Într-o rochie dintr-un material albastru era îmbrăcată Shani, un albastru cum poți vedea uneori în inima focului, un albastru pal, dar nu spălăcit, care îți dădea impresia de adîncime și îți amintea înaltul cerului.

Shani avea păr de culoarea frunzelor în septembrie, și lucitor, legat cu o panglicuță roșie ce-i trecea pe după urechi și se înnodea într-o fundă pe creștetul capului. Era micuță, cu glas și mișcări gingașe, cu ochi negri, gura ca o linioară scurtă, și din profil arăta asemenea reginelor de pe monezile grecești. Am citit milă în ochii ei, și întunecată tristețe.

De la Shani mi-am întors privirile îndărăt la Ceinwen, am văzut în ei aceeași dorință de a ucide, apoi am revenit la Shani. Și mi-am pus cu tărie în minte că orice ar fi în stare să-mi facă domnul Jonas, eu să nu deschid gura.

A intrat pe ușa ce se afla în spatele meu, domol, și fără să mă uit la el știam că zîmbește, iar tăcerea din clasă a devenit arzătoare cînd s-a oprit la o jumătate de pas în urma mea. Mi-a luat nuiua

din mână, dar eu am continuat să rămân cu ochii ațintiți la portretul ducelui de Wellington¹ aflat pe peretele din fund.

— Mervyn Phillips, strigă domnul Jonas bătându-se cu nuiaua peste picior, te rog fii bun de vino aici în față și stai capra.

Mervyn Phillips ieși în față, fără să mă privească, dar roșindu-se pe sub petele de sânge pe care încă le avea pe obraji, se opri lângă mine și se îndoi de mijloc. Acum Ceinwen Phillips zâmbea și o înghiontea cu cotul pe fata de alături. Zîmbete puteai să îți înțelegi prin toată clasa, dar nu zîmbete adevărate, ci doar o mișcare a gurii, ca și cum toți ar fi fost fericiți că nu se găsesc în locul meu. Am simțit înăuntru, în adîncul ființei, acel aspru fior nu de teamă, ci de încordare, ivit atunci cînd stai și aștepti împlinirea următoare fără să știi sigur cînd va veni, dar nădăjduind că va veni repede, și te trezești că palmele ți-s umede și obrajii înțepați ca de mii de ace din pricina fierbințelii.

— Fii bun și întinde-te pe spinarea lui, îmi spuse domnul Jonas continuînd să rămînă în spatele meu, vorbind tot mîeros, dar repezit ca să mă facă să tresar.

M-am urcat în spinarea lui Mervyn și l-am prins cu brațele pe după gît. Nuiaua suieră de două ori, ca și cum domnul Jonas ar fi încercat să-și ia avînt. Suierul mi se înșurubă în creier și întreaga-mi voință alergă către spatele meu dezgolit din pricina surprizei și sensibilizat de nervii ațîțați în așteptarea loviturii.

¹ *Arthur Wellesley, duce de Wellington* (1769—1852), ofițer și om politic englez, celebrul învingător al lui Napoleon la Waterloo (1815). Supranumit „ducele de fier” și devenit simbol al eliberării Angliei de spectrul amenințării napoleoniene, s-a bucurat multă vreme de o largă popularitate.

Nuiaua şuieră din nou şi i-am văzut umbra luncînd repede pe podea, şi în chinuri i-am auzit plesnitura înfundată peste spatele meu, şi am simţit izbirea tăioasă şi arzătoare. Din nou şuierul, umbra, icnirea domnului Jonas, zvîcnetul din gîtul lui Mervyn Phillips sub braţele mele, aplecarea lui în faţă, depărtarea picioarelor ca să-şi poată ţine mai bine echilibrul şi iarăşi muşcătura arzătoare. Şi iarăşi, şi iarăşi, şi iarăşi, fără nici un fel de oprire, ca un mecanism de ceasornic, şi sunetele alternînd pe măsură ce loviturile cădeau ori nuiaua se înălţa, apoi iar cădea, pînă ce spinarea mea deveni o rană întinsă parcă măcinată de flăcări, orbirea mi se lăsa peste ochi, tunetele îmi bubuiau în cap şi loviturile ajunseră să atingă doar un fel de strat neînsufleţit, lipsit de orice importanţă, şi să nu fie mai dureroase decît atingerea unor fulgi de zăpadă.

Şi nuiaua se rupse. Capătul din faţă zbură peste mine şi sări într-un loc unde îl puteam vedea.

— Acuma, zise domnul Jonas în falset şi cu răsuflarea tăiată, să te mai iei la bătaie. Asta a fost doar o mostră. Treci la loc. Să termini cu prostiile. Învaţă să te porţi.

M-am uitat la el pe cînd mă lăsam să alunec de pe spinarea lui Mervyn Phillips şi am văzut că era palid, cu fruntea numai broboane de sudoare, avea un cearcăn vineţiu în jurul gurii, un muşchi îi zvîcnea pe obraz, ochii îi erau injectaţi şi încerca să-şi ascundă tremurul mîinilor împreunîndu-şi degetele. Mă cercetă cu ochi pătrunzători, plimbîndu-şi privirile pe toată faţa mea, dar am continuat să mă uit tîntă în ochii lui. Îşi umezi buzele cu limba, respiraţia sacadată îl făcea să tresară scurt, de parcă cineva i-ar fi smuncit frîul, iar după asta i-am întors spatele şi mi-am silit picioarele să mă poarte pînă

la locul meu din bancă. În drum am observat că Ceinwen Phillips își ascundea fața, umerii îi tremurau, iar batista murdărită de sângele fratelui ei zăcea pe bancă ruptă în fîșii.

— Acuma, anunță domnul Jonas tot în falset, dar folosind mai mult timbrul propriu și uitîndu-și penibila engleză, o să facem geografie. Luați-vă atlasele și găsiți-mi India, dacă sînteți buni.

Cîtă vreme domnul Jonas a predat geografie, eu am stat.

De nenumărate ori am dorit în ziua aceea să mă aflu întins pe spate și să simt sub mine firișoarele de gheață risipite prin iarbă. Parcă ardeam în flăcări și nu-mi venea să mișc nici măcar un deget. Sosi vremea prînzului, dar nu m-am urnit de pe loc și nu doream decît ceva de băut, însă nici pentru asta nu m-am mișcat. Și am fost scutit fiindcă Shani veni cu cîteva minute mai înainte de a suna clopoțelul, ca să-și adune cărțile, și mă găsi acolo.

— A ! exclamă acoperindu-și iute gura cu dosul palmei și făcînd ochii mari, încă mai ești aici ?

— Da, i-am răspuns.

— Și n-ai mîncat nimic ?

— Nu.

— Să-ți aduc eu de mîncare ? mă întrebă apropiindu-se de mine și întorcîndu-și privirile către ușă. Ai putea să mănînci repede de tot, înțelegi ?

— Nu vreau decît ceva de băut.

— Ceva de băut ? Stai o clipă.

Ieși fuga din clasă, repede, dar fără nici cel mai mic zgomot, alergînd pe vîrfurile picioarelor, în fîșîit de fuste, albastră, cu trei șiruri de fîșii galbene la poale și cîteva fundulițe tot galbene pe piept, cu părul plutind ca un fulg suflat de pe pat de mișcarea unei cuverturi, ușor, unduios, ba în sus, ba în

jos. Apoi se întoarse, încă și mai cu grijă, aducînd un ghiveci de flori din care apa îi cursese pe mâini și îi lăsase pe rochie pete lucitoare.

— Bea acum, mă îndemnă Shani privindu-mă cu căldură, și pune ghiveciul sub bancă să bei și mai tîrziu. Te doare rău ?

— Da, i-am răspuns. Mă doare rău.

— Unii ziceau că ai avut bucăți de covor puse pe spate și de asta ți-ai ținut firea.

— Caută și vezi.

Se dădu mai aproape de mine, iar cînd a întins mîna și a pus-o pe spatele meu mi-am dat seama că răspîndește în jur mireasmă de cuișoare și scorțișoară. Doar m-a atins, dar atît de grea și usturătoare mi s-a părut atingerea aceea încît am crezut că are în mînă un fier înroșit.

— Vai, tare îmi mai pare rău, spuse Shani și gura începu să-i tremure, iar lacrimile îi năpădiră ochii, ochii ei căprui, adînci și mari. N-ai nici o bucățică de covor.

— Nu-i nimic. Nu contează.

— Și-ai să-i spui mamei tale ?

— Nu, nu !

— Îți plac ouăle de păsărele ? mă întrebă ea și un zîmbet îi înflori pe buze.

— Da, am foarte multe.

— Ba n-ai, zise Shani zîbind acum de-a binelea.

— Ba da. Tu ai vreun ou de privighetoare ?

— Nu, mărturisi Shani și se așeză în bancă stînd cu sprîncenele înălțate și continuînd să zîmbească. Tu ai ? Eu mă gîndeam să-ți dau un ou de mierlă.

— De ce ? am întrebat-o.

— Fiîndcă te doare, îmi răspunse, și zîmbetul îi pieri.

— Îl primesc pe cel de mierlă dacă ici și tu de la mine unul de privighetoare.

— Sigur că iau, încuviință Shani și zâmbetul îi reapăru încă și mai luminos. Îmi plac tare privighetorile. Cîntă așa de frumos. Pe-acolo pe la tine sînt privighetori ?

— Milioane, i-am spus. Și fazani, și potîrnichi, și șoimi, și ulii, și cintezoii.

— Și pe la noi sînt cu miile, dar aș vrea să văd un șoim stînd în cuib, și tare mi-ar place să aud o privighetoare. Pe la noi cîntau mai demult, dar nu mai cîntă de cînd s-au deschis turnătoriile cele noi. Toți copacii au ars.

Se auzi clopoțelul și zâmbetul îi fugi de pe buze, pe urmă Shani se ridică și mă părăsi.

— Cînd plecăm de la școală, îmi spuse, și cu mîna ei albă îmi făcu semn din ușă.

Lungă a mai fost după-amiaza aceea și fără de margini mulțumirea mea cînd în cele din urmă m-am putut ridica să plec înspre casă. Afară, în curte, aerul proaspăt mă ameți ca o lovitură puternică și a trebuit să mă reazim de zid ca să-mi recapăt puterile. Pe urmă am pornit pe stradă, chinuit de dureri și gata să mă întind pe jos oriunde ar fi.

Mervyn Phillips veni fuga pînă la mine împreună cu Ceinwen și trecură unul de-a dreapta și unul de-a stînga mea.

— Îmi pare rău că ai luat atîta bătaie, Huw Morgan, îmi spuse Mervyn, dar are el ce are cu tine și asta-i tot. Mă lași să-ți duc eu cărțile ?

— Mulțumesc, i-am spus, dar n-are nici o importanță.

— Atunci vrei să ne dăm mîna? mă întrebă Mervyn cu oarecare sfială, puțin rușinat și după ce primise îndemn de la Ceinwen.

— S-a făcut, am convenit eu, și amîndoi ne-am strîns mîinile cu sfială.

— Huw Morgan, zise Ceinwen roșie toată ca focul, și nu din pricina alergăturii, iar ochii îi erau albaștri ca întreg albastrul, mari și strălucitori, am să te sărut.

Și mă sărută, și i-am simțit gura pe obraz mai caldă decît fața mea, și răsufierea încă mai caldă și plină de viață, și mîinile care mi-au pricinuit durere cînd m-au tras către ea, strîngîndu-mă. Pe urmă a luat-o la fugă, cu părul plutindu-i în linie dreaptă la spate, de-a curmezișul străzii și prin fața unei trăsuri, vizitiul s-a întors spre ea și a început să înjure, iar Ceinwen i-a arătat limba.

— Ne vedem mîine, Huw, îmi spuse Mervyn și dădu fuga să azvîrle cu o piatră după vizitiu.

Ajunsesem la piață și mergeam încot cînd Shani m-a prins din urmă, și o cunoșteam după pași că ea este, dar a trebuit să treacă în fața mea ca să-mi vorbească fiindcă mie nu-mi era cu putință să mă întorc.

— Cum ai să te duci pînă acasă? mă întrebă Shani. Dacă vrei, îl rugăm pe tata să mă lase să te duc cu șareta.

— Nu, mă duc cu Ellis poștașul, chiar acumă plecăm.

— Vai, ce bine îmi pare, spuse Shani cu o umbră în priviri și împreunîndu-și mîinile la piept în semn de ușurare. Mi-e teamă să nu cazi din picioare acumă, dintr-o clipă în alta.

— Să cad din picioare ? am întrebat-o simțind cum mînia începe să clocotească în mine. N-am să cad din picioare decît în ziua cînd voi muri. De durut mă doare... puțin. Mîine am să-ți aduc oul de privighetoare.

— Și eu ți-l aduc pe cel de mierlă, îmi spuse Shani cu glas stins. La revedere.

— La revedere, i-am răspuns și m-am dus să mă urc lîngă Ellis și, vai, ce dulce alinare fiindcă perna era moale, iar pătura de la spate îndurătoare cu spinarea mea.

Acasă am găsit liniște deplină și m-am dezbrăcat. Nimeni nu se afla prin preajină, așa că mi-am putut privi spinarea în oglindă. Era vîrgată de dîre late și umflate, atît de mari încît aruncau umbre. Pe urmă l-am auzit pe Ianto fluierînd, venea de la mină și se grăbea să se schimbe, așa că a intrat în odaie înainte de a izbuti eu să-mi trag cămașa.

— *Hulloa*, mă salută și-mi azvîrli gamela ca s-o prind, dar am scăpat-o jos. Ai un punct în minus, băiete. Mingea ar fi ajuns la capătul terenului pînă n-apuci tu să deschizi ochii.

Se opri deodată, încremenit, privindu-mă cu ochii lui tiviți cu roșu pe fața-i înnegrită de praf de cărbune, și întinse mîna să-mi ridice cămașa, întrebîndu-mă cu glas șoptit :

— Unde ai pățit, măi, treaba asta ?

— La școală, răspunsei.

— La școală ți s-a întîmplat așa ceva ? stăruî Ianto, uitîndu-se din nou la spinarea mea. Ți-a tăiat carnea pînă la os, măi flăcăule.

— Să nu spui nimic, îl rugai eu și mă grăbii să-mi trag cămașa. Știi ce-o să zică mama.

— Ba ştiu bine ce-am să-i spun eu cui a făcut isprava asta. Stai puţin, să mă spăl.

Mi-am luat ceaiul de pe sobă, pe urmă sosi Bron, venită să strîngă de pe funie nişte rufe de-ale lui Ianto şi de-ale lui Ivor.

— Ce mai face bătrînelul ? zise ciupindu-mă de obraz.

— Bine.

— Atunci sînt mulţumită, îmi spuse şi luă cutia mea de mîncare. Ți-a plăcut plăcinta cu mere pe care Ți-am făcut-o ?

Îşi dădu seama cît de grea e cutia şi se uită la mine pe jumătate zîmbitoare şi pe jumătate încruntată.

— Dar ce duci tu aicea, pietroaie ? mă întrebă săltînd încuietorea ca s-o deschidă. Ei, Dumnezeuule sfinte, măi băiete ! exclamă apoi plină de mirare. Nici măcar n-ai gustat-o. Ce rost mai are să mă ostenesc să fac plăcintă anume pentru tine dacă tu te cari cu ea îndărăt acasă ?

— Lasă-l în pace, Bron, strigă Ianto de afară şi trîntind greu găleata pe pietre. Uită-te la spinarea lui.

— Nu ! am ţipat eu şi am ieşit fuga din casă luînd-o apoi în goană spre munte, în vreme ce Bron striga după mine.

Nu m-am oprit pînă pe creastă şi cu mare bucurie m-am aşezat jos, în bătaia vîntului rece.

Durerea limpezeşte bine mintea şi prin urmare şi vederea. Lucruri care Ți se par mai însemnate decît lumea toată cînd eşti sănătos Ți se arată lipsite de orice importanţă cînd durerea te chinuie adînc.

În seara aceea, în vreme ce vîntul rece îmi îngheţă durerea, pe cînd aveam din nou în faţa ochilor chipul

domnului Jonas, mă băteam iarăși cu Mervyn Phillips, priveam din nou fața lui Ianto și încercam să-mi potolesc clocotele din minte, am avut un vis amețitor fără de început și fără de încheiere, și am văzut valea văduvită de pielea și oasele ei, de iarbă și arbori, limpede și în nemuritoare lumină de adevăr. Asemenea furnicilor care mișună în mușuroi i-am văzut și pe oameni trudind, departe mai jos de mine, ca să aducă bani acasă. Am văzut oameni mai puțini la număr plătind banii, dar păstrînd cea mai mare parte pentru ei înșiși. Am văzut bogățiile lumii acesteia sfărîmate sub tîrnăcoape și azvîrlite deoparte cu lopata. Mi-am dat atunci seama că în curînd, la fel ca toate lucrurile de pe lume, bogățiile acestea vor avea un sfîrșit. Banii nu vor mai fi dați ca plată fiindcă nu se vor mai afla bani nici pentru stăpîni și nici pentru trîntori. Tîrnăcoapele și lopețile vor rugini. Minele vor fi părăsite în voia apelor subterane și a șobolanilor. Oamenii vor pleca. Și casele se vor pustii. Capela va rămîne în întuneric. Și de milă, iarba se va strădui să acopere totul.

Atunci m-am speriat.

Am privit către cerul din ce în ce mai întunecat și am văzut roata cea mare a cablului măcinînd lumina cu paletele ei ce se mișcau tot mai încet și apoi au stat locului. Am auzit clinchetul ultimelor felinare și zornăitul ultimelor plăcuțe de pontaj predate de oameni, apoi înfundatul tropăit în țărîină al bocancilor ce se depărtau treptat stingîndu-mi-se în auz ; pe urmă glasul milioanelor de șobolani ce-și aflau fericirea în apele negre ale minei părăsite s-a ridicat și a acoperit toate celelalte sunete, iar atunci m-a copleșit spaima.

M-am deșteptat prea amorțit ca să mă pot mișca în întuneric, și frica mă ținea atît de strîns încleștat încît nu îndrăzneam nici să-mi mișc ochii. Încetul cu încetul am izbutit să-mi mișc picioarele, și din ce în ce mai întremat, datorită zgomotelor nopții, m-am ridicat în capul oaselor.

Vîntul își vedea de treburi cu mare sîrguință și fluiera o melodie suavă pentru a da de veste prietenilor săi de pe munte că se apucase de lucru și începuse să deretice prin casă, așa că n-avea să-i pese de scîncetele frunzelor moarte ori ale crenguțelor uscate, și repede le va veni de hac. Pe măsură ce el fluiera mai tare, copacii încercau cu tot mai multă silință să-l țistuiască pentru a-l aduce la tăcere, și cu cît era copacul mai falnic, cu atît mai vajnic se străduia, și toți îl izbeau cu brațele pentru a nu-l mai lăsa să-i gîdile, dar fără folos fiindcă el era acum de-o parte și îndată de cealaltă, iar copacilor nu le rămînea decît să se legene în fața lui și să-l țistuiască într-una.

Cerul era plin de-o lumină stinsă revărsată din stele, și departe mai jos de mine satul apărea ca o urzeală de mărunte luminițe gălbui, una mai puternică în fața Capelei, altele două dinaintea cîrciumii *Three Bells*, și o pereche de puncte luminoase sus, pe cealaltă parte, la fermă, tot restul rămînînd întunecat, cufundat în întuneric, ca o moliciune străvezie prevestitoare de ploaie. Pe partea cealaltă muntele se cufundase în somn și soldul negru i se curba în sus, apoi cobora către coapsă tot în întuneric, iar încă și mai departe munții ceilalți dormeau și ei, aruncînd umbre ce mergeau de la culoarea de levănțică și pînă la albastru închis.

Vîntul înălță sus pînă deasupra capului cîntarea corului din capelă ca să mi-l facă auzit, apoi îl duse îndărăt, dar în aceste cîteva note am prins glasul bogat, bărbătesc al oamenilor de pe Vale, glas de aur, curajos și limpede, inimos și plin de curățenia cugetului, iar atunci am înțeles că glasul lor e glasul meu fiindcă eu eram o parte din ei după cum ei făceau parte din mine, iar Valea era o parte din noi și noi făceam parte din Vale, nici unul mai mult decît celălalt, niciodată unul fără de celălalt. Din mine făcea parte Valea, și Valea era o parte din mine, iar fiecare fir de iarbă, și fiecare pietricică, și orice frunză a oricărui copac, și orice bulgăre de cărbune sau strop de apă, ori creangă, ramură sau floare, sau fir de polen, ori făptură însuflețită, ori pumn de țărînă din glie toate făceau parte din mine ca propriu-mi sînge, propriile-mi oase ori gînduri ale minții.

Vale a mea, o ! Vale a mea, dinlăuntrul ființei mele, în tine voi trăi — de-a pururi. Moartea sau ceva și mai rău lovească-mi mintea, și orbirea roază-mi ochii aceștia dacă gîndul sau vederea mea uita-te-vor vreodată. Vale a Întunericului Morții, acum, pentru unii, dar nu pentru mine, fiindcă o parte din făptura mea este amintirea ființei tale în veșmintele-ți verzi și ruginii, cu tot ce are viață trăind în deplină fericire prin adîncurile și umbrele tale, pe vremea cînd ne dăruiai miresmele-ți dulci și ne trimiteai mirosenii pentru bucate, și flori, iar păsărelele cîntau de bucuria de a se afla împreună cu tine.

Visul și vedenia de pe munte m-au dus în seara aceea la domnul Gruffydd fiindcă eram dornic să aflu dacă sînt întemeiate ori neîntemeiate. Simțeam

că sînt întemeiate, dar voiam să nu fie. Pe cînd coboram, am auzit privighetorile cîntînd pe lîngă rugii de mure de pe locul lui Glasfryn și m-am gîndit la Shani Hughes.

În sat n-am zărit pe nimeni, nici măcar vreo pisică, dar dinspre capelă se auzea un glas ce conținea din cînd în cînd ca să lase oamenii să încuviințeze strigînd și mi-am adus aminte de marea adunare la care domnul Gruffydd chemase lumea pentru seara aceea. M-am dus într-acolo și am încercat să intru pe ușa din spate, dar era încuiată, așa că am trecut în față și am găsit oameni mulți îngrămădiți laolaltă, toți ascultînd, cu chipurile palide în lumina lămpilor cu gaz, și pe fiecare chip se vedeau candoare, seninătate, zîmbete de nădejde, ca și cum fiecare ar fi primit vești de mare însemnătate și aducătoare de bucurie.

Prin ușile deschise vedeam rîndurile strînse ale ascultătorilor, iar printre bănci toți stăteau îngenuncheați și pînă și lîngă strana cea mare se aflau o mulțime de oameni îngenuncheați. Domnul Gruffydd stătea cu ochii închiși și mîinile încleștate pe Cartea sfîntă. Se ruga :

— Doamne milostive, dă-ne nouă lumină. Întunericul stăruie în mințile oamenilor și în acest întuneric sălășluiește Satana totdeauna gata, totdeauna la pîndă, ager în a găsi cale spre o facere de rău, o faptă aducătoare de durere, un gînd dăunător. Dă-ne nouă lumină, Dumnezeu.

— Amin, răspunseră ascultătorii.

— Răul ce se află în om purcede din mințile trîndave, își urmă domnul Gruffydd rugăciunea, fiindcă trîndavii nu sînt în stare să gîndească și nici nu vor gîndi vreodată. Trezește-i cu flăcările tale, Dum-

nezeule. Trimite asupra-ne flăcările tale pentru ca să fim în stare a ne curăța prin foc de gândurile moarte, la fel precum nimicim prin foc ierburile uscate. Trimite asupra-ne flăcările tale, Dumnezeule atotputernic, pentru a ne face să vedem.

— Aleluia, răspunseră oamenii într-un singur glas.

— Toate lucrurile sînt folositoare, dar nu toate lucrurile îl îndeamnă pe om spre bine, urmă domnul Gruffydd, însă se află lucruri ce ne sînt de trebuință și pe care nu le avem, lucruri ce ar îndemna spre bine. Noi cunoaștem aceste lucruri și pentru ele ne rugăm, Atotputernice Doamne, aceleași lucruri către care fiul tău cel preaiubit ne-a îndemnat și pentru care s-a jertfit. Iar printre acestea, pîinea noastră cea de toate zilele pe care alții, orbi la vedere și crînceni la suflet, sînt gata să ne-o răpească. Fă-i să se lepede de orbire, Atotputernice Doamne. Redă-le vederea.

— Aleluia, răspunseră oamenii.

— Așa după cum Glasul a răsunat în întuneric la facerea lumii, se ruga domnul Gruffydd, fă încă o dată ca un alt glas să strige în întunecimea din mințile oamenilor și fă-l să poruncească „Să fie lumină“, și dă-ne nouă lumină, Dumnezeule. Căci mintea luminată a omului este în stare a-l face să ducă la împlinire toate lucrurile bune pentru el și pentru semenii săi, dacă e dornic. Dar prea-s mulți cei ce stau pitiți și pîndesc dindărătul grațiilor de aur ale templului lui Mamon, și-s îmbuibăți și ghiftuiți, și-i dau uitării pe frații lor, se leapădă de ei și îi lasă să viețuiască în înfometată trîndăvie, femeile lor să moară din pricina lipsurilor și copiii lor să piară încă înainte de a se fi născut. Luminează-ne

întunericul, Dumnezeu atotputernic. Fă să iie lumină.

— Aleluia, răspunseră oamenii.

— Veniți la mine toți cei trudiți și împovărați, cîntă domnul Gruffydd.

— Csana, osana, cîntară oamenii.

— Veniți, veniți să cîntăm întru slava lui Dumnezeu, cîntă domnul Gruffydd.

Cei aflați în fața ușii îngenuncheau cu ochii scăldați în lacrimi, iar cînd adunarea începu să cînte își înălțară și ei glasurile dimpreună cu ceilalți.

— Huw !

Era Bronwen. M-am întors și am văzut-o stînd cu ochii ațintiți asupra mea, cu gluga pelerinei trasă peste cap, cu pelerina strînsă în jurul ei și doar brațele scoase de dedesubt și întinse către mine. Pe buze îi flutura zîmbetul cel vechi, stătea cu ochii strînși lăsînd să se vadă doar nestemate de lumină ; gura mare, cu buze moi, arăta numai vîrfurile dinților.

— Vino încoace, vino, mă chemă Bron. Toată noaptea te-am căutat.

— M-am dus să mă culc pe munte, i-am răspuns, iar ea m-a cuprins cu brațele, am simțit caldă mi-reasmă de levănțică, gîngașa moliciune a sînilor ei tari și pe frunte atingerea buzelor.

— Tot de frig ai să mori tu, îmi spuse cu tremur în glas. Maică-ta e în capelă, dar de-abia au izbutit s-o tîrască, și numai după ce i-am spus c-o să te caut peste tot.

— Ce se petrece acolo, Bron ? am întrebat-o de sub pelerina unde stăteam avînd pe după spate brațul ei care îmi pricinuia durere, dar o durere dulce, de neluat în seamă, în vreme ce urcam pe deal.

— E redeşteptarea, băiete, îmi răspunse Bron cu lacrimi chiar pe globii ochilor, lacrimi prelungi şi strălucitoare ce licăreau în lucirea stelelor, şi ochii trişti şi glasul stins.

— De ce, Bron? am întrebat-o puţin speriat fiindcă o vedeam că nu e în apele ei.

— Oamenii din Cele Trei Văi au intrat în grevă astăseară, iar mina noastră va intra în grevă mâine, după cîte bănuiesc. Hai, vino încoace. Am nişte *brandy broth* pentru tine.

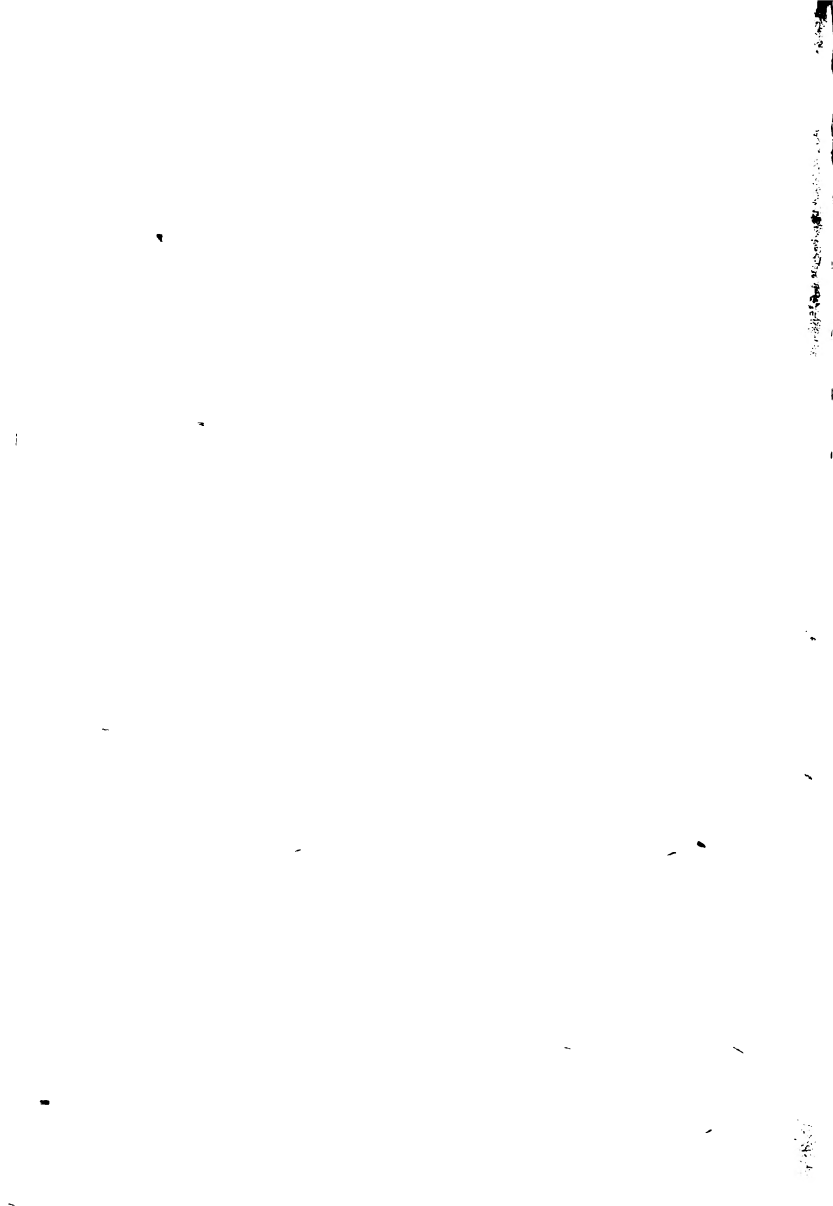
Şi am intrat în casă, cu inima strînsă din pricina veştilor aflate şi încă puţin speriat de gândurile la redeşteptare, dar cu adevărat fericit că trebuie să mă spăl pentru a primi un castron de *brandy broth*.

Ehei, *brandy broth* este regele supelor, şi în chip regesc se poartă pe cărările gurii. O găină zdravănă, o bucată de şuncă aleasă cu grijă, o mică spată de miel, nu mare ca să aibă cît mai puţină grăsime, pe urmă o pastă de icre de păstrăv cu smîntînă, o bucăţică de unt, un gălbenuş de ou, toate bătute bine şi turnate în oală tocmai cînd găina, împănată bine cu salvie şi cimbru, a stat alături de miel şi de şuncă în oala de pămînt numai atît cît trebuie pentru ca toate trei să fie fragede ca o inimă de mamă. Pe urmă tot acolo se adaugă morcovi şi gulii însoţite de tot ce le pot da mai bun nişte oase cu măduvă, iar după aceea numai o amestecătură de lapte cu cartofi. De-aici încolo doar uită-te la ceas şi din cincisprezece în cincisprezece minute toarnă cîte o cinzeacă de rachiu, avînd grijă ca celei dintîi să-i alături şi o cană cu bere de casă. Torni două cinzeci, iar la a treia aruncă înăuntru şi nişte praz tocat, dar ia seama şi păstrează frunzele verzi fiindcă au să-ţi prindă bine cu zece minute înainte de a te aşeza

la masă cînd o să le afli de aceeași culoare verde și plăcută.

Bea licoarea și înalță-ți ochii către cer mulțumind că ai gură și pîntec, pe urmă azvîrle-te asupra găinii.

Bron m-a lăsat singur și a plecat după Ivor, așa că eu m-am dus la culcare sătul, fericit, și fără măcar să mă mai gîndesc la durerile pricinuite de toți velșii engleziți care au putrezit vreodată în împuțiciune pe plaiurile unei țări falnice.

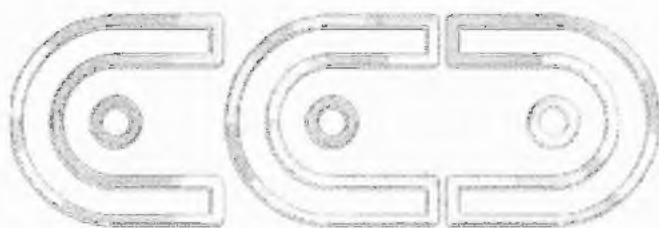

Lector **BIANCA SCHÄCHTER**
Tehnoredactor : **TRAIAN ARGETOIANU**

Apărut 1971. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format
700×920/32. Coli ed. 15,58. Coli tipar 11. A.
nr. 23 534/1970. C.Z. pentru bibliotecile mari și
mici 82—31=59.

Tiparul executat sub comanda nr. 1100
la Combinatul Poligrafic „Casa Scin-
teii”, Piața Scintei nr. 1, București,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

